PORZÓ

Igaz
Történetek

HÚSZ ELBESZÉLÉS

Irta ÁGAI ADOLF

BUDAPEST
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)
CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
MDCCCXCIII

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5292-97-2 (online)
MEK-11773

TARTALOM

„Igaz Történetek.”

A kávéház oszlopa.
A hős.
Éva.
A Violka Vera.
Nász-út.
Két kép egy keretben.
A tudós pinczér.
Magda.
Egy bálkirálynő.
A kölcsönvett napsugár.
Monsieur Polydor.
Két karácsonyi látogatás.
Kardhányó Izidor.
Bébé.
Az irodalom betege.
Mese a gombostűről és a gombról.
Bodri.

„Igaz Történetek.”

Csak előljáró beszédet ne!

Aki mentséget keres, az maga ellen vall. Aki magyaráz, az érzi, hogy nem fogják megérteni.

Jóllehet ismerem ezt a két intést, mégis mentekezem a könyvem czime miatt, mégis magyarázok.

Régebben számosan voltak szerzők, akik elbeszélésök főczime alá odabigyesztették, hogy „igaz történet”. Remélték, hogy ezzel az olvasó érdeklődését legott lekötik. A gyöngeség, mely támaszkodni kiván. Olcsó fogás, mellyel önérzetes iró már ma nem él, mert jól tudja, hogy csak a belsőképen igaz, a lélektanilag való tarthat számot rá, hogy a Flaubert iskoláján nevekedett közönség figyelembe vegye.

Nem a tarkán szőtt mese, a kaland fűzése és megoldása ingerli a modern embert. A romantika kék virága neki csinált virág. Szomjazza a természetest, éhezi a reálist. Ne rózsaszin üveget az ő szeme elé, mert már nem kis gyermek - hanem górcsövet, melyen át bepillanthat a lélek műhelyébe, a sziv rostjaiba.

Vonja őt hasonmásának magatartása, taktikája a lét harczában, emelkedése vagy elbukása, újjászületése vagy elvérzése az életben, mely mindenki számára meghozza az összeütközéseket. Hogyan viselkedik szemben másokkal, hogyan küzd saját énjével, épp ugy mint ellenseivel az, akiben önmagát akarja megtalálni. Látni akarja, miért és hogyan simul le alatta a hullám, vagy miért és hogyan kavarodik az fel, hogy újabb válságok ellen induljon, vagy akár hogy lássa, a megoldatlan kérdéssel mikép tünik le ismét a szinről, hogy lemondás és követelés nélkül pihentesse fáradt idegeit.

*Az **ilyen** problemák megoldását keresik ma a mese-könyvben.*

Haladásnak nevezi a verista, ki a száiszi képről letépi a fátyolt, adván egy darab meddő, véres igazságot az illusióért, mely a régi mesélők nyomán kelt. Izlésváltozásnak nevezi a multak hive, akinek szent hite az, hogy végre is a költészeté lesz a végső szó ezen a világon.

A müvészetben csak a valószinü az igaz: összesége a sokfelől vett benyomásoknak, központositása lépten-nyomon szedett vonásoknak, alárendelve azokat egy vezérlő gondolatnak. A müvész typizál, mint teszen a festő, aki a jártában-keltében látott fát és felhőt, hegyet és folyót, embert és állatot, miket nagy hevenyén jegyzett a könyvébe, meggyőző egészszé alkotja.

Ennyi beszédre volt szükségem annak bevallására, hogy én az ilyen müvészethez, mely a regényiróé, nem értek.

Nem költések ezek a történetek, mert valósággal ugy estek meg azok, amint elbeszélem.

Nem a mondott értelemben vett „igaz történetek” tehát, hanem olyanok, melyeket a gyakran müvészietlen élet alkotott meg.

Rövid és könnyen érthető szóval: szinezett fotografiák.

Ilyen értelemben ajánlom azokat a szives olvasó hajlandóságába.

*Irtam **Budapesten**, 1892. Karácsony havában.*

Porzó.

A kávéház oszlopa.

Nem előre kikomponált érzelmes rajzolat ez, mint minőkkel az én irótársaim szeretik megejteni az ünnepi hangulattól ugy is megpuhult sziveket, vagy szárnyat kötni az ugy is nekilendült örömre. Nem én szőttem, nem én fontam, hanem a mindnyájunknál leleményesebb és igazabb véletlen.

Mindjárt eleve kimondom, hogy az én kávéházi oszlopom se nincsen faragva kőből, se nincsen öntve vasból, hanem két lábon járó emlős; olyan, mint akármelyikünk: melegvérü és boldogtalan.

Ez az ismertető jel ráillik a legtöbb emberre. Hát még az én oszlopomra, szegényre. Mert az ő egészen: melegvérü és boldogtalan. Ezzel toldhatnám meg: és élhetetlen. De hát ez fölösleges kibővitése a fogalomnak. Benne van ez abban a kettőben.

Idealista az istenadta. Meg akarja váltani a világot s ki nem birja váltani a kabátját. A maga árnyékát keresi ő is. Élhetetlenül botorkál az ő két bal lábszárával a föld szinén, mert voltaképen repülésre van hivatva.

Hát a Slemilek fajából való ez az én »oszlopom«. Hosszu, száraz legény, amolyan fülig láb, a ki nem tudja, azzal az alkalmatlan akasztékkal, a két karjával hová legyen. Merev szőke haja elől sörte módjára merevedik égnek, mig a másik és nagyobbik fele hátra van kefélve s ott sikálja a kabátja gallérját mint a kefe.

A napnak, az éjnek bármely órájában tértem is be az én rendes kávéházamba, mindig ott leltem, amint nagy füstöket ereget az ő tollcsutorájú selmeczi pipájából. Mikor fenékig szítta, kihülni sem engedte, hanem azon melegében megtömködte friss töltéssel megint. A papirosából kapargatta ki, s aztán, hogy jóllakott a pipája, a dohány minden morzsikáját összesöpörgette s mint az apró gyémántokat szokás, óvatosan csipegette fel, a csomagot nagy teketoriával ujból rétbehajtogatta, lassan a zsebébe csusztatta, rágyujtott, s a hol abbahagyta, buzgalommal folytatá, mélyen belemerülve a könyvébe. Mert nem ujságot olvasott, hanem könyvet.

Csak néha emelte föl kóczos fejét s orra hegyére ejtve le a pápaszemét, az üveg fölött merőn nézett oda a faragványos kasszának magas székében trónoló Boriska kisasszonyra: egy kerek tagú, víg szöszke leányzóra, a ki mosolyogva hallgatta az eléje tehénkedő gavallérok udvarlását, tüzes, apró szemét azonban mindig oda villantva a pinczérek vörös kezére, amint arra rohantukban az ellenőrző sárga tantuszokat a márványlapra legyintik.

Látnivaló ebből, hogy a kisasszony igazán kasszéros frajla volt és nem »kaczéros«.

Ezzel a bukovayas találmánnyal faggatták ugyanis a Boriska kisasszonyt az elegányos ifjak, a midőn jókorákat nevetve, hunyorgó szemmel rá-rámutattak a fülkében mélázó hosszu legényre, a kit hamarosan el is kereszteltek »gémkirálynak«. És bizony nevetett a kasszérosné is. Az oszlopnak ez fájhatott, legalább nyugtalanította, mert fölkelt s nehéz könyvével a kávéház tulsó végébe czepekedett, ott ujból föléje borult az ő tudományának, s oly vastagon eresztette a füstöt, hogy én nem is hiszem, hogy látta volna, amit olvas. Mikor már nagyon vastagon gomolygott körülötte a szürke fölleg: elfútta, avagy tán elsóhajtotta magától. Loppal aztán föltekintett. Nézett egy darabig a vig csoport felé; de, hogy véletlenül arra fordult fejével a kisasszony, a hol ő gunyasztott: a hosszú vendég hirtelen lekapta róla a szemét, az üveget az orra tövébe tolta föl és tovább olvasott.

Ejnye te bolondos ember, hiszen te szerelmes vagy a Boriska kisasszonyba! Már erre magam is elmosolyodtam.

- Kicsoda voltaképen ez a hazafi? kérdém súgva a kávés gazdát. Rég jár el ide, látom.

- Ahaj! Furcsa egy kosztosa az az uristennek! mondá.

- No azok mind sovány konyhán vannak, jegyzém meg én.

- Hogyne kérem? folytatja a gazda. Hiszen tudós!

- Tudós-e?

- Az a kérem, de mekkora! Nem is ujságolvasni jár ide, hanem hogy a könyveit bújja. Rengeteg annak a tudománya. Ért az tiz nyelven is. Megmagyaráz mindent, s nem bir megélni. Mondok, hogy könnyitsek a sorsán, felfogadom preczeptornak a kis lányom mellé. Megkért rá a kaszérosném is, hogy azt mondja, ne lássa maga előtt egész nap. Hát mindjárt az első leczkén az összeadást nem elhibbantotta? El biz azt! A nagy filozofia kiturta a fejéből az apró négy spécziest. Napestig van itt, az ebédje is kávé, a vacsorája is kávé s több gyujtómat pusztitja el, mint a mennyi a nyereségem rajta. De hát hová legyek vele? Türöm, mert hiszen olyan csöndes és gyámoltalan. Hogy mi a becsületes mestersége, azt voltaképen nem tudja senki. Egyszer már akadt is volna szerencséje, de nem üzenhettünk el hozzá, mert a lakását nem tudjuk, ő maga meg nem mondja meg. Tán mert maga sem tudja. Csupán azon tünődöm el, hogy koplalni koplal ugyan - de kopottasnak egy csöppet sem kopottas. Mindig tisztes a ruhája, csak hogy persze, teleszórja pörjével, lecsöppenti kávéval.

Kezdtem érdeklődni iránta. Arra fordultam ujság-portyázni. Majd elkérem tőle azt, a melyiket éppen a kezében tartja. Csakhogy nem tartott ám. A térdjeit surolta a két tenyerével s csöndesen hajtogatva a testét, olvasott egy rengeteg tomusban.

Mintha észre sem vettem volna ezt, a szokásos kávéházi frázissal mondom neki:

- Majd kérem azután, ha elolvasta.

Fölnézett s rám pislogott.

- Bocsánat, ez könyv.

- Ah... pardon!

Igy persze nem sokra megyek vele. Majd jut valami az eszembe, amig ezt a »London Newst« forgatom. S hogy nézem a terjedelmes fametszeteket, amelyek egy héttel később higított suvikszoldalban és kisebbítve (nagyon lekisebbítve) fognak a hazai képes ujságokban megjelenni - egy árnyék esik elém a lapra. Fölnézek. Az oszlop volt, a tudós, kinek roppant a tudománya, de kevés a vágott dohánya.

- Majd én kérem most, ha elolvasta, mondá félszeg meghajlással.

- Tessék, már én el is végeztem, - siettem a felelettel. Ugyis csak a rajzokat nézem, nem olvasom; a betüi nagyon aprók.

Azért ejtettem ezt a megjegyzést, hogy hátha szóba ereszkedik velem. Sikerült.

- Aprók, az igaz, mondá; de a metszésök!.. És milyen nyomás, milyen papiros! Milyen éles ez a nonpareil-irás, a nélkül, hogy vézna volna. A betű karcsu tagjain finom kompakt árnyalatnak a husa gömbölyödik s testet ad nekik. Oh, az angol tipografia magas fokon áll s a betűöntők sorában Galpin a király.

Hm, valami megzüllött nyomdász, aki a kéziratokból, amiket szedett, szedte ki az ismereteit is, mint a hogy torkoskodik az ételmaradékból a pinczér, midőn visszavivést be-bekap belőle egy falatot, amit jól se meg nem rághatott, se meg nem emésztett.

- Nyomdász kegyed?

- Én? Nyomdász? Nyomdát még nem is láttam.

- Honnan e tárgyismeret?

- Olvastam felőle.

Átadtam neki a lapot, miután végig futottam a betűkön, melyekről az oszlop annyi avatottsággal szólt. De bizony könybe lábadt a szemem a pompás metszésü irástól.

- Mért nem él szemüveggel? - folytatá az oszlop. A legtöbb embert csodálatos előitélet akadályozza meg az üveg használatában, pedig rövidlátásra legtöbb esetben az üveg a legjobb orvosság. A hypermetropikus szem kötő hártyájának venatágulatai rendesen erre az elfogultságra vezethetők vissza. De hisz kegyed orvos...

- Ön is az? Nyilván szemész.

- Nem én, mondá; csak olvastam.

- Hát ön mindent csak olvasott?

- Ó, nekem csupán könyv az életem. Nem is köll nekem még ez a lap sem, a melyet öntül elkértem. Csak - bocsásson meg bátorságomért - csak ürügy volt, hogy egyszer szólhassak önnel, ami annyi kisérlet után sem sikerült. Igen, uram, akárhányszor kezemben volt már az ajtó kilincse. De kopogtatásomra olyan rémületes harsogás jött ki a szobából, hogy megrettentem s ismét elsompolyogtam.

Ráismertem magamra ebből a leirásból. Ezt a harsogó rendszert t. i. akkor alapítám, a midőn egy szépirodalmi lapnak voltam a szerkesztője, hogy a lirikus ifjakat, akik jobbára szerényen szoktak kopogtatni, elriasszam. Némelykor segített. Ám azóta le nem tehetek e szokásról.

- Ne kopogtasson ezentúl, csak nyissa rám az ajtót, biztatám az oszlopot. Ez az a kőmívesjel, amely alatt azokat fogadom , akiket szívesen látok.

Nyomkodta a kezemet, hogy ő most milyen boldog. Egy régi vágya teljesült. S vállamon keresztül egyszerre másfelé is nézett. Mintha valami kedves üzenetnek a telegramm-szikrája villant volna ki a szeméből, úgy ragyogott. Csöndesen megfordultam, de akkor a kaszéros kisasszony - mert feléje nyilalt a pillantás - a kötényiből az apró cukros táczákat csördítette ki, hogy egyenkint megrakogassa az édes fehér koczkákkal. A világért föl nem nézett volna. Ó, szegény gémkirály, az a görlicze nem tehozzád való, valamint a szerelem sem, amely csak a dúsgazdag emberek luxus-nyavalyája!

***

Másnap délben csöndes kapargatás az ajtón.

Már is el akartam bömbölni az elrettentő »szabad!«-ot, midőn az én hosszu tudósom lődörgött be az ajtón, s ott, válla közé huzva a fejét, megállt mint gém az esőben. Biztattam, jöjjön előbbre. Még le is ültettem. Csakugyan leült. Aztán bizalomgerjesztő arczomra hivatkozva, kitárta elém - nem a tudományát, mert arra kicsi lett volna az én szobám, - de a szivét.

- Uram, kezdé, az én apám kötélverő Baranyában. Westfaliából bevándorolt német. Tizen vagyunk gyermekei. Valamennyiből ember vált, csak én lettem ilyen naplopóvá. A testvéreim alig tanultak többet az olvasásnál, s mind megélnek; én meg éhezem a tudományt, hajtövig vagyok minden doctrinával és disciplinával, rendszerrel és módszerrel - s kávéból élek, meg hig tojásból. Egy szabónak a gyermekeit fogom betűre s irom neki az üzleti leveleit. Ezért az a fizetésem, hogy az egyik inasával egyazon ágyfiókban hálhatok. Csakhogy én akkor fekszem le, a mikor ő felkel. S mégis boldog volnék, csak elegendő könyvet vehetnék magamnak. A közkönyvtárakban nem kapok azóta, hogy a gazdám legkisebbik lánya lekritizálta az isteni Paschal tantételeit. Ó, mennyi bánatomba és pénzembe került, amig ezt a hibát jóvá

tehettem s a kárt kipótolhattam! Most is annak vagyok a koldusa. S lássa, uram, amellett még tisztességes ruhában is szeretek járni, s nem is annyira magamért, mint... (Itt hirtelen bekapta a szót, madárorrának élét felém fordità s valamit hebegett.)

Intettem neki, hogy folytassa.

- Higyje meg kérem, mondá ujra neki bátorodva s egyet húzott a kávészín kabátján, higyje meg, hogy Disraeli nem szerezte meg az ő nemzetének Cyprus szigetét agyafurtabb diplomácziával, mint a milyen fogásos politikával szerzem én meg a rajtam lévő ruhát. Ha egy ebéd, egy vacsora végett köllene igy ravaszkodnom, éhen vesznék. Hogy jó ruhára tegyek szert, már leteszek a szeméremről, s hogy könyvhöz jussak, érzem - bocsásson meg érette! - tudnék valami tilalmas lépésre is vetemedni. Ön belesegit engem valami aprócska hivatalba, úgy-e uram? Hiszen olyan jó ember! Sohase rázogassa a fejét, én azt jobban tudom, mint ön. Nékem huszonöt forint egy hónapra nagyon elég, harmincz forinttal urrá vagyok téve. Apránkint lemorzsolgatnám tartozásomat a könyvkereskedőnél, aztán a mesteremberekнél, a kik rám varrnak. A maradékából elélek s megerősitem az én meglazult hitelemet.

Igy szólott az oszlop.

*

Legyen szabad közbe tüznöm, hogy az országban számosan azt hiszik rólam: miniszter a komám, püspök a barátom, bankár az adósom Nem mulik le rólam hét, hogy irodalmi özvegyek, akiknek férjét nem ösmerte senki, honvédek nagyszakállu árvái, félkezü gladiátorok ne keresnének föl szerkesztői odumban: a haza, az irodalom, a humanitás nevében könnyitsek sorsukon. Egyik-másik látogatóm örömriadással borul a nyakamba, össze-vissza csókol, hogy nem ösmerek-e rá? Hiszen ő a Keszeg Jóska, akivel kicsi korunkban egy portán gomboztunk a fal tövében, emlékszem-e? (Emlékezik az emlékező fránya!) Milyen pajkos gyerek is voltam én hajdanában! De már ő akkor tudta, mondta is, hogy nagy ember lesz belőlem. Csak annyit adjak neki, szerezzek neki, hogy a kabátját kiválthassa, mert csípős már az idő, s a rajta levő koczkás nyári ruha nagyon átereszti a hideget. Foglalkozás nélkül való piktorok, ha egyebet nem is, legalább utijegyet kérnek, hogy az alföldön, Biharban lepingálhassák az egész vármegyét. (Az egyikkel két hét multán a Haris-Bazárban találkoztam. Eszében sem volt lefösteni az alföldi magyarokat, a jegyet pedig eladta.) Valami rügyező Bourget elolvassa nekem a lélektani rajzolatait, faczér humorista elém szórja karczolatait, s jönnek hosszu sorjában, akik városnál, banknál, magánosnál tisztséget akarnak vállalni; hiszen nékem csak egy szómba kerül s megvan a dekretum. Azzal is kitüntetnek némelyek, birálnám meg falusi magányukban szerkesztett drámáikat. Egyszer meg egy kövér mama hozta be hozzám az ő kisasszony lányát, egy kerek tagú csinos fruskát, s kérte ajánlatomat Benczurhoz, aki erről a gömbölyded modelről a legszebb angyalokat és sz. Máriákat föstheti le. »Ha megengedi?...« S anyai intésére a pozsgás honleányka, némi habozással bár, de kezdte bontogatni vállairól a selyem keszkenőt, s már oldozkodni is akart. »Az istenért!« mondám. »Hiszen minden pillanatban léphet be ide valaki!« s behunytam szememet a kisértés elől, mint ama szent elődöm a sivatagban. »Benczur csak öreg urakat fest!«... Hát legalább, ha valami jóravaló pártit tudnék a Bertájának?

Az a csöpp vargainaska meg, aki a nyáron rohant be hozzám: az elvesztett csizma árának megtéritése végett arra kért, eresszek meg a »*Kis Lap*«-ban gyűjtést, mert ő azt hallotta, hogy Forgó bácsi a szegény gyermekek pártfogója. (Bizonyságképen őrzöm levelét, melyet előzőben irt hozzám.)

És küldtem már ajánló soraimmal megmart embereket Pasteurhöz, nagyra törő ifjakat Virchovhoz, hivatkozván az együtt kedvesen eltöltött napokra Alicantéban (sohse voltam ott) vagy emlékeztettem Tepliczre; mert Teplicz annyi van, hogy az egyikben valamikor bizo-

nyára megfordult. Ismeretlen nevem annyira imponálhatott neki, hogy csakugyan »emlékezett« - sőt a soraim átadójától azt is tudakolta, jó szinben vagyok-e? - én, akit sosem látott. De én még most is derüre-borura vagyok lord protector s az a pár sor nem a világ; mert hát ha segit? Pedig hogy ilyen vagyok - kérem ne magasztaljanak! - nem is jószivüség már, csak gyöngeség.

Ilyképen tehát a gyarlandó ember, akinek érző kebele csak ugy feszül a felebaráti szeretettől, végez, tesz, közvetit, a mennyire tehetsége, érkezése, pénzbeli ereje megengedi - sőt ha meg sem engedi.

Hát az én Slemilemen hogyne igyekeztem volna segiteni?

Elkértem a bizonyitványait.

- Nincs nékem egy szál bizonyitványom se. Azóta, hogy otthon a népiskolát kijártam, igy szabadon nevekedtem.

- De hát... az ön előadása, nagy ismeretekre valló beszédjei...

- Autodidakta vagyok, annak minden hibáival, és ha szabad mondanom, annak szabadabb pulzusával.

Gondolkodóba estem. Kértem egy kis időt. Csak akad valaki, aki nem nézi az én oszlopomnak iskolai bizonyitványát?

Nem akadt. Most nem sikerült közbejárásom, a midőn nem egy szivós hazafit akarok lerázni magamról, hanem egy képzett férfiut támogatni. De hát melyik hivatal is fogadna be »iskolázatlan« embert, mikor az oklevelesek sem tudnak egy kis álláshoz jutni? Az ilyen sors fiából manap nem telik egyéb, mint szinész, fotográfus, vagy... no igen, vagy zsurnaliszta.

Manap? Azt mondám manap? Hogy az isten teremtésiben lehet ma már fotográfus valaki, ha nem doktor chemiae? Hogy lehet retoucheur, ha nem »akadémiai festész«? Hogy mer gondolni szinészetre, ha nincs diplomája aeszthetikából, ethnografiából, statikából és mythologiából?

Ó, te sokat ócsárolt demokrata zsurnalisztaság, aki minden megüzött felebarátodnak nyujtasz menedék-helyet! Igazi aziluma a tévesztett existenciáknak, aki nem keresed a bizonyitványt s csak azt követeled, hogy minden katonád hűségesen végezze a maga kötelességét; aki nem nézed, lőcslába van-e, járt-e valaha iskolába, - te szabadelvü, boldog Czigányország, te vagy az üldözött lángelme, a földönfutó tudomány mennyországa!

Végig házaltam a szerkesztőségeket - semmi! Sehol egy akkorka hely, a hol egy ökölnyi telegrammforditó gubbaszthatna. Sehol üresedés. Mindenki a tiz körmével kapaszkodik bele a rovatjába. S mint megvannak a szépirodalmi közlönynek az ő kommencziós poétái, azonképen megvan minden politikai lapnak is az ő udvaros vezérczikkezője.

Elvittem az én oszlopom egy-egy munkáját s kináltam ide is, oda is. »Mennyi tudomány!« kiálták. »Mekkora erudicziő! Milyen szabatossága a stylnek, méltóság a hangban! Ki ez az ember? Autodidakta? Hja persze, az mindjárt meg is érzik rajta. Igy meg amugy; nagygyon sajnálom (dupla *gy*-vel), de egyelőre nem tehetek érette semmit.«

No, szegény oszlopom, inogsz! Rosszabb a zsurnalisztaság, mint a czéh. Ha az valamit elismert jónak, pláne remeknek, a készitőjét felavatják mesternek.

* * *

Abba a régi kávéházba nem tudtam többé eljárni. Fájt volna a találkozás. Ahányszor elmentünk egymás mellett, szomoru mosolygással nézett le rám az oszlop, mintha mondaná: hiszen az úr megtette, amit megtehetett. Én meg bús mentekezéssel vonogattam a vállamat.

Egyszer megint csak benyit hozzám.

- Csak azért jövök, mondá, hogy megismerje az én teljes boldogtalanságomat. Az, hogy üres a gyomrom, sinlem. Az, hogy koplal az elmém, megtör. De az, hogy csordultig van a szivem - ez megöl. Mert csordultig van. Ó kérem, csak nevessen! Csordultig van az én szivem egy bolond szerelemmel. Egy kis kenyér csak mindig akad, könyvhöz is hozzá férhetek, de az ő szivéhez nem - mármint a Boriska kisasszonyéhoz. Hiszen tetszik ösmerni?

- A kaszérosné?

- Az, felelé csüggetegen s lehanyatlott feje, karja. Egy idő óta rám se néz. Hogy én olyan gyámoltalan vagyok. Folyton tanulok és nem okulok. Mindig zsömlyét eszem, mert nincs kenyerem. Mikor az ujja hegyét akartam megérinteni ma reggel, haragosan rántotta ki a kezét a kezemből. Pedig ő az én éjszakámnak egyetlen világító sugara. Kant és Boriska - ez az én két csillagom. Amaz az elmémbe, ez a szivembe világol bele. És Kantért megvigasztalhatna Boriska, de Boriskáért nem vigasztal meg engem se Kant, sem Verulami Baco, sem Spinoza...

S oda kuporodva a pamlag sarkába, csöndesen és hosszan sirt bele a vékony kenderszin bajuszába.

- Látja barátom, ezen a baján még ugy sem tudnék segiteni.

- Nem is azért mondom. De nincs részvevő jóakaróm, csak ön. Könnyebben hordozom bánatomat, ha ön is tud felőle.

Nem is aludtam jól az éjszaka, ugy megzavart ennek az én uj barátomnak a dolga.

Másnap már korán reggel voltam a kávéházban. Boriska kisasszony takaros pongyolában müvészileg foglalkozott éppen: ragyogóra törülgette az ő trónusa ékszereit, a likörök ezüstös állványait. A feje bekötve, s szög hajának elől megnyirt fürtjei boldog rendetlenségben bugyogyantak elő a fehérbabos kék selyemkendő alul. Ugy illett neki!

- Az oszlop még nincs itt? faggatóztam vele.

- Csuda, hogy nincs még, mondá ajkát pittyesztve. Ő az első, meg az utolsó.

- Miért is van itt annyit?

- Nyilván rosszul fülik otthon a kályhája, felelé kurtán.

- Nem gondolja Boriska kisasszony, hogy egyébért is jár ide?

Rám nézett apró villogó szemével s aztán elkaczagta magát:

- Meg is esne! Haha! Az élhetetlen!

- Ugy-e hogy az? mondám.

- Az-e? Hiszen a mi Birikénk (a kávés kis lánya) az a csöpp gyerek is jobban tud számolni, mint az a... oah! Uram bocsá', majd elszóltam magam!...

S nagy dühösen sikálta a hatalmi jelvényeit.

- Persze, számolni nem tud. Hanem azért tartalmas ember ám.

- Ugy-e hogy az? pattant ki a kisasszony. Az esti urak is azt állitják, hogy nagyon stulczius, vagy minek mondták.

Aztán levágta a fejét s még jobban dörgölte a gulát. Pedig az már javában ragyogott.

- Meg jó ember is, folytatám.

Boriska kisasszony erre fölemelte szöszke fejét s fölnézett a nagy csillárra. Szemében szelid fény sugárzott.

- Akinek az lesz a férje, annak lesz csak jó dolga!

- Már hogy?... kérdé nagy élénken a kaszérosné. Csak tán nem? (És nagyot kaczagott.) Oh, de fura! No már bizony... és figyelmesen nézett a nagy fiókba, a melyben semmi sem volt.

- Boriska kisasszony!... magára vallott. Ne tagadja, hogy - sajnálja azt a szegény fiút. Lássa, a közt a sok nyavalygó gigerli közt, aki itt környékezi magát egész nap, egy sincs ám, aki tiszta szándékkal volna. Pedig egy becsületes hű sziv, kincset érő az ilyen időben.

- De hát... s itt aggódó kifejezéssel gyorsan jártatta körül a fejét s azzal a lehelettel, a melyet rásohajtott a tálczára, hogy annál tündöklőbbre törülgesse, fel is sóhajtott - de hát miből éljünk meg? Hiszen még erre sem képes... és mérgesen csapta rá a harapófogó fél ágát egy jókora czukordarabra, hogy csak ugy repültek szét a fehér szilánkok. (Mert abban a régi szabásu kávéházban még a czukor-koppantó járta.)

- Neki hajtok még egyszer, mondám, tán fog akadni mégis valami.

A harapófogó nagyot csuklott, midőn kiejtette a kezéből. Aztán megragadta a karomat, rám nézett (nagyon édesen tud nézni az apró szemeivel) s mosolygott (nagyon édesen tud mosolyogni) s aztán hirtelen felkapta megint a masináját s ugy csattogtatta a vasat, hogy a koczkák ugy kopogtak mint a jégeső, mikor a fiókba omlottak.

Most belépett a gém. Fázósan s félénken köszöntött. Boriska kisasszony még egy századrészével sem viszonozta annak a mosolygásnak, melyet a többi szépönczökre rápazarolt. De az a kis mosolytöredék is drága kincs volt a hosszu fiúnak.

* * *

Vagy két nappal később kopogtatnak az ajtómon.

- Mmmhhháhh! (Ez t. i. az én nyelvemen azt jelenti, hogy »tessék«!)

Csinosan öltözött fiatal ur nyájasan nyit be. (Ez a legveszedelmesebb fajta.)

- Mit parancsol?

- Jaj, dehogy parancsolok! Inkább kérni jöttem. Nagy kegyet kérek öntől. (Ez legalább őszinte.)

- Vigjáték, tárczaczikk, vers, rajz, hivatal, uti-jegy?

Rám nézett és bámult.

- Egyik sem uram. Én nem dicsekedhetem irói tulajdonsággal, sem hivatalra nincs szükségem. Sőt ellenkezőleg, a dolog a következő...

S könyörög, tudnék-e neki megbizható, tanult embert, hogy egy gazdag örökséggel együtt a nyakába szakadt könyv- és levéltárt, melyet az örökhagyó végakaratához képest elárusitani nem szabad, sőt azt évenként még 1500 forint áru jeles uj müvekkel még szaporitani is kell - tudnék-e valakit, hiszen annyi az ismerősöm, aki ennek a tisztnek a legjobban megfelelhetne? (Hogy tudnék-e!) Amit nyujthat, az ugyan nem sok, évenkint 1200 forint, szabad lakás, meg ami vele jár, hanem hát nyugodalmas állomás.

Mélyen elgondolkoztam s hallgattam soká.

- Bizony, mondám hosszu vártatva, kényes dolog. Annyi a látszólag alkalmas, a mindenre ajánlkozó, mig nagy nehezen akad egy igazán megfelelő. Ilyet találni bajos. De majd keresek.

Mintha már nem ott szorongattam volna a zsebemben az én kész Slemilemet! Nem röstellem bevallani, de erősen dobogott a szivem.

Apránkint kisimitva aggódó arczomat, megnyugtattam a fiatal urat, hogy talán sikerül.

Ó édes szerencse! Mégis van hát csillaga a szerelemnek!

Másnap délben, miután a néptelen kávéházban Boriska kisasszonnyal öt perczig beszélgettem (az oszlop észre sem vett, amint ott füstölte be az ő Bacoját) - levelet irtam az én ifju Krözusomnak, hogy valóban üldözi őt a szerencse. Akit csak legjobbat találhatott volna Budapesten, azt rá birtam, hogy ajánlatát fogadja el. Sőt ujév után be is állithat, hogy az özvegyen maradt foliánsok s az árvaságra jutott könyvek mellett megkezdje a gyámkodást.

* * *

Fölvirradt szent karácsonynak boldogságos ünnepe. Az utczákon özönlött a nép, hogy a sürü havazás ellenére is beszerezze a karácsonyfára valót. A délutáni órákban érte el tetőpontját a hullámzás, aztán hirtelen megapadt. Csak a midőn leszállt az est, vig csevegés közt surrantak el egyesek és csoportok a fal mellett és csusszantak át az utczán. Mind hivatalosak valahova. Többnyire legény-urak, hogy legyen részük egy kis családi örömben. Mert a jó példa is ragadós ám.

Még csak egy-egy hintó dörgése... aztán csöndbe borul a város.

A kávéház üres. A konyhán a tüzelő legények bomlanak egy szolgálóval. A pinczér lelecsavar egy lángot s mindegyik kialvó lánggal itt, kigyul egy másik amott, abban a nagy házban. Egész ablaksorok ragyognak a karácsonyfa apró tüzeitől.

A kávéház szögletében ül az »oszlop«, a gyér világitás mellett porolva a térdjeit s csöndes hajlongással füstölve be Kantot. A pipája tüzes méhéből szór töményt a megváltó nagy elme születésének. Akkorákat pöffen, hogy azt az egy lángocskát is, melyet különös kedvezésből meghagyott feje fölött a gazda, csakhogy el nem fojtja a sürü gomoly. Olvas, olvas... de ma mégsem esik jól neki a betü. Sohasem érezte magát ilyen egyedül. Még a Boriska kisasszony is fönt van most a kávés családjával, a Birike karácsonyfája körül. Maga elé mered és pipázni is elfelejt. Kivül felzugnak a harangok s önmagába visszatérő ünnepi énekük ott kong az elhagyott »oszlop« szivében. Gyorsan felszitja a pipáját, mintha reményének kialvó szikráját akarta volna lángra ébreszteni. S a mint ott ül s bánatosan mereng bele az önszerzette ködbe, egyszerre csak azt látja, hogy szétszakadoz a borulat s az egyik felhőn egy kis angyal ül s tart kezében egy levelet.

- Bácsi, ez magának szól.

- Birike!... Maga az?... Hát a Boriska kisasszony... jól érzi magát?

- Persze, hogy jól érzi magát, élhetetlen! No, olvassa már! tüzeskedék hátul a kaszérosné.

A szegény ember elolvasta, és szájából kiesett a pipa, s a szemüvege ugy tele szaladt vizzel, hogy nem látott tőle, mikor fölvitték a gazda lakásába, hogy ott a karácsonyfa alatt vegye át a stallumát.

Lesz hát könyve, lesz Boriskája!

Az »oszlop« megdőlt végkép, de törmelékeiből felépült a tüzhely.

A hős.

Dabasi udvarunknak sövényéből éppen egy alkalmas szálat huztam ki nádi puskának, midőn egy födetlen fejű, beretvált arczú fiatal ember lépett be a kis kapun. Pap nem lehetett. Pap nem jár pitykés mándliban, főképen, ha nem ő rá szabták. Hosszu sürü haja mint a sörény omlott le a vállaira és homlokába. Egészben a silányságnak és hetykeségnek vegyes benyomásával volt rám. Sohasem láttam még hozzá hasonlót, ami ugyan nem nagy sor, mert hét éves fiucska voltam s kicsi faluban laktunk, ahol idegen számba csak az a soroksári sváb ember ment, aki minden pénteken jelent meg a két Dabason és az egyetlen Gyónon, a háromegy faluban, az ő kis kocsijával, hogy a szombati és vasárnapi süteményekbe való, még akkoriban hig élesztőt, egy bádog «verdung»-ból mérje, mely hosszu fanyélnek a végébe volt belecsavarva.

- Itthon van-e a doktor úr, kis boglyas? - fordult hozzám nyájasan a jövevény.

Bevezettem atyám elé, aki föl- s alájárva az agyag padlózatu szobában, beretválkozott. (E kényes operáczió alatt t. i. sohasem nézett a tükörbe.)

Az idegen bemutatkozott, hogy ő Tavaszi Adorján, hős-szerelmese a Baky-társaságnak, mely holnap este tartja beköszöntő előadását a casino nagy termében.

- Ott leszünk, mondá atyám.

- Nem is vártam különben az ily fenkölt lelkületű és műértő családtól, hizelgett a művész. De még egy külön kérésem is volna.

- Beteg?

- Ó ellenkezőleg, makacs egésségben szenvedek. Alig győzöm magamat orvossággal - már hogy hússal és tésztával.

Atyám elnevette magát, s egy szép fiatal asszonynak, aki ebben a pillanatban bekötött fejjel, kigyult arcczal perdült be a konyháról, odaszólt, hogy beteg vendégje érkezett: preskribált neki piritóst rántottával.

- Jó lesz? fordult az ifjúhoz.

- De mennyire jó! hálálkodott ez. Mindjárt meg is gyógyulok tőle.

Az a szép fiatal asszony, az én édes anyám; hamarosan megtért az orvossággal, mely mellé még egy kis folyadék is akadt, s Tavaszi úr szedte hűségesen - s meg is gyógyult tőle. Ily csoda-kurát nem sokat csinált atyám, pedig jeles orvosnak volt elismerve. Hiszen ő volt a tekintetes, nemes, nemzetes és vitézlő alsó- és felső-dabasi Halász-familiának «konvencziós gyógyásza» (mint a hogy akkoron Bloch Móricz és Bugát Pál nyelvpallérozók nevezték az orvost), amely diszes állással fixumban velejárt évi husz bankó forint s olvasatlan számu szekér szalma, széna, krumpli; ezen kivül télen sódar, oldalas, kolbász; nyáron köles, buza, a megpattanásig tele köblös zsákokban; őszszel gyümölcs tele kasokkal és hig kerti borocska annyi, hogy bőven tellett a hasas üvegekbe, a melyekben fehér rózsabimbóból volt megvetve ágya az illatos eczetnek. Megélhetett mindebből egy doktor, sőt a fölöslegből a gondos asszonyka pénzt is teremtett, s igy jutott ruhácskára magának is, fiacskájának is, akire maga varrta zörgős szines vászonból a nadrágot.

Tavaszi úr megtörülve a száját, a maradék folyadékot (succus vitis viniferae) ránk köszöntötte. Aztán megállt a szoba közepén és honorariumképen elszavalta Garai »Kont« balladáját. »Harmincz nemes Budára tart, szörnyü halálra kész!«

Én meg voltam bűvölve, édes anyám szeme könybe lábbadt, apám mosolygott.

- És most tekintetes orvos úr, volna még egy kérésem: adjon nekem egy kalapot, mert nekem nincs.

- Kalapot! Hát hol hagyta el az úr a kalapját?

- Az inácsi pusztán nagy szél fútt, elkapta a fejemről. Egy bika meglátta, s mert vörös volt a kalap (a direktorom requisitumában a Hinko jelmezhez tartozott) a bolond állatja feldühödött rajta, a szarvaival megdöfölte, lábaival agyontaposta. Női társaim, a hős anya s a kómikus néni, fejkötőt viselnek; a kisasszony-művészek hajadonfőtt járnak, vagy fátyollal szoritják le a frizurájukat. Ezektől nem kérhettem. Művész-barátimnak pedig csak egy-egy a süvege. Ezektől sem kérhettem. A direktorom pedig, hogy szinházi készleteinek egyik értékes darabját igy látta csúffá tenni, hallani sem akart felőle, hogy mást adjon. Ugy maradtam puszta fővel, s a vihar szabadon játszik fürteimmel! - szavalá nóbelül s az öt ujjával végigboronálta dús hajzatát.

- Kalap, kalap, fiatal barátom... gondolkozott apám; kalap csak egy van a háznál, azt én hordom; a gyerekem pedig sipkát visel... ha csak... ugyan anyja, nem tudsz a kamarában valami maradék sipkát?... ha ugyan elfogadja uramöcsém.

- El én! mondá hősi elszántsággal Tavaszi ur.

Édes anyám nem hiában kotorászott a régi lom között; előkerült abból egy amolyan tányérsipka, burkus szabásu, oldalt széles rojttal, mint a milyen akkor divott a fiuknál. Javitásra volt szánva. Majd ha pesti vásárra felutazik anyám, a sipkacsinálóval uj abroncsot huzat a tetejébe, mert akit Vida Gábor uram, helybéli bodnár, ékelt bele, vastag volt, pedig piczi fertály akós hordócskáról fejtette le. Tavaszi ur hévvel köszönte meg az ajándékot. A fejébe tette, a meglágyult karimát gyakorlott kezének művészi fogásával kucsmává gyürte, aztán megemelve előttünk a »mi« sipkánkat, szózatos hálálkodással távozott.

***

Négy évvel később Abonyba költöztünk.

S egy évvel rá kivirult a magyar szabadság véres rózsája.

Ottinger osztrák generális mind kivágatta a temető vén akáczait, hogy vizsgáló hadvezéri szemének semmise állja utját. Tul a temetőn, le a Tiszáig: róna vidék, sik látó határ, melyet meg nem zavart még akkor a szélmalom, gyári kürtő még kevésbé. Csak itt-ott messze falutornyát ha vetett föl a rezgő délibáb. Az ágyukat a szolnoki ut egy partos részére vontatták fel. Az osztrák generális várta Perczelt. A magyar tábornok várta Ottingert. Néztek egymással farkas-szemet.

Korán reggel ágyudörgésre ébredtünk. A német ment eléje a magyarnak. Ott hadakoztak már a vörös kápolna körül, mely Szolnok alatt egy kunhalmon épült s a templom kivételével legkimagaslóbb tárgya a vidéknek.

Az abonyi szőlők egy kicsi dombján - a nép hegynek nevezte - három férfiu s egy fiucska állottak: Abonyi Lajos atyja, ennek öcsse, apám és én. Mint a királyok és hadvezérek: mi is a magaslatról néztük a távol dúló csatát, csakhogy rozzant perspektiván, melyet Andrássy István apátplébános könyves polczának poros tetejéről keritettek. Deichesz Ignácz, a nagy piaczi bádogos, úgy a hogy nyélbe sütötte; Fux Dávid, az üveges és órás pedig az ő szarvasbőr darabjával megtisztogatta a lencséit, s már most valamelyes hasznát lehetett venni a rég pihenő szerszámnak. Én is belenéztem - s szivem még most is dobog a rémülettől és lelkesedéstől, ha rágondolok.

Láttam az előre száguldó huszárságot, két kezével kisütve pisztolyait s szájába fogva a kivont kardot.

Az ütegek bömbölése mind errébb húzódott Rékas felé. Ropogott a puska apró tüze s egy-egy szellő-csapás felénk hordta a »hajrá!«-nak harsogó riadását. A három férfiu némán kezet szoritva, arczukon a szorongásnak és reménykedésnek váltakozó boruja-derűjével, követték a küzdelem esélyeit.

- Nyomul előre a magyar! kiáltá egyszerre Lajos bácsi. Aztán zokogva borult atyám vállaira. Magam repülni szerettem volna a Zagyva felé.

*

Este lett.

Tanyás emberek innen is, onnan is - ki gyalog szerrel, ki szamárháton, ki lóháton - siettek a város felé s meghozták a győzelem hirét. A visszavonuló elkeseredett osztrák elől mind a födele alá vonult a lakosság. Az asszonyok térdre borulva imádkoztak, a lányok az ablak virágai mögül remegő boldogsággal nézték a Czegléd felé takarodó ellenséget. Mi fiuk pedig a sárfal tetejébe másztunk, onnan csufoltuk a »német« futamodását s bolond fővel diadalmi sivításra fakadtunk a menekülők megett. Most sem értem, a társzekerek hosszú sorát fedező gyalogság hogy nem lőtt közibénk. Tán sok volt közte a velünk érző olasz, mert a Ceccopieri-ezredet is a tűzbe vitték. Tűzből a vizbe, a Zagyvába, melybe annyian vesztek bele, hogy közel az ujszászi malom egyik zugójához, száraz lábbal mehetett át a Zagyván az üldöző magyarság. Az odafult ellenség, fürge tiroli vadászgyerekek holtteste volt az ő hídja.

Nem lett nekünk szilaj fiúknak semmi bántódásunk. Csak egy sovány asszonyság, akinek ernyős szalma kalapján tüntetően lobogott a fekete-sárga szalag, fenyegetve lóbázta felénk a karját, mig baljával a tél-túl odagyürött bagázsiába fogózkodott, melynek tetejében ült. Mi persze a nyelvünket öltögettük rá. Nem volt vitézi cselekedet. Jaj, de mikor az olyan jól esett a mi fojtott szivünknek!

* * *

Hogy a kapu felé fordultunk, látom, egy csapat katonaság közeledik a házunk felé. Német katonaság. Tán bizony, hogy rajtunk torolja meg a vereséget, amiért olyan csufondárosan bucsuztattuk azt a tábori német kisasszonyt.

De ni! - tán mégis magyarok? Az egyiknek legalább roppant nemzeti kokárda virit a karján. A piros rózsa körül fehér, ezt meg a sötétzöld levél övezte.

Nem magyar, de osztrák pattantyus volt. Nehéz sebesült. Ágyugolyó érte könyökön s széjjel roncsolta. A zöld, az az ő kabátja volt; a fehér, ingének foszlánya; s középütt a piros rózsa - egy szörnyü seb. Magyar tüzérlegény tüzte rá a németre ezt a háromszinü nemzeti kokárdát.

Édes anyám, bár a falusi praxisban, melyet atyám folytatott, sok véres főt látott már (főképen vasárnap) visszatántorodott a látványtól. De megértette, hogy itt veszéllyel jár a halogatás. A kevesek között, kiket hivatásuk még ilyen időben is elszólitott a háztól, volt atyám is. Hol van az most? Édes anyám intett s a hányan voltunk az udvarban gyerekek, neki iramodtunk, s akkora port verve föl, mint egy vágtató lovas csapat, a távolabb eső Vigyázó-kastély felé igyekeztünk, mely ott van a tószegi utban, csaknem a város végén.

A tornáczon atyám a fényes urilak nagy müveltségü, világtalan gazdájával beszélgetett. Lelkendezve adtam elő, mi van otthon. Közrefogtuk és igy siettünk vissza vele a Malocsay-házba.

A nehéz sebesült még akkor is ott állt s jobb tenyerével támogatta zuzott karját, melyet élhetetlen pajtásai még csak egy afféle nothverband-dal sem tudtak bekötözni. Reggel óta igy hurczolta az osztrák pattantyus ezt a szétmorzsolt tagját.

Közben leszakadt az éj.

A kapu előtt néhányan lézengtek szomszédok, hogy mi lesz azzal a némettel?

Ekkor harsant meg kivül a bevonuló magyarok diadalmas kürtje. Nagy mozgalom támadt erre. Az ablakok sorra kigyultak. Még aki már elnyugodott is, gyorsan kiugrott a párnák közül, s magára rántva a ruháját, elejébe futott a mi győztes honvédeinknek. A sebesültnek három társa lóra pattant s mint a förgeteg nyargaltak el Czegléd felé. Alig hogy megszorithatták bucsu fejében a tüzérnek ép jobbját. Mig a magyarok a vasut mentében, a kécskei-ut két partján ütöttek tábort: bent a mi nagyobbik szobánkban, ült a széken egy halovány katona.

Két szál faggyu-gyertya gyér világánál, fogyatékos sebészi eszközökkel fogott hozzá atyám a kar levágásához s a kiálló csont lefürészeléséhez. Országh Gazda József uram, a különben tudálékos és szapora beszédü borbély, szerény hallgatva segédkezett a véres munkában. Fraas József tűzmester egy szisszenés nélkül állta a műtevést. Csak két izben hallottuk szavát. Mikor az első metszést ejtette rajta a kés, igy kiáltott fel: »Für meinen Kaiser!« Mikor lehullott a holt karja: »Für meine Mutter!« Hős férfiu volt.

Az atyám ágyába fektettük s anyám gondozta hüségesen. Szüleim nem igen aludtak akkor éjjel, s magam is - pedig nagy álomszuszék voltam - alig hunyhattam szemet. Hát nekem tetszett, engem izgatott a drámai jelenet, a tűzér vitézi viselkedése, de még jobban hevitette tizenkétéves szivemet, hogy fényesen győztek a mi fegyvereink, hogy ki van viva a magyar szabadság! Ezek az összekavarodó ellentétes érzelmek hullámoztak lelkemben, mig végre hajnal felé rianásoktól megszakitott álomba merültem.

Valami durva csörrenésre ébredtem.

Felültem az ágyfiában, néztem magam elé s csak nem tudtam teljesen kijózanodni.

- Hát ez a kölyök? harsogá egy hang. Erre teljesen föléreztem.

- Ez a fiam, felelé anyám szeliden egy legionárius tisztnek, aki a kardjával minduntalan nagyot ütött a padlóra, mialatt válla közé szegve a fejét: csörrenő, hosszu, szinte theatrálikus léptekkel mérte a szobát s kényesen sodorgatta hosszu szőke bajuszát.

- Tudja meg asszonyom, hogy az ön férrrje egy óra multán függ! És függ ön is! De még ez a kölyök is! Galád honárulók számára nincs kegyelem!

Eleinte azt hittem, hogy rossz álmomnak a folytatása ez. De a szörnyü fenyegetésre talpra ugrottam, ruhámba bujtam s a rettenetes férfiu elé állva, gyermeki vakmerőséggel kérdezém:

- Már miért függne az én édes apám? S az én mamám? Meg én? Mi jó hazafiak vagyunk!

A tiszt rám nézett s elnevette magát:

- Te tacskó!

Ekkor került elibém az arcza egészen. Ha nem volna neki hosszu szőke bajusza... és pitykés, bő birómándliban lődörögne... és...

- Mama!... sugtam, odahajolva édes anyámhoz. Mama... ez a Tavaszi ur!

Anyám összerezzent s tekintetét rátüzte a csörtető legionáriusra.

- Mit suttognak-buttognak egymással? Megtiltom. Két őr lépjen be! dörgé a tiszt.

Az ajtó kinyilt. Ekkor láttam, hogy a pitarban szuronyos puskák villognak. Honvédek álltak el minden ajtót.

- Kend az asszony mellé áll! - harsogá oda az egyik legénynek, kend meg a fiu mellé! Ha ki megmocczan, szúrrja le!

Teljes nézésemmel, minden emlékezetemmel a tiszt arczára tapadt szemem. És ez a hang... »Harrmincz nemes Budára tarrt, szörrnyü halálra kész!...« A lelkemet teszem rá... ez a Tavaszi ur... a födetlen fejü, sörényes szinész, aki akkor piritóst reggelizett nálunk és rántottát, és kalapot kért kölcsön az apámtól s aztán az én tányérsipkámmal távozott. Ő az!

A tiszt az ablak felé fordult, s mélyen huzta szemébe a halálfejes, hosszan lelógó fekete strucztollal ékesitett kalapját. (Most már volt neki.) Hátra szólva kérdezte anyámat, mikorra várja haza férjét.

- Nem soká késhet, mert ilyenkor szokta bekötözni a sebesültet, felelé nyugodtan a sápadt asszony.

Az a sebesült pedig feküdt ágyában. A megmaradt fél karjával hadonázott, mintha kardot forgatott volna. Lázas tüzben égő szeméből szinte pattogott a szikra. »Abprotzen!« harsogá. Erős paroxismusában azt vélte, hogy vezényel s a honvédeket a maga legényeinek nézte. A legionárius oldalt pislantott az osztrák tűzmester felé, ki lerugva magáról a takarót, le akart ugrani az ágyról.

Ebben a pillanatban lépett be atyám, s bár megütközött kivül az őrökön s még inkább azon, amit bent a szobában látott, elsőben is a betegje felé nézett, aki fél lábbal már a padlót érintette.

- Egy tapodtat se! - kiáltott a hadnagy és utját állta apámnak. Ön e ház gazdája?

- Én.

- Ön fogadta be azt az osztrák tűzért... az ellenséget?

- A mennyiben egy sulyosan megsebesült ellenség még az: én fogadtam be házamba, én gyógyitom, s el sem is eresztem addig, amig föl nem épült.

- Gondolja?

- Tudom.

- No, ha ennyit tud, tudja meg azt is, hogy egy óra multán függ.

- Már mint én?

- Márr mint önnn! bömbölé a tiszt nagy méregre fortyanva atyámnak szilárd s kissé gunyos magatartásán.

- S most előre, a tábornok elébe! parancsolá.

- Nem engedne csak annyi időt, hogy a sebesültet bekötözzem?

- Majd lesz kötözgetés, de nem itt! Előre!

A két honvéd közrefogta atyámat s szuronyszegezve kisérték. Hozzájuk csatlakozott a már most fölöslegessé vált többi is. Élükön kivont karddal hősiesen lépdelt Tavaszi ur »a kemény vitéz«. Láttam az ablakon át.

Anyám az erős rázkódtatástól elhanyatlott s a pamlagra omlott. Aztán keservesen zokogva ölelt magához.

- Ó jaj!... hátha beválik az az iszonyu fenyegetés?

Ott álltam középen jajgató anyám s a seblázban orditozó tüzér közt, aki rohant már a kijárat felé. Erre édes anyám talpra szökkent s ketten aztán az őrjöngőt nagy nehezen nyomtuk vissza az ágyba. Ki akartam futni, hogy atyámnak a szomszédban lakó orvostársát hivjam segitségül... de a pitar-ajtóban még ott állt egy szál honvédgyerek s lebocsátá előttem a puskáját. Se ki, se be!

Visszamentem a szobába. Anyám a betegünket kötözgeté (volt benne jártassága) s a sebesült, nyilván kimerülve az erőlködéstől s a láztól, elaludt.

Ott ültünk már most kettecskén.

- Valami rút lélek rágalma, árulkodása ez, mondá anyám. Ó gyanítom, ki lehet.

- Ez annak a vén gonosznak a müve!

Ugy is volt.

Kiirhatnám itt a nyomorultat, de kedvezek a nevének, mert sok becsületes ember viseli.

Egy patikárius-viselt irígy kollega, alig hogy bevonult Perczel Móricz, szaladt a Szapáry-kastélyba (a főhadiszállásra) s előadta, hogy atyám régóta egy követ fú az osztrákkal, de most vakmerősége annyira ment, hogy rejtegeti magánál az ellenséget.

Hát bizony azokban az időkben, midőn Remellay Guszti bácsi »utólagos jóváhagyás reményében« köttetett föl néhány gyanus embert a Normafára, az ember a tenyerén hordozta az életét. Nem sokat latolgattak, fontolgattak, - ma itt vagyunk, holnap ott. Inkább két becsületes emberrel legyen kevesebb, mint egy gazemberrel több - itt a kötél, ott az ág: huzzátok fel!

Szorongó szívvel hallgatóztunk. Mi lesz az én drága édes apámmal? »Jaj, mit akarnak az édes, jó urammal!«

Még egy verset sirtunk, azután odafordultam anyámhoz:

- Csak azt nem értem, az a Tavaszi ur, akit olyan jól tartottunk Dabason, hogy fölépült bele, és födél, már hogy kalap alá is került: mért beszélt velünk olyan kegyetlenül? Nyilván ránk nem ismert.

- Vagy éppen ezért, mondá anyám. Nagy léleknek teher a hála, a mellyel neki tartozunk; alacsonynak teher a hála, a mellyel adósunk.

- De hát ugy-e, hogy Tavaszi ur volt?

- Semmi kétségem felőle. De mit az nekem most... Mi lesz apáddal? Mi lesz velünk? S azzal a nyomorékkal ott az ágyban? Hiszen utánunk pusztul a boldogtalan! mondá anyám, a sebesült osztrák tüzmesterre mutatva, aki most ismét vezetett lázában egy üteget és ujból ordítá: »Protzt ab!«

Kivül mozgás, beszéd hangja... az ajtó nyilik... s anyám egy sikoltással repült elejébe atyámnak.

- Ó, édes jó uram! Megvagy? Nem bántanak? Ugy-e, hogy nem bántanak?

Én meg közibéjük furakodtam s aztán bizony megeredt a hármunk zokogása. Rágyujtott a Borcsa is, sőt bejött segiteni ötödiknek Mihálikné asszony néni is, akinek az ura s egyes fia szintén oda voltak a »magyar csatán« a Görgey seregénél.

- Hát mi volt, hogy volt? szorongattam atyámat.

- Szabad vagy? fuldokolt anyám.

- Szabad, kedves cselédjeim. Derék ur a tábornok. Elébe adtam a dolgot igazán, ugy amint volt és van, s a vége az lett, hogy meg is dicsért.

Beszélte még apám, hogy külön grácziaképen kérte Perczelt: engedné nehány szóval fordulnia a haragos tiszthez. És vallatta a hőst.

- Nem szinészkedett ön negyedéve Dabason? Nem Tavaszi ur ön?

- Lenz a nevem és hadnagy vagyok, morgá a kemény vitéz.

Lenz? Tehát csakugyan!

Különös vitéz! gondolám. Békében a nom de guerre-je magyar, s a magyar hadjáratban visszaváltja enyhe német nevét.

- Ugy látszik, régi ismerősök, mondá a tábornok. Sejtettem szinpadi multját már a deklamáczióiból is. A táborban mindig hatással szavalja »Kontot«.

Atyám csak ennyit akart tudni. Tavaszi-Lenz ur akkori látogatásának részleteiről hallgatott. Csak mikor kézszoritással vált meg Perczeltől s az ő törzstisztjeitől, a folyosón igy szólt a kemény szinészhez:

- Hallja hadnagy ur, a kis fiam vedlett sipkájáért méltán megneheztelhetett; de a piritós meg a rántotta jó volt. Ennek fejében bizony szelidebben bánhatott volna el a feleségemmel, meg a kis fiammal.

* * *

A sirásra nevetés következett.

Ki az udvarra, az utczára, teleorditani a várost vele, hogy »nem függünk ám!« - hogy atyámat még meg is dicsérte a vezér! Merje már most valaki németnek mondani az én apámat!

Hogy visszakerültem a portánkra... megint két honvéd állott őrt a pitar előtt.

De ezeket már a sebesült ellenség védelmére rendelte oda a magyar tábornok.

Éva.

Emberemlékezet óta nem esett olyan dolog Ér-Szent-Jánoshalmán, mint az a dolog, a melyet most el akarok beszélni.

De mit emberemlékezet óta!

«Mőte világ a világ!» kajátotta át a sövényen Kis-Nagy-Mihályné asszonyomnak özvegy Savadiné; s az imént nagyjából megtilólt kender-farkkal olyan haragosan csapkodta meg a tiló lábát, hogy a pozdorjája csak ugy kavargott a feje fölött - «mőte világ a világ», ilyen szégyenbe nem keveredett még az alszög. Bezzeg van is öröm, pletyka a felszögön! Czigányasszony lányát szeretni!... hogy az a füstös... oah! Ne vétsek isten ellen! De ha én volnék az édes anyja, kiszedném a Gyuri haját mind egy szálig, inkább, hogy sem czigány lány legyen a menyem!»

S mintha annak a legénynek a haja volna, mit a marka köré csavaritott, megint jókorákat vágott a kender-sörénnyel a tiló lábához.

Ha azóta tán még sem, a mióta világ a világ - de annyi bizonyos, hogy ilyen eset nem fordult elő nagy darab földön, mint a melyet özvegy Savadiné asszonyom emlegetett. Ér-Szt.-Jánoshalmán meg ugy sem. A vásárszéli szent János csorba feje mögül sokszor került már a kelő nap e zsupos és cserepes házfödelek fölé, de még olyasmire rá nem sütött, hogy magyar legény czigánylányba veszekedjék bele.

- Pedig Ér-Szt.-Jánoshalma olyan helység, a melyben még a legcsekélyebb lány sem kivetni való, a legkülönbje pedig minden órán kisasszony számba mehetne. Aztán van ott mód jóformán minden háznál. A város alatt elkanyargó Füzesér, meg a távolabb Zagyva sohasem engedte kiszáradni nagy határát. Olyankor is kétszer gyüjtöttek ott, mikor másutt egyszer sem. A partja országos szárazságban is tündöklött, akár a zöld tüz. Libát akkorákat nevelt mint a hattyu, a kukoriczájából ki nem látszott volna a pikás kozák; a foszlós czipóján összekaptak Pesten, a szalonnáját Bécsbe vitték, a pogácsa-almáját meg Burkusországba: Áldott földje volt; s akinek nem jutott belőle, az fuvaroskodott s végig a Jászságon le a Mátra tövéig, meg föl Pestig, messziről ráismertek már az ér-szent-jánoshalmai ember lovára, mert az ha csülökig dagasztott is a vármegyés országút fölengedt sarában, vagy ha kerékagyig sülyedt is a gyapjas vagy »dögbűrös« szekér a sikáló homokba: meg nem rekedt egy minutára sem, a jó úton pedig még meg is koczogott a nagy teherrel.

Milyen lehet hát még az ilyen falu legkülönb legénye, az Aszaló Gyuri, öreg Aszaló György uramnak másodszülött fia! - aki nem is muszájból, hanem csak afféle uras tempóbúl vállalt hintós kocsisságot a kastélyban, mert olyan négy sárga volt ott a keze alatt mint a sólyom, s mert ő vihette magát az öreg méltóságos urat, aki ugy bizott a kezéhez, hogy vak sötéttel is elindult volna vele akárhova.

Olykor, ha üresen fordult vissza, utba ejtette az édes apja portáját s nagyokat csörditve az uj módi angol suhogóval, a négy táltosa a kapu előtt egy szökésre ugy megállt, mint a czövek. Nagy kedve tellett az öreg Aszaló uramnak a fia jeles kocsisságában, egész viselkedésében, de különösen magában is, mert nem csak hogy csinos, deli legény volt, de megbecsülte apját és hü volt az édes anyja emlékezetéhez. Nem is verekedett életében hatszornál többet és akkor is ő bele kötöttek bele. Persze, hogy ilyenkor nem hagyta magát és ott vágta, ahol érte.

Egyszer, hogy megint üresen fordult vissza a kastélyba, a gecséri uton egy gyalogszerrel sietö czigány lányt ért utól, aki hosszu bádog tokban hozta vissza Gyéresről a határ mappáját, melyet a jánoshalmai fő-indzsellér pingált ki szép rózsaszin és zöld koczkákra. Akkoriban

még czigányposta járta, az egyetlen adó, a mellyel a faluszéli czigányság lerótta tartozását a község iránt, a mért szabad volt neki sátor helyett kunyhót épiteni és megtelepednie. De csakis községi dolgokban tartozott vinni-hozni a levelezést s ami vele járt. Némelykor persze a hiteles billagos vékát is, aztán hegyébe a tekintetes szolgabiró ur déczbundáját, öt nehéz tajtékpipáját, meg a puskáját, ami szintén mind hivatalos tárgy.

Amint Gyuri lenézett a kolesz magas bakjáról az árokparton toronyiránt igyekező czigánylányra, ugy találta, hogy szép; de nemcsak hogy szép, hanem hogy derék is, mert a nagy melegben olyan szaporán rakta a lábát, mint a fekete bogár, melyről a szép fekete szemhez vett hasonlatot a nép. Már pedig ha volt bogárszem a világon, akkor azé a czigánylányé volt, aki ott lent karikázott a partos uton a helység felé. Piros kendőjét, mely félig árnyékba fogta kigyult arczát, kissé megoldotta az álla alatt s a naptól szinte forró meleggé áthevült bádogtokot a jobbik vállára hajtotta éppen, hadd azt süsse most.

- Hová, szógám? kérdi Gyuri.

- Oda, a hová maga.

- Nem ülnél föl?

- Hisz ugy se vagyok már messzire a falutól.

- Nehéz az a bádog-pikszis, hé!

- Nehéz annak, a kinek.

- Hát mégis jobb lesz ugy, a hogy én mondom, szól a legény.

- Ugyis jó az, ahogy én mondom, szól a leány.

- Pedig szivesen fölveszlek.

- Szivesen ám... a vásár kutjáig.

- De tovább is, hallod-e.

- Hát meddig? mondá a czigányleány s fölnézett a fiatal kocsishoz, aki nem is maga rángatta már a hanyagon tartott gyeplüszárt, hanem a kezét a ló szája rángatta.

- Hát meddig vigyelek? kérdé.

- Meg merne állni velem a piaczon?

- Meg én, a grófi udvar kellős közepén is.

- Csak az anyám ponyvája előtt.

- Kapaszkodj föl no!

A czigánylány a bádog pikszist a batár hasába tette, maga meg mint a madár repült föl a kocsis ülésre.

- Hát ki a te anyád?

- Hát a Tyutyúné; a Tyutyú Kata. Ugy is hijják, hogy Hörcsögné; de ez az igaz neve, evvel nem él.

- A Tyutyú Kata a te anyád?

- Az.

- Hasze az módos kofa. Aszongyák, cserepes háza van a Paczalszögön.

- Van.

- Mért hogy meg nem váltott a gyéresi uttól?

- Nem vagyok én beteg.

- Vagy a frányát, hogy volnál te beteg? De ha módjában van az édes anyádnak, hogy másvalakinek akassza nyakába ezt a bolond bádog durungot, mért tégedet eresztett utnak mégis?

- Azért, mert megszólt volna az atyafiság. Aki czigánysorban van, az végezze a maga czigány dolgát, azt mondja az én anyám.

Erre Gyuri azzal felelt, hogy felkapta a gyeplűt, kieresztette az ustort s hajtott be a faluba mint a förgeteg.

- Ne szálljak le? kérdé a leány, hogy a kuthoz értek.

- Nem hát! felelé daczosan Gyuri.

- Nem sajnálta meg, hogy fölszedett? kérdi a lány.

- Azt sajnáltam volna, ha nem cselekedtem volna, mondá Gyuri s a leány felé tekintett. Hogy is hínak he?

- Évának.

- Jól teszed Évike, hogy így hínak, biztatá a lányt a legény, mintha azoknak akarna megfelelni, akik sokallják a czigány lánynak ezt az uri nevet.

És a piaczon, alku szerint, megállt vele, a Tyutyú Kata poros szilva-gulája előtt.

Már a vásárkútja s a kő szent János között, hogy elszállt a hintó, a faluszéli házakból kiszaladtak a kis kapuba s homlok fölé emelve a keze élét: a hány asszony, leány volt, mind nagyot sikoltott bámulatában. Az Aszaló Gyuri, a grófék kényes hintós kocsisa maga mellé ülteti a füstöst és viszi be a helységbe! A méltóságos ur párnás helyén meg a hosszu bádogpikszis nyujtózkodik! Már ez valami!

Mentől beljebb értek, a nagy csörditésre - Gyuri tüntetett - annál többen siettek a ház elé. A vászonnép, mely az érparton mosott, majd beleejtette a sulykot a vizbe, hogy a pattogásra hátra rándult a fejök. A kik szembe jöttek, azok megálltak, aztán megfordultak s hosszan néztek a hintó után. Az egész felszögön nagy volt a riadalom. Mert Ér-Szent-Jánoshalmán a helység két fele csak ugy torzsalkodott egymás ellen, mint a hajdan korban Korinthus és Athéne s mint az ujabb korban Kecskemét és Kőrös. De valamint Kecskemét és Kőrös, a városnak a hány része, annyi pártra szakad: ugy szakadoz pártokra a legkisebb község is. Tudok egy rongyos falut itt közel a fővároshoz a Cserháton, melynek partonlakói a laposbelieket ugy csufolják, hogy »csoszogók«, a laposiak meg a partosokat ugy tisztelik, hogy »kopogók«, és a »görhes kocsma« a megmondhatója, szent vasárnap napos napján hányszor csosszantották már meg a csoszogók a kopogókat s a kopogók hányszor koppintottak már a csoszogókra!

Ér-Szent-Jánoshalmán alszög és felszög még ugyabban agyarkodott egymásra. Ki sem illik mondani, miféle szögnek tisztelte meg alszög a felszögöt és viszont. Mióta az eszét tudja Dudás bácsi, a falu legöregebb embere, kiérdemesült bakter és egymásután négy falu bikájának a testőre (ott is lakott az akolban a piacz közepén, mely a gyalog toronnyal vagy haranglábbal két fő-monumentuma volt a helységnek) - mondom, még ez az öreg ember sem tudott egy esetnél többet, hogy alszög és felszög összeházasodott volna. Három álló hétig ülték is meg ezt a menyekzőt háborunak beváló verekedéssel, a midőn folyt a vér mint a bor, vagy a bor mint a vér, mert mind a kettőnek eredettől bővében volt Ér-Szent-Jánoshalma.

Hogy ne ujjongott volna hát a felszög, mikor azt látta, hogy mekkora szégyenbe keveredik az alszög legkülönb legénye, akihez fogható erőben, csinosságban, jó módban és társadalmi

rangban - mert hiszen az öreg méltóságának a hintós kocsisa - nem akadt az egész járásban, édes apja szerint az egész vármegyében, talán az országban sem; s amig édes anyja élt, nagy e világon sem.

Már is faggatódzott egymással egy alszögi meg egy felszögi asszony ott a piaczon.

Mond a felszögi:

- Erős ám a czigány hajszál!

Mond az alszögi:

- Erős hát! Látom, hogy belebotlik kigyelmed.

- Az még csak hagyján, feleli vissza a felszögi asszony; de mikor még az erős legényt is lehúzza a hintó bakjáról, aztán odaköti a Tyutyú Kata lányához!

- Nem felszögi olló fogja azt elvágni, mondja Alszöginé.

- *Ha* elvágja!.. üti rá Felszöginé.

Mikor Évi a magas ülésről lepördült, a Tyutyú Kata is eltátotta a száját azon a nagy tisztességen, a mely érte a lányát. Ez meg kiemelve a batárból a bádog mappa-tokot s a piros kendője csücskét a szájába fogva, érthetetlen szókat motyogott, de a melyekből kiszedte Gyuri a legkedvesebb köszönetet. Aztán Évi, mig Gyuri nagy hahóval fordult meg a piaczon, hogy pusztult előle ember, gyerek, kutya, malacz: nyakába emelte a hosszu szelenczét s szaladt vele a szemközt levő faluházába.

Már az indzsellér ur is tudta a nagy eseményt, a jegyző is, a »harnagyok« is tudták, s nem is szalasztották el az alkalmat, hogy a szép czigánylányt, kiki a maga módja szerint, meg ne hajgálja egy kis tövises rózsával vagy bogácssal. A faluháza kapujától az anyja szilva-dombjáig csak egy kis iramodás volt, de ezen a rövid uton jobban elfáradt Éva mint Gyéresről a gecséri határig, ahol a hintó kocsis-ülésére kapaszkodott föl. Kimerülve esett le a szilva-kálvária mellett. A keresztet, a nehéz bádog-tokot az utolsó-előtti stácziónál: a faluházánál tette le a válláról.

De a csufolkodás még sem fájt neki nagyon. Valami furcsa érzés bizsergett végig egész fiatal valóján, a feje bubjától a lába hegyéig s a piros keszkenőt égő arczára ráhuzva, sirni kezdett mint a nyári meleg eső. Maga sem tudta miért.

Özvegy Tyutyúné kövér tenyerével akkorát ütött a maga czombjára, hogy csak ugy csattogott s a kötény öblös zsebében csörgős tánczra kerekedett a sok apró pénz. Hogy még meg is rikatják ő lányát! Azok a parasztok! Azok az irigyek!

- Tán megpánásolják á séréncsíjit? Hát micsodá séréncse ázs? Ánnák séréncse, ákit ázs én vérem, gyerekem meglát! Kérte mán est á csibaki prémás is!

És szidta a falut a főbirótul kezdve le a csöngetyüs bótosig, aki ott állt az ajtajában s a szája bal sarkát a simléderig fölrántva, gunyosan hunyorgatott rá a vén czigány kofára, aki összeszidta mind, boritaná be a képüket a fekete gyevla!

Még czifrábban is mondta, de azt én nekem nem szabad itt ismételnem. Düh és keserüség fogta el a vastag asszony nagy kebelét. Haragjában félrelóditotta fejéről a fekete selyem kendőt, mely alól nehéz csimbókokban bugygyant ki a szürke sürű haj, aztán a kofaság nagy részének gyönyörüségére, a többiek mulatságára, nyögve lehajlott a lányához, széles ölébe kapta annak finom fejét, megczirógatta és énekelt neki rekedt hangon holmi pogány zsoltárokat, melyeknek se szavát, se dúdját sohasem hallotta még senki. Mintha csak el akarta volna siratni, mintha csak meghalt volna az Évi. Mert a czigányban, mint a zsidóban s valamennyi kitagadott fajban: a bú, harag és vigasság mindjárt a legmagasabb hangokon nyilatkozik. A

betegje fölött ugy kijajgatta már magát, hogy ha igazán gyász éri: szivében nincs uj hur, mely keserű veszteségén megrezdűljön; s ha az atyafiságban egy kis purdé, vonatkozólag egy piczi zsidócska születik: a Paczalszöget majd fölveszi az ujujuj! - zsidó sort meg az ajajaj! Mikor aztán a keresztelőt lakodalom váltja föl, az elnyomottaknak ez a legragyogóbb ünnepe: a torokban nincs uj hang, mellyel jó kedvöket világgá kurjantsák.

A Paczalszögön a faluvégi czigány-részben volt csak nagy a riadás. Összerezzent az összes füstös atyafiság. S mikor egyszerre csak ott termett köztük az Aszaló Gyuri testestől lelkestől, igazi forgó szél csapott bele a Fáraó nemzetségibe. Az asszonyok boszorkánytánczra kerekedtek, a dádék egymásba kapaszkodva orditottak s a rajkók czigánykereket hánytak.

A Tyutyúné háza a faluban is számot tett volna, a czigányvárosban meg éppen palotának vált be. Ellakhatott volna benne a czigányok császárja is. A födele cserép, a tornácza két oszlopra. Keritése is lett volna, ha az érdemes atyafiság a deszkáit szét nem hordogatta volna; kertje is, ha a hosszu pórázra eresztett süldők ki nem turják s meg nem eszik mind a virágmagot. A pitar tulipántosra volt kipingálva. S ha már a pitar is tulipántos, milyen lehetett a két nagy szoba! Diszesek is voltak azok. Persze, hogy a kék bársony zsöllye a vörös virágu kanapéval; a barna-funéros kaszten a habosra politérozott szőke sifonérral; az egymás mellé akasztott három tükör, ugy nagyságra mint keretre különböző, bántotta volna a mi szemünket. De annál jobban tetszett az Tyutyú Katának, aki sok liczitáczión váltogatta magához e jeles darabokat s velök méltán nagyra is volt. Ez mind az Évié lesz! mondogatta, hogy elégülten nézett körül a »palotájában.« S ennél még több is! gondolá, de még magának sem mondta ki fennszóval, csak amugy suttogva. Mert Tyutyú Kata értette a mesterségét annak, hogyan köll szerezni és gyarapitani. A szilva-garmadának arany a feneke. S az árpácskát, zabocskát s buzácskát, mit a méhektől körüldöngött gyümölcsért nyáron át apránkint összehordogatott özvegy Hörcsögné: ősszel megvette tőle jó áron a sánta Hasli, aki meg eladta a pesti gőzmalmosnak. A vásárjáró morváktul aztán szertelen alkudozás és véres esküdözések és fogadkozások közt egymásután vette a gyolcs végeket, a tarka selyem kendőt, harisnyát. Minek harisnyát? Mikor sem az ő, sem az Évi lábán soha senki sem látott még. El is magyarázta a csöngetyűs bótos, hogy mire kell Hörcsögnének a strimfli. Pamutból kovácsolják ám Hörcsög Katának a verthámot; mert az a harisnya, az mind pénztartó ám, s az első szobának egy elzárható sarkában álltó helyükben vannak egymás mellé támasztva az ezüst pénzzel kibélelt merev kék harisnyák.

Ámbátor gazdagnak tudták a Paczalszögön Hörcsög Katát s maguk is a legjelesebb czigánylánynak ismerték el Évit: mégis csak nagy dolog volt az, hogy »magyar« legény jár a czigánylány után. A hogy megjelent köztük Aszaló Gyuri, olyan volt nekik, mintha valami királyfi tisztelte volna meg ronda utczájokat. Mégis egy pár meszelő-kötő czigányasszony a dűlt fal mögül piszkot szórt a deli legényre. Persze csak a nyelv lapátján. De ez a mocsokfajta szaporább minden mocsoknál. Egy-egy övig felgyürkőzött vályogvető legény is izgatta Katát, hogy szégyenbe keverik a leányát. Gyalázatot hoz a czigány nemzetségre s ha tized magával lett volna, tán még rá is merte volna tenni a kezét Gyurira.

Ez meg azért jött, hogy maga kérje meg Évit.

Mert senki sem akadt a faluban, aki magára vállalta volna a lánykérést. Még az a vén Dudás bácsi sem. A bikájának nem bánja akár egy egész csordát. De öreg Aszaló György uram fiának czigányleányt? - soha!

Évit a padlásról kellett lehurczolni. Azután sem engedett még. Inkább oda ült a ház végibe s mind a két kezével betakarta a képit. Gyuri odalépett, arról a kerek arczáról egyenkint lefejtegette a hozzá tapadó ujjakat s az egyikre rá is huzta a karika-gyürűt.

Évi azt cselekedte, amit ilyenkor nagy e világ minden szerelmes lánya tesz, akár királykisasszony, akár czigánylány: odaomlott a kedvese vállára. Aztán megforditván rajta a fejét,

nevetett és ragyogó fekete szemével hunyoritás nélkül tekintett bele a fényes égbe s boldogságában egy nagyot sikított. Kata asszony erre szörnyet csapott a czombjára megint, boglyas fejéről lekapta a selyem kendőt s mint diadalmi lobogót csóválva meg, magához orditotta az összes barna familiát s meginvitálta estére arra a süldőre, mely mintegy sejtve a közel halálát, nagyokat visitott bele e hirtelen való eljegyzés részeseinek és tanuinak rivalkodásába.

Hogy öreg Aszaló György uram és Gyuri fia közötte előtte való nap micsoda jelenet folyt le otthon a nagyobbik »házban«, azt apróra megtudni mind e mai napig sem lehetett. Annyit láttak csupán, hogy az ángyi a kezeit tördelve, sirva jött ki onnan s hogy ura, Aszaló János, véres kézzel ment utána. Jézus Mária, tán meg is ölték Gyurit! A családi dölyf, a megsértett fajbüszkeség képes az ilyenre. A szomszédok azt is látták, hogy késő éjjel Gyuri (tehát még sem ölték meg) a Hasli zsidóval (könnyen rá lehetett ismerni a sántaságáról) mentek a kastély felé. Onnan Hasli visszaevezett öreg Aszaló György uram házába, meg vissza a kastélyba. Nyilván diplomatikus kiegyezésben sántikált. Hogy hasztalan: ez csak azt mutatja, hogy még a Hasli zsidó esze sem elég éles a sziklát keresztül fúrni. Aszaló György uram kitagadta a fiát. Ezt Gyuri nem bánta. Az ő grófja le nem veszi róla a kezét. De mikor betért az istállóba, ráborult a legkedvesebbik lova, a Káró nyakába és fájdalmas zokogással tele sirta a szép állat hullámzó sörényét. Összeveszett a szerető édes apjával, összeverekedett a testvérbátyjával, megsértette azt a jó ángyikát, magára uszitotta a felszögnek, az alszögnek is maró gúnyolódását és - mi tagadás! - magában is a hátulsó lábára állt egy kicsit a kevélység, hogy a megvetett czigány fajtával keveredjék most sógorságba. De kétségének és keserüségének zavaros éjjelébe két ragyogó csillag világitott bele.

A szalma-fonatos ágyra dőlve, félt elaludni. Hátha még édes anyja is ellátogat hozzá az éjjel! Biz az meg is látogatta; föléje is hajolt, fia homlokából félre is simitotta a fürtös hajat, meg is csókolta és azt sugta fülébe, hogy: ha Évi felé huzza a szive, hát csak engedjen az erőnek. Ha szeretik egymást, egymáshoz is valók. Abban a fényes országban, melyből fiához alászállott: egy rendben van minden lélek.

Erre a mennyei biztatásra aztán derült lélekkel indult neki Gyuri a Paczalszögnek. Az édes anyja igazságot szolgáltatott neki. Persze, hogy a szerelmes ember olyat álmodik, a milyet óhajt s annak hisz legjobban, aki ugyan-egyet gondol vele.

Azoknak, akik e két fiatal sziv kigyuladását nagyon is hirtelennek tartják: azzal felelhetnék, hogy a szerelem gyorsan jár. A gyéresi határtól Ér-Szent-Jánoshalma falu-kutjáig, ha egy keskeny ülésen egymás mellé szorul két ifju teremtés: gyorsabban válik ki a szikra, mint a villamos ütegnek egymástól selyemmel elszigetelt elemeiből ott az urak hátulsó párnás ülésén. De való történetet mondok el s igy nincs okom hosszasan magyarázni azt, amit ugy is szivesen hisz el nekem minden olvasóm, ha fiatal és nem kritikus.

A lakodalom zajos volt. A felszög és alszög megvetéssel távol tartózkodott a vigasságtól, melybe bizony egy kis bánat is vegyült, mert apa, testvér, az egész rokonság nem csak hogy feléje nem ment, de egy álló hétig ki sem mozdult a házból, vagy a tanyán kereskedett beszoruláskor, a mikor kivül semmi dolog s a mely időben a menyekzőt megülték. Csak az Aszaló János felesége lopódzkodott ki a paczalszögi palotába, hogy a koszorut rátüzze az uj ángyi fejére, aztán meg sem izlelve a zsirtól csepegő káposztás bélest, fogta magát, haza szaladt. Otthon aztán meg is verte érte az ura; de az asszony nem bánta.

Zajos volt a lakodalom. Sem azelőtt, sem azóta ilyen fényes mulatságot nem látott a Paczalszög. Aki hegedüfogható, klárinétfuható, czimbalomverhető és bőgő-bődithető kéz csak akadt a czigánysoron, az mind ingyenben muzsikált; mert a legtöbbje mégis rátért, hogy ha egy »magyar« legény elvesz egy czigánylányt, az mégis valami! Elmaradt a Gyuri atyafisága, igaz; de a demokrata méltóságos ur odaküldte a két grófkisasszonyt az Andor kis gróffal, aki megtánczoltatta Évit, mig Gyuri a két konteszkát forgatta meg gyöngédeden, nagyon vigyáz-

va, hogy valami erősebb tapintással meg ne találja recssenteni a vékonyka bordájukat. Hörcsög Kata az örömanya nagyon fájlalta, hogy a méltóságos urhoz nem lehetett szerencséje, mert a mennyire tiszteli, odakinálta volna magát neki az örömtánczra.

A czigány, ha érti a koplalást, de érti ám az evés-ivást is, mikor van benne módja. A pörkölt, bárha nem esett malaczból került is, nagyon jól izlett az egész ivadéknak. Kata asszony nem kimélte a harisnyáit; vagy kettőt egész a csücskéig rázott ki erre a boldog ünnepre. Hogy legalább is kettőnek kellett kiüresednie, mutatta az, hogy ma még az ő lábán is harisnya volt. Feszült is rajta, majd kipukkadt bele a morva szövevény.

Még a Hasli zsidó is itt volt. Nem is lett volna szabad elmaradnia, aki Hörcsögnével már oly régtől fogva áll üzleti összeköttetésben. De meg azért sem, mert oly híven fáradozott a haragos apa megkérlelésén. Enni persze nem evett, mert tiltja Mózses a tréflit. Váltig kínálták, de hiába. Sánta volt lábra, de szilárd az ő vallásos meggyőződésében. Inkább tánczol, de nem eszik. Hörcsögné szaván, karján fogta és megpörgette a kis zsidót, hogy majd leesett a feje.

Pedig ennek még nagy hasznát vette. Addig-addig bicczengetett a grófi cselédház és öreg Aszaló György uram háza között ide-oda, hogy »magyar« purdé unokája mellett elvállalta a keresztapaságot. S ami még ellenállt a Hasli rábeszélésének, megtörött az egy éjjeli látogatás alatt, amidőn az a jó asszony onnan a csillagos égből az öreghez is alászállt s megengesztelte haragos, büszke szivét; ángyi jól hallotta a másik házból, mikor apósa álmában fölsirt. Vallatta is másnap reggel, s az öreg nem tagadta.

A Hasli zsidó is a pogány kezeire emelve a csöpp gyereket, így fordult oda az öregapához:

- Ha jól megnézi kegyelmed eztet az ártatlan bogárkát, hát megláthatná benne a boldogult Sára asszony fizionomíját. Valóságos fotegráfí! És egyet fordulva az ép lábán, meglóbázta a csöppet.

Hörcsögné nagyokat sirt az örömtűl a saráglya mellett. Ángyi beszólitotta, de csak nem ment.

Ekkor öreg Aszaló György kilépett a pitarba s oda nyujtotta eléje kérges nagy tenyerét.

- Ne szégyeljen szemre gyünni komám asszony! Hiszen a kettőnk vére!

Erre Hörcsögné megint nagyot ütött tenyerével a czombjára, lerántotta fejéről a kendőt s boldogságában nagyot esett a padkára.

Savadiné asszonyom meg ott a felszögön, a tavalyi tiloltból font vászoncsíkokat öntözgetve az udvaron, a sövény mellől átszólt özvegy Kis-Nagy Mihályné asszonyomnak:

- Hallotta már kigyelmed? A czigány sógorságból czigány komaság lett. Hála istennek, hogy benne nem a felszögöt érte gyalázat!

A Violka Vera.

Elbeszélésemnek adhattam volna kapósabb czímet is. Például: »A peczér leánya« vagy »A betyár szeretője« - hiszen az volt ő mind a kettő. De csak megmaradok ennél a czímnél. Mert hogy ezt a nevet irom a soraim tetejébe: éled föl bennem égő színeivel az a kép, a melyet kis fiu koromban láttam e név hordozójában.

Égő színeivel; mert égett a Vera haja, mint a vörös láng, s égett az ajka, s izzott a szeme, meg lobogott rajta az a pipacs szoknyácska mint a tűz, amint hogy el is perzselődött az ő egész fiatal, bolondos élete. És vörös volt az apja bozontja, melyen senki soha nem látott sem kalapot, sem süveget. Az idő csapkodásaitól, fúvó széltől, verő záportól megvörösödik a szőke, a fekete haj is. Hát még, a mely vörösen jött a világra!

Ketten jártak: apa és leánya. Hosszas szünet után egyszer csak előkerültek, az isten tudja honnan; s más nap megint eltüntek, az ördög tudja, hová.

Dalolva jártak, valami sajátos nótát fújva, mely hullámzott, mint a zsoltár: panaszosat, mint a vásári koldus jajgató éneke. Csakhogy minden vers után hejehuját kurjongattak, olyan vadon vigat, hogy megrettent bele minden ember s a falu összes kutyasága szörnyen vonított, a nélkül, hogy elhagyta volna az udvarát. A bátrabbak a keritő fal tetejébe ugorva, őrült kaffogással ugattak le a vörös emberre, meg az ő vörös kis lányára. De lekerülni egynek sem volt mersze.

Kutyát adjanak, kutyát!
Nem rántom ki a fogát,
Csak szedem a zsirját,
Hántom az irháját!
Kutyát adjanak, kutyát!
Csahi! Csahó! Csahaj!

Volt is oka a csahodásnak, megismerték a peczérnótát, azt a véreset, mely az ő pusztulásukat előzte és követte. Megérezték a peczérszagot, azt a véreset, melyet kieresztett magából az öreg Violka szűre, bőrös nadrágja, melynek minden egy foltja kutyahaláltól rozsdállott.

Violka sohasem lopott kutyát; pedig annyi volt, hogy a feléből is kifutotta volna a falunak vagyon- és személybátorsága, ha ez az éber ugatáson magán fordulna meg. De a betyár, aki lopni jár, tudja legjobban elcsititani a mérges hadat. Az ő titka, hogyan ejti meg a sok hűséges Kullancsot, Bátort és Vigyázt. Szapora fajtáját öldösi a gazda is. A kölykeiből vagy kettőt hagy meg játékul a gyerekek számára: a többinek tó vagy vizes árok a sírja. De így is meggyűlik adta sok czondrája! Nem szakad annak az éhes magja, ha mind kiirtanák se! Dulja a métely a sertést, kergévé lesz a birka, fenéssé a ló, tehén megpukkad, ökröt felboritja a fészkes nyavalya, csirkét öli a píp - csak a kutyának van kutyabaja.

Kivéve ha megveszekedik: amiben bő módja van a téli koplalás és nyári szomjuság miatt.

»Kutyát adjanak!« hangzott végig az utczákon és közökön az a mélyen rezgő kiáltás. Nagyon emlékeztet - vétek ne essék szólván - a csütörtök-esti harangszóra, mely a gyászos pénteket jelenti. Búgó s mégis messzire ömlő volt az. A végső szótagot is épp úgy nyomta meg a Violka peczér, mint maga a vén Suntyó Bálint ott a »torom«-ban, aki ugyancsak meg tudta adni a módját, mikor egyszerre kettőt rándított a kötelen, s harang és a nyelve egy nagy koppanással megállt. Mint az öreg mellett a kölyök-harang, úgy csilingelt az apja mély szava mellett a kis lánynak fris, magas hangja: »Kutyát adjanak!« Virágot sem lehetett volna édesebben kérni, mint a hogy ez a gyermek az élemedett kuvaszt, kiszolgált vizslát, rokkant kopót.

Úgy illik ugyan, hogy kiszolgált vadászebet golyóval végezzen ki a gazdája; de annak a fura »üszkös« Verának, a miért olyan csöngetyű szava volt, odaadták azon eleventen, ha t. i. beteg volt vagy öreg.

Csak agarat nem.

Mert valamint Angliában barbár dolog lelőni és nem agyonhajszolni a rókát: azonképen minden hagyomány ellen való minálunk, puskával vagy bunkóval végezni ki agarat - mert a pákosztos, megvénhedt vagy egyéb bűnbe esett nyulász kutyát ősi szokás szerint az ágasra szokás felhuzni, még pedig nagy czeremóniával. A vályogvető dade paposkodik mellette, második a sorban hegedűszóval búcsúztatja el, a legény ráveti nyakára a hurkot, két rajkó felmagasztalja, egy purdé a farkába kapaszkodik, s igy mulik ki a világból hajdan hires Cziczke vagy Szellő. Külön óbégatással elássák a kukoriczaföld szélében, a hol, mint a babona tartja, esztendőre annyi lesz a nyúl, hogy kalappal lehet fogni, mert mind oda kivánkozik a nagy ellenség sirjára, aki az ő nemzetségöket annyiszor megűzte a laposban.

Hát azért nem adtak az öreg Violkának. De másforma ebfajtát eleget. Puszta kézzel kapta meg az áldozatot és soha egy harapás nem esett a kezén. Aztán vitte. A megmaradt ebek tajtékzó ugatással, mi gyerekek sivitó gúnynevekkel a nyomában. Valami néptelen utczán - ez volt az igazi kutyaszoritó - a szűre ujjából kihuzta a hosszúnyelű kalapácsot s ott végzett vele.

Éppen a Keskeny Andrisék udvarából hozta a tanult vén uszkárt, a doktor Faustot, akit a komédiás-malmos német hagyott el. Nem tudott a többi kutya nyelvén. Ki is nézték-turták a kompániából. De most erős szolidaritásban állottak vele mindnyájan, s szinte lépés közeléből csattogtatták fehér fogaikat s üvöltöttek a peczér felé, aminek ez oda sem nézett.

Vera, átnyulva a sövény tövisein, a szomszéd kertből sárga violát, mákvirágot szakitott, s édes danolás közben - akár a pacsirta éneklése csapott volna föléje az éktelen vonitásnak - beletűzte a boglyas rőt hajába, mialatt a tüskétől összeszurkált keze épp úgy megvérzett a maga, mint az apja keze a hörgő kutya vérétől. Aztán dr. Faustot az öreg Violka elbonczolgatta a maga obductiv systémája szerint, a zsirját - ha volt - kifejtette, a bőrét lefejtette s a hulladékot az árok iszapjába taposta.

A zsirból aztán szűrt valami javas szert, a mely segitett minden nyavalyáról: szemverésről, pokolvarról, veszettségről. A bőrét meg eladta a jávorkai timárnak, aki helyesen kicserzette s felküldötte az egyetemre, a melynek iródiákja diplomát irt rá tanult ifjak dicsőségére, szép öblös betűket vetve a nyomatott sorok közé. Maság ez az áruczikk még nagyobb keletnek örvendene, mert Bécsbe küldené, a nemesjártó intézetbe, ahol annyira meggyülemlett már a munka, hogy növény pergamenre szorultak már, mert ki nem futja a kutyabőr.

Kutyát adjanak, kutyát!
Nem rántom ki a fogát,
Csak szedem a zsirját,
Hántom az irháját!
Kutyát adjanak, kutyát!
Csahi! Csahó! Csahaj!

Igy zengett végig a rémesen igéző kettős a nagy helységen. Elől a gyermek: a mákvirágos, violás Violka Vera. Mögötte az öreg, erősen kidagadó átalvetővel, a mely mind kutyazsirral és kutyabőrrel volt telegyűrve - mig egyszerre csak nyoma veszett az apának is, a lányának is. Megint nyugodtan maradhattak a falu ebei, s üldözhették bátorságban a gyűrűs zsidót, mert a harmadik határban hajtotta már rút énekét az ő fojtogatójuk: a szörnyű peczér.

Volt nekem akkoriban egy kedves kutyám, amolyan puli fajta, aki legföljebb a Bodri névre tarthatott volna számot, de akit én, Robinsont olvasván éppen, a magányos boldog szigetről

való ábrándozásomban elneveztem Pénteknek. A Czigánytóbul mentettem ki, amely a térdemig ért. Szivtelen fiúk dobták bele ötöd magával. Csak ezt az egyecskét birtam kihalászni az iszapos vizből. Vissza akarták tőlem vivni, de én, a reszkető, sáros kutyát csíkos zekémhez szoritva, futottam vele hazáig. Gyorsan megnevekedett az udvarunkon, s olyan művelt lett, hogy megette a kovászos uborkát is, aminek sokan jártak a csudájára. De máskülönben minden ügyesség nélkül való puli maradt; sem apportra, sem szolgálásra rá nem foghattam. Összes tudománya a hűség volt. Mindig csak hosszas időközökben láthattuk egymást, a midőn vakáczióra haza-hazakerültem. Nagyokat ugrott ilyenkor örömében s czéltalan háromszor is körülvágtatta az udvart, hogy kitombolja boldogságát, mert megint otthon van az ő kis gazdája. Mikor négy esztendős vén kamasz lett, valami gazember csirketolvaj megétette. A vonitására mind fölébredtünk s Pénteket ott láttuk a kisebbik fészer alatt, magasra nyújtott fejjel vonítva.

- Legjobb volna szegény párát agyon verni, legalább nem kínlódna sokáig! - mondá a jószívű Zsuzska, a mi vastag szolgálónk.

- Téged verlek agyon, te gyalázatos! - fakadtam ki a megrettent cselédre.

- Majd adunk be neki egy morzsa strychnint, - mondá édes atyám, akinek orvos létére kiszolgáltatták volna a villámgyors hatásu mérget.

- De miért nem mediczinát? - zokogtam én. Van a patikában az is!

Péntek felé közeledtem, aki gyötrelmében is barátságosan csapkodta farkát a ragyás falhoz.

- Meg nem engedem, mondá apám. Könnyen kitörhet rajta a veszettség. Addig is kötözze be kee Andris, szólt az öreg mindeneshez. Szaporán!

A szigoru parancs ellen nem volt appelláta. Az ott felhalmozott szalmába vágódtam bele keserves sirással.

Ebben a pillanatban hallatszott a város malma felől, hogy: »Kutyát adjanak! Csahi! Csahaj!«

A Violka! A peczér!

Felugrottam s kétségbeesve ragadtam meg az édes apám karját.

- Ne! Ugy-e, hogy nem! Inkább a mérget neki! - fuldokoltam.

De Zsuzsi, aki az ismeretes kutyanótára kiszaladt, már hozta is be a kis kapun Violka mestert.

- Jobb is lesz tán igy, mondá édes apám, s vitt befelé a házba.

A pitar-ajtóban ott állt egy piros árnyék. Fölnézek - hát a Vera. Az ő ruhája volt az a pirosság. Hátra szegett karokkal nézte a saráglya léczein keresztül Napoleont, amint nagy szélviharban átlovagol a fagyos Berezinán, s lobog a császár köpenyege, s lobog a délczeg állat lombos farka, sörénye. Közeledtünkre félre állott, s hogy meglátta záporos arczomat, a részvét s gúny vegyes kifejezésével tűzte rám szemét.

S hogy ránéztem én is: elfelejtettem Pénteket, el az én szertelen búmat. Ugy elfogódtam e rongyos peczérleány tekintetétől, mintha én lettem volna a Dzsalma indus herczeg és ő az a bronzhaju Adrienne de Cardoville a Suë regényéből, melyet akkor titokban olvastam.

Milyen szem! Nagy és fekete, igézetes. Arcza fehér, mint egy módos kisasszonyé, aki ernyővel, széles peremü kalappal védekezik a barnitó nap ellen és kókusz-szappannal mosakodik. A Vera legföljebb ha a lósóska széles levelét tartotta a feje fölé.

Nini! A haja sem olyan már, mint a szarkafészek. Tán bizony meg is fésüli néha? És maga meg is nőtt. Fiatal, fanyar testének kigyós mozdulataiban valami kimagyarázhatatlan vad kellem; szava zengő, bánatosan rezgő. Olyan furcsa teremtés! Huzódni akartam tőle, mert szégyeltem előtte a gyerekes sirásomat; de lábam gyökeret vert.

Édes anyám elnevette magát.

- Hé, te kis boszorkány! Tudsz-e még nótát a csahaj-nótán kivül? ingerkedett vele.

- Tudok-e? mondá, s erősen kigyult a szeme. Van-e olyan, akit ne tudnék? Há'sze tőlem tanulják el mind a lányok, legények.

- Te kis kérkedő jószág, felelé mamám vidáman. No, lássam, igaz-e?

Bement a szobába s a szegről leakasztotta a gitárt. Ez járta még akkor a vidék szerény házaiban, mielőtt megvetette három vaskos lábát a követelő zongora és vigyorgó fogaival kimarta a szerény »hangorát«. Hajadon korában ügyesen pengette kiséretkép kedves régi dalaihoz jó anyám, melyeket kicsi, de tiszta sopránnal, érzelmesen énekelt.

- De fura hegedü! kiáltá Vera. Tudnék-e rajta?

S teketória nélkül kikapta édes anyám kezéből a gitárt, belevágta körmét a hurokba s tépte görcsösen, rákezdve hogy: »Ki vagyok én, mi a nevem?«

- Össze ne rángasd, hékás! - csititá őt édes anyám. Majd inkább én segítelek a gitárral, te csak mondjad.

Néhány fogással megadta a hangot, s Vera, mintha soha máskép nem tanulta volna, az igazi tehetség ösztönével alkalmazkodott a kissé fogyatékos kisérethez, s »mondta« oly igazán és szépen, hogy nedves lett bele édes anyám szeme. Aztán összehajtva két karját, eltünődött a leányon, s csak ennyit szólott mély fohászszal, hogy: »istenem!«

Magam megbüvölve álltam ott.

Vera egyszerre fölnézett. A kapu előtt intett neki az apja, menne már. A zsákjában emeli roncsait az én Péntekemnek! Vera rövidesen elköszönt s kiugrott az utczára.

Vissza se nézett.

Jaj, magával viszi az én buta, tizennégy éves szívemet.

Én ugyan mindig azt hittem, hogy hóhérnak a leányába fogok beleszeretni. De mert hóhér a vidékünkön nem lakott, jó volt a peczér leánya is.

Hiszen hóhér lehetett volna a Violka, ha akart volna.

Az első szolnoki csata után volt. Gróf Dessewffy tábornok törzs-tisztjeivel ott lakott a Tallián kisasszony kastélyában. Éppen ebédnél ültek az urak, midőn egyszerre csak hoznak egy spiont. Ott fogták el a rékasi határban. Házaló zsidónak volt öltözve. Zsidó orrot is váltott. Honnan szerezte a gazember? A garabójában galandot leltek ugyan, kerek tükröt, ólom gyűrűt - haditervnek nyomát sem; de azért ő se galandot, se kerek tükröt, se ólom gyűrűt nem árult, hanem hazát. Az epés, köszvényes Csibly doktor mondta. (A nép Csiba doktornak hítta.) Bár ki nem mozdúlhatott a szobából, mégis mindent látott és tudott. A házalónak kém voltát a differentiális diagnosis alapján sütötte ki. Aki az akkori háborus időben faluzik, a mikor minden ember otthon ült, s főképen az óvatos, körültekintő zsidó: az nem lehet igaz járatban.

Nem is teketóriáztak sokat a spionnal. A generális és környezete ebédközben - a legtöbbnek még ott lógott az asztalkendő a nyakában - kijöttek a tornáczra. Az egyik tiszt az összecsavart asztalkendővel mutogatta is a halovány zsidónak az akasztást, és a kezét kinyújtotta egy lombos, nagy akácza felé, melynek szivósága (így tréfálkozott) meg se fog hajolni alatta; csak azt resteli majd, hogy ilyen gyümölcsöt kell teremnie, mikor ő neki nem is mestersége a gyümölcstermés.

Minden a legjobb rendén volt, csak vállalkozó nem került, aki a dessert közben hozott halálos itéletet végrehajtsa. »Hát a Violka megcselekszi«, tanácsolá a Trepka asztalosné, kinek az ura legszebb koporsókat csinálván a helységben, közel barátságban állott a halállal. »Oda van Törtelyen, de vecsernyére itthon teremhet.«

Violka mester azonban azt üzente, hogy ő nem akaszt. Kutya ugyan az a zsidó, de nem agár. Aminek nagyot nevettek az urak. A tábornok aztán, jobb kedvre derülvén, pardont legyintett a reszkető házalónak, akit kevésben mult, hogy utólagos jóváhagyás reményében föl nem köttetett.

* * *

Édes anyám eleinte jókat nevetett az én szerelmes hánykódásaimon. Mig ez a fiatalos rajongás együgyü versekben nyilatkozott, észre sem vette. De mikor már nem azért követtem a peczért végig a községen, hogy megcsúfoljam, hanem azért, hogy a Verát lássam és halljam a beszédjét, énekét s szivjam magamba azt a bűvös rejtelmességet, melynek mámorától egész lelkem elfogódott: kimondták én rám is a szentenciát - vittek föl Pestre.

A szivnek gyermek-betegségei hamar gyógyulnak. De már valóságos medikus voltam s még folyton jól eső ábrándozással gondoltam vissza néha erre a vadrózsára, kinek tüskéje, illata fájó boldogságomra szolgáltak.

Édes atyám érdekesnek tartotta közölni velem egyik levelében, hogy az Ürményi csősze egy haldokló emberhez hivta, ki a Muszáj-erdő szélén fekszik a fagyos hóban. »Aligha nem a fekete himlő verte ki a Violkát.« Az öreg nem csalatkozott. Az orvos elé a variolae confluentes tökéletes képe tárult. A beteg hadonászva keresett valamit. Mellette gubbasztott a lánya, aki a bundácskáját ráteritette a vivódó apa lábaira, s maga egy ócska kendőben kuczorogva, száraz, fénylő szemmel nézte őt. Hol lephette meg a boldogtalant az irtózatos nyavalya? A közel házak egyikébe sem akarták befogadni, mig végre az uradalmi kasznár keresztény szive megilletődött ezen a nagy inségen, s a ganajhordó szekeret ide adta, abba is egy kimustrált, dögrovás on levő gebét fogatott; s mert se kocsisa, se bérese nem vállalkozott erre a borzalmas fuvarra, az orvos meg a Fütyű czigány könyörültek meg rajta - az orvos isten nevében, a czigány egy kis bagóért. Mi is volt az embereknek egy haldokló peczér? Még egy kutya sem ugatta meg. »Most először életében«, fejezé be levelét apám, keserü gúnnyal.

Hanem hogy mi lett a Verából, azt nem irta meg; de megirta édes anyám. Hát az a kis dudva, mert nem tanulta meg a munkát, napszámba jár énekelni. Aratáskor, töltés vagy tördelés idején, messze csengő énekszóval tartja a dolgos fehérnépet, legénységet. De hozzá nem nyúlna kapához, sarlóhoz. Csak jár-kél közöttük, biztatja őket danolással, s közben, ha egyéb nem akad, kései tökvirággal, kökörcsinnel tűzdeli tele a haját s megrojtozza a ruhája fodrait a kukoricza arany selymével. Nótája ki nem fogy, hangja el nem ernyed. Mikor leszáll a nap, a legyes ispány úr mindenféle mókával eltagadná tőle a járandóságot. A Vera azonban nem hajlik a tréfára, s ha édeskedik vele a fiatal gazdatiszt s maga akarja a pénzt a Vera puszlijába csusztatni, akkorákat vág az ispán úr kezére, hogy szinte csattog. A falu végeig aztán elnótázik még a fiataljával; ott hirtelen sarkon fordul a Vera. Eltünik, de hajnalra megint előkerül s ott kezdi, ahol elhagyta. Nem tudta meg azt senkisem, hol hál. Tán a szőlők alatt vagy a züllött szélmalomban, mely mint valami elomló vártorony magasodik a sik fölé - »vagy talán a temetőben, egy korhadt fejfa tövében, amely alatt porladozik az öreg Violka«, vélé anyám az ő érzelmes levelében, melyet igy fejezett be: »Csak egy igaz, valóságos munkát végez - a trágyataposást, mert tánczolással jár. Hol andalgó lassúban, hol meg aprózva a frissit; és mindig maga szolgáltatja hozzá a muzsikát azzal az ő aranyos hangjával, mellyel nem tudok eltelni. A hamelni patkányfogó regéje jut az eszembe. Ez a Vera is maga utján veszejti az egész falut.«

Nemcsak módos gazdák fiai, úri ifjak sem foghattak ki rajta. Mert elfelejtettem mondani, hogy a Verából szép lány vált. Vereskedett ugyan a haja és nem is ugy öltözködött, mint a többi lányság; de bár egy kissé »frajosan« - hanem azért takarosan járt. Most feslett ki csak valójában vadrózsává. Nem tépte azt le senki, mert használta a töviseit. Vagy, a hogy a Kócsag Laczi, rangos legény mondogatta: »Olyan az a Vera, akár a rigó, csakhogy vércse-karma van neki.«

Hogy a javasságot is eltanulta Vera az apjától, télen szintén volt keresete. A lányok arra kezdtek fölérezni, hogy de sok hires, erős legényt tör a hideg, mőte haza került a peczér Vera! Mert mind ráolvastat magára azzal a kóczossal.

Töri a hideg, de csak a Vera után, akinek valami olyan »kutya úri tempója« volt, hogy nem mert vele dévajkodni még a biró kevély fia se. Nem tűrte a bizalmaskodást. A szóra néha elhalványodott - ez volt az ő pirulása - az érintésre fölháborodott. »Jaj, a kutyaverő boszorkánya megbabonázta mind a hányat!«

A Csekőné fián egyszer csak az esett meg, hogy veszett kutya harapott a bal vállába. Ráugrott a dühödt eb, úgy marta meg.

Hol kerülne már beszorulás idején veszett kutya? Kié? Hadd vernék agyon!

A módos özvegy asszony egyes fia ezalatt szörnyen jajgatott, fájlalta sebét s amint a subájára heveredve ott feküdt a széles padkán, már kapkodott is a szájával.

- Jézus, el ne hagyj! sivalkodott az édes anyja, tördelve a kezét. - Küldök a bábáért, a vagy akár Ország Aba Gábor uramért, doktorságot tanult... Jaj, szerelmes magzatom, hogy ilyen sorban látlak!... És éneklő sirámmal borult rá a fiára.

- Már édes szülém: vagy a papot, vagy a Violka Verát! Mert csak ez bir segiteni az én bajomrul!

Hihetőnek látszott a szorongó anya előtt, hogy a Violka lánya meggyógyithatja az ő szerencsétlen fiát. Kutyazsirral, mivel-é - de arra a sajgó harapásra bizonyosan tud valami iratos orvosságot.

Mikor a leány a beteg fölé hajolt, összenézett a két fiatal teremtés. A legény arcza lángolt s oda sugta Verának, hogy az a seb ott a vállán a maga marása. De nem is ott fáj neki, hanem itt - s rá bökött a szivére.

- Ha meg nem gyógyitsz, megölsz! suttogá.

Vera merően nézett a legény szeme közé. Csak egy pillanatig. De ennyi idő alatt leszállt az ő kérdő buvár lelke a Csekő Marczi lelke fenekére. Megolvasta abban a legény baját, a maga boldogságát. Erős ösztöne megérezte, hogy tiszta szándékkal vannak hozzá. Vére először forrt föl, s megizzott bele egész valója. Rátapasztotta száját a sebre, hogy kiszivja onnan a mételyt: mint vélték a környül állók - igazában azért, hogy ráforrasztott piros, tüzes ajkával bele égesse oda a maga szerelmét.

A fiu nem birt magával. Egyszerre csak felugrott, karjába kapta Verát s megemelte, mint a tele zsákot.

- Irgalom atyja! ájuldozott özvegy Csekőné.

- Jaj! Vége van a Verának is! Kitört Marczin a szörnyü betegség! - rikoltott a sok asszony. Meg van veszve.

- Meg én! harsogá Marczi. Megvesztem a szerelemtől, ki sem is akarok gyógyulni belőle többet!

* * *

Erre nagy patália lett. Forrott az egész falu némbersége, sulykoltak a lányok, szapultak az asszonyok, szállt a pletyka, őrlött a rágalom, a gúny, a káröröm, az irigység, meg minden hasonló nyilatkozata a romlatlan népkedélynek.

- De hogy is esküsznek meg, mikor az a Vera pogány?!

- Az a vörös guzsaly!

- Meg sincs keresztelve.

- Csak úgy termett.

- Az ágrul szakadt.

Meg igy, meg amúgy. Hanem annyi igaz volt, hogy tüzekedett-akadékoskodott a tiszteletes is, a tisztelendő is. Csak valami irást hozna valahonnan, hogy igazán született s hisz-e Istent?

Az édes anya reménykedett, hogy ilyenformán már csak letesz Marczi a bolond szándékról, hogy annak a gazdátlan lánynak bekösse a fejét. De hát akaratos volt a gyerek. Mit bánja ő most az anyját, mit neki a pap, mátrikula, mit az egész világ!

S mert az én történetem nem a járatos népszinműi mese, hanem valójában megesett szomoruság: el kell mondanom hűségesen, hogy a Violka Vera se nem tiszta erényével, sem édes dalolásával nem kérlelte meg özvegy Csekőné asszonyomat, mint teszi azt aranyos Blaháné hetenkint háromszor; sem az nem tudódott ki felőle, hogy egy grófnak a természetes, vagy valami gazdának a mesterséges - már hogy édes lánya. Nem. Fölülkerekedett mindkettőjökben a dacz. Győzték, mert szerették egymást. »Csak azért se Vera!« »Ne hagyd magad Marczi!«

És olyant láttak, a milyet még sohasem. Naphosszat, virradatig ott muzsikáltatták magukat a Szróli zsidó korcsmájában. A Péter görnyedve huzta, a Vera meg úgy eresztette magából a hangot, mint soha ezelőtt. Marczi a két könyökére dülve hallgatta és hol megsirt bele, hol a falhoz csapkodta az üvegeket. A kármentőben a zsidó meg a családja szítták a fogukat a nagy bámulástól. A Szróli meg külön is csettegtette a nyelvét, ami nála a csodálatnak legnagyobb kifejezése volt. »A pesti primedunna ed bivalbornyó hazzá kípest!« Aztán mikor Péter ráreszelte a frissit, a Zsiga meg a vonó nyelvével csapkodta a vastag rézhurokat: felugrott a Marczi, nyalábra kapta a lányt és megforogtak mint a förgeteg - tánczoltak mámorosan és mámoritón rogytig, hamvadásig, mindhalálig. Marczi hullajtotta a bőgőbe a huszast, Vera lobogtatta a keszkenőjét s addig járta, míg a vörös haja kibomlott és boldog keservében zokogva ráborult a szeretőjére.

Mert csak az volt neki Marczi.

Egyszer aztán fogytán volt a pénz.

A babás bankó is, a huszas is, az apraja is. Megpróbálnak dolgozni. A határban folyt a vasuti épitkezés. Hátha kubikosnak menne, figurát ásni! Vera meg talyigázna. Szinte tetszett nekik, hogy napszámba mehetnek. De a munkavezető, a »parti fireg« nagyon erősen megűzte-zavarta a rátartós fiút, a leányra meg rávetette a szemét. Mikor aztán Marczi lobbanó dühében a krampáccsal le akarta dönteni a németet, kiadták az utját.

- Hisz van nekem jussom! dohogott a Marczi.

- Miért is nem kéred ki? biztatta őt a lány.

Özvegy Csekőné átkozódva kergette vissza a fiát.

- Semmi jussod, amig a huszonnégy esztendőd ki nincs! Addig pedig ki tudja mi lesz! Takarodj, pusztulj!... kiáltá az elkeseredett édes anya. Ha te megszégyenitettél, majd én megkárositlak. Eredj!

Mire besötétedett, Marczi már számot is vetett magával. A rossz gondolat magja hamar megfogamzott benne, estig kihajtott, éjjelre már erős gyökeret vert. »Ha lopok is, a magamét lopom!« nyugtatta magát a fiú.

A kutyák dehogy ugatták. Még meg is nyalták a kezét.

Özvegy Csekőné arra virradt, hogy üres a nagy fekete láda. Egy hanggal sem árulta el. Csak sirt. Nem is a pénzt siratta, hanem a fiát. De hogy a komaasszony, aki vigasztaló beszédjével mardosta mindennap az édes anyát, a láda mellett a földön meglátott egy nagy bankót: összerezdült az öreg asszony. Egy szóval se mondta, hogy meglopták. De a sanda vendég nem tágitott. Majd kilocsogja-piszkálja belőle, amit magában tartogat a Marczi édes anyja.

- De csak följelentjük, ha tán meglopták? példázott a komaasszony.

Özvegy Csekőné fölugrott a székről.

- Ne! Ne! Azt kigyelmed nem fogja cselekedni!

Megfogtalak, ugy-e? gondolta magában a firtató jó barátné.

A többi aztán ment a maga útján. Keresték a Marczit. De hol volt már az! Lopott utakon vezette a Vera; olyan dülőkön, a melyeket csak ő tudott. Ha önként jelentkezik, az édes anya szerető tagadással levehette volna róla a büntetést. Hiszen más is tehette. A rablót kézre köll keriteni. Majd kivilágosodik az igazság.

Ne czifrázzam soká: betyárnak állt a Csekő Marczi.

Mert az úgy van arra mifelénk, hogy ha az ilyen kényes gyereknek nem simán, szive szerint megy a dolog: kapja magát, letér a becsületesség göröngyös útjáról s elbukik az ingoványban. Egy kicsi dacz, egy kis könnyelmüség, meg az, amit duhajságnak nevezünk, elég arra, hogy a jóbúl rossz váljék.

Szegődtek Marczihoz hozzá többen legények, s ugyancsak megkeseritették az egész vármegyét. S a mikor megtudta Marczi az édes anyja halálát, akit a szégyen és fájdalom tört meg, s hirét vette, hogy igazábul kitúrta a mohó atyafiság, akkor már se tartomány, se maradás! Felrugta a multját, nem bánta a jövendőt és boszút vett a törvényen és azokon, akiket megoltalmaz.

Csak a Verát nem hagyta, csak a Vera nem hagyta őt. Pandurok káromkodása volt az ő frigyök áldása, puskák ropogása a lakodalmi muzsikájok, s vad menyegzőjük éjjelén nem a bor, de a vér folyt. És nem tanyán rejtőzött Vera, míg oda volt a többi. Velök tartott, maga is lóháton, kivéve részét a nehéz fáradságból, a szorongó bujkálásból, emésztő virrasztásból.

Ment is egy darabig - a midőn egy bús nap csak előállt egy piczi teremtés, mely édes gyámoltalanságában lekötötte a fiatal anyát. Soha szebb dalokkal nem altattak el még gyermeket, soha szeretet nem csattant ki szenvedélyesebben, mint a milyennel ezt a babát féltették, ápolták.

- Már most csak magatok járjatok, mondá kedvesének. Ez itt nem enged.

Úgy megengedett a vadsága, ha lenézett a keblén pihegő csecsemőre.

- Milyen patyolat, milyen parányi a kezecskéje! - szólt az apja, leguggolva melléjük s lágyan a kemény ujja közé fogva az alvó gyermek ujjacskáit.

- Meg a körmöcskéje! Akár a rózsa levele! dicsekedett Vera.

De a perzekutorok nem regényes emberek. Egy éjszaka a peregi pusztán rágyújtották Marcziékra a ház födelét. Míg a lövöldözés tartott, Vera az ő kis lányával deszkaszálon csúszott le a padlásról. El is szaladt vele egy darabon.

- Hé Veronkám, angyalom! Állj meg egy szóra, eszem a szentedet! - kiáltá utána az egyik pandur szörnyű enyelgéssel. - Megösmertelek rózsám. Jókora gyertyát gyujtottunk!

Vera lélekszakadva rohant a szérü felé. A hamvassal testéhez kötött gyermek sírni kezdett.

- Hozzad már azt a kis *árvát*, te!

Vera elértette. Hát agyonlőtték az ő gyermeke apját. Lépést jött vissza. A lohadó tűz fényénél ráismert Marczira, a mint éppen lóra kötötték a holttestét. El sem is bucsúzhattak. Szanaszét nyögtek a golyótul, égéstül megsebzett betyárok és egy pandur.

Egyszerre megint lángot vetett a ház.

Az anya, kisdedét ölbe kapva, egy iramodással berohant a zsarátnok-máglyába. Az égő ajtóban megállt, karján a kisdeddel. A sistergő félfa lángkoszorút vont köréjük. Azt mondta rá a hajdu, hogy: »ni, ni - panasz ne essék szólván - szűz istenanyja a pokolban!«

Aztán anyára és gyermekére ráomlott a tűz.

- Tán jobb is neki így, dörmögte a csapat vezetője. - Hanem az igaz, fene vitéz fehércseléd volt!

Otthon a falunkban meg azt mondták rá az asszonyok:

- Kutyamód született, ebül veszett.

Nász-út.

Volt egy fiatal ember, aki szerelmes lett és megházasodott. Ez oly szokatlannak látszik, hogy a nyájas olvasó méltán azt hiheti, tán holmi régi mesét mondok el neki. Pedig nem is régiben történt.

Azt mondják erre önök, hogy bizonyosan éretlen fiu volt, aki az első felhevülés impetusa alatt, fej nélkül, »per sziv« ugrott bele a házasságba. Pedig nem volt éretlen fiu. Mert aki huszonhét esztendős, öt hónapos és két hetes korában megnősül, az már érett ember számba megy. (Nem ami ezt a lépést, de ami korát illeti.)

Tehát megházasodott.

Maga is elnevette magát, mikor szép kis felesége - már tiz percz óta volt a felesége - mikor a most lett asszonyka balján ülve, a bérkocsi tenyérnyi tükrébe bele nézve, teljes férji minőségben nevetett ki onnan rá a Sándor gyerek, ugyan-az a Sándor, a ki azzal a szándékkal volt, hogy ő ezt az idei farsangot Párisban tölti el, a casino Cadet, az opera-ház ragyogó csarnokaiban, a Maison d'or apró szobáiban, a követségek estélyein - kitünő ajánlásai voltak - a faubourg St. Germain kizárólagos, a St. Antoine külváros nyájasabb s a bankárságnak előkelőn polgárias köreiben. S bizott leveleihez, s önhittség nélkül bizott magához is, hogy a hova beteszi a lábát, nem fog eltünni a sokaságban. Aki csinos legény, nemes magatartásu s főleg aki jó tánczos, azt észreveszik Párisban is.

Mióta, könyvek és ujságok révin, lélekben már ott is lakott: évről évre mind hevesebb lett vágya, hogy egyszer testben is ott lehessen a legbájolóbb városban, Lutetia ölében, hova oly könnyen borul az ifju s a honnan oly nehéz megválnia. Aki egyszer Párisban járt, azt láthatatlan bár, de erős fonal örökre odafüzi e büvös Circéhez. Honvágy az idegenbe.

Sándor örült ennek a veszedelemnek. Oh, bár csak vergődne már azon a láthatatlan varázsfonalon! S készen is volt az utra, barátaitól forma szerint el is bucsuzott, még csak egy éjet tölt itthon - a testületi bálon csak ott illik lennie - s aztán hajnalban le a frakkot, föl a bundát, nagy Párisig meg se állj!

Az ám! A piros pamlagon édes anyja mellett ott ült Mariska, aki harmadéve egy hitvány, fanyar csipasz volt még, s ma kedves, édes, örves gerlicze. Ilyen ez a lányféle! Sándor feléje fordult, pillantásuk villamos folyama egy szikrában, egy lángkévében összecsapott; oda lépett, ő rá nézett s aligha meg nem igézte - mert égő terve kialudott, alvó szive meggyuladott.

Forgott vele végig a termen s lihegve kérdezte tőle: hajlandó volna-e végiglejteni vele az életen, a szerelem boldog tánczában, a házasság rózsalánczában? - amire Mariska kisasszony pihegve azt felelte, hogy semmitsem felelt, ami a világon a legédesebb válasz.

S mivel a szerelem nem csak gyorsan tánczol, de gyorsan is lovagol: farsang utolsó hetében egy pár lett belőlük.

Itt el is végződhetnék a vigjáték, ha voltakép nem itt kezdődnék. Mert Sándor már most csak annál makacsabban fogózkodott bele régi elhatározásába; csak most megy el igazán, kisistenigazában Párisba, melynek fényét, kellemeit másodmagával fogja élvezni. Igaz, hogy a casino Cadet, a Maison d'or letünt a programmról, de annál szebb lesz a milói Vénus a Louvreban, ha együtt nézik: zengőbb az opera, ha ketten hallgatják; ízesebb a sauté de volaille, ha megosztják. Oh szerelem! Oh Páris!

Palota, Vácz, Érsekujvár, Pozsony, Bécs, München, Páris.

Harmadnapra oda értek. Egy hajtásra akkora darab földet! Marika legnagyobb utja az volt, mikor hazulról, Ambrustelkéről, koleszban hajtattak el az irsai állomásra, onnan meg vasuton, vagy mint édes apa szokta mondani: vaskocsin be Pestre. S most se Vácz, se Bécs, se Krummnussbaum, se München, se Bar-le-Duc, hanem egyenest és egyszerre Páris, Páris, Páris! A boldogság tartotta a kis feleségben a lelket, hogy a tagjait épen hozta el Francziaország fővárosába. Folytonos, szemsorvasztó álmosság gyötörte. Napközben kinos szunyókálás. De éjjel a horkoló utitársak, a sötétségben elvillanó tüzek, az éles, hasogató sivalkodás és a gép csattogása félelemmel töltötték el szivét, s férje pazar csókjai sem voltak olyan természetüek, hogy elaltatták volna. Sándor vitte magával a szép virágot, örvendvén fakadó bimbó voltának, gyönyörködvén pirkadó szinében, szíván ébredő illatát. Még ott diszlett az anyaföldben, puha tüskéinek védelmében. Nem Bécs, nem München az az éghajlat, melyben ki szabad nyilnia ennek a magyar rózsa-szálnak. Páris, Páris, Páris!

Megérkeztek hát Párisba.

Mariska szinte elalélt volt, hogy férje a kocsiba segitette. Sándor titokban már vádolta is magát; szeszélye nagyon hasonlitott a kegyetlenséghez. A hôtel lépcsőin karjaiban vitte föl az ő Mariska feleségét, mint a beteg gyermeket, s csöndesen bocsátotta le a pamlagra, a nélkül, hogy fölébresztette volna. Aludj babám, aludj!

Magát a türelmetlenség, a boldogság izgalma nem engedte lenyugodni. Kiment az utczára s hallgatta az ébredő nagy város tompa moraját, azokat a tagozatlan hangokat, »les bruits de Paris«, melyekről azt mondják, hogy semmi más metropolis zaja nem hasonlit hozzájok; kimagyarázhatatlan zsongás, mely mintha vastag szőnyegen átszürődött harangszó volna, a dörgést, amelyben, mint sziporka a füstfelhőben, metsző csengések, riadó füttyök czikáznak ide-oda.

Egy boulevardon megállt. A boltajtó mind bezárva, az ablak-redőny mind lebocsátva.

De azért ez neki mind nagyon tetszett; élvezte mint a készülő jó ebéd illatát, vagy, hogy nemesebb hasonlattal éljek, mint valami szép opera előadása előtt a zenészkar hangolását. Messze el nem távozott a fogadó kapujától, mert közbe-közbe föl kellett néznie a szobába. Mentől jobban ébredt Páris, annál mélyebben aludt Marika. Megállt előtte s amint nézte az üditő álom alatt mind szebben kigyuló arczot: szivén valami édes borzongás nyilalt át. Legeltetvén rajta szerelmes szemét, örült neki, mint gyermek a hamvas szilvaszemnek, melyet soká forgat a szárán, mig beleharap.

A kis boltok, a kis korcsmák ezalatt mind kinyiltak, a szerencsétlen vak ember is az ő hűséges kutyájával elfoglalta a helyét, kivette tarsolyából a csinos képpel diszesitett bádog-táblát, mely a »pauvre ébénistet« ábrázolja, amint rászakad az égő gerenda, mely elvette szeme világát s most hét neveletlen gyermek várja az istápolást. A fiatal férj bőven megajándékozza; az uszkár fogai közt lógó kis kosárba egy frankot vet. Egy tiz éves művészt, ki az aszfaltra virágot s madarat rajzolt, maecenásilag jutalmaz; egy kis leánykától megvett husz darab »question orientale«-t, ami két egymásba akasztott, fogas drót-csigából áll, melyet csak fortéllyal lehet különválasztani.

Mulasztotta le magáról az időt, amint lehetett. Az is természetes, hogy a midőn szemben meglátta, hogy a bouquetière állványa is kivirult, legott gyönyörű bokrétát vett s halkan lépve be a szőnyeges szobába, odalopta az asszonyka ölébe, kissé azzal a kegyetlen szándékkal is: hátha fölérezne?

Ami bizony nem következett be. Marika aludt, aludt, mintha egy esztendő óta nem aludt volna s mintha egy álmatlan esztendőre valót akarna beszerezni. Sándor kezdett nyugtalankodni. Uristen! Éppen a napokban olvasott valamit egy grófnéről, aki hónapokon át mély álomba volt elmerülve s hogy elől egy fogát ki kellett csavarni, hogy az egymásra szoritott állkapcson

át híg tojást, levest, langyos tejet lehessen belecsöppenteni. Megesnék! Ő egészen más ebédekre és vacsorákra számitott. Mily csapás! Nézni ezt a viruló teremtést, amint végig haldoklik egy hosszu életen! Iszonyu! Orvost hivatott, táviratot küldött haza... Elfelejtette a férj, hogy a fiatalság mennyire szeret aludni s nem érezte, hogy az öt óra az ő szerelmes szivének öt nehéz esztendő. Marika álmát siettetni meg épp annyi lett volna, mint előre tolni az óramutatót, hogy az idő gyorsabban perdüljön. Sándor aggodalmasan ült ott a pamlag előtt, egymásba font kezével búsan állához emelve föl a jobbik térdét s éppen ezer és egyedik változatát forgatá elméjében e lethargikus roham kimenetelének... midőn Marika megrezdült, szemét kinyitotta s révedezve nézte ölében a bokrétát s előtte a széken Sándort, kitől felháborodva azt akarta számon kérni, honnan veszi magát itt az ő hálószobájában? Ekkor tekintete a nagy úti-ládára esett, amitől oly hirtelen kijózanodott, hogy ittasan borult a férje nyakába.

Ebben a perczben kopogtatás hallatszott az ajtón. Sándor mint a tigris ugrott oda. Ki meri háborgatni?

Az orvos volt.

- Doktor ur, ön későn jár, mondá Sándor, a félig kinyitott ajtón két napoleont csusztatva az orvos kezébe.

- Ah, bah! Már meghalt?

- Nem! Már meggyógyult.

- C'est heureux, mormogá az öreg úr s távozott.

- Ah! Olyan boldog vagyok! mondá a férj s visszarohant a szobába. Marika ezalatt kinézett az utczára. Oda hivta férjét maga mellé, ő is hadd nézze, mekkora tömeg sürög odalent.

- Nem vagy már álmos, Marikám?

- Nem, egy csöppet sem! S ideje is lesz átöltözködnöm. Negyednapos por van rajtam.

- Oh, az mitsem tesz, kis feleségem! mondá Sándor, megölelve fiatal nejét.

Megint kopogtatás. Táviratot hoztak. Hazulról van. Jön a mama! Iszonyu ott a rémület Marika állapota fölött. Nem kevésbé nagy a Sándor rémülete is. Gyorsan visszatelegrafál, hogy hál' istennek, már minden jól van.

- Hogy is lehettél olyan hübele Balázs, te Sándorom?

- Megyek a táviró-hivatalba. Addig hozass magadnak villás-reggelit. Közben jegyet is váltok az operába. Pá, aranyos asszonykám.

Még az utczáról is fölintett hozzá, mikor a kocsiba szállt.

Hogy a táviratot megszerkesztette és átadta, a tárczájához nyult, hogy kifizesse. Ah, hiszen itt nem papirospénz járja; csak arany és ezüst. S hogy a selyem erszény után nyul, tárczája a földre esik s kihull belőle a sok ajánló levél. Nevet. Köll is neki ez a sok mihaszna firka! Hátha Mac-Mahonékhoz volna ajánlata, átadná most? Van eszében! Össze akarta gyürni valamennyit, midőn szeme egy boritékon akad meg, mely sem követséghez, sem bankárhoz nem volt czimezve, hanem egyszerüen »Mme Susanne«-nak szólt Párisba, rue Richelieu,... szám. Tu dieu!... erről teljesen megfeledkezett. Mimitől kapta, kinek nyügét ez idő szerint az öreg Szentligethy gróf hordja, kit megcsalnia olyan jól esett. Amint ebből kitünik, Sándor a legkülönbféle ajánlatokkal látta el magát utjára - midőn egyszerre az édes véletlen Marika elé vezeti s a két szempárnak összecsapó villamos folyama, az igézet stb. (l. fent) rögtön nagyot változtatott Sándoron és az ő sorsán.

Első érzése az volt, hogy ezt a levelet is megsemmisiti; s mialatt erre komolyan határozta el magát, a már összegyürt levelet gépiesen kezdte kisimitgatni. »Mme Susanne«. Milyen csábitó név! S amit az a Mimi beszélt róla neki, az is olyan csábitó volt. De nem! Soha! Akinek olyan czukros kis felesége van!... Jamais!... S fogta a levelet s elszántan a - zsebébe dugta. Gyalog indult meg az opera-ház felé. Igy jobban lehet élvezni az utczai életet s Mariskának is érkezése marad, hogy a negyednapos porból kimosakodjék s tapasztalatlan kezével a fészket rendbe hozza. Midőn Sándor még lélekben mulatott Párisban, olvasásból, rajzból ismerte a Molière-kutat. Ezt az egy nevezetességet utba ejti. Tudakolta, merre menjen, hogy meglássa a szép emlékszobrot. Csodás találkozás. A Molière-kut a Richelieu-utczában van! S hogy áthalad rajta - a nélkül, hogy kereste volna, szeme rátapad egy számra; ugyanaz volt, mely a Mme Susanne-nak szóló levelen állt.

Oh kisértet! Egy kamélia melegháza előtt áll, kezében a kulcs és ne nyisson be? S bár e Margitnak Susanne a neve, elszalaszsza az alkalmát élő szemmel győződni meg az ilyen melegház csodáiról, melyeket Dumas, Houssaye, Uchard s mindannyian oly büvösen rajzoltak le? Ha most nem, hát soha! Mikor jön ő megint Párisba? S aztán a Louvre, a Luxemburg és Versailles remekei mennyivel érdemesebbek arra, hogy csodájára járjon az ember, mint a kamélia? Nem-é ugyan-azzal a szemmel bámuljuk Magdolnát és Vénust, Lucretiát és Phrynét? A művész, a költő szemével fog nézni itt is. Mariska, nincs okod félni.

S megnyomta a kis hôtel gombját, amire a nappal is zárt kapuban egy kis ajtó pattant fel. A concierge nem ismerte a belépőt. Ez kezében a levéllel igazolta magát. A kapus vállát vonta. Személyes levél, melyet magának kell átadnia. A kapus megnyomott egy kisebb gombot, aztán a hangcsőn felmorgott, amire feleltek is. Mit? - azt Sándor nem hallotta, mert a cerberus a nagy fülét mindjárt odatapasztotta a cső végéhez és ebben az öblös tölcsérben fogta fel, amit felülről beleszóltak. Csak annyit vett észre, hogy finom, éles hangocska volt. Még egy párszor ide-oda felelgettek, mialatt Sándornak módjában volt gyönyörködni az üveg ajtóval elzárt kis udvaron mosás alatt levő kaczér broughamban, melynek finoman fényezett kerekét a kocsis vigan forgatá, mintegy kiséretül az ő chansonjához.

- Uram?...

Sándor megfordult. Takaros pesztonka állt előtte.

- Uram... madame »la comtesse« alszik.

- Jó! Be fogom várni, mig fölébred a grófnő.

- Uram... az soká lesz.

- Tudom én, mi az a hosszu álom, gondolá Sándor mosolyogva magában; de a leghosszabbnak is vége szakad egyszer.

- De hát mily ügyben?... Fontos? kérdé a leány.

- Oh, nagyon fontos!... sóhajtá Sándor. Nekem még ma kell visszautaznom messze hazámba. Mondja meg kérem kisasszony ő méltóságának, hogy a levél madame barátnőjétől való, aki az én hazámban lakik.

Justine mamzell mosolyogva nézett végig a csinos férfiún, akin még a szürke úti ruha volt rajta, kopogva fölszaladt a szőnyeggel bevont falépcsőn s a következő perczben a portás kinyilt arcczal adta tudtára, hogy: »uram fáradjon föl az emeletbe.«

Bizony egy igazi grófnéhoz könnyebben fér az ember, mint az ilyen csinálthoz, tünődik Sándor. A hamis bankó mindig szebben van rajzolva mint az igazi. Ezzel vall magára.

A kicsi lépcsőház fütve van. Délövi növények között apró fehér szobrok s aranyos volièreben röpkedő madarak.

- Magyarázza meg kérem madamenak, miért nem lehetek látogató öltözetben; most jövök a vasutról.

- Óh! mit sem tesz, nevetett Justine kisasszony; madame sincs látogató öltözetben. A másik ajtó uram... mondá a pesztonka, egyet mártott magán s kiszaladt.

- Itt vagyok hát a bűn szentélyében! tünődött Sándor; szerencsére magában és magyarul, ugy, hogy senkisem hallotta, senki sem értette meg.

Milyen ragyogó itt minden! Milyen beszédesen csábító még a szék bojtja is, és milyen ittasító az illat, mely itt leng!... Megfogta az ajtó bronz kilincsét s benyitott.

Vak sötétben állt.

Csak még finomabb áramot érzett s valami illatos meleget, mely puhán ömlött feléje. Szinte bokáig sülyedt a vastag szőnyegbe. Tapogatózva ment előre egy lépést s aztán ismét megállt. Mintha amonnan rózsaszinü fény derengne elébe. Aztán ugy tetszett neki, mintha két fehér kerek kar intene.

- Arrivez donc, arrivez donc!... csendült meg egy sötét színezetü, szenvedélyes alt-hang.

- Madame... bocsánat...

- Erre, erre! Kérem a levelét! Levél az én kedves Mimimtől? Hogy van, mit csinál a kicsi? Boldog? Csak errébb... errébb!

Sándor kezdett látni s hirtelen becsukta rá a szemét. Azt hitte, hogy káprázat, ami előtt áll. Fehér csipkék drága ködéből, puffadó apró selyem párnák felhőiről intett feléje a kerek, fehér kar. A kié volt, az egy veszedelmesen szép asszony volt. Szakasztott olyan, mint a minőknek festik az irók és művészek. Még ezeknél is szebb, mert valóság volt. Mariska, jaj szegény Mariska!...

Susanne »grófnő« mentekezett, hogy így fogadja; de Sándor kérésének sürgetős volta... szinte látja, hogy fél lábbal a perronon áll már...

S föltámaszkodva ágyában, Susanne mohón olvasta el a levelet.

- Ah, hisz ön mulatni jött Párisba, scélérat! kaczagott madame, hogy a levelet ismét összehajtotta. Na, üljön ide... ide! S rámutatott az ágya szélére.

Sándor szeretett volna messze lenni ettől a helytől. Talán már késő minden bánat. Oh Mariska, szegény Mariska! Tán azóta már meg is van a kis fészek, míg ő itt imádkozik a »bűn szentélyében«. De áldozni nem fog! Nem, nem, nem! S erősen kapaszkodott az ágyba, hogy bele ne szédüljön.

- Asszonyom... bocsánat! nyögé a boldogtalan.

- Az istenért, tán beteg! kiáltá Susanne s feléje kapott, mint a szerelmes nőtigris. A heves mozdulattól a kis fejkötő lerepült fejéről s dus fekete haja egyszerre kibomlott. Érezte, amint arczára borul e büvös fátyol, melynek minden szála villanyförgeteget hajtott át az ő forró vérén. Fölugrott.

- Nem, asszonyom!...

S karját mellén keresztbe hajtva, Sándor töredelmesen vallott.

Mariska, Mariska, te győztél! Madame Susanne el volt bájolva ekkora szilárdságtól, ily ritka erényességtől, melyet igaz hogy fakadó virág biztató kelyhe növelt ekkorára, de amely Susanne asszony praxisában mindamellett nevezetes tünemény volt, mely megérdemli az elismerést.

- Bevonom karmaimat, mosolygá a szép asszony; de megkövetelem a jutalmat. Én látni akarom őt!

- Hogyan? rebegé Sándor.

- Nem viszi az asszonykát az operába?

- De igen, éppen oda is indultam jegyek végett, sóhajtá Sándor.

- Megvan! kiáltá madame Susanne. Csöngetett s kérte Justinet, a süteményes boltból, egy »ancienne maison de confiance«-ból hozzák föl a »fantômot«. Ez a »fantôme« a nézőtér piczinyitett plasztikus kiadása, melyen minden »stalle d'orchestre« s páholy-ülés meg van számozva. S két egymással szemben levő páholyban csakugyan akadt három üres ülés. Ezeket meghozatta. Sándort kegyelmesen elbocsátották.

Nagyot lélekzett, mikor az utczára ért s aztán rohant haza.

- Angyalom, eltévedtem, mondá belépve (ami igaz is volt). De jobb utra tértem, s ime - itt vannak a jegyek. S megcsókolta a Mariska kezét, és homlokát, aki térdig állt a kirakosgatott ruhákban. Sándor lelkesedéssel segitett neki. Aztán fölkérte Mariskához a ménagèret; s mig fent az öltözködés folyt, Sándor megszerkesztette a menut az ebédlőben. Hiszen még nem is ettek, mióta Párisban vannak!

Az előadás remek volt. Mme. Sass és Mr. Faure csodákat műveltek. Mariska csupa szem és fül volt. Maga Sándor sem győzött nézni s hallgatni.

Egyszer Mariska csak meghuzza a frakkját.

- Nézd csak, Sándor! Ott szemben az a szép nő folyton ránk szögezi a látcsövét.

Jaj! Madame Susanne volt. Sándor a neje széke mögé vonult. Susanne mosolyogva intett neki tetszést. A kamélia meg volt elégedve a rózsabimbóval.

Sándor is.

Két kép egy keretben.

Csak huszonegy szobában laktak. Pedig huszonkilenczben is alig fértek. Telt nekik, mert nemcsak sokat birtak abból, amit földi jóknak nevez az irás, de még szereztek is hozzá naponkint.

Azaz szerezni! Akire rásüt a nap, az nem szerez. Oda ment, a hova legmelegebb sugarait szórta, a börze elé, s aztán gondolt valami bolondot, elmondta szomszédjának s mikorra hazament, kétezer vagy huszezer forinttal volt okosabb. Akkoriban az arany tollu pénzmadár nemcsak tollait hullogatta, de arany tojásait is tojta, melyekből megint sok arany csibe kelt; valamennyi hamar kitollasodott a pihéből és egy helyett száz hullatá már az arany tollakat s tojta az arany tojást, ugy hogy keresni kár is volt, mert eléje gurultak az embernek. Csak le köllött hajolni érte; soknak már ez is terhére volt s tátotta a száját, hogy az arany madár sülve repüljön belé. E csoda-állat *(Grundula aurifera, Buffon)* arról volt különösen nevezetes, hogy, mint az a bizonyos rovar - *pulex irritans* - születése után egy órával vált már nagymamává. Alig rakta le p. a marokkó-guatemala-derecskei bank alap-petéit, már ebből fél óra multán származott a spitzbarg-yokuhama-kondorosi, és ebből még egy a másik fél óra alatt a singapur-upsala-gedellői guano-erjesztő részvénytársaság. Igy lett a marokko-guatemala-derecskei bank egy óra alatt nagymamává. Csak azt kellett mondanod »jó napot«, s kaptál e bankok syndicatusaitól csinos elismervényeket ezért a jó kivánságodért.

Végre aztán jött egy nap, mikor az ember megunta a sok pénz-szerzést. Mi lesz a világból, ha mindenkinek lesz pénze? Ki fog akkor dolgozni? Ki fog nekem bolondjába hitvány ezer forintért egy pár csizmát varrni? S az a folytonos összeadás már egyhanguvá kezdett lenni. Kinyitotta az ablakot s szórakozásból kezdte a pénzt kihajigálni az ablakon; de a szél visszahajtotta - többedmagával, a máséval, melyet repülés közben magához csábitott. Egyszer boldog napja is volt, mikor az ispánja jelenté, hogy a termése leégett. Beszaladt a feleségéhez, állásba tette magát s kihivólag nézett az asszonyra.

- Mi lelt, hogy ily izgatott vagy, Vilmos? Szemed hogyan sugároz!

- Mért is ne sugározna?

- Mit gründoltál megint lelkem?

- Nem gründoltam semmit kedd óta! mondja boszankodva a férj. Csak nem fogok napjában kétszer gründolni?

- Ha ugy van, lelkem, nem értem örömödet.

- Alfonsine... *én kárt vallottam*, mondja büszkén Vilmos.

- Jaj istenem! kiált ijedezve az asszonyka.

- Igenis! A termésem leégett, mondá s az ujjával csettentve megfordult a sarkán.

- Hát *ennek* örülsz olyan szörnyen?

- Nagyon fád az az örökös nyerés. Szinte jól esik, ha arra gondolok, hogy akad majd, aki megsajnál és fájlalja gyönyörü asztagjaim leégését. Milyen pompás lesz majd a megpörkölődött szemek, a pörjévé égett kazlak és szénaboglyák közt sétálni a gyönyörü nyári estén és lesütött fővel állani meg reményeim romjai fölött. Isteni! Tudod, az ilyen károcska helyre billenti az emberben a sulyegyent s jobban emészt és könnyebben mozog és...

És belép a biztositó társaság ügynöke és kifizeti a kárt.

Nincs rutabb a tolakodó szép nőnél s nincs szebb annál a rutnál, kit nehezen lehetett meghóditani.

Kellemesebb azonban meghóditani a szép nőt (a szerencsét) kitartással és eréllyel, s megszabadulni attól a rut asszonytól (a szegénységtől), ki folyvást kelletni akarta magát.

Vilmos még mindig nem tudta megemészteni a sors kedvezését. Megfeküdte gyomrát a nagy vagyon, idegessé tette a folytonos nyerés, a selyem párnákon álmatlanul hánykolódott, ha a vas ládában ismét vagy tizezer forint hevert meddő tétlenségben. Telke már annyi volt, hogy földbirtoknak is elég lett volna. Házmestereit zászlóaljakra kellett osztania. Titkára három, dada a két gyermek mellett öt, s nevelő az egy fiu mellett kettő, házi orvosa az egész fakultás, még a körmének is jutott egy.

Az asszony éppen boldog várandóságban.

- Vilmoskám, hogyan térjünk meg ebben a szük lakásban? Ha megjő a kicsi, nem tudom hová tegyem. - S Vilmos átlátta, hogy Alfonsinának igaza van. Igen, még három szobára van szükség. Az egyikben alszik a baba, a másikban förösztik s mig e kettőt szellőztetik, a harmadikba vonul.

Vagy pedig:

- Ez a butor már vásott, Vilikém. A kisebbik causeuserről is hiányzik már a bojt, melyet az az aranyos Laczika tépett le róla. S a mintája is már »out«. Tavaly óta más a divat. Most nagyvirágu damaszt kapós a szobában s az apró persa dessin a salonban. Nálunk pedig éppen megforditva van. Csak nem compromittálhatom magam, ha fogadunk?

S a butorzat, melynek egy bojt a hijja, mint vásott és mindenek fölött divatjamult garnitura, elvándorol. Közte az a két nyoszolya is, mely az alcôve szerelmes fészkének volt disze és költészete.

A férj nemcsak enged neje méltányos kivánságainak, de még tetézi is. Uj monakói fayence vándorol a faragványos polczokra. Villamos lámpások világitanak bronz Diánák szépséges fején, s Christofle viaskodó bikái ágaskodnak veszteg dulakodásban a fényesen teritett asztalon, ha a jó barátok jönnek teázni. S mikor az asszony a negyedik baba után először kocsizott a ligetbe, a lépcső alján a tavaszi sárgák helyett két pej táltos döngeti a faburkolatot, s kocsison, inason ezüsttel kihányt barna egyenruha fényeskedik a tavalyi izléstelen kék-arany helyett. S a coupé is uj, még pedig mutációs. Egy rugónak megnyomintása elég, hogy nemcsak a hágcsó bujjék vissza a tokjába s az ajtó csukódjék be: de a kis barna selyem függöny is a tükörablak elé repül s tán még a Lohengrin hattyudala is megzendül a dagadó ülés alatt.

Csupa verőfény. Csak a kakadu halála után gyászolt a cselédség két hétig s ő nagyságának az a balesete vont némi borút a házra, midőn egyik fogát kellett kihuzatnia. Volt is akkor drága dolga az egész fakultásnak.

S egyszerre... »holló szárnyaival lebegett a zordon enyészet«. Jött a nagy fekete kánya *(vultur crachus vorax. Buff.)* s a sok aranytollu madarat mind megette. Az aranytojás mind megzápult. A marokkó-guatemala-derecskei, a spitzberg-abukir-monostori s a chicago-upsala-gernyeszegi bankok akkorát buktak, hogy a szesz elpárolgott s csak a guano maradt meg azon a czifra, szépen rajzolt, aranyosra kifestett arabeszkás papirosok képében, melyek majd kifeszitették a tüzmentes szekrény vas oldalát.

Vilmos urban nagyon megbillent a súlyegyen, s e bilánccnak végeredménye az volt, hogy - szabatos számitásai szerint - még az a zsebkendő sem volt az övé, mellyel a maga homlokáról a rémület veritékét szikkasztotta fel s az asszonyka szép szeméből a kétségbeesés könyüjét törülte ki.

Az első benyomás kábitó hatása apránként foszladozván, a következő napok sirásban és nyögésben teltek le, s ez némi nyugalmat hozott a kedélyekbe.

Az emberi rugékonyságot nincs ami úgy izmositsa, mint a balszerencse.

Nem telt bele három hónap, s a kis család nevetkérezve ül az asztalnál. Egy repedt sarku szolgáló hordja be az ételt, melyet Alfonsine maga főzött. Mikor Vilmos káposztafejjel megrakodva és kabátja feszengő zsebeiben négy kalarábéval tért meg a piaczról - maga az anya nem mozdulhatott a szopós mellől - sohasem látta oly szépnek az asszonykát. Arczára a tűz heve lobbantott piros rózsát s homlokán és kerek állán liszt volt a rizspor. Csak ugy nevettek, mikor egymásra néztek. Alfonsine szeme ugyan megnedvesedett kissé, de annak - mint mondá - az az átalkodott vöröshagyma az oka, melyet most vagdalt föl éppen a rántásba.

És a negyedik emeleten laktak.

- Közelebb a mennyhez, mosolygá Alfonsine.

- Papirosaim buktak, de magam emelkedtem, élczelődik bánatosan Vilmos, mialatt az aranyos Laczikának az orrát törüli meg.

- Nem gondolod, hogy a harmadik szobánk fölösleges? kérdi a feleség. Ha kiadjuk, 15 forintot is megkapunk érte. Ez egy évben 180 forintot tesz - nagy pénz! mondja a fejét biczentgetve.

Vilmos a hóna alól még egy csomagot von ki.

- Szivar! sugja. Kitünő szivar! Az *akkori* hozzá sem fogható. Száraz, jól szelelő szivarocska. Ha elgondolom, hogy azokért a fanyar »Lopez«-ek ezreért 600 forintot fizettem! Az ember nem is gondolná, mily nemes benső lakik a pórban; nem is sejtenéd, milyen jóizüek ezek a kétkrajczárosok.

Kétkrajczárosok! Még a kocsisa is regalitászt szítt akkor!

Mig a Sári elmosogat, apa a nagyobbik fiát examinálja. Andor olyan betüt vet, hogy öröm ránézni. Az iskolába maga jár s elég volt neki az intés, hogy a kocsi-uton ne ácsorogjon s a szőlőt tiz óránál elébb meg ne egye. *Akkor* harmad magával sétált. Mellette mademoiselle Géraldine, mögötte Tom a plaiddel s leghátul a hintó. S azt a franczia szót, melyet mademoiselle Géraldine, a bonne, ojtott monsieur Handorba, apa megmenti és a grammaire-rel tömöriti.

Egy nap sugárzó arcczal tér haza Vilmos.

- Megvan! Megvagyok! Kis mama, örülj! Itt a szerződés a zsebemben. Vagyok a »Bendeguz« malomnak másod-igazgatója teljes 2000 forinttal, szabad lakással! S az asztalt körültánczolják ketten, hogy nagy bámultában a Sári majd leejti a leveses tálat. Ma jó napot csinálunk magunknak!

S egy göthös komfortábliba ülnek négyen, Sári Laczikával az ölében a kocsis mellé, s kidöczögnek a városligetbe, hogy az ő kései pázsitján üssenek októberi majálist. Utközben találkoznak a két pej táltossal; de ezek rá sem ismernek egykori gazdájukra. Akinek abrakát eszik, annak a kocsiját huzzák. Nem minden emberről lehet ilyen dicséretest mondani.

- Kint fogunk lakni a város végén, szellős szobákban s gyermekeink majd a tág udvaron futkároznak. S aztán - mondá az apa titokzatosan uj butorokról is gondoskodtam.

- Micsoda fényüzés már ez? hibáztatja férjét az asszony.

- Nem egészen uj butor; de csaknem uj. A causeuserről például csak egy bojt hiányzik...

Alfonsine elpirult s arczát az enyelgő férj vállán rejté el.

- Hogy ma a Váczi-köruton mentem az uj irodába, ismertem rájuk egy zsibárus ajtajában. A két nyoszolya is közte van. Azokat is visszaváltottam.

Alfonsine körülkarolta a férje nyakát.

- Aztán a »Bendeguz« malom különösen birja rokonérzetemet.

- Ugyan miért inkább a »Bendeguz» mint az »Árpád«? kérdé Alfonsine.

- Mert a »Bendeguz« malmot magam gründoltam.

A tudós pinczér.

Láttam pinczérnek birodalmi grófot, aki dehogy volt olyan rátartó, mint a Sursl veinpurs, a mikor Georges urrá, pinczérnagygyá emelkedett, akinek melancholikusan azt mondá egyszer valamely sajnálatraméltó fogyasztó, hogy: »ne legyen olyan kevély, maga is lehet még vendég!«

Szolgált föl már nekem képzőművészből pinczérségre fölkapaszkodott legény is - az a bizonyos, aki leöntve a nővendéget a vajas mártással, a riadó hölgyet avval nyugtatta meg, hogy: kár megijednie - »van még abból a szószbul a konyhán elég«.

És friss emlékezetemben van még egy szászországi fürdőcske pinczére: egy hosszu haju, szőke lehramtskandidat, szemüveges tanárjelölt, aki ily módon pinczérkedve használta fel a nyári szünetet, hogy megtakaritva néhány borravalós garaskát, a rigorosumra való készülés alatt ne koplaljon. És ez a sörényes ifju legjobb esetben csak tudóska volt.

De valóságos nagyfejű tudóst, aki diszére válnék bármely akadémiának, a bozontos Carlyle, a nemes Renan, az előkelő Taine, a csöndes kis Oppert (e nagy asszirologus) és a tüskés Haeckel jó barátját - akit még fölöslegül a mi dicső Vörösmartynk is lelkesedve ölelt magához egy izben, midőn a »három rege« kitünő német forditását vitte meg neki; s a kit - hogy végét vessem - Helmeczy Mihály a »magyar nyelvnyomozásban való kitartó munkásságra bátoritott« - ilyen pinczért nem igen látott még a világ.

Pedig az volt, s volna még ma is, ha olyan élhetetlen nem volna. Igenis, tudok ilyen pinczért. Van, létezik, él - csakhogy bizony sanyarú sorsban.

Hiszen éppen azért akarom elmondani az ő bússal vegyes fura történetét.

Amolyan Zolsky volt ő fiatal korában - »koldus diák«. De nem vigságos kimenetellel, hanem tragikomikussal, ami a világon a legszomorubb.

Életének egyetlen nagy szerelmével csúful járt. Bánatában mi telhetett tőle? - ismeretlen tudós lett belőle. Vigasztalást keresett a logarithmusokban, a melyek titkait kihüvelyezni könnyebb, mint megérteni a női sziv rejtelmeit; elszóródást a költészetben; megnyugvást az összehasonlitó nyelvészetben; fölemelkedést a csillagászatban; felejtést az emberi test szövetének buvárlatában. S megtalálta mindezt, csak a betevő falatot nem.

Slemil volt ez is, aki a fény elméletének megállapitása körül elvesztette a maga árnyékát.

Egy tehetős kereskedőnél volt házi tanitó, három fiú s egy leányka mellett. Nekem kivételkép engedték meg, hogy részt vegyek az órákban. A latin nyelvben tanusitott hiányaim pótlása végett bizott rá édes atyám, aki tökéletlen embernek tartott mindenkit, ha nem eredetiben bámulhatta fenséges Tacitusnak gránit koczkákból rakott mondatait, s ha ragyogó Horatiusnak falerni borát a forditás higitásában szürcsölte. A Dávidka »szőke« elméjét az algebra kérlelhetetlen formuláival izmositotta; ebből majd kereskedő válik. Samukát a »dik-dik«, a héber nyelvtannak csodáiba ártotta, mert ezt rabbinusnak szánta az apja. Móriczra az ars medica nézett; ezért nyaggatta a latint és a görögöt. A negyediket, a rézhaju Reginát, a tanitó úr francziára fogta, még pedig Lemoutonnal. Mert akkoriban nem a besançoni mademoiselletől tanulták a leányok ezt az elegáns nyelvet kényelmes beszélgetéssel, hanem alaposan a könyvből, fáradságos szorgalommal. Nehézkes is volt az akkori franczia társalgás, de annál jobban értettük meg a remekirókat, melyeket szótár segitségével olvasgattunk. A jó öreg Molé szókincse persze nem futná ki ma a Zola, Gyp és Guy de Maupassant műveinél.

Kohn ur - nem ugy hitták ugyan, de az volt - Kohn ur nem kötötte magát semmiféle járatos rendszerhez. Hol mindnyájan egy tárgyat folytattunk, hol meg egyönket hurczolta végig valamennyin. A harag és csodálat vegyes érzelmeivel néztem a kisasszonyt, ha fejből számitotta ki azt az egyenletet, melynek ismeretlenét, Mocsnik nyomán, keserves félóra óta hasztalan kergettem a papiroson. Igaz, hogy idősebb volt, mint mi - de lány, lány volt, akinek arra egy csöpp szüksége sincs, hogy eszesebb legyen nálunknál. S óh szégyen és megaláztatás!... hallásból gyorsabban megtanulta a rendhagyó és deponens igéket, mint mi hosszas magolással. A lassabban fejlődő fiút az ő villámsebes fölfogásával messzebb hagyta el. És ez a tüneményes leány még legtudományosabb rohamaiban sem szűnt meg bájoló nőnek lenni; - mert ő már tizenhat éves, édesre kiérett hajadon volt, mig mi egy évvel fiatalabb kamaszok.

Határozottan szépnek nem volt mondható - de ennél több sugárzott sötétszürke szemében. Fitoska orra hegyén a pajkosság, előre bigyesztett piros alsó ajkán a dacz, arcza gödreiben a kellem lakott. S ami iránt már akkor éreztem különös vonzódást - a bronzba csillanó haj, melyből néhány akaratos fürt szándéktalanul árnyékolta be keskeny fehér homlokát, a halvány arcz s a dús pompájukban is szűzies idomok: művészibb hatással voltak rám, mint a simára fésült s takarosan fűzött szépség.

Okos és pajkos volt Regina, eleinte nekünk vig pajtásunk, aki elfogulatlanul métázott velünk a háznak tág udvarán vagy, igazi iskolás leánynak fölénykedő gunyolásával, ránk olvasta verseink méreti, prózánk szófűzési hibáit. Apja, egy gazdag borkereskedő, nem túlzott, amidőn »zseniál«-nak nevezte őt, s a maga szempontjából méltán sajnálhatta, miért nem fiú lett belőle.

Eleinte vig pajtásunk - a midőn egy nap nagyon megváltozott a borzas Regina. Lesimúlt a haja, szelid lett a mosolygása, s azokból a szilaj szürke szemekből szinte bánatosan nézett ránk. Jaj!... tán beteg.

- Mi lelt, Régi? (Patriarkális módon, mint tanuló társak, tegeződtünk egymással.)

- Egy kicsit beteg vagyok, mondá. Aztán lement a kis kertbe a nagy akácza alá ült s láttam, amint fehér kötényével beboritotta az arczát.

- A fogad fáj, ugy-e? kérdeztem részvevőn s feléje mentem.

- Közel ne jöjj! mondá indulatosan s felszökve helyéből, fejedelmi gesztussal intett, hogy távozzam. S szemeiből könycseppek szivárogtak. Midőn elkotródtam, kérlelve kiáltá utánam:

- Ne hidd, hogy neheztelek rád!

Mi volt ez?

Könnyen kitalálnám ma. De a tizenöt éves fiú előtt rejtély maradt az, mig egy tavaszi napon kitudódott, hogy - óh, az nagy dolog volt szörnyen!

Reginát, mert klastromba nem dughatták, levitték a Nyirbe a Minka nénihez. Kohn úrnak pedig hirtelen kiadták az útját.

Kohn úr tudniillik szerelmes lett a tanitványába, a tanitvány pedig Kohn úrba.

A Kohn úrba!

Ha rágondolok arra a félszeg emberre most, nem tudok eligazodni a női sziven. Disztelen legény volt az istenadta, kopaszodó, csámpás, görnyedt: és rövidlátó nagyon. Ha valamit meg akart nézni, szemüvegét a fején hátra tolva egész arczát egy ránczcsomóba gyüjtötte, hogy nem látszott ki egyéb, mint a mennyi kilátszik a pincsi fejéből: a hunyorgó szem s az orrnak tömpe vége. Még nemrég a pajkoskodó leányka akárhányszor le is legyintette onnan a pápaszemet, amely vakmerő tettét mi fiúk megdermedő szivvel szemléltük: hogy lehet ilyet

cselekedni? Mert a világon mielőttünk nem volt nagyobb tekintély Kohn úrnál. És Kohn úr mosolyogva tűrte; sőt, ha nem csalódtunk, jól is esett neki. Pápaszemén át elandalodva nézte a pajzán Reginát, s idézett rá gyöngéd szavakat nagy költőkből.

A »vöröske« egy idő óta sokszor hiányzott a leczkén. A lány szemérmes elfogódása okozta ezt. Az utóbbi órákon nem kaczagott, csak mosolygott s elmélázva nagyokat hallgatott. Ritkán lebbent el sugár alakja az udvari ablak alatt; ilyenkor gyors pillantással lopta be a szobánkba szemét, melyet aztán hirtelen elkapott onnan.

A Regina szerette a Kohn urat a serdülő hajadonnak azzal a tiszta rajongásával, mely a gyarló hüvelyben megérzi a fönséges tartalmat. Azt a széles homlokot, meglapult orrot, hunyorgó szemet, azt a két bal lábszárt s azt a két módfelett hosszu kart ő nem látta, csak azt tudta, hogy ennek a rut, esetlen ember lelkének szárnya van, mely röpiti magával őt is. Égett benne szomja az eszményibb leánynak az élet magasb javaira, melyeket csupán a lendületes férfi-szellem szerez meg a számára, a műveltséggel és tudással megrakodott elme nyujthat neki egyedül.

S Kohn ur széles feje tele volt nagy tudással, a keskeny melle nagy érzéssel és verseinek lábai büszke lejtésüek valának, mig az ő saját lábai... - jobb erről hallgatni.

*

Harmadnapra levelét vettem az én tanitómnak, kisérném le a gőzhajóhoz.

Finom tavaszi eső szitált, mikor együtt mentünk a Dunapart felé. A targonczás egy kis ládát tolt, abban Kohn urnak legdrágább könyvei s egy kis fogyatékos ruhája. A második osztály utasai fölé még akkor nem feszitettek sátort, lenn pedig a fojtó, párázatos melegben kín volt lélekzeni. Oda kuporodtunk hát a kürtő mellé s az ácsorgó népek között senki sem látta, Kohn ur mekkorákat sirt bele a nagy kék zsebbevalójába. Aztán nagyot fútt, s mintha könnyeivel a bánatát is magába szítta volna az a területes kendő, összegyürte s beledobta a folyamba - föl ne sirjon a lelkébe soha emléke sem a multnak. Fölébresztette magában a régi, boldog koldus-diákot, félrevágta aztán a pápaszemet s elkezdte, hogy: sunt semper laeti; sunt studiosi, audaces, vivaces et generosi.

- Hová megy tanitó ur?

- Ne nevezz engem tanitó urnak. Barátok vagyunk. Megyek el, valamerre: Heidelbergába, Bolognába, Montepellierbe. Még hiremet halljátok. Servus, gyerek!

Megölelt.

A második harangszóra elváltunk s elködösödő szemmel néztem a hajó után, mely maga is nemsokára eltünt az esős borulatban.

*

Hallottuk hírét, de csak elvétve. Egy ismerősünk a quai Voltairen, a Szajna partján látta a bouquinisták során, az antiquáriusok rozsdás fiókjai előtt, bujva a könyveket, hogy az orra sem látszott ki belőlük. Megszólitotta. Kohn ur megörült s vitte őt egy szomszéd kávéházba, ahol absyntet hozatott kettejök számára. Kérdé, mi az ujság otthon. Elmondták neki, hogy alig változott meg ott valami. Legföljebb - s ez bizonyosan érdekelni fogja - hogy a Regina már negyedéve, hogy férjnél van. Volt is nagy csete-paté! A kis lányt - miután Minka néni szigora s a Nyír unalma sem fogott ki rajta - elvitte az apja Füredre, és ott a megállapított ravasz terv szerint már várta őket a fiatal Rosenknosp Ignácz, a Rosenknosp Efraim és társa híres czégnek a fia: egy csinos ember, aki divatosan jár, Bécsben varrat, francziául beszél, zongoráz, balra kering, Bibanconál kitanulta a kereskedelmi osztályokat s alapjában érti az üzletet. Aztán rajta ment Reginára az öreg Rosenknosp Efraimné, megölelte s a leányának szólitotta; az öreg

Rosenknosp Efraim pedig egy aranylánczot vetett a nyakába, hogy a fia részére lefoglalja; az elegáns Ignácz pedig hozott neki egy rózsabokrétát csipkés papiros-tölcsérben, s éjjeli zenével is hódolt volna neki, ha a czigányoknak meg nem tiltják, hogy zsidó kisasszonynak az ablaka alatt is huzzák; de fog neki zongorázni az uj Bösendorferen, melyet 800 frton vett a Peter váczi-utczai termeiben... Regina tétovázott, a mikor az atyja megsugta neki, hogy tönkre megy, ha el nem határozza magát a Rosenknosp czégbe lépni. Nem volt ugyan igaz, apja fényesen állt - de fogásnak mindig jó a gyermek hálás szivére hivatkozni. - Olyan szép esküvőt nem sokat láttak az Orczy-házban, s beszélik, hogy mikor az uj párral a hintó a kapun kifordult, Regina igy szólt a fiatal Rosenknosphoz: »Náczikám!« De ha ez túlzás is: annyi igaz, hogy három viruló gyermek hirdeti a híres bimbó család örvendetes szaporulatát.

Kohn ur egy második pohárkával köszöntött rá a család egésségére, aztán még egy harmadikkal, ötödikkel, hetedikkel - a midőn már Kohn urnak erős támogatásra volt szüksége, hogy a lakásába fölérjen.

*

Egy nyirkos októberi nap én is felbotorkáltam a régi tanitóm lakására, egy szűk sötét utczában, melyet azóta le is bontottak már s helyén most a »Boul-Miche« (boulevard St.-Michel) széles, derült vonala díszeskedik. A padláson, mansarde-szobában leltem, a szellős fedél alatt. A szél nagyokat zörgetett az ablakán, ugy, hogy kopogtatásomat meg sem hallotta. Az ágyában ült, a térdén jegyzett, s hozzá erősen pipázott. Már teljesen kopasz volt, a szakála egészen deres. Csak akkor nézett föl, hogy megálltam előtte. Kissé gondolkozott, azután megismert.

- Servus, amicissime! Ott a lámpás mellett van egy hosszú nyakú, kerek hasú üveg; zöld van benne. Hozd ide! Össze ne téveszd a másikkal, mert abban petroleum van. Azt pedig nem iszom. Igy ni! A két pohárkát is. Helyes. Már most igazán servus! Sunt semper laeti, sunt studiosi!

Koczintottunk.

- Mit művel Kohn ur?

- Hőméreti jegyzeteimet irom össze Tyndall részére.

- Hőméreti jegyzeteket ilyen hideg szobában! Hát ő maga nem bír fázni?

Tyndallt én még akkor nem igen ösmertem, de azért megértettem belőle, hogy hajdan való tanítóm fényes ismeretségeket szerzett a tudós világban. Renannak, ki épp akkor irta a »Jézus életét«, órát adott a héber nyelvből, melyet Kohn ur alapjában ismert s azóta megtoldott az arabussal. Mekkora ember lett belőle! S mégis ez a sanyaruság?

- Hiszen tudhatnád amicissime, mondá, hogy én a zsidók ama második osztályához tartozom, amelyben hiányzik a lucrum ösztöne.

Aztán elmentünk reggelizni. Alig érintettem a multat: ő maga sem beszélt róla, hanem inkább arról, milyen pompás faunát gyüjtött Algirban Montgérard tábornok mellett, aki olyan tudós, mint egy tübingai professzor. A vasárnapjai itt nagyon kedvesek. Anièresbe jár ki olyankor, a Szajna partjára - az neki a Duna. Egyik pontján, Bougivalhoz közel, még nádas is zizeg, mintha a Zagyva öntése volna; s ez olyan honias. Ott a zsombék fölött van egy kidőlt fűzfa; ennek ráül a törzsökére, a zsebéből kiszedi kedves autorait - válogathatott bennük - s félig olvas, félig emlékezik.

Elkisért az orléansi pályaházig. Ott egyszerre sajátos fénynyel szögezte rám szemüvegét, egy hirtelen mozdulatot tett, s rácsapva kezét a karomra, kérdé:

- Boldog-é?

Ugy megijedtem, hogy hirtelen azt feleltem neki: »persze, hogy az!«

Nem is hazudtam vele, mert a Rosenknosp Ignáczné gazdagságban él, vannak virágzó gyermekei s elsőszülött fiának, aki a gimnáziumot járja, ő maga a latin correpetitora.

- Óh, mondá Kohn ur, nagyon jó diákom volt mindig!... Isten veled!

Megfordult és elrohant.

Egyszer Lundból kaptam tőle levelet, hogy az ottani egyetemi könyvtárban érdekes hungaricumokat fedezett föl; azokat másolná le, ha megsegitené az Akadémia. Szóltam róla B. M. tudósunk előtt, aki az ő buzgalmas jószivüségében meg is igérte, hogy »majd zörög mellette.» Ugy látszik, nem elég erősen zörgött - mert egyszerre csak itthon termett a tanitó ur: betegen, fáradtan, megaggva. Könyvei, irásai zálogban maradtak el itt is, ott is.

Husz évig maradt oda, amely idő alatt, mint a felfűtött kőszén, adta ki lelke sugárzó melegét, melyet hosszas tanulmányaival szívott magába. Éppen csakhogy éhen nem halt s meg nem fagyott időközben. De már most ennek a veszedelme környékezi. Haza kivánkozott: van otthon neki egy-két igaz barátja. Még az öcsse is felhurczolkodott Csabádról. Jó módban él most, akit ő segitett meg ifju korában. Lesz-é benne egy kis atyafiságos szeretet?

Még megérkezése óráján jött fel hozzám.

- Vén legény lett belőlem, mi? De azért - és itt nyilván Párisban eltanult emfatikus taglejtéssel földobta a karját - sunt semper laeti, sunt studiosi!

S fáradtan dőlt a zsöllyébe s mélyen a tenyerébe támasztá nagy kopasz fejét.

- Nem kerestem föl, dohogá, s nem is teszem. Tán, hogy alamizsnát csusztasson a kezembe!...

A hatvanon is tul járt. Rengeteg volt a tudománya, de nem volt hozzá diplomája. Meg aztán: ilyen korban már a pihenéshez váltott jogot az ember, nem hogy uj sort kezdjen. Mint az igazi szerelemnek nincs szüksége papra, az igazi tudós sem szorult oklevélre. Hogy mihez ért voltakép? Fájdalom: mindenhez! De mihez a legjobban? Hát mindenhez a legjobban! Hm; ez nagy baj minálunk, ahol csak egy mesterséget szabad folytatni az embernek, s ehez sem okvetlenül szükséges, hogy értse.

Beállitott az öcsséhez, akinek a főváros egy forgalmas pontján volt a kávéháza. Az élelmes öcs nem valami nyájasan nézett, hogy a vén bátyja becsoszogott hozzá. Hová legyen vele?

- Hát tanitja a Jóskát meg a Fánikát! mondá az asszony. Csak nem eresztenéd megint vissza a pokolba Itáliába, vagy hol járt!? Egész iskolákat tanithatna ki a sógor, hát csak eleget fog tudni a két gyermekednek? Itt eszik, itt lakik, még mosatok is rája - eddig van! Te meg bizony több emberséget mutathatnál a testvérbátyád iránt.

Ezek voltak aztán a leczke-órák! Az igaz, Kohn ur tanithatott volna egész iskolát, egész egyetemet - de az a két apróság kifogott rajta. Hiszen olyan vig és jó bácsi volt! Ott mászkáltak rajta föl-alá, s ő egészen megifjuhodott közöttük. Gyermekekkel játszani, lelket költögetni s hallgatni a csengő nevetésüket, igazi boldogság. A Jóskának megengedte, hogy a tar koponyája fényes lapjára levelet irjon tollal és tentával, amit aztán a Fánika behintett porzóval. Meg olyan olimpusi játékokat játszott kicsi rokonaival, hogy a czirkuszban sem különbeket. Maga hanyatt feküdt a szoba pokróczán, a fiú a bácsinak magasra tartott széles talpára ugrott, Fánika meg a Jóska vállaira akart felkapaszkodni - a midőn a reszkető lábról lesiklott a gyerek, utána a lányka, s nagyot koppant mindegyiknek a feje, amire éktelen orditás következett. Besiet a mama és látja a méltatlan komédiát.

- A sógornak bizony lehetne már egy kis esze, mondá elkeseredve.

A következő nap a két gyermekhez más instruktor járt, s Kohn ur ette a kegyelem kenyerét.

- Ha olyan híres tudós vagy, mért nem irsz könyveket, vagy leszel zsurnaliszt? feddé az öcsse.

Zsurnalista? Ez egy gondolat! Leült s ajánlkozó levelet irt a »*Legmagyarabb Magyar*« czimű politikai napilapnak. A levél hangja, alakja s tartalma nagyon imponálhatott a szerkesztő úrnak, mert legott befogadta dolgozótársai közé. De itt sem soká tartott a dicsőség.

- Kohn ur, mondá neki dr. Árpádffy Zoltán, a szerkesztő, ön nagyon szépen ir, mélyen gondolkozik, magasan repül...

Kohn úr meghajlik.

- S ennélfogva le kell mondanom a szerencséről. Az én közönségem nem érti az ön czikkeit; ezek messze fölötte állnak az ő fogalmi és műveltségi körének. S aztán: ön idézi Eötvöst, Széchenyit s bebizonyitani igyekszik, hogy a zsidók által élénkitett kereskedés és gyorsitott forgalom szerezte meg első sorban az országnak a vasutakat - pedig mi demokrata ujság vagyunk, amit lapunk homlokán olvashat is.

S mert Kohn úr nem birt fölszállani a »Legmagyarabb Magyar« szabadelvüségének ragyogó fokára, vége szakadt az ujságirásnak is.

- Hová legyek már evvel a boldogtalan emberrel! pattant föl egy reggel a kávés. A tudományának ő nem veheti - neki meg én nem vehetem a hasznát. Csak egy vén mihaszna ingyenélőt vettem vele a nyakamba.

- Dávidkám, csititá őt a felesége, magad emlegetted, hogy a sógor fiatal korában segitségedre volt. Csak nem fogod elüzni magadtól?

- Persze, hogy... de ha mégis valamikép...

- Megvan! kiáltá örvendve az asszony. Az neki való lesz. Az öreg Glattau hányszor emlegette, ha az ódongászatán, vagy minek hijják, túladhatna! No - aki azokat az ócska könyveket árulja az országúton!... Ez volna a sógornak való foglalkozás. Még erre az egyre rá fogod magad szánni.

Ezt belátta a fanyar öcs is. Csakugyan: ez talál az öregnek hajlamaihoz.

- Antiquárius! kiáltá Kohn úr sugárzó arcczal. Ó, ez több, mint a mennyit álmodni mertem volna.

Vagy egy héttel később ott ült a tudós a könyvek közt. A helyett, hogy rendezte volna, még jobban széjjel túrta őket. A kis nebulók hamarosan rátértek, hogy ez a nekik való antiquárius bácsi. Megvette a tankönyveiket, a visszaváltás jogát egy hónapig tartva fenn számukra.

Aztán jöttek be hozzá siró fiucskák, hogy szeretnének tanulni, de az apának, aki szegény szabó, nem telik a nyolcz gyermek mellett a mindennapi kenyérre, hogy jutna még könyvre is?

- Kedves fiam, felelé Kohn úr, nem a legszerencsésebb pálya a tudományos - nekem elhiheted. De ha igazán szeretsz tanulni... ki tudja? Nesze!

S oda ajándékozta neki az egész csomót.

Ilyen forgalom mellett persze hamarosan elforgácsolódott az üzleti tőke. Hozzájárult ehhez, hogy ha valami Aldinéhez vagy Elzevirhez jutott: meg nem vált volna tőle semennyiért. A gyüjtő szenvedélye, a tudós kegyelete, a szakértő lelkesedése erőt vett öreg szivén, s nagy féltve dugdosta el ezeket a kincseit a vevő elől.

Aminek az volt az ő természetes következménye, hogy egy bús napon rácsapták a drága gyüjteményre a boltajtót s Kohn ur kivül szorult.

- Beszélhetsz már nekem a te drágalátos sógorod mellett váltig!... vége a békességes türésnek. Torkig vagyok! - Igy fakadt ki Kohn Dávid ur, az öcs, az ő testvérbátyjának a sógornője előtt. Legyen hordár! Szálltak már le nagyobb urak a hintórul.

Hordár! Ott álljon a sarkon a fagyos hidegben, esőben, nyáron melegben, s vén csontjaival legyen talán szerelmes levelek postása, vagy czipelje törődött hátán cselédek ládáját? Egy azon édesanyának vagytok a fiai!

- Hát jó, maradjon itt. Egye el a gyerekeid elől a kenyeret!

- Ne légy háládatlan Isten jósága iránt. Jól tudod, hogy jut is, marad is. De a sógor meg sem enné az ingyen falatot. Sokkal büszkébb. S meg is tudja szolgálni.

- Azt szeretném én már látni egyszer!

- Nini, mondá az asszony, most jut eszembe. A Lászlóra ugyis sok a panasz, hogy goromba a vendégekkel. El is akartad már küldeni. Nem tudnám, a sógorbul mért ne telnék egy főpinczér? Ovadékra nincsen szükséged, mert hiszen a testvéred és becsületes ember.

- Hm, hm...

- No no...

*

A Kossuth Lajos-tér nyugati sarkán, a »*Zöld szerecseny*«-hez czimzett kávéháznak állandó és futó vendégei egy vasárnap délután álmélkodva nézték az uj czálkellnert: egy kopasz, tisztes öreg urat, orrán pápaszemmel, aki a szomszéd palota angol lovászával angolul, a szakácsával francziául beszél, a dr. Hrebendával diákul, s a viaszbábos ponyvasátor talján gazdájával olaszul. Valóságos csoda! Hanem bizony pinczérnek annál gyöngébb volt. Mire a vendég elé oda tette a fekete kávét, egy részét kiöntötte az alsó csészére, amiért rá is förmedt egy izben a 469-es hires fiakeres, hogy »hé professzor ur, lábfürdő nélkül!« Amire persze nagy nevetés harsogott el a honoráczior asztal fölött. »Hiszen igy mindenki lehetne pinczér!« Amire már dörgő kaczaj keletkezett.

Ilyenkor a tanitó ur megállt, meglódult szemüvege fölött ijedten nézett a haragos vendégre, frakkja hátulsó zsebéből kihuzta a tarka kendőt s remegő kézzel szikkasztotta gyöngyöző homlokát.

- Igy mindenki lehetne pinczér! - ezt mondta a Herr von Wurzelfellner is, egyike a régi »százasoknak«.

Persze, persze: - tudományok egész rendszerét magáévá tenni, ez nem is olyan nagy dolog. De egy »kis feketét« szárazon tenni le a vendég elé: oda biztos kar kell, amit meg nem szerez semmiféle doktrina.

Az öcssét, a kávés-gazdát arról győzte meg, hogy a »Chamber's Journal,« a »Times,« a »Medical Times« s a »Baltische Monatschrift« nélkül fönn nem állhat ma már kávéház. A »Times«-ba beleharapott a kávés, mert annak már hallotta a hirét; de a többi kimondhatatlan nevű ujság nem fogja ellepni az ő asztalait!

A ravasz főpinczér ugyan csak lefőzte az öcssét: maga járatta azokat a lapokat. Honnan telt neki?

Hát a - borravalóbul!

Az a borravaló! Elsápadt, mikor az első két krajczár ott karikázott előtte a fényes táczán, hogy a vendég oda pörditette; vagy ha valami visszajárt, nagylelkűen legyintett a kezével, ami azt jelenté, hogy: »Schon gut! Csak tartsa meg Jakab!« Eleinte ott hagyta. Föl is csipte Mátyás, a

pofók másodpinczér. De mikor elgondolta, hogy összerakosgatva ezeket az apró krajczárokat, telik majd azokból Revuere, Reviewra, Rivistára, Rundschaura, Szemlére, meg egyéb irodalmi csemegére: leküzdötte szemérmét s nem halványodott el már bele, hanem elfogadta - pirulva.

De még egyébre is jó volt az neki.

Akárhány futó vendég felejtkezett meg a fizetésről, s egy-egy kis lurkónak nyujtott hitel is jókorákat hasitott a nagy bőrtárczába. De szive bizalmát meg nem ingatta. Diák az istenadta! - sunt semper laeti, sunt studiosi - doktor korában majd megadja.

Volt panasz és szidás azért is, hogy Jakab - már csak nem is Kohn ur - néha csak a legdühösebb csengetésre bujt elő a széles ablakfülkéből, ahol a négy rét összehajtott angol ujságba takaródzott, mély elmerülésben olvasván annak apró betűit.

A sógorasszony is korholta: mit pocsékolja el azt a pár nyomoruságos garasát ezekre az istenverte ánglius és muszka ujságokra? Inkább varratna egy rendbeli öltözőt; vagy - ha már meg nem akar vedleni - tenné el. Csak nem fog talán holtig pinczér maradni?

Holtig! Nincs is már neki olyan messze odáig. Lopott perczeiben, szabad óráiban: délelőtt és éjfél után mért ne oltsa lelke örök szomjuságát?

*

A mult napok egy kemény délutánján, a közeli szeszgyár ismeretes nagy batárja állt meg a kávéház előtt. Ez nagy kitüntetés volt a »Zöld szerecsen«-re. Maga a gazda rohant ki, hogy ajtót nyisson. A hintó párnáiban egy előkelő asszonyság ömlött el, a gyáros neje, a gazdag Rosenknosp Ignáczné. De nem szállt ki, csak a dajkának a kocsiba hozatott egy pohár kávét s két darab süteményt. Oh, mert a dajkának legcsekélyebb rezzenetét is megérzi az aranyos buczkó, az ő dundi, czukros unokája.

- Jakab! Egy egész kávét két süteménnyel a nagyságos asszonynak az ekvipázsba, stark verkehrt! Hamar!

Jakab ur az erős hívásra letette a Chamber havi folyóiratát, melyben az ő nagy Tyndalljának egy tanitványa: Sidney Butler egy uj forrasztó folyadékról tesz említést.

Letette a könyvet s fölemelte a nehéz tálczát a kávéval, czukor-poros tésztával s két pohár vizzel és óvatos lépéssel jőve le a három grádicson, csoszogva vitte az uzsonnát a hintó felé, melynek üveges ajtaján egy kövér patyolat kéz nyult ki, hogy átvegye. S amint a nagy kalap tollai az ablak felé lebegnek, s ott megjelen egy rég nem látott, de jól ismert arcznak bővitett kiadása: a tálczán egyszerre csak összecsendülnek a poharak és Jakab - oh, az ügyetlen! - leejti a terhet, s száz darabra tört el minden edény, a kövezeten összefolyt a víz a kávéval, czukor a tejjel, s a foszló sütemény épp oda gurult a csatorna rostélyára.

De Jakab ur ezt észre sem vette. Csak nézett oda mereven - s ez olyan ellenállhatatlan komikus hatásu jelenet volt, hogy a dajka nevettében hátradőlt az ülésen, s a nagyságos asszony kalapján a strucztollak is erős remegésbe jöttek a nagy derültségtől. Egy forintot csusztatott oda a megrendült vén pinczér kezébe kárpótláskép. Közben a pofók Mátyás hozott uj kávét, melyet szerencsésen besegitettek a batárba.

- Furcsa kellnerje van magának, mosolygá a gyárosné.

S hogy nézte az öreget, aki még folyton meresztette rá a szemét, eszébe jutott a régi időkből a fädrusi mese: »Quanta species!«

Jakab ur szeme előtt összefutott az ég és föld erre az idézetre. Az ő műve volt ez is.

- Ugy látszik, mondá sajnálkozó nyájassággal a gyárosné, maga nem régóta folytatja ezt a mesterséget. Mi volt ön azelőtt?

Kohn ur fölpillantott, szemére köd bocsátkozott, s mocskos asztalkendőjét rászoritva hervadt, fehér mellényére, zokogva mondá:

- Infandum Regina jubes renovare dolorem!

Magda.

Az Adriai tengerpartnak az a része, mely San-Martinótól Buccariig terjed, még a főnicziaik idejéből származó temetkezési helyével - a sziklák aljába vágott nagyobb sírüregekkel - régóta vont maga felé.

Azokban a szomoru napokban, midőn a rebbenő madártól is megijedt az ember; s kémet, árulót vélt látni a magyar még az ingó bokorban is: San-Martinóba menekültem.

Egy osztrák érzésű, nemes gondolkozásu főtisztnek köszönhettem, hogy a rám rótt halálos büntetést életfogytig tartó internálásra változtatva, e csöndes fészekben huzódhattam meg, hallgatva a tenger zugását s fölvéve ujból a szabadságharcz alatt elejtett phrenologiai tanulmányaimat. De még egy okom volt, amely ide vonzott: iker-testvérem Lóránd, ki a császárnak tett esküje alól a honi események által nem érezte magát feloldva, hivatásának mint császári tengerész ezeken a partokon esett áldozatúl. Egy-azon sziv alatt fogamzottunk meg, egy órán egy anya szült minket, s a kegyetlen élet, a külön forrásokból meritett meggyőződés mégis áthidalhatatlan mélységet vájt közöttünk. Tudott felőlem, tudott közelemről... s nem vágyakozott az ölelésemre. Tán ha a phrenologia révén ezt a rejtélyt is kihüvelyezhetném?...

Mert még akkor hittem a phrenologiában. Ábrándja a tudománynak, mely szétfoszlott, mint sok ábrándja a szivnek.

A hekatombáktól tehát a nyirkos katakombák felé fordultam, melyeknek roppant anyagát ugyancsak annak a derék főtisztnek hatalmas közbejárása szerezte meg, mert a kerületi hatóság s a gr...i apát engedelmével, tudományos buvárlataimra mind fölhasználhattam az ossariumnak halomba hordott koponyáit.

Egy vén morlacca mosott rám s tartotta kicsi lakomat türhető rendben. Eleinte berzenkedett a halálfők társaságától. De hamar hozzátörődött, mert megnyugtattam, hogy az apát szentelt vizzel hintette be valamennyit.

Hogy egy reggel, szokása ellenére, nem hozta be a theát, utána néztem. Ágyában feküdt, mereven és hidegen. Meghalt.

Más cseléd után kellett látnom s a helység előljáróságánál bejelentve a hűséges öreg asszony halálát: kértem annak a szives kihirdetését, hogy nálam megüresedett a gazdasszonyi állomás. Tél volt, s kicsi kőházam hideg és szomoru. Sirbolttá változott lakásom; a csend, a halálfejeknek temetői környezete annyira félelmessé tették - főleg a babonás köznép előtt - a »magyar kapitányt« (ez volt itt a nevem), hogy nőcselédemül egy sem akadt.

Hideg téli reggel, olyan időben, midőn a legszegényebb is hajlék alá vonul, félénken kopogtat valaki az ajtómon. Tollamat letéve, hangosan mondom, hogy »szabad!«

Fiatal leányka állt a küszöbön. Meg voltam lepetve. Karcsu, gyöngéd, igazán bájos teremtés volt. Fekete gyapot ruhácskája fölött hasonló rövid köpönyeget viselt, melyet remegő kezeivel fogott össze elől, a burkon át is mutatva a felső test finom körvonalait. Nagyon halavány volt. Kicsi fejkötője alól, mely a san-martinói népviselet módjára feketével volt beszegve, selymes haja szőke fürtökben omlott ki, mely nimbus gyanánt folyta körül homlokát, gyermekded arczát. Sötétkék szeme tele könyüvel, epedéssel. Szintelen ajka reszketett, valamint hogy reszketett rajta minden.

Soha annyi fájdalmat ily ifju arczban! Már nem volt élet s még nem volt halál.

Csodálkozva, meghatva léptem az ismeretlen leány felé.

- Mit kiván? kérdém nyájasan.

Kezével a székem felé kapott, mintha támaszul kereste volna; szeme lecsukódott, feje hátrahanyatlott. De csakhamar megemberelte magát. Lesütött arcczal suttogá:

- Bocsánatot, uram... beteg vagyok. Messziről jövök s a hideg megártott; de érzem... mulik már.

Székemet előbbre toltam; oda rogyott, mellére konyúlt fővel s a térdén összekulcsolt kezekkel. Kevés vártatva fölveté fejét s szemével engem keresett. Ez a mozdulat nyilván kimeritette: fogytán volt erejének s eszméletlen nyult el a széken.

Magam megdöbbenve álltam ott a szép hajadon előtt s néztem némán. Egész valója nemes és finom... s öltözete szegényes és durva kelme... Tán azért, mert a ruhája gyászruha volt.

Magához tért. Szeme félig kinyilt. Szorongva lestem, hogy megszólaljon.

- Uram, mondá még eddig nem tanusitott nyugalommal; meg ne ijessze gyöngeségem; nem fog az megujulni többé. Erősebb vagyok, mint gondolná. Bocsássa meg, hogy ilyen szokatlan módon nyitottam be önhöz. És... ne tagadja meg kérésemet.

- Miben lehetek szolgálatára, kisasszony?

Nyugodtan felelé:

- Megértettem, uram, hogy meghalt a régi gazdasszonya s hogy most annak helyébe keres egy másikat. Én azért jövök, hogy szolgálatomat ajáljam.

Mig igy beszélt, a méltóságnak és egyszerüségnek oly kifejezése ömlött el rajta, mely távol tartotta a bizalmaskodást és eloszlatott minden gyanut. Visszafojtottam meglepetésemet. Mert hiszen ez a kinálkozás semmi arányban sincsen e leánykának modorával és korával.

- Kisasszony, mondám végre, a foglalkozás, melyre vállalkozni akar, nem felel meg önnek, s erejét nyilván fölül is mulná.

- Hagyja megkisérlenem, uram. Van hozzá való jóakaratom és bátorságom. Ez pótolja erőm hiányát.

- Nem vagyok gazdag s a bér, amit adhatok, csekély... csekély...

- Kevésre van szükségem; csak hajlékom legyen és kenyerem. Pénzt nem kérek.

- Én rideg életet folytatok, kisasszony, folytatám: minden időmet tanulmányaim foglalják el. Folyton itthon kell maradnia: vasárnap ugy, mint hétköznap.

Fekete ruhájára mutatott és igy szólt:

- Soha sem járok ki, kapitány ur. Nekem nincs ünnepem.

- A szoba, melyet régi gazdasszonyom foglalt el s az egyetlen, mellyel rendelkezem, amolyan padlásszoba; ott bizony nem kényére fogja érezni magát.

- Beérem vele.

- Talán nem is ösmeri belsejét annak a háznak, melytől ezentul nem volna szabad távoznia? Nézze, csupán ebből a két osztályból áll.

Kinyitottam a folyosót, a hol lépcsőzetesen voltak fölállitva a halálfejek; oda tekintett. Meg sem rezzent. Bánatos mosollyal fordulva felém, igy szólt:

- Én nem félek.

Csodálkoztam ekkora ellenálláson, mely makacsságnak látszik, ha annyira szomoru nem volt volna. Olyan ok, mely az egész környéket tartja távol tőlem, nem fog rajta. Nem iszonyodik a holtaktól, nem bántja az élőket. Még csak egy észrevételem volt, mely elől visszahökkentem: féltem megsérteni ezt a fiatal leányt; fájt, hogy rápiritsak. S mégis, kiváncsiságból-e vagy mélyebb okból, éreztetni akartam vele az óhajtott helyzet visszás voltát.

- Kisasszony, mondám nyomatékkal, én *egyedül* lakom ezt a házat.

- Tudom, szólt csöndesen.

- Kisasszony, folytatám némi zavarral, én fiatal vagyok s ön még inkább az. Meggondolta, mit tartanának felőle, ha hozzám szegődnék el gazdaasszonynak?

- Egyedül vagyok ezen a világon, felelé búsan. Nem törődöm a világ beszédjével.

- Mi a neve?

- A nevem Maddalena... magyarosan Magda. Ugy mondták. Ha önnek kedvesebb az olasznál, leszek Magda.

Más nevet nem emlitett, s többet kérdezni sem akartam... nem is mertem.

Visszatértem szobámba. Izgatott voltam s nagy zavarban. Mit tegyek? Sejtettem, hogy Magda - ah Magda!... milyen édes neve van! - hogy ez a különös leány nagyon is fiatal, nagyon is szép volt, semhogy el ne vonja figyelmemet a munkától. A rideg élet komollyá érleli, tisztábbra szűri az embert.

Elnéztem ennek a gyermeknek bájos arcát s megdöbbentem a veszélytől. Itt egyazon tető alatt én velem - itt legyen menedéke egy bájoló leánynak? Ha következetlen volt is az ő lépése, még sem válthattam belőle jogot, rosszat tenni fel róla. Ah, kaland!... nekem nem szabad, hozzám nem illik az.

Elutasitom! Ez volt szilárd elhatározásom.

Ez idő alatt Magda kérlelve függeszté rám tekintetét, leste minden mozdulatomat. Összekulcsolt kezei még akkor is kérni látszottak, midőn már beszélni megszünt.

Melléje ültem.

- Édes gyermekem, mondám, legyen bizodalommal hozzám. Mi kivántatja meg vele ezt az alárendelt, szomoru helyzetet? Lássa, én nem fogadhatom magamhoz. Szóljon, Magda! Mondja, mije hiányzik; adjon eszközt a kezembe, hogy hasznára lehessek, s én örömmel teszek meg mindent. És mi az, amit önért tehetek?

- Semmit, kapitány úr, felelé Magda, semmit, csak azt, hogy itt élhessek, hogy szolgálhassam. Ez jótett lesz reám nézve! Lássa, kapitány úr, beteges vagyok és gyönge... kiméletre, rokonérzetre, sajnálatra van szükségem. Egyedül állok... ami kevéske pénzem volt, az elfogyott... idegen vagyok és hijával minden segitségnek. Ha kegyelemből is, uram, fogadjon magához!

S csüggedten hullajtotta le karjait és könyek folytak le halovány arczán.

Felálltam.

- Jó. Legyen! mondám rövid habozás után. Magda, legyen akarata szerint. Amint ön bizik bennem, épp ugy bizom én is önben. Én nem tudom kicsoda, nem tudom honnan jött; de az ilyen arcz csak tiszta léleknek lehet a tükre. Ime, fogja: a szobája kulcsa. Éljen békében tetőm alatt; bennem támaszára, védőjére talál mindenkor.

Őszinte voltam, hogy Magdát magamhoz fogadám; szivemet nem bolygatta semmi vétkes gondolat; tudtam erőmet, hogy gazdájánál egyéb nem leszek, még pedig olyan, aki az ő irányában még inkább az akar lenni, ami az öreg morlacca irányában volt: hideg, hallgatag és szigoru.

Köszönt s oly csendesen húzta be maga után az ajtót, mintha legott vissza akart volna adni tanulmányimnak s meg nem zavarni napjaimnak rendes folyását.

S valóban: helyzetünk különössége mellett is, rám csak most derültek szép napok. Soha az én kis házam nem volt ilyen csöndes; körülöttem tisztaság és rend. De mindez, mintha láthatatlan kezek műve volt volna.

Alig láttam, s még ritkábban hallottam Magdát; soha meg nem szólitottam. Csupán reggel, midőn theámat hozta be dolgozó szobámba, a csésze okozta zörejre néztem föl egy pillanatra s mosolyogva köszöntöttem. Magda meghajtá fejét s kisuhant.

Egy nap erősen megdöbbentem, hogy az öreg morlacca guzsalyának pörgése szólalt meg mögöttem. Csak nem jár haza a lelke? Még babonássá leszek magam is!... Megfordulok. Magda volt. Szinte megfeledkeztem már róla.

Megvallom: hideg és önző voltam, hogy nem törődtem ennek a szegény teremtésnek sorsával, aki velem zárkózott el ide. A hosszu magános órákban, melyek alatt Magda közelemben fonott, közepette ez emberi romoknak: mik lehettek az ő gondolatai?... Csudálkozom most, visszatérve éltemnek erre az időszakára, akkor mutatott közömbösségemen. Milyenné is válhatott e közben a szegény teremtésnek a helyzete? De hát nincs-e szabadságában elmenni? Miért marad itt?... Kérdésem felelet nélkül maradt, s nem is gondoltam rá többet.

* * *

A tél kemény volt, s Magda szobája sokkal szükebb, semhogy nappal is ellehetett volna benne. A padlásról leszivárgó viztől megnyirkosodtak a falak. Magda a folyosóba vitte rokkáját, hol a halálfejek voltak sorjában elhelyezve. Az ajtót nyitva hagyta, hogy meghallhassa szavamat, ha híni találnám. Egy nap azonban, midőn szokása ellenére széket hozott oda: ugy látszott, várja, hogy mellette elmenjek. Rám tekintett és fölállt. Kezének egy intésével kérőleg a székre mutatott. Közepette a megeredt mozdulatnak, szemével esdette az engedelmet, hogy maradhasson.

- Jól van Magda, mondám, dolgozzék itt.

Leült, s azóta mindennap ugyanazon a helyen láttam.

Csodálatos, bizarr látvány. A szép leányka bájos idomai megható ellentétben álltak e rút vázakkal. Csakhogy épp oly mozdulatlan volt mint azok, s épp oly néma. A rokkáját forgatta és szüntelen csak font, révedező pillantásokkal, messzejáró gondolatokkal...

Ez itt az ő guzsalya... az egyetlen emlék, amely tőle maradt... Az első napokban folyton azon voltam, hogy ezt a titkot fölfejtsem. Kémleltem arcát, sőt nehány kérdést is mertem hozzá intézni; de ezekre sohasem válaszolt.

Az elfoglalt embernek végre sincs érkezése kiváncsinak lenni. Magda szomoruságához csakhamar hozzá szoktam, mint az olyan dologhoz, melynek már nem keressük magyarázatát.

Az idő mult.

Távol éltünk a világtól; mindegyik magának s magányosan, egyazon födél alatt, együtt ezekkel a bús emberi maradványokkal.

Nem tudom számát az igy lefolyt bánatosan derűs napoknak. Csak a viharokról jegyezzük meg az időt; a boldogság villámgyorsan tün el.

Egy este a rendesnél szorgalmasabban dolgoztam; csupán egy kis lámpás világitotta meg szobámat.

Minden néma volt.

Egyszerre az előttem függő kerek tükörbe téved szemem, s látom... szivem dobog, ha ráemlékezem... látom az ajtóhoz támaszkodva Magdát, rám tapadó szemekkel... Fél kezében a rokka, melynek sulya mintha lefelé húzta volna a karját: másikában megeresztett fonál, mely elszakadt a guzsalytól; feje előrehajolva... igy nézett merőn... és engem nézett. Két köny pergett alá fehér arczán, s reszkető ajkaival alig birta szedni a lélekzetet. Azt hittem, álmodom.

Hosszan függesztettem rá a szememet magam is arra a gyönyörü arczra. Hallottam keble pihegését, láttam könyeit, éreztem tekintetének büvösségét. Mintha csak most tértem volna rá, hogy Magda szép, igen szép volt. Vonásai valami mély, rejtelmes érzelemtől váltak beszédessé ebben a pillanatban.

Kezemből a toll kiesett, szivem nagyot dobbant, reszkettem, mint ő... És a nélkül, hogy visszafordultam, hogy szemébe néztünk volna egymásnak, éreztem, hogy ez a pillanat döntött sorsom felett. Ez a végzetes percz rontotta le örökre a mi életünk nyugalmát.

Önkénytelen mozdulatomra Magda elfutott. Csakhamar guzsalyának változatlan nesze hallatszott ismét...

Elmult az est, de dolgozni már nem birtam. Korán feküdtem le, hogy jókor ébredjek; s valóban, az alig hasadó hajnal már asztalom előtt lelt.

A nap fénye, a hűs reggel s az éjeli pihenés más irányba terelték gondolataimat.

Hogy másnap fölébredtem, mélyen meg voltam felőle győződve, hogy csupán izgatott képzelmem szülte a tegnap-esti jelenetet.

Dolgoztam tovább; de időközben fölemeltem a szemem s figyeltem, vártam...

Borzadva sejtém, hogy ez a szakadatlan munka, ez a hallgatag duo, ez a szinlelt közöny csak paizs volt, mely megóvjon a veszély elől.

Magda képe a szivem legmélyébe forrott bele. Nem akartam, vagy féltem tőle, hogy ma is ott látom meg. Fölálltam s a nyitott ablakhoz közeledtem.

Magda a kis kertben ült, dolgozó szobám ablakára szegzett szemmel. Hogy megpillantott, gyorsan lehajolt s ugy tett, mintha a virág-ágyak között keresgélne. És láttam, hogy sirt.

A következő napok kínos aggodalmak közt folytak le. Homályosodni láttam a szép jövőt, mellyel magamat biztattam. Birom-e tovább? Kezdek csüggedni. Mert hogy megfeleljek egy nagy feladatnak, nem volt szabad megosztani lelkemet.

Azt hittem, hogy szeretve vagyok. Egy lépéssel tovább, és ujabb kötelességek terhét rovom magamra; a szorosabb kapcsokkal nyugtalan napokat s a távolabb jövőben megbánást vagy tán lelki furdalásokat. Vissza akartam lépni, megmenekülni a nyomasztó sulytól... de messziről Magda ködös képe merült föl előttem s éreztem bánatos pillantását. Hasztalan küzdöttem.

Reggel, hogy a theámat hozta Magda, meg nem elégelve a szokott nyájasságot, amolyan felületes kérdésekkel iparkodtam tartóztatni.

Nem felelt. S a kérdést többször kellett ismételnem.

Ugy látszik, mintha szavaim értelme elsurrant volna füle mellett, hogy azoknak csupán csak a hangját hallotta-hallgatta.

Jól tette, hogy nem értett meg máskép. Mit törődtem én azzal, felel-é vagy sem? Hiszen csak azért szóltam hozzá, hogy rám nézzen, hogy előttem megálljon. Hangom ezt mondá neki: »A nap ma oly ragyogó, oly meleg!« De e jelentéktelen szavak alatt szivem azt értette: »szeretlek!«

Mig beszéltem, Magda mind halaványabb lett, lélekzete elszorult, s el-elfutott, mert könyek tolultak szemeibe... Nem kételkedhettem többé: ő szeret, engem szeret!

Egy hideg téli estén hiába szögeztem rá figyelmemet az előttem fekvő nyitott könyvre. A folyosóban a Magda rokkáját hallottam peregni. A kályhában vidám tűz lobogott. Izgatott voltam. Hosszas habozás után végre fölálltam, félig kinyitottam az ajtót s halkan, szinte suttogva mondám:

- Magda, a folyosóban hideg van; itt nagy tűz lobog... nem jönne be fonni a szobámba?...

Aztán asztalomhoz ültem, ujra a tollhoz nyultam s irtam. De egész lelkemmel oda figyeltem, meghallom-e Magda lépteinek neszét. Nemsokára a guzsaly ujra kezdett peregni... itt, egészen közelemben... Szivem a megszakadásig dobogott.

Mögém ült, ugy hogy észre se vegyem; időközben meglassult a rokkája, mig végre egészen elállt.

A toll kisiklott ujjaimból, a könyvet ellöktem magamtól, hirtelen fölálltam. Amint megfordulok, ujra mozgatta rokkáját.

- Magda, ön sokat dolgozik; pihenjen!

A guzsaly megállt, a lányka szintén. Mindkettő mozdulatlan maradt, mintha egyszerre szabadult volna ki belőlük az élet.

Melléje ültem.

- Tán a nászravalóját fonja, Magda?

- Én soha sem megyek férjhez, kapitány ur, felelé.

Aztán visszahanyatlott némaságába. Szivéből könyek fakadtak föl, keble emelkedett a zokogás alatt.

Reszkettem. Vérem tüzes folyókint nyargalt végig ereimen s ajkaimra a szerelem szavai torlódtak.

Hevesen ragadtam meg a kezét.

- Magda, Magda!... én szeretlek téged!... kiáltám szenvedélyesen.

Megrázkódott. Nem nézett rám. Meredő szemmel, nyitott ajakkal, lelkendezve hajolt előre, mohón szedve magába minden-egy szavamat.

- Magda, én szeretlek! folytatám lágyabb hangon. Szeretlek igazán! Hogy megláttalak, szivem azonnal a tied lett. Soká voltam hallgatag, hideg, tán szigoru is, mert magamtól rettegtem. Féltem a szerelemtől, melyet oly forróan érzek most. De ha féltem, oka az volt, mert soha nem szerettem még; mert nem tudtam, hogy a szerelem édes boldogság. Oh igen, Magda, oly boldog vagyok, mert önt szerethetem!

Rám hagyta és beszéltetett. Reszkető kezeit összekulcsolá. Felém közeledett, de ugy, mint az alvajáró, mintha mellette sem állnék, mintha szavaim valahonnan messze távolból jönnének feléje. Kezembe fogtam kezét.

- Magda, édes! mondám suttogva. Hallod beszédemet?... Én szeretlek téged!

Arczát kezébe rejté s görcsös zokogásra fakadt.

- Magda édes... én... szeretlek téged... ismétlé szintén suttogvást. Oh istenem, istenem!...

Fölkelt. Szemében könyek égtek. Az ajtó felé ment. Abban a pillanatban, hogy a küszöbön átlépett, felém fordult s szeme az enyémet kereste.

- Magda! kiáltám.

Eltünt.

A keskeny deszka-ajtó víhatatlan bástyává lett közöttünk. Itt, az én tetőm alatt, azóta a percz óta, hogy Magda huzta be azt maga után. Mozdulatlan álltam meg, a lépcső korlátjára támasztva fejemet.

Midőn rendbe tudtam foglalni gondolataimat, inkább meg voltam hatva, mint elcsüggedve. Magda - igy gondolám - megértette forró szerelmemet. És nem szólt. Rám hagyta, hogy beszéljek én... oh, s én beszéltem!

Nem értettem annak jelentését, hogy szavaimat révedezve, szinte elvilágosodva ismételte. Kétségen kivül azért, hogy a lelkébe vésse azokat. Ez az ő birtoka, kincse volt, melyet mint fukar az aranyát, távoztában vitt el magával. Mintha azt mondta volna: »Ime, ez mind, amire vágytam. Végre elértem!«

Szeretlek, ó szeretlek, te édes leány! Nincs is egyéb kivánni valóm.

El voltam szánva.

Ha perczekre áthuzódtak is zajos gondolataimon a lelkiismeret vádjai, legott elfojtám azokat. Magdának is én vagyok első szerelme; ő is olyan boldogtalan volna, mint én, ha el köllene válnunk. Fonák erényesség is volna elhagyni ezt a fiatal leányt. Aztán, bármily ifju volt is Magda, már nem ment gyermek-számba. Egész magaviselete rávallott egy nagy fájdalomra. Lehetetlen, hogy föl ne mérte volna minden tettének sulyát, következését.

Aranyos álmok ringattak el az éjjel.

Másnap szivdobogva lestem Magdát. Az ajtó felé fordultam s már látni véltem a pirt, mely mindig halovány arczát el fogja futni. Szeme kerülni fog, de én eléje megyek s fölkeresem tekintetét.

Az ajtó kinyilt végre s Magda belépett.

Csöndes, nyugodt s mint rendesen, halvány volt. Se nem kerülte, se nem kereste a szememet. Mintha semmi sem esett volna közöttünk.

Vissza akart vonulni; de én, nem állhatva ellen büvös közelének, fölugrottam s megragadva két kezét, a szoba közepére vezetém. Nyugodtan nézett reám.

- Magda, mondám; elfelejtette a tegnapot? Magda, mi lelte? Beteg? Baja van? Oh beszéljen, beszéljen!...

Feje mellére csuklott. Mereven mint a szobor állt meg előttem. Nem igyekezett görcsös kezemből kiszabaditni a magáét. Ugy látszott, hogy meg sem értett. De még ez a szokatlan viselkedés sem lohasztotta bátorságomat. Tudtam, hogy szólnom kell csak, és az élet visszatér bágyadt szemeibe, a lélek e testbe.

- Magda, suttogám, s lehelletem föllebbenté szög fürtjeit; Magda, sokkal többet mondtam tegnap, semmint hátrálni tudnék most. Tudja, hogy szeretem, de ön még nem ismeri mélységét ennek a szerelemnek. Mentsége az, hogy igaz, hogy emésztő. Hasztalan küzdenünk ellene. Önnek is, nekem is, el köll azt fogadnunk!

Jól sejtettem. Hangom ébresztés volt. Fölemelte azt a bájos kis fejét. A vér gyorsabban kerengett ereiben, arcát gyönge rózsapir lepte el, szeme ragyogott és ő maga... hallgatott.

- Ne hagyjuk el egymást többé, mondám. Forrjon örökre egybe a kettőnk végzete! Eddig ez a kis hajlék csak könyeinket rejté, rejtse ezentul boldogságunkat. Esküszöm, hogy az én életem az önének lesz szentelve egyedül. Kivüle fogadásomat nem hallja senki sem, de azért szentebb lesz az előttem, mintha törvény és vallás volnának a tanui. Napjaink hadd legyenek napjai a zavartalan boldogságnak. Szeressük egymást véghetlen szerelemmel, fejeződjék be a mi életünk ugy, amint lefolyt: egymás tekintetét keresve, egymás kezét fogva. Ugy-e, hogy ugy lesz, Magda? Hiszen te is szeretsz engem s vágyol szerelmemre!...

Fölriadt. Mintha mély álomban lett volna elfogódva. Aztán egy sikoltással kitépte kezét az enyémből.

- Ne folytassa, ne folytassa! kiáltá hihetetlen eréllyel; ne folytassa, mert el köllene hagynom ezt a házat!... s aztán hová forduljak? Hogyan éljek öntől távol?... Oh istenem, istenem!... suttogá, tenyerébe temetve homlokát, mit tettem?... mit mondtam?... Ki hitette el önnel, hogy nem érdemlem becsülését?... Oh, ez gonoszság, igy rontani hirét az árvának!...

- Magda!... kiáltám, Magda, az égre, hallgasson meg!

Lázasan igy folytatá:

- Nem látott térdeimen reggel és estve könyörögni hosszu ideig isten előtt?... Nem tudja-e, hogy csak a templomba s egyebüvé nem járok?...

Kezembe rejtém arczomat, nem viselhettem el Magda panaszos tekintetét.

- Oh, esedezem... folytatá csöndesebben, ne tegye lehetetlenné ittmaradásomat, ne küldjön el! Itt akarok élni, itt meghalni!... Hiszen az én életem olyan rövid lesz. Jóságát, nagylelküségét már csak rövid időre kérem. Ön, kapitány ur, aki orvos is, ön jól tudja, hogy fiatalon halok meg. Tegye tűrhetővé azt a darabka életet, ami még rám néz... ne üzzön el magától!

Soha tekintete nem volt ilyen esengő; a szivem legmélyébe hatott vele. Válaszolni akartam, midőn kezét hirtelen kinyujtá felém, hogy megállitsa ajkamon a szót. S ujra kezdé:

- Ne uram, ne! Egy szót se! Szobámba térek s kérni fogom istent, hogy legyen az ön szivénél az én ügyemnek szószólója. Kérni fogom, hogy tegye önt könyörületessé. Isten és ön: jók; meghallgatják könyörgésemet s igy aztán az ön födele menedékem lesz nekem ezentul is... az egyetlen, amely alatt élhetek...

Lassan távozott, s engem ott hagyott zavaromban, nyugtalanságomban, a legmélyebb fájdalomban.

Szavai üres hang gyanánt rezgettek fülemben. Ugy rémlett, mintha zavaros dolgokat beszélt volna, összefüggés nélkül való mondatokat. Hol azt tudtam: szeret, hol meg, hogy elutasit. Nem értettem. De mit én bánom! Én szeretem őt, szeretem szenvedélyesen!

A megbánás és a szerelem, az ő hozzá méltó szerelem, csakhamar erőt vett minden egyéb érzelmemen. Zokogása, kérése folyton ott zsongottak lelkemben.

Szobája felé mentem. Közeledtem az elválasztó ajtóhoz, hallgatóztam s néztem, vártam, mintha a szememmel át akartam volna furni a falat.

Nehány lépésnyire innen imádkozik Magda, gondolám. Egy megfoghatatlan eset az én kezeimbe adta ennek a fiatal leánynak a jövőjét... boldoggá tehetem, avagy bús jövendőt szerzek a számára... Sorsod tőlem függ, Magda! Azért küldöd-e imádságodat az égbe, hogy jóra vezéreljen engem? Ahhoz fohászkodol, aki megoltalmazza a gyöngéket?... És csak azon vettem észre magam, hogy a szobája küszöbére hajtottam le térdeimet. Imádkoztam én is, és

emlékezetem a multba szállt vissza édes anyámhoz, aki megtanitott rá, összetenni kezeinket. Láttam nemes arczát s feltünt előttem ködös vonalakban Loránd. És ő feléjök láttam szállani kiterjesztett karokkal Magdát s ugy rémlett, mintha édes anyám a kezét rátette volna a fiatal leány fejére s felém fordulva szólna: egy angyalától se foszszad meg az eget!

Fölkeltem. Határzatom erősen állt. Nyugodt valék, szivem nem zakatolt már.

Erős kézzel nyitottam be Magdához. Láttamra felsikoltott s a szoba másik sarkába futott. Sápadt volt mint a halott, s egész teste remegett.

- Ne féljen Magda. Bocsánatot kérni jövök. Megsértettem szavaimmal, rápiritottam. Hibámat akarom jóvá tenni. Szabad vagyok, Magda!... Vagyonom csekély, de van annyim, amennyi kettőnknek elég. Öcsém halála, kinek csekély hagyatéka reám szállott, tisztes középszert biztositott a számomra. Mig magyar hazám sorsa jobbra nem fordul, itt maradok. Eddig szám-kivetésnek köllött tekintenem - veled édes, drága otthonommá lesz ez a hely. Senki másnak nem tartozom beszámolni tetteimmel. Függetlenségemnek fogom köszönni boldogságomat, ha elfogadod kezemet. Nélküled el nem lehetek, sem távol tőled, sem közel hozzád. Ugy-e Magda, mi együtt maradunk s te hozzám jösz feleségül?

Arczát néztem. Vártam, hogy a saját boldogságomnak ragyogása verődik majd vissza az ő bájos arczán. Lecsüggedt fővel állt ott és keservesen zokogott. Nehány percz multán fölveté szemeit... nem reám, hanem az égre.

- Tehát mégis meg köll történnie? El köll hagynom ezt a házat! Én istenem, hiszen láttad, hogy nem akartam véteni ellened, hogy élni akartam!

És szavai könyekbe fultak.

Feléje közeledtem, s reszkető hangon kérdeztem:

- Nem szabad már az ön keze, Magda?

- Szabad vagyok, s egyedül állok a világon.

- Akkor miért utasit vissza? Mert hinni mertem eddig... igenis, hinni mertem, hogy szeretsz!

- Az én szivem meg van halva. Én senkit nem szerethetek többé ezen a földön... felelé oly ünnepies hangon, mely minden reményemtől megfosztott. Ez a néhány szó széttépte a boldogságról szőtt álmomat, megölte lelkemet.

- Nem szeret engem, Magda?! kiálték föl, ön nem szeret engem? Akkor hát minek jött ide, miért maradt?... Nálam rideg életet folytatott, melytől visszaborzadna mindenki más. Örök magányban, örök csendben, sirokból hozott koponyákkal volt együtt. Elzártam önt a nap-világtól, a levegőtől, a szabadságtól... Csak nagy önmegtagadással törődhetett bele ebbe az alárendelt, szinte cselédi helyzetbe... Körülöttem volt szüntelen, mint az árnyékom... És ez még tovább is van, Magda! Kétségbeesésemből jogot váltottam, megmondani mindent. Mikor azt tudta, hogy nem látom: akkor nesztelen fölkelt, s munkáját félbe hagyva, mögém lopózott, meglesni minden mozdulatomat... És *te* nem szeretsz engem, Magda?... Mit higyjek, mit értsek mindebből? Hadd szedem rendbe gondolataimat. Tegnap, oh emlékezem, tegnap azt mondtad nekem: »Tudnék-e élni nélküle?... Engedje, hogy mellette maradjak... Az ön háza az egyetlen hely, ahol meglehetek...« Beszélj, beszélj, Magda! Álomnak voltam játékszere, vagy valót beszélek-e?...

- Mind való, felelé a leányka földre szegzett arcczal.

- Ugy hát a hitvesem leszel Magda! kiáltottam boldogan.

- Ne folytassa, kapitány ur... holnap indulok.

- Egy szót csak, egyetlen egy szót még, Magda! Nem értem. Mért gyötör meg engem? Ha ismeretlen ok, áthághatatlan akadály foszt is meg birásától, de mondja meg legalább: szeret-é?

- Nem! felelé.

Percznyi szünet állt be. Küzdöttem a metsző kínnal, mely mint a kilőtt golyó sebezte meg szivemet.

- Magda, kezdém ujra s az ajtó felé közeledtem; vagy örökre el köll szakadnunk egymástól, vagy örökre egyesülnünk! Fontolja meg, válasszon... döntse el sorsomat.

Hozzám lépett, s rám emelte szemét, melyben mintha egész lelke gyült volna egy kévébe.

- Örökre vége!... suttogá. Kirohantam s szobámba zárkóztam. Másnap éppen akkor ébredtem föl, midőn ajtóm csöndesen nyilt meg. Magda állt előttem. Fején fekete selyem kendő, mely alatt még halványabb volt, mint rendesen. Kezében mindenét: egy kis batyút szoritott.

Összenéztünk. Mindkettőnket ideges remegés fogott el.

- Isten áldja meg, kapitány ur, mondá kis vártatva. Jóságáért hálával tartozom. Legyen boldog. Isten megáldja, én megyek, mondá szomoruan.

- Hova megy Magda? Legalább hadd gondoskodjam róla! Mert ugy-e, jóbarátjának tekint.

- Ön jó volt hozzám. Köszönöm. Fogok érette imádkozni. Van még egy barátom, azt fölkeresem... ne busuljon utánam... isten önnel kapitány ur!...

Mondá, de maradt.

A fájdalom lesujtott. Tenyerembe ástam arczomat. Egyszerre érzem, hogy az ő puha ujjai fejtik le kezemet kopogó halántékaimról.

- Kapitány ur... vegye le a kezét. Nézzen rám... hadd lássam még egyszer... utóljára...

Fölemelém könyes szemeimet.

- Igy. S most isten önnel! Isten önnel, kinek közelében élni-halni szerettem volna.

S elfutott.

- Magda!

Egyedül voltam.

* * *

A nap elmult.

Nem volt határozott gondolatom. Szenvedtem. Kétségbeeséssel néztem magam köré. Egyedül maradtam, egyedül fájdalmammal. Legyőzhetetlen undort éreztem minden iránt, ami eddig kedvessé tette magányomat. Könyveimet, jegyzeteimet messze dobtam el magamtól. Mit bánom én e nyomtatott és irott hitványságokat!

Nem szeretett...

Ezt a gondolatot el nem viselhettem, s nem vigasztalt meg semmisem. Ó, az a meddő tudomány!... Én befejeztem pályafutásomat. Földhöz vágtam a halálfőket, hogy döngve töredeztek darabokra.

Kirohantam a folyosóra és itt megálltam. Szemeim végigszaladtak e halálfőkön. Mely testöket gyötré, a fájdalom volt az ő végső érzetök; s miután kiszenvedtek, nyugalomra tértek. Mintha felém közeledtek volna e csontvázak, s a halálnak fönségével szánó tekintetet látszottak vetni

az életnek apró küzdelmeire. Jöttem, hogy törjek és zuzzak... s némán hajoltam meg ez emberek előtt, akik életben s halálban megelőztek.

Visszatértem szobámba.

Éj volt.

Meggyujtottam lámpásomat s székemben ülve vártam be a reggelt.

Borzalmas éjszaka volt ez. Vihar bennem s vihar a természetben.

Hó boritotta a földet, mint most.

A dühös északi szél kicsavarta kis kertemben a fákat s őrülten rázogatta ajtómat és ablakomat. Az itélet-idő csak hajnal felé hagyott alább.

Homlokom merő tüz volt. Fejem égett. A láz tört.

A hideg s szabad levegő tán megenyhitik emésztő izgatottságomat. Alig pitymallott, lementem. Lassu léptekkel jártam be elhagyatott házamat. Meg-megálltam a kert előtt, honnan oly vágyódva nézett felém Magda. Ki akartam nyitni az ajtót, de mintha belől erősen fogták volna... nem tágitott. Ujból neki feszültem s ekkor engedett.

Szent isten!...

Magda, a hótól megesett ruhában, nedves hajjal, feküdt ott elalélva a kertbe vezető lépcsőkön. Látszott rajta, hogy imádkozni jött ide, mert kezei még most is egybe voltak kulcsolódva.

Felkaptam és a szobámba vittem. Lágyan levertem róla a havat s a pamlagra fektettem. Aztán felszítottam a már-már kialvó tüzet a kályhában. Olyan boldog voltam! Oda térdeltem elejébe, dobogó szivvel lesve első mozdulatát, első pillantását. Lassankint a meleg visszatért dermedt tagjaiba, ajkai félig megnyiltak és fölvetette szemét.

- Magda, imádott Magdám! - mondám reszkető hangon.

Reám nézett; azután kitárta karjait és zokogva borult a nyakamba.

- Oh istenem! suttogá, hát az égben vagyok már?... s csókot, forrót, édeset nyomott a homlokomra.

De csakhamar levette rólam karjait. Fejét fölemelé s körül nézett. Kezével a homlokához kapott. Mintha elszóródott gondolatait akarta volna ismét együvé terelni.

- Oh jaj, jaj! Mit cselekedtem!...

- Magda, mondám, te visszajöttél, hogy többé el ne hagyj, ugy-e? Sokat szenvedtünk mi ketten, el sem is szakadunk mi már egymástól soha, soha! Örökre együtt maradunk, ugy-é te édes, te...

- Kapitány ur, szólt, félbeszakasztva áradó beszédemet; jól tudtam én, hogy ha innen lemegyek, nem élhetek tovább. Midőn azt mondtam, hogy van még egy jó barátom, akit fölkeresek: istent értettem alatta. A halált kerestem, mivel hogy itt nem maradhattam. Az este még egyszer akartam látni önt. Nem tudtam, isten meg fogja-é engedni, hogy találkozzunk tul a siron is. Épp ez okból mélyen az emlékezetembe akartam vésni vonásait, hogy örökké előttem lebegjenek.

- Kedves imádott Magdám! ujongtam s a vállamhoz szoritottam szög fejét, melynek illatos selymét kóczosra csókoltam; ne csak az égben, a földön is hadd forrjon egybe a mi életünk!...

Gyöngéden taszitott el magától.

- Ne uram! Ön nem tudja, mi az, ami igy késztet beszélnem, s én azt meg nem mondhatom önnek... Jövőnkre nézve nem változott meg semmi. A hideg itt kapott meg a lépcsőkön. Elájultam; de nem azért éledtem föl, hogy ujra elfoglaljam helyemet ebben a házban... tegnap óta lehetetlen az, lehetetlen... Hagyjon engem az én bús végzetemre!

- Magda!... Attól félek, hogy megőrült!

- Meglehet, mondá szeliden; voltam már én őrült is, azt mondják; vagy legalább voltam olyan beteg, hogy az eszem már bomladozni kezdett. Mért hogy bele nem tudtam halni?

Aztán hirtelen mozdulattal megragadta a kezeimet és szorongatta.

- Hallgasson meg barátom, egyetlen barátom! Hallgasson meg utoljára!... Nem, én önt nem szeretem, én önnek nem lehetek a hitvese. A mi helyzetünk oly fordulatot vett, hogy el kell válnunk egymástól örökre. Még csak ezzel toldom meg: ha nem akarja, hát nem ölöm el magam. Fogok várni, hiszen ugy sem tart soká!... Legyen! Elfogadom segitségét, megyek a merre kivánja. Meg van ön velem elégedve, Lajos?

Először történt, hogy a keresztnevemen szólitott. Lábaihoz szerettem volna borulni a boldogságtól, ha olyan boldogtalan nem lettem volna. Nem lehetett haboznom. A becsület kötelességemmé tette, hogy lemondjak erről a leánykáról s hogy tiszteljem titkát.

- Köszönöm, Magda,- felelém. Köszönöm a boldog órákat, melyeket szerzett. Hálával tartozom érettök. Még ez éjszaka maradjon e födél alatt... aztán elválunk örökre.

Fölállt. Feléje mentem s ajkaimat homlokára szoritám.

Másnap reggel elhagytam a házat s a következő levelet tettem az asztalra:

»Magda! - Midőn e sorokat olvassa, én már távol leszek öntől, mindennap messzebb, messzebb fogok távozni. A kemény hadi itélet ellenére teszek igy, melynek megszegése, ha elfognak, nyilván életembe kerül. Ha igy esnék se bánnám. Szököm számkivetésem helyéről, mely paradicsommá vált az nap, hogy ön hozzám került, pokollá lett ma reggel óta. Szököm kegyedtől... szököm magamtól. Hová? Mit én tudom! Csak annyi bizonyos előttem, hogy élve ide vissza nem térek többé. Ön meggyötört engem, Magda! Nem panaszkép mondom. Elfogadta oltalmamat, s én jogomban voltam bármekkora fájdalmak árán is hasznára lennem. Önnek ajándékozom ezt a házat, melyben maradni vágyott, ha ugyan nem lesz ellene kifogása a katonai hatóságnak. De B... ezredes, aki annyi jóakarattal volt mindig hozzám, tán tiszteletben tartja egy veszendőbe ment boldogtalan embernek ezt a rendelkezését. Az öreg Sestinával, Matteo özvegyével, kit némelykor megsegitettem, fog együtt lakni, hogy legyen, aki gondját viseli. Hű lélek, bízhatik benne. Ön meg viselje gondját a kis kertnek, könyveimnek, irásaimnak, szóval mindennek, ami az enyém volt. Ha igy teszen Magda, hálás leszek érette. S most isten veled, te drága! Enyhüljenek meg fájdalmaid, élj békében, emlékezzél meg néha rólam s kérjed istent, gyógyitsa meg a szenvedő, de benne bizó sziveket.

G...szky Lajos

* * *

Három hóval ez események után Genfben, ahova elvergődnöm sikerült, levelét vettem a sanmartinói plébánosnak, aki hallgatag tudója volt az én uj lakhelyemnek. Csak ezt a néhány sort foglalta magában:

»Kapitány uram! Azt a fiatal leánykát, aki házát lakta, tegnap temettem. Végső perczeiben egy iratcsomót adott át nekem az ön számára. Megküldjem-é vagy - mert hiszen bátran térhet már vissza honába a mult hónap óta - maga jön el érette?«

* * *

Ködös téli este, két héttel a plébános levelének vétele után tértem vissza San-Martinóba. Magda iratait átvettem s vérző szivemmel nem rég elhagyott szobámba zárkóztam. Remegő kezeim alig birták felbontani a pecsétet s lefejteni a boritékot. Végre összeszedve erőmet, a következőt olvasám:

»Ezeket a lapokat, kapitány ur, halálom után fogják önnek átszolgáltatni.

Barátsága, jósága megérdemli, de kötelességemmé is teszik, föllebbenteni előtte szomoru életemnek titkát. Egy név elég lesz arra: én Maddalena Zanetti vagyok!«

Kínos megdöbbenéssel kiáltottam fel. Maddalena!... Maddalena Zanetti!... Ó, te szegény lányka! Értem már most könyeidet, értem néma fájdalmadat!...

»Negyedfél órányira Fiumétől - igy olvastam tovább egy huzomban s mind mohóbban - a tengerpart fölött zöld növényekkel befutott egyszerü házikó áll. A környéke bár magános, de szép. Előtte a nagy tenger szünhetetlen mozgásban, örökös morajával; körülötte kevés bár, de épp ezért annál kedvesebb virágbokor, melyeknek gondozására e sivár talajon csak a nagy szeretet vállalkozhatik. Midőn a távolban elbődül a vihar s taraja nő a hullámnak s összeverődve hegyekké tornyosodnak a zöld vizek, mindig térdre borultam: nem a félelemtől, de ájtatosságomban.

Ezt a kis házat Battista Zanetti lakta, a vén bárkás és halász. Az én atyám volt az. Édes anyám, hogy világgá szült engem, meghalt. Egész életemet ebben a csöndes hajlékban, öregedő atyám oldalán töltöttem el. Nem ismertem egyebet a mérhetetlen viznél, a vándormadaraknál, melyek röptükben a tenger szinét szegték szárnyaikkal, s az én kedves virágágyaimnál.

Atyám a városból könyveket hozott, hogy kedvében járjon az ő betüs kis lányának. Maga nem olvasott soha, s én is csak azt, amihez hozzá férhettem. Választásomat nem irányozta senki. Apám óvatossága csak abban nyilatkozott, hogy próza helyett inkább verseket olvastatott velem, mert ösztönösen gyanitá, hogy a költészet nyelvén csak tisztát, fönségeset lehet irni. Felnőttem tehát, és tanitottak a költők és nevelt a magány.

Beteges atyámnak az ily csöndes életmód kedvére volt. Békében élvezé hátralevő napjait, miután fölemelt fővel küzdötte át magát a tenger s az élet viharjain. De az ilyen élet nem elégitette ki az ifju leány égő lelkét, kinek erejét még semmi küzdés nem fogyasztotta.

A gyermeket játékszerrel mulattatják, teremtenek a számára apró világot, melynek nyelvén beszélnek hozzá; dajkája tündérekről mesél, melyek édes álmaiba szövődnek bele s körül repkedik bölcsőjét. De az én szemeim elől nem rejthették el a csillagos eget, a távolban aláhajló szemhatárt, melyen költ és szállt a nap, és azt a roppant síkot, melynek éjjel és nappal zajongnak hullámai. Figyelmemet nem kerülte ki semmi; érzelmeimet, gondolataimat elfoglalta minden tárgy, s csak éppen föl kellett nőnöm, hogy életkorommal helyzetemet is egyensulyba hozzam. Mint a virág, melytől ha elvonják a tápláló nedvet, korábban virul fel s akkor hervad, midőn a többi nyilik: azonképen az én korán érett elmém is az életem árán öregbedett: gyorsan, szinte szemlátomást. Tizenöt évvel már az a nagy leány voltam, kit, akár a fűszálat, hajlithatott a szél, vagy felkaphatott, mint az avar levelet.

Legnagyobb örömöm abban tellett, ha néha napján megszökhettem atyám s öreg dajkám mellől, hogy egy közel szikla ormára ülhessek föl. A tenger forró tajtékja néha a lábamig fröcssent föl, hajamat lengette a szél, s a nedves mohán lábam meg-megcsuszamlott. Ilyenkor a szikla egyik kimeredő csücskébe kapaszkodtam fel és igy, a mélység fölött lebegve, pihegő kebellel mosolyogtam a tenger harsogásán, veszélyes helyzetemen, honnan a legcsekélyebb mozdulat is biztos sirba dobott volna.

Egy este atyám mellett ültem, aki a leáldozó nap sugaraiban sütkérezett. A tengerpartnak s kertünknek gyér virágaiból koszorut fontam, s egy-egy szálat a hajamba tüzdeltem.

Az ösvény kanyarodásán, mely a szikla tövétől nyult el a tenger mellett, egy ifju közeledett felénk, aki a tengerész-tiszti egyenruhát viselte.

Betegnek látszott. Meg-megállt, hogy lélekzetet vegyen, s a mellére szoritá mind a két kezét, sőt egy perczre mintha minden ereje elhagyta volna, ugy hogy a szikla falához kellett támaszkodnia. Atyám, kinek golyósebes lába volt, csak nehezen léphetett.

- Lenitta, szólt, az a fiatal ember ugy látszik rosszul van. Siess oda s mondjad neki, hogy nálunk megpihenhet.

Gyorsan mint az őz futottam el, s lihegve értem az ifjuhoz, aki bámulva nézett reám. Elfeledtem kiszedni hajamból a virágokat.

- Atyám küld, mondám az ifju tengerésznek, hogy házunkba meghivjam, amely ott van az orgonafák között. Battista Zanetti nyugalmazott tengerésznek a háza az.

- Köszönöm, szép gyermek, felelé. Köszönettel fogadom.

Midőn láttam, hogy csak nehezen léphet előre, igy folytatám:

- Vegye karomat, s támaszkodjék reám. Csak bátran! Nem vagyok én gyönge.

Mosolygott. Aztán elfogadta ajánlatomat s karját az enyémbe öltve, odaértünk atyám elé.

- Várjon kissé hadnagy uram, mondá az öreg Battista. Hozok egy pohárral abból a dalmácziai fekete borocskából. Az helyre rázza.

- Köszönöm, mondá az ifjú. Sebesült vagyok s csak nem rég lábbadoztam. Kelletinél többet gyalogoltam. Csak éppen egy kis pihenésre van szükségem.

Mellénk ült.

- Tudna itt valahol házat a tengerpart mellett, melyben lakást bérelhetnék? folytatá. Szabad levegőt ajánlott az orvos, és nem szeretnék távol lenni Fiumétől.

Atyám gondolkozóba esett.

- Bizony erre felé nem tudok ilyen házat, felelé. Ha azonban, folytatá rövid szünet multán, beérné hadnagy ur az én szegényes födelemmel... boldogult Teresinám szobája üresen áll, amióta eltemettük. Lenitta, vezesd a hadnagy urat a kék szobába.

Fölsiettem a meredek lépcsőn s az ablakról félrevontam a kék csíkos függönyt, hogy világosabb legyen.

- Ugy-e hogy csinos? mondám, vendégünk felé fordulva. A mi legszebb szobánk; de nem lakjuk, csak imádkozni térünk be ide. Ebben halt meg az én édes anyám.

- Rossz jelnek ne vegyem, ha ide szállásolnak, mondá bánatos mosolygással. Hanem igazán... elragadó szépnek találok itt mindent, s boldog vagyok, hogy édes atyja elfogad magánál. Határoztam, mondá belépő atyámnak. A szobát kibérelem.

- Azaz, hogy addig fogja lakni hadnagy uram, amig kedve telik benne, mondá atyám; de ami a lakbért illeti, azt lehetetlen elfogadnom.

A fiatal tiszt nem tágitott.

- Ne pénzt uram, ne pénzt! szólt atyám. Majd később, ha jobbra fordult az állapota: ennek a vadócznak, nem bánom, vehet holmi asszonyi csecsebecsét, hogy az ünneplő kendőjébe tűzhesse.

Másnap reggel a málhájával tért vissza az idegen és vidám köszöntéssel a nyakamba egy kis arany keresztet akasztott.

- Lenitta, mondá, ön e környéknek a legszebb menyasszonya lesz. És menyegzője napján még a férje ura ellenére is viselni fogja, ugy-e bár? - mosolygá. Rövid keletű az én barátságom, de őszinte. Itt a kis kereszt, s emlékezzék meg valamikor később arról, aki adta - adta azzal a jó kivánsággal, hogy hordozása váljék boldogságára.

Ez volt első találkozásom G...szky Loránddal... önnek testvérével. Az én egemen igy emelkedett az a felhő, melynek villáma szétzúzta életemet.

Szerény körünkben, köztem s atyám között élve, nem késett észrevenni Orlando, hogy az a leány, akit gyermeknek gondolt, már asszonyi szivet hordoz magában. Megértette a magányhoz való hajlandóságomat, meg álmaimat a tenger partján, s nehéz, borongó lelkemet. Megértette némaságomat, s szánakozó nézésével ezt mondá nekem: Szegény Maddalena!... te neked is olyan sziv jutott osztályul, mely mindig szenved, valameddig él.

Orlando egéssége nem javult. Sőt egy napon a sebe is fölszakadt. Az ágyánál virrasztottunk ketten, s atyám igy szólt hozzá:

- Nincsen valahol atyjafia, barátja, akinek irhatnánk? Akinek jelenléte vigasztalására szolgálna hadnagy uramnak?

- Sem atyám, sem anyám többé, felelé elborulva Loránd; csak egy testvérem van, akit nagyon szeretek... de az földönfutó most, bujdosik szegény valahol messze... a boldogtalan.

Néhány nap után, mely idő alatt a mi betegünk egy kissé összeszedte magát, elmondta nekünk, hogy ő ikertestvére önnek.

- Egy azon nevet is viseljük ketten: ő Lajos Loránd, én Loránd Lajos vagyok. Arczra, termetre, hangra az összetévesztésig hasonlitunk egymáshoz. Csak a gondolkozásunk nem egyforma. Mig engem Polában a császár iránti hűségre tanitottak, testvéremet az uj jelszavak kapták el, melyeket Magyarországon szerte harsogtatott az ifjuság. Lett honvéd ő is, mint a többi. S mig ő a császáriak ellen küzdött, magam a császár lobogója alatt a fölzendült olaszok ellen. Egy szárd golyó ugy mellen talált, hogy sinlem még most is. Mily szerencse, hogy a végzet megkimélt attól: véreim, tán édes testvérem ellen harczolni. - S aztán hosszan hallgatott.

Orlando végre felgyógyult. De amily mértékben indult javulásnak, annál búsabbá lettünk magunk. Mert hiszen Loránd csak azért jött az öreg Battista házába, mivel beteg volt, s azért fogja elhagyni, mivel meggyógyult. A mi lelkünk meglelte s megértette egymást. Azért is szakadt ránk a bánat. Éreztük, hogy csakis egymás közelében lehetünk boldogok. Éltünk nyugtalanságban, aggodalomban. Napjaink az egymás iránt való gyöngéd gondokban teltek le, melyeknek hűségét mintha csak növelte volna az első találkozásunk óta lefolyt idő, s ugy éreztük, hogy mi már régen, igen régen szeretjük egymást.

Egy este, hogy a parton bolyongtunk, hova a szellő a mezei virágok illatát hozta el s megfodrozta a tenger tükrét, hosszu csend után Loránd egyszerre felém fordult, mélyen a szemem közé nézett, s megszoritva kezemet, igy szólt: »Maddalena, édes kis Magdám, én szeretlek téged!...«

Azóta, hogy őt megláttam, szerelem volt nekem az egész természet. Füszál, felhő, viz, virág - mind csak azt beszélte: »Te szeretsz és szeretnek téged.« Ó istenem! Azt mondá: »Szeretlek édes kis Magdám!« És az esti csillag is azt ragyogta, a fölém hajló zöld lomb sugása, a felém verődő kék hullám csobogása: mind, mind csak azt beszélték. Végre ő rajta volt a sor... s én régóta is vártam.

- Magda, jól meggondoltad, mi az: tengerész nejének lenni? kérdé. Fölváltása a nehány boldog órának magános, nyugtalan élettel, amely a folytonos magány. Csecseműdet egyedül kell ringatnod, gyermekedet egyedül fölnevelned. Órát, napot fogsz számlálni és lemondani a világnak minden örömérőI. Mint szük czellájában égnek forditott szemmel vallja az örök üdvösséget az apácza és reményli istenét: te is azonképen a tenger szélére függesztett szemmel fogod várni férjedet!... Hogy ilyen életre határozd el magad: forróbban, tisztábban köll szeretned, végtelen odaadással az iránt az ember iránt, kit hitvestársul választottál magadnak.

És én igy válaszoltam: »A te közeledben van az én boldogságom, távol tőled beteg vagyok. Ez az én végzetem. Változtatni rajta nincsen hatalmadban. Az én szerelmem nem tetőled függ; azt te nagyobbra nem növelheted, se végét nem vetheted!...«

A ház felé mentünk. Loránd kezemet kérte meg atyámtól.

- Nagy megtiszteltetés ez reám nézve, hadnagy ur, mondá Battista Zanetti, lesütve a fejét. Nagy tisztelet, igenis... mert hadnagy urtól nagy áldozat...

Atyámra emelém könyes szememet.

- Ő se nem gazdag, se nemes származása, folytatá; de becsületes vén tengeri medvének a gyermeke; az ő édes anyja pedig szent asszony volt. Hadnagy uram, tisztes lány lesz a felesége. Sem isten, sem ember előtt nem fog pirulni miatta sohasem!

Boldog voltam.

Két nappal a történtek után Loránd szokása ellenére később tért vissza a kikötő-városból. Hogy a szobába lépett, megrezzentem. Loránd halvány volt s dult arczáról szerencsétlenséget olvastam le. Felém jött, megfogta a kezeimet s szenvedélyesen a szivéhez szoritotta.

- Bátorságot, Magda... suttogá s könyek folytak le arczán; - bátorságra van szükségünk... Te szegény kis leány!... A »Boromeo« parancsot vett, hogy minden órán kész legyen az indulásra. A legénység már födélzeten is van s még ez este bucsuzunk el egymástól hosszu időre...

Édes atyámnak a karjai közé hanyatlottam.

- Maradj hozzám hű, Magda. A mi szivünk tiszta és isten meg is áld minket. Ha visszatérek, megtartjuk az esküvőt.

- No, ne csüggedj Lenitta, gyerekem! A tengeri ut nem örökkévalóság ám! Édes jó anyád, az isten nyugasztalja, tiz évig várt, s bizony boldog házasság volt a mienk.

Midőn este eltávozott Loránd, hogy soha vissza ne térjen többé, elkisértem a szikláig. Karomat a karjába öltve, zokogva vállára hajtva fejemet, hallgattam. A szó már nem lehetett a mi fájdalmunk tolmácsa.

Az éj leszállt... válnunk kellett. Loránd erősen a szivéhez szoritott.

- Mihelyt visszatérek, suttogá, egybekelünk. Ha pedig nem térek vissza, hajadonnak maradsz ugy-e? És senki másnak nem leszel a felesége.

Megfogadtam.

Aztán elaléltam.

Másnap a parton térdeltem s kisértem a szemhatáron egy fehér vitorlát meg egy fekete füstszalagot, mert a »Boromeo« a legnagyobb gyorsaság kifejtésére kapott rendeletet. Mig nappal volt, mindig ott álltam, szememet már egy alig látszó pontra függesztve. Az idő már későre járt s az eső régóta sűrűn hullott alá. Atyám a karjaiba emelt s igy vitt haza. Beszélt hozzám... nem értettem én abból egy árva hangot.

Ön, kapitány ur, igen jó volt hozzám; sokszor is könyörögtem fejére az ég áldását és mindenek fölött azt, hogy soha a végzet el ne válassza attól, akit szeret. Ez az ég legnagyobb áldása.

Loránd elutazása után hosszas szótlanság fogott el, melynek csaknem az életemmel adtam meg az árát. Alvajáróhoz voltam hasonló, aki öntudatlan cselekszik. Lépteim ösztönösen mindig a tenger felé vittek s a fövényre ülve, mozdulatlan merengtem arra felé, hol ég és viz összefolynak. A gyönyörnek egy nemével csókoltattam lábaimat a part felé csapkodó hullámmal. E habok egyike-másika tán a Loránd hajóját hordozta, gondolám. Tán az én kedvesem mellett usztatok el, s ő látott titeket!

Hosszu, nehéz esztendő mult le rólam igy, mely alatt atyám s dajkám vigasztaló, deritő szavakkal akartak kiragadni tompaságomból. Hasztalan! Ajkaimra nem idézhettek mosolyt, s jó atyám, aki erejében mindinkább meghanyatlott s el sem hagyhatta már az öblös régi zsöllyeszéket, aggódva mondá az öreg Erminiának, az én dadámnak:

- Ennek a gyermeknek a szive is, a feje is nagyon beteg. Isten legyen irgalmas az én öreg napjaimnak!

Midőn az éj leszállt, Erminia értem jött a szikla tájára s már messziről kiáltozta: »Maddalena!... Lenitta!...« S a mikor aztán reám akadt, a nagy fekete gyapot kendőt vetette hideg vállaimra, megfogta kezemet s vezetett haza. Menet vissza-visszanéztem a tenger felé.

- Dada, még senki... senki!...

- Légy türelmes édes, angyalom... hosszu a jövő és jó az isten.

Egy este lelkendezve, sirva és kaczagva futott elibém.

- Maddalena!.. Madárkám, kis Lenittám, hol vagy?... Szaladj, szaladj!.. A »Boromeo« nehány mértföldnyire van Fiumétől... holnap hajnalra, azt mondják, a kikötőbe ér.

Nagyot sikoltottam. A boldog meglepetéstől a szivem összeszorult.

- Térdre dada! Térdepeljünk le!... kiáltám, leborulva a fövényre. Imádkozzál te.... én... én nem birok magammal... nincsenek szavaim...

Összekulcsolt kezekkel, zokogva néztem föl az égre.

- Isten!... kezdém szünet után; te irgalmazó, édes jó istenem, légy áldott! Te, ki a lelket s a szivet alkotád és megtöltötted azokat szerelemmel; aki egyaránt nagynak teremtéd az örömet és a bánatot: légy áldott, áldott, áldott, én istenem!

A térdeimen maradtam.

- Te meghallgattad fohászaimat és hallottad az örömkiáltást, mely a szivem legmélyéből fakadt föl és szállott szent szined elé.

Atyám karjaiba rogytam.

Akkor este hárman imádkoztunk. »Te deum laudamus!« énekelte az öreg Battista is az ő reszketeg hangján.

Szobámba mentem föl, a nyitott ablakba ültem s fázva-forrva a boldogságtól, virrasztottam elejébe a hajnalnak.

Ki birja szóba foglalni gyönyörét az olyan éjszakának, mely tele van reménységgel! Az maga a boldogság. A természet is ékesitette magát a sziveknek erre az ünnepére. Az égnek minden csillaga ragyogott, a virágok illatoztak, a hullámok lágy morajlással porlottak el a sziklán s lassu ringással omlottak vissza; a lomb is, mintha az öröm rezegtette volna meg, s a fák csucsai hajlongva köszöntötték a nap első sugarait. A szivem meg akart szakadni, ugy dobogott.

Több óra folyt le igy, s én mindig csak a messze határra tűzött szemmel várakoztam. A fénytől, mely lelkemben ragyogott, észre sem vettem, hogy hirtelen beborult az ég, hideg szél támadt s az első villám csattogva czikázott el a torlódó vizek fölött. Előre hajoltam, hogy figyeljek, hogy lássak... Nagy isten!...

A csillagok eltüntek, nehéz sötétség ült a tengerre s a vizek harsogtak.

Kirohantam a szobából s atyámhoz futottam.

- Atyám! Hallod?

- Nos fiam? felelé szinlelt nyugalommal; el fog az mulni; holnapra kiderül az idő a »Boromeo« méltó fogadására.

- Apám! mondám kétségbeesetten, a hajót már a parthoz látták közel, s az orkán szörnyü... szörnyü!

- Csitt, kicsikém! Mit tudhatsz te bele? A »Boromeo« megérezte az időt s idejekorán vonta be vásznait. Nagyobb tengeri vésznek voltam már én tanuja, s mégis itt látsz, gyermekem.

Kis házunkat csaknem magával sodorta a szélvész. A recsegő fák tövestül dőltek ki, s vakitó villámok nappali fényt löveltek bele a sürű éjszakába... Hallotta ön valamikor az orkán halálszavát?... Ne hallja meg azt soha!

Hirtelen görcsösen kaptam meg az atyám kezét.

- Mi volt ez?... kiáltám.

Ágyulövés dördült el, mely perczről perczre ismétlődött. Sülyedő hajónak volt ez a vészjele, végső reménysége. Legénysége ezzel kéri bajtársaitól a segitséget.

- El, el!... oda, oda!... a kikötőbe! kiáltám, magammal vonszolva atyámat.

S a sötétben oda indultunk. Távolról a meg-megdördülő ágyuk elnyelték a hullámok zúgását s a vihar bőgését.

Megérkeztünk.

Nagy embertömeg lepte el a molót. Minden oldalról jelző tüzek szórták fényöket a fekete hullámokra.

Luigi Corner, aki már annyi ember-életet váltott meg a haláltól: ez a derék kormányos, akinek isten hősi elszántságot s nemes szivet adott, neki vágott a tomboló vizeknek néhányad magával.

Térdre estem. Csak némán imádkozhattam, csak a könyeim folytak s tördeltem ég felé emelt kezeimet.

Isten, isten!...

Én istent hivtam segitségül, mint az ágyuk az embereket.

Nemsokára a lövések elnémultak. A parthoz mind közelebb ért a hajó. Tépett vásznaiból rongyokat kapott fel a szél, melyek mint a fehér halotti lepel-foszlányok kavarogtak a levegőben, mig a zuzott árbocz forgácsait a part felé sodorták a csapongó habok. Maga a hajó kormány nélkül hánykolódott.

Szörnyü volt nézni ezt az irány nélkül vergődő, a sziklának kiszögellő élein és tüskéin elzuzódó hajót. Nem is küzdött már a pusztulás ellen, csak várta. Bordái szétváltak. A tátongó réseken mohón szakadt be a viz. Aztán megkoválygott, elkezdett forogni s csöndesen alámerült.

Iszonyu sikoltás rázkódtatta meg a levegőt, erősebb a mennydörgésnél, borzasztóbb az orkánnál.

A »Boromeo« elsülyedt.

A habok gyorsan futottak el fölötte.

- Jönnek már, jönnek! hangzott mindenfelől. Ott van a megmentett legénység!

Két egymáshoz ragasztott csolnak közeledett.

De mentül közelebb ért, annál nagyobb rémüléssel vették észre, hogy benne csak hatan vannak. Az összes legénység nem ugorhatott bele egyszerre.

Isten!... kik azok, akik megmenekültek!?...

E szörnyű perczek alatt mindig térden álltam s fejemet a kezembe rejtém.

Nem volt bátorságom oda nézni.

Itt maradok, gondolám; igy a földre borulva. Ha Loránd kiszáll a csolnakból, engem meglát... s akkor az ő karjaiban ébredek; ha nem... itt halok meg.

Az ezután lefolyt időre nem emlékezem.

Egy percz volt, amelyben édes atyám kezeit a vállaimon éreztem. Tompa hangon mondá:

- Kelj föl gyermekem!... Lelke az égben. Isten meg fog könyörülni rajtunk.

Körülnéztem.

A tiszta ég a tenger tükréből verődött vissza. Fehér felhők közül csillagok tüntek elő; az alkony derengett.

Atyámmal egyedül voltam a parton.

* * *

Sok idő folyhatott le azóta, midőn egy este valami nehéz kábulásból ébredtem föl. Aszott kezeimet homlokomra emelém s fölnyitám szemeimet.

Fejem olyan zavart volt.

Ugy tetszett, mintha megszüntem volna élni, mintha nem is érteném, mit jelent az én földön való lételem. A part mellett guggoltam. A sima tengeren egy fodorka sem mosolygott s méhében ezer csillag ragyogott.

Kezemet a földre feszitettem, hogy fölemelkedhessem.

Fáztam.

Karjaimra pillantottam, melyeken korál s kagyló-pereczek voltak. Rátekintek a ruhámra... ruhám fekete: de zilált hajamba vad virágok voltak tűzve. Aztán homlokomhoz kaptam s éreztem, hogy bomlott hajam a szélben röpköd, s fejemben a vadvirágból kötött koszoru hátra csuszott. Néhány lépésnyire tőlem az öreg Erminia ült, s szomoruan nézett rám.

Ijedve szöktem fel.

- Szólj! kiálték; mi történt?... Loránd!... Atyám!...

Nem felelt.

Mozdulatlan álltam meg előtte... Csöndesen oldám le karjaimról a csiga-pereczeket, hajamból kiszedtem a vadvirágot s azután megeredtek könnyeim... Mindenre emlékeztem.

- Dada, dadám!... szólj!... Az öreg tétovázott.

- Beszélj! Akarom! kiáltám szenvedélyesen.

- Édes gyerekem, ránk nehezedett a sors keze... Te nagyon beteg voltál... már azt hittük, belehalsz. Szegény édes atyád is annyit szenvedett. Öreg volt már... és... csak én egyedül vagyok most melletted Lenitta, aki gondodat viselem.

Dajkám a gyászruhánkra mutatott.

Nem volt elég erőm többet elviselni. Halvány arczomon csöndesen folytak le könyeim, fejem a mellemre hanyatlott. Aztán dajkám lábaihoz ültem s térdére hajtám homlokomat.

- Dajkám, szólj... miért e virágok?...

- Mindennap ott szedted a domb tövében édes gyerekem, s koszorút fontál belőlök.

- Aztán?... mindent akarok tudni!

- Aztán a fejedre tetted s azt mondtad, hogy az a te menyasszonyi koszorúd.

- Folytasd!

- Este, mielőtt hazajöttél, beledobtad a tengerbe s igy szóltál: »Loránd, ezt neked küldöm!«

- Ugy-e hogy őrült voltam akkor?

- Forróláz gyötört, aztán meggyógyultál. De még azután is különös beszédjeid voltak... hanem most... mától fogva visszatért lelkedbe a világosság, áldassék érte az Ur neve!

- Ah igen... meggyógyultam! ismétlém csöndesen. A szenvedéseimről érzem.

Felálltam. Lassan mentem előre s a nedves fövényről fölemeltem a széthullott virágokat, s amit annyiszor czéltalan cselekedtem, most világos tudattal tettem: a tengerbe dobtam őket. »Loránd neked küldöm!«

Házunkba tértünk. Némán ültem dajkám mellé. Lassankint figyelmessé lettem. A szobákban a szokott rendet találtam. Pedig jövedelmül csak felét kaptuk atyám nyugdijának.

- Öreg, honnan szerzel te pénzt?

- Oh, aranyos lányom, gazdagabb vagy semmint gondolnád... Loránd ur - akit az isten nyugasztaljon - rád hagyta mindenét.

Elfordultam s homlokomra szoritám kezeimet.

Igy folyt le néhány sötét, szomoru nap. Semmi zaj a vén Battistának egykor vidám hajlékában. Az öreg dajka s a fiatal leány: magányban, csöndben éltek. Dajkámhoz csak könyeimmel beszéltem s ő is csak a könyeivel felelt. Napokon át lehajtott fővel, összekulcsolt kezekkel, némán ültem. A multba akartam visszatérni, összeszedni emlékeimet. Szegény fejemben zavaros volt minden. A fájdalmon kivül nem volt egyéb határozott érzésem.

Sokszor, hosszas bolyongásimban, meg-megálltam egy bokor előtt. Lorándnak egyes szavai jutottak eszembe ilyenkor. Összejártam a vidéket, mely életemnek, boldogságomnak, szerelmemnek volt édes tanyája, s most fájdalmaimnak bus szinhelye. Foszlányonkint szedegettem össze multam emlékeit.

Leginkább az fájt, hogy Loránd vonásai csak elmosódva lebegtek előttem. Néha álmaimban jelent meg, s ekkor felsikolték örömemben; de fölébredvén, hasztalan erőlködtem visszaszerezni az imádott arczot. Eltünt az emlékezetemből... teljesen eltünt.

Szememet eltakartam a kezeimmel, hogy semmisem vonja el figyelmemet, s aztán emlékezni akartam. Hiába! Szavának hangja, drága vonásai: mind, mind meg voltak halva!... Oh, ez iszonyu volt; sokszor azt hittem, ujból meg kell őrülnöm, midőn megfeszitett erővel sem birtam visszabűvölni életemnek legdrágább kincsét, szivem választottjának emlékét.

Ismer ennél nagyobb csapást? Még emlékben sem birhatni azt, akit egyedül szerettünk a világon!

Isten segitségemre jött.

Egy este kérdem Erminiát:

- Ki mondta neked, hogy Loránd rám hagyta vagyonát?

- Hát az, aki te érted van megfosztva tőle: a testvére... Ah Maddalena, mennyire megijedtem, hogy azt a jó fiatal urat megláttam. Soha ilyen hasonlatosságot! Szakasztott mása Loránd urnak.

- Mit beszélsz, te öreg asszony? kiáltám reszketve.

- Ugy van az, gyermekem amint mondtam... ő volt!... az ő hangja, az ő tekintete, az ő termete is. Sirt a szegény fiatal magyar ur, s mindenképen látni akart téged. De épp akkor voltál forró lázban, remegtünk az életedért, s tartottunk attól a megrázó hatástól, mellyel Loránd ur látása járt volna nálad. Visszatért oda, ahonnan jött s téged a gondjaimra bizott. San-Martinóban lakik, s ha szükséged lesz oltalomra, csak hozzá fordulj, azt mondta. Szivre is, arczra is hasonlit hozzá.

Gyorsan futottam ki a szobából s a part felé siettem. Ott két szikla között volt az én kedves helyem. Mohával, vadvirággal volt az belepve, a tenger hullámai csak lopózva jutottak el oda. Ott csak a tenger látszott, meg az ég: a tenger, ahol Loránd teste - az ég, ahol az ő lelke van. Naponkint eljártam oda s most dobogó szivvel ültem az én kis rejtekemben s gondolkoztam.

Ezen a világon tehát, nehány mértföldnyire tőlem van egy ember, aki az ő élő képe!... Látni fogom, s fölismerem benne Lorándot!... Megyek, megyek!

Nyolcz napig tértem ide vissza, álmodozni, tervezgetni, érlelni szándékomat. Ez fájdalmas munka volt az én szegény agyvelőmnek, melyben alig ragadt már meg egy gondolat. De itt a szivem dolgozott, oh, és az erőt adott.

Eleinte irni akartam önnek, aztán elhatároztam, hogy magam keresem föl. Dajkám beteg és törődött volt; ő nem jöhetett velem. Nem is adom tudtára, gondolám; félek az akadálytól s ennek az elhatározásomnak kijelentésével tán még gyanut is ébresztettem volna benne, hogy lázas állapotom tán megujult. Amugy is észrevettem már, hogy nem bizik bennem. Minden benyomást, mely a lelkemre hatott s melyet ő magának meg nem tudott fejteni: őrültségnek tartott.

Megyek!

Titkom részese csak isten volt. Ő egyedül látja világosan az eszméletnek és őrültségnek határait; ő egyedül mérheti meg azt a fájdalmat, melyet rám szabott.

Erminia azt cselekedte, amit minden ember: kárhoztatta, amit meg nem értett. Ki mondja meg: az őrültnek lelke lejebb száll, vagy följebb emelkedik-é?

Két nappal ezután egy papiros-darabkára, melyet az asztalra tettem, csak ezt a néhány szót irtam fel:

> »Halálom után, tengerparti házamat s a hozzátartozó kertet Guardi Erminia dajkámnak hagyom. *Zanetti Magda.*«

S egy este, mig dajkám a sziklák közt járt, kicsi batyuval a karomon Fiumébe értem.

- Istenem, rebegém, végy oltalmadba!

A fáradtság megtört.

A fogadóban, melybe szálltam, több napig feküdtem betegen, de nem akartam meghalni, nem!... szükségem volt még az életemre s buzgón kértem meghosszabbitását attól, aki kezében tartja a mi végzetünket.

Isten meghallgatott.

Egy reggel San-Martinóba értem.

A fogadóban, ahol megszálltam, tudakoltam önt.

- G-szky ur, a magyar kapitány?... felelé. Oh, az különös életet folytat. Napestig tanul és ir. Előtte mindig nyitott könyvek vannak. Háza szomoru, mert képzelje csak el kisasszony!... halálfejekkel van az tele. Testvére, aki meghalt, mindenét egy kisasszonyra hagyta, aki neki jegyese volt. De néhány nap előtt azt irták, hogy a szegény kisasszony meghalt. Azt hiszik, a tengerbe ölte magát. Ugy látszik, hogy ez régóta volt szándékában - isten bocsássa meg a bűneit! - mert mindig a tenger partján látták bolyongani. Megőrült fájdalmában az istenadta! A holttestére nem akadhattak rá. Csak egy papiroskát találtak, holmi végrendelet-formát, mely mindenében a dajkáját nevezte örökösül. A kapitány ur most testvére vagyonának a birtokába jutott. Magyar uri házból való. Tán ezután abba is hagyja azt a sok tanulást s vidámabb életet követ, mint eddig. Azt mondják, hogy házat is örökölt, de nincs hozzá jussa, mivel hogy ő a császáriak ellen volt, s most nem szabad neki hazatérni sem. Gazdasszonyt keres, de nem egy könnyen fog találni; ugyan, kérem, ki is tudna abban a kriptában lakni?... Ezzel végzé beszédét a vendéglősné.

Megijedtem szökésem következéseitől. De csakhamar el voltam szánva. Legyen, én istenem!... Dajkámról, az egyetlen isten teremtésiről, aki megsirat, gondoskodva van. Loránd testvére átvette az örökséget, melytől én fosztottam meg... Minden jól megy... szabad vagyok. Istenem, kezeidbe ajánlom lelkemet!

A kandalló mellett egy rossz szalmaszékre telepedve, beburkolóztam köpönyegembe s álmadoztam. Jövőmre nézve semmi tervem nem volt. Az én egész jövőm innen tul csak a mult: egy halottnak ujból fölmerülő képe.

A fogadósné veszekedő hangja riasztott föl: pirongatta cselédjét, egy kerek arczu, szepegős kis lányt.

- Te ostoba! Tán csak meg nem esznek azok a halálfejek!... aztán milyen ritka finom hely az... a kapitány ur maga a jóság!

Fejemet gyorsan a kezeimbe rejtém. Megrázkódtam a gondolattól, mely agyamon átnyilalt.

Te küldéd azt nekem, istenem!

S valójában, nem-é ismeretlenül akartam látni önt? Nem köllött-e módját ejtenem, hogy megélhessek s főleg ott, ahol ő van?...

Lassan közeledtem a ház felé.

Midőn átléptem küszöbét, megálltam... szivem a megszakadásig dobogott,... arczomon könyeket éreztem... minden tagom lázasan reszketett.

És összekulcsoltam kezeimet.

- Köszönöm neked isten! Elvezettél oda, ahová jutni vágytam; megáldottad az elhagyott árvát!

Aztán a kőlépcsőkre ereszkedém le, ott várva izgatottságom csillapodását. Elgondoltam, hogy mindennek van czélja itt ezen a földön; a hullám a part felé, a folyó a tenger felé, a pacsirta a nap felé, a sziv az ő választottja felé siet. Annak ellenállni, azt elfojtani: ezt nevezik az emberek bölcseségnek; az ösztönt követni, őrültség nekik.

Hirtelen fölálltam.

Ő itt van!... Itt közelemben... látni fogom arczát, hallani fogom szavát...

Fölsiettem a lépcsőkön... az ajtó előtt álltam... szivem lázasan dobogott... benyitottam.

Szememet lesütém. Féltem önre nézni... Ebben a perczben megszólitott... szivem elállt, térdeim roskadoztak.

Megtaláltam édes hangodat én kedvesem! Meghallottam s a lelkemig hatott. Loránd, Loránd!... mily üdvösségnek volt ez a pillanata!...

Eszembe jutott helyzetem. Ön kérdezett... fölemeltem szememet.

Óh szülőföldem szép ege, ezüst hullámai a tengernek, vidám gyermekségem boldog kora, szerelem, édes vallomások, szent fogadalmak, Loránd, kedvesem, földi boldogságom, mennyei üdvösségem!.. mind, mind fölleltelek ebben a pillanatban.

Szemem lecsukódott, eszméletem elhomályosodott.

A többit tudja ön.

Mellette voltam szüntelen. Midőn könyveibe merült, felálltam, lábujjhegyen lopóztam mögéje, hogy lássam, hogy nézzem arczát, hogy igy vagy boldogsággal töltsem el, vagy fájdalommal tépjem szét lelkemet. Midőn hozzám szólt, remegve álltam meg; nem hallottam a szókat, nem értettem jelentésüket, csak a hangjukat szivtam szomjasan magamba - az ő hangját. Emlékezetem teljesen fölelevenült. Néhány perczre visszatértek életemnek verőfényes napjai.

Ön azt mondotta nekem, hogy háza szomoru?... én csak virágos határt, kék eget láttam, s szerelmem álmait imetten élvezém. Egy nap... különösen egy nap, ez a szerény hajlék szebb volt nekem a legragyogóbb palotánál... Loránd igy szólt hozzám azzal a különösen kedves, magyaros kiejtéssel: »Magda, én szeretlek téged!...«

Oh, ez a legédesebb gyötrelem volt nekem.

De ez után a szép nap után felhők borultak rá tiszta egemre: ön megsértődött. Összeránczolta szemöldeit és... elküldött.

Esküszöm uram, én engedelmeskedni akartam önnek... De jártányi erőm sem volt s a küszöbön lerogytam. Ha ajtót nem nyit, ott halok meg, áldva a nevét.

De felém jött, és Loránd a keblére ölelt. Az élet ujra visszatért belém.

Másnap ugyan-erre a helyre tértem vissza... a ház üres volt. Hivtam... nevét kiáltozám... nem felelt senki! Elutazott, és álmaim szétfoszlottak. Ön egész életemet, minden gondolatomat magával vitte.

Körülöttem elsötétült a világ, emlékeim ismét eltüntek, összezavarodtak, mint megzavarodik a vizben tükröződő táj, ha förgeteg kavarog fölötte és benne.

Visszaestem szótlanságomba... ön elutazott!... reménytelen, boldogtalan életemnek ön volt egyetlen vigasztalása, mert ön volt az én emlékezetem!...

Elutazott... nem tudok lélekzeni, szemem nem lát, fülemet nem ébreszti hang. Fejemet szétdarabolja a kétségbeesés, karjaim leesnek, szemem iránytalan tétováz, forró, kiszáradt ajkam szomjazik... Sivatagban vagyok. Ha Izmael angyala felém nem vezeti önt, meghalok!... mint halt volna meg Izmael is az égő homokban.

* * *

Két hóval később.

Ön nem tért vissza... én meghalok... isten önnel!...

Miért nem öltem magam a tengerbe?... Most Loránddal egyazon sirban nyugodnám, homlokomat vadvirág övezné, a hullámok megnyiltak volna elfogadására a tengerész arájának... Egymás felé usztatná most holttesteinket a vizek sodra, és együtt nyugodnánk a tengerben kagylók szivárványos nyoszolyáján, a földön ismeretlen virágokon... Tarajos habok lágy tajtékja csókolná homlokunkat, fürteimről elöblögetné a vadrózsakoszorut... gondolatim tévedeznek... őrült vagyok!...

Éltem végső estéjén a mennybolt oly szép, a milyen volt akkor, hogy Lorándot vártam... Kigyult rajta minden csillag... az ég szinte csepeg tőlük... Ugy ragyognak! Egyikök talán a lelkek paradicsoma, kik e földön szerették egymást... Ez az esthajnali csillag, mely megelőzi valamennyit, mintha biztatni akarná a szenvedőket: »Ismét kevesebb egy nappal!...« Lelkem feléje repül.

Isten hozzád, testvérem!... Tartsa távol a te életedtől az enyémnek keserveit! Légy boldog, ha az lehetsz e földön. Ne sirass... Itt a szép nap, melyhez képest csak árnyék volt a többi!... Lorándhoz az égbe sietek!...

Zanetti Magda.«

Egy bálkirálynő.

Nem a fürtös tudósító részrehajlásából volt bálkirálynő, hanem a természet kedvező kegyelméből. De mikor ez Mariskát megáldotta, még sem nyitotta ki teljesen a bő kezét. A kerek álla mellett ott sötétlett egy babszemnyi fekete szemölcs. Örültek e foltocskának a Mariska barátnői. De én nekem ez a szemölcs hitelesitő bélyegje volt az ő nagy szépségének. Mert nagyon szép volt.

Volt?

Sajnos, csak volt.

Nem tartozott az észbontó barna szépségek sorába, ha ugyan volt közöttük hozzá fogható. Amolyan madonnának sem lehetett mondani, mely zsolozsmára hangolja a költőt. De vigasztalóan szép, deritőn bájos, aki felé szerelmes akkordokban zengett a fiatal poéták lantja. Egy sem akart érette meghalni. Hiszen akkor nem gyönyörködhettek volna benne többé. Csak élni szerettek volna érette s örök dalokban dicsőitni őt. Vidámitó, boldogitó szépség volt - vidám, boldog maga is.

Ó, hogy meg köllött érnünk az ő bús végét!

Ismertem még csöpp leányka korából. A falunkban csak »aranyos« Mariskának hítták, amely kényeztető név méltán meg is illeté. De azért egy szikrát se volt ám dölyfös vagy szófogadatlan. Kislány barátjai nem irigykedtek rá, a gyerek pajtásai meg bomlottak érte. Főkép a Faragó Rudi. Amolyan titkos, kisdiáki, föltétlen imádattal csüggött rajta, s minden Mária napján szalagos bokrétát hozott neki, és szalagos verset, amelyben hosszú és boldog életet kivánt neki naiv rímekben. Mégis azt mondták az emberek: »nem lesz boldog soha. Őt is megfogja majd a szépség átka.«

Milyen csunya beszéd.

Biri néni ilyenkor megfogta a Mariska szőke fejét s a kebléhez szoritotta, mintha meg akarná védelmezni a gonosz jóslattól. Ha egyszer-egyszer forróság szaladt végig az ő harmatos testén: az öreg Örzsébet asszony, a dadája, javas füvet főzött, annak a vizében megföröszté, »mert«, ugy mondá, »megverték szemvel!«

Hogy hajadonná serdült, kihajtott körülte az irigység beléndeke. Mariska nem taposta le, pedig a gyenge csirát könnyen eltiporhatta volna. Hagyta gyökeret verni. Úgyis hamar dudva lesz belőle, akkor majd fölégetik. A legrosszabbat, amit mondhattak róla, az, hogy »együgyü az istenadta«.

Aki úri kisasszony a vidéken nem foghegyről pattogtatja a szót, arra hamarosan ráfogják, hogy korlátolt az elméje. Pedig volt olyan elmés, mint vidékünkön akármelyik úri leányka.

- Nem is maradsz te itt aranyom, biztatá őt az édes anyja. Viszlek föl Pestre.

A beteg apa a nagy karos-székben ilyenkor nehezeket sóhajtott. Kárral, bajjal jár a fővárosi élet az ő lélekperzselő mozgalmaiban, ahol annyi fiatal szivet emésztett már meg a fölfelé vívó epedés, annyi ifju élet sziporkázott már el a megbirhatatlan versengésben.

- Öregem, azt te nem érted, mondá a feleség. Tán valami rüpők Laczinak, duhaj Marczinak húzzuk a görcsös ujjára ezt a brilliántos gyűrűt! Pipaszagu, borizű úri parasztra biznád egyetlen drága gyermekünk sorsát? Beteg testből beteg ész beszél.

Az apa szeme, amely örökre becsukódni készült, elvilágosodásában meglátta az átkot, amely megfogja a lányt, ha nagyon szép és nincs hozzá két akkora vagyon, mint a mekkora a szépsége.

A berényi bálban, hol a megye szine-java megjelent, mutatták be először Mariskát. Hogy csoszogott-hajlongott körülte a fiatalság! Legtöbb része a sárga földig itta le magát érette s megbutultak a bor s a szerelem mámorától. A szünetórában a Hódy Náczi az ölébe ültette a Tüdő Pétert, a primást, a fülébe huzatta a hegedűt s maga bőgött hozzá, mint a tulok. A Péter ujjára ráhuzta a czímeres gyürüjét, s mikor már nem tudott hová lenni bujába, pofon vágta a czigányt. Mariska ezt látta, s mint a megriadt őz, futott az édes anyjához.

Roppant pusztitást vitt véghez akkor ez az ártatlan kis lány a megyebeli fiatalságban. A mamákban forrott a méreg, a lányokból szisszent a féltés. A Mariska édes anyja pedig kevélyen ült a tükör alatt, mig maga kisleányi boldog elfogulatlanságában, lelkendezve perdült egyik legény karjából a másikéba. A legkapósabb volt. Az alig anyányi gyermeknek még az este akadt vagy öt kérője. Az édes anyja mosolygott s azt gondolta magában: »Ó, ti parasztok! A grófig meg sem állok.«

Még ki sem tavaszodott egészen, a tudatlan öreg sirba szállt s még be sem gyöpösödött porai fölött a hant, a közepes hagyaték már el is volt adva, Mariskáék már Budapestre is költöztek s a Gizella-tér közelében egy roppant palotának első emeletén fogadtak nagy szállást.

Hogy illett Mariskának a gyászruha, azt hitvány prózában el sem lehet mondani. A korzón, hova édes anyjával a tavaszi séta s a jó levegő végett naponkint lejött, az urak megfordultak s körülvették. Ez nagy siker. Az asszonyok megálltak és visszanéztek. Ez diadal. Pedig csak fekete ruhácska volt rajta, s habos haján franczia szabásu nyitott kalap. »Csak« fekete ruha? Hát van-e igézetesebb valami a fekete, fénytelen szövetnél? Hiszen e sötét foliáról győzedelmesen ragyog le a szépség, az a szépség, amely előtt meghajlunk mindannyian, mint bármely kijelentése előtt az alkotó természetnek.

A mikor elhaladt mellettem, ott ültem a három krajczáros kerti zsölyék egyikében. Tavaly óta idomainak fanyar szűziessége édesre vált. A bimbói duzzadás korszakában állott. Még egy napsugár, a szellőnek egy legyintése, meg egy harmatos hajnal s teljes virággá fakad.

S el is jött a napsugár s lövelt le rá, meg is legyintette a szellő, s érte is harmat: a szerelem napsugara, a kósza hír szellője, a köny harmata.

Ugy elnéztem fiatal teste finom hajlásait. Alakja vonalainak zenéje jól esett a szivnek, mely örömét leli annyi szépségben. Mariska öntudatlan lépegetett édes anyja mellett, aki ragyogott a megelégedéstől.

Azt mondám, édes anyja?

Ó, hogy e szent elnevezést az ilyen asszony bitorolja!

Alig perdült le a köteles gyászidőnek végpercze, éhesen ugrott bele a társas élet pezsgő közepébe, s mohón nyitotta meg a maga termeit is. Hogy nem volt hang-, ló- és hajóverseny, estély, jótékonysági bazár, première, bál, athléták vetélkedése, amelyre Mariskát el ne vitte volna, kell-é mondanom? Országgyülés karzatát érdekes ülés idején el sem képzelhettük nélküle. Margit-sziget virulása tökéletlen volt, ha ő nem járta berkeit. Sziget, liget, porond és jég, gyöp és parket - az mind örült az ő keskeny lába nyomának. A lapok is legfelülre ültették őt az ő társaséleti rovatjaikba. Mikor a leányok névsora következett, a halhatatlan »Ott voltak« után elsőnek volt oda igtatva Mariska.

Mariska?

- Jaj fiam, mondta az anyja nemsokára azután, hogy feljöttek lakni, ez a te Mariska neved ordenáré hangzásu. Olyan parasztos. Szebb a Marion, előbbkelő a Marianne, úriasabb a Marietta s pláne költői a Maritta. Válaszsz!

Kicsit sajnálta elhagyni a régi nevét. Az ő jó apja, Biri néni, meg otthon mindnyájan csak Mariskának szólitgatták. Hiszen a név nem olyan, mint az ócska ruha.

S még ettől is nehezen esik elválni.

Ó Mariska, szép Mariska! Egyebet is fogsz te még letenni, mint a te parasztos kis nevedet. Vadgalamb kaczagásod zokogásra vál, reménységed fojtó emlékezetté, boldogságod siralommá, orczáid rózsája liliommá.

Ugy fáj a szivem, ha nézlek.

Sohasem láttam olyan tündöklőnek, mint azon a kincses tárlaton, melyet Magyarország ősi nemzetségei bocsátottak szemre, persze az inség javára, a muzeum termeiben. Eljött oda két királyasszony, el a király, a királyfi. Ami Magyarországon születésben, állásban, szellemben, pénzben előkelő, az mind megfordult ott. S ami virágzó szépsége van e gazdag hazának, az mind kedvezett a születés, az állás, a szellem s a pénz jeleseinek. Akár a kiszolgált uri népet, akár a felszolgáló nőket néztük: mindnyájan beleillettek élő kincsekűl a holt kincsek soraiba. Mariskát, már ekkor Mariannet, mythologikus lendületben Hébének, istenasszonykának hivogatták a szerelmes Jupiter bácsik, a délczeg Marsok, a kövér herr v. Merkurok, a dicső Apollók, meg az apró olympusi csőcselék, amiért nemcsak a büszke Juno, de még a szelid grácziák is - éppen hárman voltak - megapprehendáltak. Mikor a királyfinak nyujtotta oda a poharat, megdöbbentő szép volt, mert a leányi elfogódás, hajnali sugárnak rózsaszín hamvába vonta gyermeteg arczát.

Este jégen találkozott a társaság. Ott iringált Marianne a sportos urak biztos vezetése alatt a bizonytalanba. Fehér ködmönkében, fején fehér kis kucsmával. El-elröpült mellettem, mint a havasi madárka. Arcza kigyult. Lám, ez a síkos, fagyos talaj, milyen rózsákat bír teremni! Van hát piros, meleg jégvirág is.

A korcsolyás mulatság után tea volt náluk. Én is hivatalos voltam oda, mint régi ismerős. Mariska a földiét szerette bennem, akinek megvallotta néha, hogy kivánkozik haza. Ez a zaj, ez a folytonos pezsgés, ez az örök hajsza fárasztja őt. A mama is nyájaskodott velem, de aligha nem azzal a hátsó gondolattal, hogy kimagasztalom őket az ujságban. Meg is neheztelt érette, hogy nem tettem soha. Hogy is tettem volna, mikor ugy sajnáltam Mariskát.

No meg ott volt a Rudi gyerek is, a Faragó Rudi, az egykori kis diák, aki már most jogászfiu és egy fönséges példán megindulva, Rezsőnek iratkozik. Hát ha igy különb lesz az ő szemében. Szerényen meglapul a fal mellett s akkorákat sóhajt, hogy mellette meghajlik a kaméliás bokor, amely egy drága jardinièreben álmodik bele a fényes, fűszeres lanyha levegőbe. Néhanéha egy mosolyt, egy szót adott Marianne neki is. Alamizsna volt, de a fiú boldog volt vele.

A többi vendég: hét és kilencz águ koronával dicsekedő úri társaság. Hogy egymaga ne legyen bárányka ennyi arszlán között, Marianne anyja egy pár lánykát gyüjtött köréje, aki elég önzetlen volt, hogy jöjjön »kisegiteni«, vagy elég hiú volt, felvenni a versenyt és kelletni magát is.

A mágnási körökből csak az urak jelentek meg ott. Marianne érezte e kitüntetés szégyenitő voltát! Hogyan! Hát a főuraknak nincs anyja, neje, lánytestvére, hogy jónak tartsák az ő házukat s ide jőjjenek szintén? Hát olyan ház ez az ő házuk, ahova a finom társaságnak csupán az egyik fele járhat el? Hát nem érzi az ő édes anyja, milyen lealázó rájuk nézve ez a távolmaradás?

- Bolond beszéd, angyalom! Mit neked a grófnő? Gróf köll teneked! Az is leszel, grófné. Aztán majd eljárhatsz közibéjük, ők is tehozzád.

A gróf keze nem, csak a gróf karja jutott neki.

Beköszöntött a farsang. Következett az első nagy föllépése a kis leánynak a jogászbálban. Estély, karuszel-próbák - Kricsi gróf volt a lovászmestere - jótékony bazár, országgyülés karzata, szinházi páholy s a többi: mind-ennek csak amolyan próbai értéke volt. Most jön a fényes première.

- Milyen ragyogó fogsz te ott lenni, gyermekem! mondá az anya.

Ragyogó is volt. Ó, és milyen ragyogó! Hogy a legvégső is mutat még fokozódást! Van hát hidegebb a jégnél, forróbb a tűznél, van szebb a kikeletnél. Marianne szebb volt a tavasznál, amely jár üdeséggel, virulással, fénnyel. A mágnás urak tekintete, amint a monoklin át villant el fölötte, mintha sohasem pihent volna rajta szerelmesen - fagyasztóbb volt a jégnél. Sohasem is látták. Legföllebb, ha kurta főhajtással csusszantak el mellette. Aztán tartottak egyenest a nemzetségökbeli asszonyokhoz és kisasszonyokhoz. Az a tűz, a szégyen tüze, amely akkor a Mariska szivét, agyát perzselé, az forróbb vala minden tüzeknél.

- Mamám, haza, haza!

A sóhajos fülke egyik sarkában, hol senki sem járt, kis fejét odaszoritotta a fényes, hideg falhoz. Fehér, gyöngyszin válla megrendült a zokogástól, melyet riadó akkordjaival elfojtott a négyesre hivó zene.

- Mamám, vigy haza engem!

A mama ott szorgoskodott a lánya körül s azzal vigasztalta Mariannet, hogy szidta az urakat.

- Soha többé, soha! mondá s fején a strucctollak haragos rezgésbe jöttek.

Ekkor egy szelid, bánatos hang szólamlott meg egészen közel.

- Ugy kerestem magát Mariska. A franczia következik, amelyet nekem igért.

Rudi volt, aki már most Rezsőnek iratkozik.

Marianne megfordult s kisírt arczát mutatá a fiúnak. Aztán mosolyogva mondá, hogy a feje megfájdult, bocsásson meg s mentse föl.

Elpityentette magát a mama is; puderos arczába két fakó csíkot mosott a könyű.

Ám azért másnap reggel a »Fővárosi Lapok«-ban, meg minden ujság báli tudósitásaiban az asszonyok névsorának végén, az »ott volt« kisasszonyok legelején ott állt a Marianne neve. Ő volt ott megénekelve s megtéve bálkirálynőnek. Ó szomorú méltóság! Királyné ország nélkül.

Pakkoltak is mindjárt, harmadnapra megindultak s San-Remóig meg sem álltak. Mert az orvos erősen sürgeté az elutazást s olyat sugott a mamának, hogy ez elkábult a hallatára.

* * *

Magam is, néhány héttel később, Nizzába mentem. Az angol soron ülök a támlájokkal hátrahanyatló zöld padok egyikén, s hallgatom a tenger mormolását, melyről - január derekán voltunk - enyhe tavasz fuvalma legyint felém lágy szárnyaival. A habok híg zafirja gyöngynek és gyémántnak szikrázó taraját ömleszti a part felé, melynek sívó fövenye mohón issza magába a ragyogó ékszereket. Fölcsillan egy sirály fehér szárnya. Vagy vitorla talán? Merengő szememnek az mindegy. A fejem fölött megzördül a pálma legyezője, s körültem zsong a beszéd. A mellettem elhaladók soknyelvü morajából két magyar szó erősebb accentusa csap felém. Két Monokles, kiket a népszinházból ismerek. Magyarul beszélnek. Persze amugy kaszinó-

magyarán: német, franczia szóval vegyest. De hát a Riviera partján bevál az magyar beszédnek. Nyilván nem annyira belső szükségből élnek azzal a kevéssel is, mint inkább azért, hogy ne igen akadjon, aki megérti őket.

Magam sem figyelek rájuk, ha a Mariskáék nevét nem emlitik.

- Kár érte, recsegé az egyik. Tegnap volt odaát náluk a Kricsi. Denk dir, a mère Chopard, az anyja, be sem bocsátotta őt a kis beteghez.

- Hát annyira van?

- Vége. Schad' um die kleine Schneegans.

Egy órával később rohant velem a vonat San-Remo felé.

Engem beeresztett a »mère Chopard.« Hej, meg volt törve a sajnálatra méltó asszony. Görcsösen ragadta meg a kezemet s elfojtva ki-kibuggyanó könnyeit, karját fenyegetőzve emelte föl s megrázogatta arra felé, amerre azt hitte, hogy van Budapest.

Beléptem.

A szobában puha ibolya-illat. Két fehér, átlátszó kéz intett felém. Lombos fehér párnái közt feküdt Mariska. Milyen kicsi az arcza, a szeme meg milyen nagy! Hogy megszűrte az a szörnyü, könyörtelen nyavalya! Sírt és mosolygott egyszerre.

- Jaj kis lányom, korholám, ha fölizgatja magát, akkor én mindjárt elmegyek.

Összetette soványka kezeit s marasztaló tekintettel nézett rám.

Beszéltem neki olyan bolondokat, hogy egészen fölvidult bele.

Aztán kinéztünk a nyitott ablakon a tengerre.

- Milyen szép! suttogá. Ó, ez a kék viz! Olyan, mintha leszállt volna az ég a földre. Nem igaz? A bárányfelhői a fehér vitorlák. Ugy-e? Némelykor azt hiszem, a Balaton partján vagyok Füreden, s hogy átmegyek Tihanyba. Az este meg olasz vándorművészek muzsikáltak a kertben. Eszembe jutott szegény Hódy Náczi, amikor éji zenét huzatott az ablakom alatt otthon... ah otthon... de csak jó is volt otthon...

Két napra rá meghalt.

»Schad' um die kleine Schneegans.«

Ez volt a Monoklesek bucsúztatója.

A kölcsönvett napsugár.

- Elbeszéli Czenczi néni. -

Mit is tagadnám? Öreg leány vagyok, vén kisasszony.

Nincs szándékom férjhez menni, tehát bátran kimondhatom.

Nem maradtam hoppon, mert sohasem is akartam a más felesége lenni, amig az Endre bátyám két gyermekét föl nem segitem nevelni.

Nem mintha nem lett volna nekik édes anyjok. Sőt éppen azért, mert volt. De mert olyan volt, a milyennek én ismertem, jobb is, hogy híjával maradtak. A gyermek neki nem öröm, de teher számba ment. Mért hogy a kegyetlen sors azt nem jutalmazza meg a lelkéről lelkedzett magzattal, akinek utána-esik a szíve, aki megéhezi ezt a boldogságot; annak az asszonynak pedig, aki nem szereti, büntetésképp adja?

Az történt aztán egy reggel, hogy hűlt helyét leltük Szidinek.

Megszöktetett egy fiatal tanitót, egy csinoska, gyámoltalan fiút, aki a sarka-vége se lehetett volna az ő urának. Az én - ne vétsek isten ellen! - az én bolond öcsém azt követte el, hogy azért a hitvány asszonyért agyonlőtte magát. Ó, mekkora siralom és gyász!

Már most mitevő lettem volna? Csak annál szorosabbra öleltem magamhoz azt a két kicsi babát, s tündérmesét hazudtam nekik az anyjuk elmaradásáról, az apjuk messze útjáról.

A fiúcska, a nagyobbik, elhitte. Az a férfihülyeség már ilyen korán ütközött ki rajta! Annuska, a bamba fiú huga, némán és hosszan nézett rám azzal a nagy sötét szemével. Megláttam benne a kételkedés csillámját. Ez a csöpp leányka, aki azt is elhitte, hogy a Gilimbán tündérkirályné cseresznye-magból faragott hintócskája elé aranyos hámba négy katicza bogár van fogva, s hogy rózsaszinü muslicza annak a kocsisa: mélyen hallgatott beszédemre, alásiklott az ölemből, s a szalon asztaláról leemelte a szülei fotográfiáját - ott álltak egymáshoz simulva. Szidi a menyasszonyi ruhájában. Aztán a szőnyegre terülve, egy szék lábához oda támasztotta, elejibök feküdt, s mig sötét lett nézte őket. Nézte könytelen és szótalan. Nézte folyton. Heted napra kivittük Annuskát a temetőbe.

Rövid betegsége alatt egy jajszavát nem vettük. Nem panaszkodott, apró tömzsi fehér kezében szorongatta a képet. Mikor már meg volt halva, alig birtuk kifejteni a merev ujjacskáiból, olyan erősen fogta.

A bátyám és Annuska halála után a Bandi gyerek örökölte azt a nagy szerelmet, mely megtöltötte szivemet s még meg is gyülemlett azzal az aggódással, a mellyel most ezt a zajos fiut féltettem. Jézusom, annyi volt a difteriás gyermek az utczánkban! A házak emeletein is vagy három piros czédula rémitgette az embereket.

Harmadnapra én is kiragasztottam, s két nappal később kisértük ki kevesed magammal az én végső reménységemet is, Bandikát.

Hát igy maradtam egész magamra. Már most azért sem megyek férjhez.

Nem is panaszkép emlegetem az én bánatomat. Énnekem arra nincs is szavam, nem is keresem. Jól esik, szivem három nagy sebével elzárkóznom abba a kicsi szobába, melyet a régi nagy lakásból megtartottam. Majd csak elvérzem tán, hiszen jó az isten. De erőszakot magamon nem teszek. Még bizony, hogy ne a két kicsi gyerekem mellé kerüljek föl az égbe,

hanem onnan alulról folytassam panaszos sírásomat az én Annuskám - ó, én édes Annuskám! - meg Bandika után.

Vagyok a vén Czenczi kisasszony, aki napról-napra hanyatlik testben, napról-napra izmosodik lelkében. Mikor az ember bizonyosra várhatja, ami után vágyakozik, az megnyugtatja a szivet. Nagy ünnepem is lesz nekem a halálom napja. Kár, hogy uj gyászom csüggesztő óráiban nem jutott eszembe a két gyermeket egymás mellé temetni, magamnak meg közöttük választani pihenő helyet. De hát, ha meghallgatja imádságaimat az Úr, együtt leszek az én bogárkáimmal. De csak jó lesz!

* * *

A belső városnak abban a szűk utczájában lakom, melyben még vannak padlás-szobák. Ablakom északra tekint, s igy csak akkor van részem egy kis napfényben, ha a szemben lévő házak vastag üveglemezeiről verődik vissza. Nem igazi napsugár, csak amolyan kölcsönvett fény, mely hirtelen lövell be a szobába, elsurran a tapéta holt virágain s meleg rózsaszínbe vonja. Ilyenkor az én öreg ficusom is nyujtogatja fagyos karjait s halovány-zöld búbját vidáman fürészti a sugárban. S az én fagyos lelkemet is megbizseregteti az idegen sugár. Mintha külön úton érkezett volna hozzám ez a mennyei köszöntés.

Vajjon ki lakhatik ott szemben a harmadik emelet fölött?

Egy fiatal pár a fülkében. A csinos nő melléhez egy kicsi baba szoritja oda kerek arczát. Fölibe hajlik az ifju apa s mutató ujjával nyomkodja a dundi szopós gömbölyű pofácskáját. Nyilván azt vizsgálja, tegnap óta mennyit hízott a piczike. Aztán egyszerre, apai pajkossággal, lehúzza a baba fejéről a bokros bóbitát s az apróságnak megsimogatja kopasz fejét, amely haszontalanságért jókorát üt az asszonyka az ura keze-fejére. Aminek aztán nagy kaczagás a vége. Milyen kár, hogy nem hallom a boldogságnak ezt az édes muzsikáját! Most felkapja fejét az emberke is, és nyilván gőgicsél. Ennél a terczettnél szebbet nem költött Mozart sem.

Az én kicsinyeimnek ha ilyen jó dolguk volt volna! Az anyjok feléjök sem nézett. Csak én meg a dajka, ha odatartottuk szegény Andrisom elé a gyermeket: csókolná meg. Volt, nincs.

* * *

Ma az öreg Durinczay, nyugalmazott kapitány, látogatott meg, vagy, amint ő mondja, »óhajtott udvarlásomra« lenni.

Bizony szegény fejét nagyon megszedte az idő. De azért az én hajdani való tánczosom a vármegyei bálokon még ma sem hagyja magát. Ami hajfürtje megmaradt, a ragyogó tar koponyáján szélesre tapasztja szét fekete pomádéval, mig seprő-bajszának szárnyait levágatta s most bajuszkának hordja, feketére festett végeit hunczutkásan kunkoritja fölfelé. Meg a teste merev tartásával is azt akarja mutatni, hogy legény ő még a maga talpán.

Hát uram fia! - mért jött? Azért jött, hogy annak rendje és módja szerint megkérje a kezemet. Összeütötte a sarkantyús bokáit és azt mondta, hogy: »Lám Czenczikém - bizalmasan igy szólitott régi leányka-nevemen, engem, a fehér haju Crescentiát - a szentirásban is meg vagyon irva, hogy nem jó, hogy az ember egyedül legyen.« Tiz év óta özvegy, fiai biztos állásban, lányai jól mentek férjhez - hát ne is teketóriázzunk sokat. Rég ismerjük egymást, tudjuk, ki fia-lánya vagyunk; neki egy kis penziócskája, nekem egy kis vagyonkám, tegyük szépen össze, csöndeskén eléldegélünk mi abból holtig - igy meg amugy - itt a keze, vágjak bele, gyorsan, katonásan.

Te jó Isten, aki özvegyi árvaságomban még megszerezted nekem ezt a vig perczet! Rég nem élvezett olyan jóizü nevetésre fakadtam, hogy szinte megfájdult bele a fejem.

- No csak rázza ki magát Birike jól! mondá hunyorgatva az én daliás kérőm, aztán adja meg a választ.

Erre kijózanodtam s tartozó köszönettel hajlitottam el magamtól az ajánlatot. Nem is hozakodtam elő az én nehéz bánatommal. Az az én egyetlen, drága örököm s féltem, hogy el ne vegye tőlem senki, semmi. Csak ezt a kései virágzást nem tartottam magamhoz illőnek.

Durinczay kapitány nagyot nézett, aztán hátra szegte a fejét, egy harsányat köhintett, összeütötte a sarkantyuját, meghajlott s távozott. »Ahogy tetszik!« - csak ennyit mondott.

Szegény jó kapitány! Megvallom, hogy amidőn már elhangzott a lépcsőházban vitézi kardjának csörtetése, megint a székre dőltem s nevettem a könnyezésig. S hogy már benne voltam a könnyezésben, az én drága kis halottaimra gondoltam s oly zokogással, mely majd szétvetette mellemet, ráborultam az asztalra és sirtam, sirtam, sirtam, mintha nem is reméltem volna, hogy még találkozom velök az égben.

Pedig ott meglátom őket, ugy-e bár, én könyörülő istenem!

* * *

Megvallom, oda-oda lopóztam a függöny mögé, ha megláthatnám a szemközt: ismeretlen kis családot. Ne vegyék észre, hogy figyelem őket. Rosszul esnék nekem, ha tudnák.

Három egész hete nem volt a piczike a fülkében. Csak nem beteg?

Ah!... most hozzák éppen. Boldogságos szűz!... mekkorát gyarapodott e rövid idő óta! Meg is nyúlt, meg is kövéredett. Ott ült a szép mamája karján, s mert gyönge még a nyaka, ide-oda ejti kerek nagy fejét. S milyen ragyogó tiszta! Mekkora boldogság is az, ápolni egy kis gyermeket!

Már ugrálhat az anyja karján. Csakhogy el nem röpül róla! A fiatal nő nem győzi lefogni. Egyszerre a baba az ő párnás kacsóját rátapasztja az ablakra és pofozza kedvére. A feje utána esik és tömpike orrát oda lapitja az üveghez, hogy a helyén csak egy fehér pötty látszik - két rózsa között gyöngyvirágszem.

* * *

Rossz dolog, amit cselekedtem?

Ma messzelátót vettem, amolyan hosszu szárut, mint amilyet az urak használnak futtatáskor a gyepen. Nappali szolgálatra ezt ajánlotta a kereskedő, mert mondtam neki, hogy szinházi lorgnonra nincs szükségem.

Kémlelni fogok. Egy idegen ház életébe akarom ártani magam, s szememmel kikaparni annak édes apró titkait. De isten látja lelkemet, csak téged akarlak többször látni, te édes kis Annuskám, Bandikám, ismeretlen drága kis angyalom, vagy minek nevezzelek? Hiszen azt sem tudom: fiu vagy-e vagy lány? Nekem elég, hogy gyermek vagy.

Midőn ma korán reggel a csövön átnéztem hozzátok, ott feküdtél a bölcsődben, arczocskád kigyulva az egésséges álom melegétől. S hogy a nap beosont szobátokba s megcsillant a függő lámpás, a gyertyatartók s a kályha tévőjének érczén: olyan volt, mintha csillagok tündököltek volna fölötted és alattad és körülötted, s az én messzelátóm mintha elhordott volna mennyországnak kellős közepébe, s látnám az én Annuskámat egy hónapos korában. Mert - igy olvastam ezt a régi legendában - aki öregebb volt is életében, gyermek-angyallá változik át az örök üdvösség országában.

A fiatal családapa, ugy látszik, valami kisebb hivatalnok. S szorgalmas ember. Iratokkal jő és távozik. Éjjel soká van ébren s dolgozik a szomszéd szobában. Az asszonyka csak egy kis pesztrát tart, legyen, aki fogja néha a kicsikét. A többi: dajka, szakácsné s szobalány egy

személyben maga a hivatalnok felesége. Ej mit!... fiatal, erős és egésséges. Dolgozzék ő is. Áldja istenét, hogy van kiért.

Nem tudom, hogy hivják őket. Nem is bánt érte a kiváncsiság. Nem a virág neve az illatos, nem a gyümölcs neve az édes.

* * *

Késő éjjel dörrenő kocsi állapodott meg éppen a házunk előtt. Aztán léptek kopogása, halk hangon folytatott beszéd. Nem birtam többé elaludni. Valami sajátszerü nyugtalanság fogott el. Vagy rossz álom volt csupán?... Figyelek. A zsongás elhalt. Lovak patkós lába kongatja meg az utcza kőburkolatát. Semmi nesz. Csak egy éles fütty hasitja át az éjjeli csendet... s hasitja át az én szivemet. Miért? Mi ütött hozzám?...

Felhúzom az ablakom függő vásznát s lenézek az utczára.

A szemközti kapu előtt áll egy hintó. A fázó kocsis leszállt a bakról s látom, amint csapkodja hóna alá fagyos karjait s váltogatja a lábát.

A kapuban magas férfi-alak. A mint egyet-egyet mozdul, az oldalán és a mellén felvillan a fény: az ő kardja és számtáblája. Rendőr volt.

Szemben sötétség. Még az én szorgalmas szomszédom lámpása is kialudt már. Egyszerre a nagyobbik szoba ablakai mögött gyúl ki a világosság. A vásznai le vannak eresztve. Nem láthatok. Csak az el-elsuhanó, hol kisebbedő, hol növekedő árnyak mutatják, hogy oda át valami történik. De mi az? A mindenható istenre!... csak nem bántják a kicsike apját?

Egy iszonyú sikoltás hat ki az utczára s belenyilal a szívembe. Aztán zavaros hangok... - küzködés zaja... a kapu nyílik. Két rendőr legény, egy tiszt vezetése alatt, emel a hintóba egy ifju embert. A nyitott kapun át a lépcsőházból egy rettentő női kiáltás vijjog felém. »Megfojtom a gyermekünket!... Kálmán, én veled megyek!... Eresszetek!...«.

A kapu becsapódik, a hintó elrobog, az utcza elcsöndesül. Nehány kiváncsi, megértvén, hogy itt most elfogatás történt, összedugja a fejét, tanakodik; aztán, friss szivarra gyujtva rá, az éjjeli csoport ismét elszéled.

S én ott állok ablakomban, remegve a hidegtől s a rémülettől.

Egek ura! Mi történt?

Szememre nem jő álom. Alig várom, hogy megvirradjon. Tán ha valami ürügy alatt beléphetnék oda?

A kapukat nyitogatják. Magamra kapom a nagy kendőt és futok le a lépcsőn. A kihordó asszony épp szembe jön, s örülve, hogy nem köll az én magas lakásomig fölmásznia, kezembe nyomja nedves példányát annak a lapnak, amelyet járatok.

»Ma nagyon érdekes!« mondá. »Éppen a szemközt lévő házban fogták el az éjjel Ladányi Kálmán bank-tisztviselőt, sikkasztás miatt. Csak tessen elolvasni. Nagyon interesszant! Kezit csókolom.«

S eltünt az oszlopok mögött.

Mohón forditottam rá a lépcsőházi lámpás gyér világánál az »érdekes napi hirre«.

A lap kiesett kezemből. Tehát igaz.

* * *

Benyitottam az idegen házba.

A férj elfogatásával a házbeliek huzódoztak a szerencsétlen asszonytól. A kis pesztra után himbálta a siró gyermeket. Az édes anya ott feküdt a vetetlen ágy párnái között. Szeme tűzben, arcza lángban... martaléka a fogyasztó láznak, zavaros beszédjén nem tudtam eligazodni.

Itt gyorsan kellett intézkedni. A kis cselédet elszalajtottam orvosért, egy hordárt a Klárikáért - ez az én egykori leány-pajtásom, egy öreg tanácsosnak vezeti a háztartását - a többihez meg magam fogtam hozzá serényen, mig a goromba munkát a szolgálómra biztam.

Aztán odarohantam a bölcsőhöz, felkaptam a siró babát, aki rögtön elcsitult, s mintha én volnék az édes anyja, hozzám simult. Ó édes boldogság! Ismét kezemben tartok egy kis gyermeket, szintén egy félig árvát, mint volt az én kis Annuskám. És rám hajlik, és kövérke ujjaival az orromat gyúrogatja és fogatlan szájával beleharap az én hegyes államba s rátapasztja apróka tenyerét az én siró szemeimre. A sajnálat, az öröm és bánat könyei voltak azok, melyek arczomon lefutottak.

* * *

Rózsika anyja tiz nap multán meghalt. Apja vizsgálati fogságban, honnan az út csak a börtönbe visz. Sem közel, sem távol rokon vagy jóbarát. Ha van is, de ilyenkor nincsen.

Ami régi házi fiskus bácsink hamarosan kicsinálta, hogy a gyermeket »egyelőre« magamhoz vehessem.

Egyelőre. Mert hiszen nem az enyém. De azt az egyet mégis megszereztem magamnak, hogy Annuskának szólitom. S már ért is róla.

Oda ültettem a kis tulipántos ládámra és oktatom, hogy ha majdan kikerül az apja arról a sötét helyről, nevelje jóra. Ő az apját, igen, igen.

Az elpusztult tűzhely ablakaiból odavillan Rózsika-Annuskára a visszaverődött fény.

A kis lány hozzám kéredzkedik.

Kölcsönvett napsugár.

Monsieur Polydor.

- Egy ismeretlen adat a Hunyadiak történetéhez. –

I.

Sok »Hunyadit« ismernek már, aki erősen tartotta fönn a Hollósokkal való vérszerinti atyafiságot.

A Frankenburg »Életképeiben« ha jól tudom Bérczy Károly irt le vonzóan egy ilyen tragikomikus trónkövetelőt. Nemrég pedig a budapesti lapok emlékeztek meg egy emberséges szabómesterről, aki napközben szorgalmatos volt, este meg felöltözködött Árpád ivadékának és udvart tartott.

Rakoveczből lett Rákóczy is elég akadt, aki a dicső fejedelem »szerény unokájának« hirdette magát.

Én is ismertem egy »Hunyadit«, aki azonban sok tekintetben különbözött többi Hunyadi társaitól.

Ez volt a monsieur Polydor. Más nevét nem tudta senki.

Diogenes lehetett volna, ha lett volna hozzá való bölcsesége. Mert éppen olyan szegényesen élt, mint Diogenes. Csakhogy Diogenes a maga emberségéből állt be kutyának, monsieur Polydort pedig az istenek itélték el arra, hogy kutya-dolga legyen, amig csak a földön jár.

Monsieur Polydor nem volt bölcs; ellenkezőleg: költői lélek, rajongó, naiv és ártatlan, mint a csecsemő, a bárányka, vagy a galamb.

Pedig megjelenésében volt valami oroszlánias.

Nyilván vannak sokan Budapesten, akik emlékeznek még monsieur Polydorra. Gazdag, szőke sörény omlott a nyakába, a nyakában meg amolyan százgalléros karbonári köpönyeg lógott, melynek egyik szárnyát a bal vállára átlóditva szerette hordani, honnan aztán festői ránczokban hullámzott alá, aminek megvolt az a jó tulajdonsága is, hogy a százgallérosnak egy-egy foltja elbujhatott a redőkben. Monsieur Polydor az ő szegény voltát tisztaság alá rejtette. Mindig fehér volt az inge gallérja, pihétlen a karbonárija, fényes a csizmája. Pedig alig-alig voltak már. S fénylett a két orczája is, mint a piros alma, ámbár én jól tudom, hogy nagyon ritkán volt módja meleg ebédben vagy vacsorában. Járása önérzetes, modora nyájas. Kihivólag felsodoritott bajszával ellentétben volt vidám apró két szeme, mely, ha ez amugy is vidám arczot a mosolygás feldudoritá, egészen eltünt a piros-pozsgás halmok között. A kabátja gombján merész virágzásu tulipántokkal kivarrott magyar dohány-zacskó himbálódzott, ennek czafrangja közül meg, mint hosszú levelű lomb közül a gyümölcs, az aczél és pipaszurkáló függött le. Fényes fehér fogaival egy hajlós megyfa-szár csutoráját szoritá, mert szoritania is kellett, nehogy az a tajtékból faragott czimeres kemencze, melyet ő pipául használt, kiessék a szájából.

Nyakravalót sohasem hordott, az inge gallérját szélesre szerette kihajtani, mert az ő barátja Petőfi - vagy amint ő szokta ejteni: Pedeffi szintén igy hordta.

Nagyra is volt vele, mert a neve kezdő s három végső betüje a Petőfi Sándoréval azonos. Levele is volt Petőfitől, melyben őt »Kedves barátjának« szólitja a költő. Ott hordozta egy nagy bugyellárisban a szive fölött és ez volt Petőfi egyetlen munkája, melyet monsieur

Polydor betéve tudott. »Oh, Alexandre le grand!« szavalá emfazissal. Nem is fukarkodott a levél mutogatásával, de kezébe oda nem adta senkinek.

* * *

S ezzel, ha már neve nem hirdetné, kimondtam azt: hogy monsieur Polydor nem volt magyar születésü, valamint a szives hallgató e néhány vonásból kitalálta azt is, hogy monsieur Polydor a művészek osztályába tartozott.

Művész volt bizony, még pedig zseni. Persze, félreismert zseni. Mesterségére zenész. Hegedűs és compositor. Minden porczikája remegett a művészettől, hajrengetegének mindenegy szálát a hivatottság lengeté, orczái az olympusi hévtől gyúltak ki s minden bodorban, melyet öblös pipájából eregetett szélnek, a dicsőség istenasszonya ült s nyujtotta oda neki rózsás kezével az örök borostyánt. Hajh!... csakhogy hamar oszlott szét a füstfelhő. Aztán ki is aludt az a tajték-kemencze, mert nem volt miből szítani benne az olimpusi tüzet; Polydor szive összeszorult s ugyan-ebben a pillanatban tágult ki a gyomra. De a csüggedés csak rövidke ideig szorongatta lelkét. Erős hitével mindent pótolt ő - néha még a vacsorát is.

Monsieur Polydor franczia származásunak vallotta magát, de csak apáról. Anyai ágon a Hunyadivérhez formált igényt, ami egy nagyon titokzatos históriával áll kapcsolatban. S elébb nem is hozza napfényre, mig »Hunyadi János« nagy symphóniája diadalmasan végig nem harsog az országon, megváltva őt a homálytól. Ó, ez a »Hunyadi János-symphonia« az ő szegény sörényes fejére sok búbánatnak és csalódásnak volt kútfeje. Igazi »Hunyadi-János keserű-forrás«, tiz évvel ennek fölfedezése előtt.

Abban az időben, hogy vele megismerkedtem, szíjba szoritott vastag könyvcsomó tágitotta még a hónom alját - hétköznapi módon szólva: még gymnasiumba jártam. Amugy szinről már régóta nem volt idegen előttem. Sokszor láttam már délutáni czigányzenén a hajdani Pilvaxban, a hol a Kecskeméthy Józsi bandája huzta. Egyaránt remegve a »kurátor« (recte az iskolai kém) hiuz szemétől s az édes hangoktól, egy oszlop mögé bujva hallgattam a »vészes« helyen (iskolai rendszabályok nyelve) a tilalmas zenét. Ott ült köpönyegbe burkolózva az én művészem, nagyokat füstölve s helybehagyó fejbólintással kisérve a vérzaklató csárdásokat.

De ismertem onnan is, hogy ugyan-egy utczában laktunk s igy sokszor ütközött a szemembe az a hosszu haju férfiu, aki mind e jelből következtetve, csakugyan nem lehet egyéb, mint művész. Mögötte egy à la lion nyirt fehér uszkár czammogott rendesen, szájában hordva a gazdája nehéz pipáját, széltiben persze és nem hosszában.

Egyszer, hogy kedvezzek a derék állatnak, egy cervalat-kolbászt nyujtogattam feléje, melynek szaga még az ebhűséget is megtántoritja. A pudli állta is a kedves kolbászt, le is rakta a gazdája pipáját a földre s már éppen felém kapott, hogy kivegye kezemből az ajándékot, midőn, nyilván a kolbász illatára, megfordult maga a művész is; éppen csakhogy annyi érkezése volt még, hogy megelőzve uszkárját, ujjaim közül ő rántsa ki. Megszagolta s orröblei tágulásából itélve, igen alaposan szagolta meg. Aztán a kötelességéről megfelejtkezett kutyán egy kis korbácssal néhányat végig huzott, francziául összeszidta gyalázatos torkosnak, aki az ura jószágát kész odaadni egy hitvány cervelat-kolbászért s aki inkább arra volna érdemes, hogy »Ézsaunak« hivják, nem pedig »Stradivariusnak.« Az uszkár szörnyen sivalkodott, mialatt a nagyhaju művész kóta-papirosba gyöngyölgetve a »hitvány cervelat-kolbászt« zsebre gyürte s nemes magatartással fordulva felém, furcsa magyarsággal mondá, hogy jó szándékomért megbocsátja hibámat. Mert mikor Stradivarius a kutya-kötelességét végzi, ez annyi, mint a katonai szolgálat, melyet megzavarni semmi szin alatt nem szabad. Otthon aztán - majd ha vacsorálni hazatérnek, oda adja neki a kolbászt. Most ugy is ebédről jön a telhetetlen! »Stradivarius, ici!« harsogá oda az uszkárnak. Stradivarius ismét szájába fogva a nehéz pipát, kegyetlen gazdájának imperatori taglejtésére immáron nem hátul, hanem előtte hurczolta a roppant szerszámot.

Csakhogy megismerkedhettem az érdekes férfiúval!

Néhány nappal rá, hogy kicsi hegedűmet kiigazitás végett a városba vittem, valaki hátulról megbillenti a vállamat. Megfordulok. A fürtös művész volt.

- Hát ön tud hegedülni? kérdé.

- Nagyon keveset, dadogám.

- Szereti a zenét?

- Ó... szörnyen!

- No jó; holnap reggel jőjjön hozzám; majd húzok önnek egypár »mótyor holgodó szomró nódo«. Azt akarta mondani, hogy »magyar hallgató szomorú nótát«.

Másnap ugyis csütörtök lévén, boldog vakáczió napja: reggeli nyolcz órakor állitottam be monsieur Polydornál.

Ott lakott az Üllei-úton, rézsut szemben a Prottman-huszárjainak rendőri állomásával, egy félbehagyott házban, melynek harmadfél ablakos homlokzata épitészeti kifejezése volt a félbeszakitott háromnegyedes taktusnak. De nem is a házban lakott, hanem hátul az udvarán, egy kádárműhely végében, dongafák és hordók mögött.

Mégis húzott hát egy kissé Diogeneshez.

Egy tágas szobába léptem, melynek négy fala csupa ablakból állt. Hogy az ajtót kinyitom, sajátságos csöngetyű-zenét hallok. Afféle hármas hangzást, mint a *C. E. G.* Fönn, az ajtó felső szélén t. i., három kiálló szeg ütközött bele a három csengőbe. Az erélyes érczhangok több húros instrumentumot is szólaltattak meg, ugy, hogy valóságos zengő fürdőbe léptem.

A művész otthona holmi kerti filagória volt, melyet hajdanában a tulajdonos nyaralónak szánt, de közben, mint derékon hagyott háza is mutatja, meghalt vagy megbukott, ami abban az időben egyet jelentett még. Ebben a filagóriában lakott, itt nyaralt télen is a művész, aki bizony nagyon különösen bútorozta be a szobáját, ha ugyan bútorszámba mehetett az a sok fantasztikus lim-lom, amellyel tele volt rakva.

Ősz felé járt az idő, de nappal még jó meleg szolgált. A sok üvegablak czifrán kilyukgatott szines papirosokkal volt beragasztva, melyeken a világosság tarka-barka sugarakban szürődött át. Két fa-tuskó között egy nagy bölcső ringadozott, melyet a benne fekvő egyszerű készülékkel önmaga hozhatott mozgásba.

A művész ágya.

A sokszinü világ mámorba ejti lelkét, rengő ágyában meg elandalodik.

Egy ódon munkáju iró-asztal, bronz fejű, karcsu kis ébenfa-oszlopokkal, tükrös fülkékkel, számtalan fiókkal, melyeknek sárga, nyitogató gyürűjét mérgesen tekintő sárkányok tartották a szájukban s rézből öntött pogány isten-asszonyokkal: ez volt az egyetlen darab, melyet habozás nélkül lehetett butornak nevezni. Persze, hogy a fő subládája megvetemedett, az iró-lapján kolbászokban ránczolódott össze a »fabőr« (mint az én hazámban nevezik a funért), egy-egy oszlopocska meg is lódult álltó helyéből, olyiknak csak a nyoma látszott, a polcza kajlán állt s ugyancsak meg kellett támogatni mindenféle forgács-darabokkal. De egészben véve, már jó munkájánál fogva is, erős ellentétben állt képzelmes környezetével.

A fedél közepéről magra érlelt uborkából és tökből alkotott csillár függött alá, uborka- és tökmag-füzérekkel. A tartó szöge egy holló hasába fúródott, mely kifeszitett szárnyaival holtan lebegett Hunyadi János ismeretlen unokájának a feje fölött. Az egyik sarokban, hol a kályhának kellett volna állania, egy hármas halom - krumpliból; a középső domb tetejében a

kettős kereszt fehérre festett léczekből. Ennek hegyében ismét egy kitömött holló, aki sárgaréz karikát tartott a csőrében. A szegény madár a fél szemére vak volt, tehénszőrből való bele siralmasan fityegett ki a megpattant hüvelyből s hajdan fekete és dús tollbundájából, különösen pedig farka tollaiból, nem egy szép szál hiányzott már; s a milyen szürke volt a portól, inkább illett volna be varjunak.

Az ellenkező fal tele raggatva a nagy ős arczképeivel. A forradalom alatt divó Hunyadi-szivarok csomagjain láttam azt a kőmetszetet, mely számtalan azonegy példányban nézett le rám. A fal széltében három tulipántos láda, melynek művész-asztalosa tropikus virágokat és basa-rózsákat festett oda az elejére s az oldalaira. A fölöttük lévő ablakot egy szűr boritotta be, mely nem kevésbé örvendett ilyen tulipiros vegetácziónak. Mellette, a szomszédos ablakközben, csákány, fokos, karikás ostor, csáti botok s még nehány fegyverdarabja a nemzeti arzenálisnak, figurába fölaggatva. Szines papirossal bevont ládában roppant árvalányhajbokréta, mely mint egy fehér lónak fölemelt lombos farka bocsátotta le sürű szálait.

A szoba közepén sajátságos pohárszék. Vagy harmincz kisebb-nagyobb pohár állt rajta sorjában, félig vagy szinültig megtöltve vizzel. Egy állványon lopótök-gitár, vagy tambura vagy minek nevezzem.

A gömbjéből le volt metszve a fele, a nyilására hólyag feszült rá, a tök alsó végétől a szára hegyéig három húr volt felpöczkölve. Egy ketté vált csikóbőrös kulacs fél serpenyője, mely széles kurta nyéllel állt kapcsolatban, szintén ilyen módon volt fölhúrozva. Az ódon irószekrény nagy lapján pedig fekete kis koporsó. Valjon ki lehetett benne meghalva?

Megütközve álltam meg. Fülem még csengett a riadó harang-játéktól, s a szivárványos világitásban úszó különös bútorzattól káprázott a szemem.

A művész erős biztatására volt szükségem, hogy előbbre lépjek.

Ott ült egy kis lóczán; orrán szemüveg; ölében egy csizma, melynek a tegnapi sétától támadt sebét gyógyitgatta épen dratvával és vastag tűvel. Nehéz pápaszemének nagy kerek üvegei mögül olyan barátságos mosolygással nézett rám és piros orczái olyan vidáman párnásodtak, hogy mindjárt szétfoszlott gyermeki szorongásom.

Csak most láttam, mekkora haj-erdőt hordott a fején. Hogy szemébe ne lógjon s bizony alacsonyas munkájában ne háborgassa, a homlokán sárga szalaggal kötötte meg. A csodás világitásban arany korona gyanánt csillámlott a halántékai körül. Akár egy fejedelmet, elátkozott királyfit láttam volna piszkos csizmafoltozásra kárhoztatva, mig egyszer csak megjelen a jóságos tündér, a fényes dicsőség, és megváltja e méltatlan állapotból.

- Arrivez don, mon jeune ami!... közelebb, közelebb, fiatal barátom! Ön csodálkozik foglalkozásomon, ugy-e? Mais, que voulez vous? A pénz drágább a halhatatlanságnál s a varga nem dolgozik ingyen. No, üljön le, mindjárt megleszek.

És tovább varrt.

- Amit e szobában lát, folytatá, miközben a vásott csizmát neki-neki tartotta az ablaknak, nem-é dereng át valamely elfelejtett nyilásán a világosság, amit ebben a szobában lát, az mind összeköttetésben áll a művészettel - származásom dicső multjával, jövőm sikereivel. Eddigelé ismeretlen, merőben uj, csodás hangszinekkel föstök - s ehhez merőben uj hangszerekre volt szükségem. Itt az a húros lopótök, az a *bongora*; mellette a húros csutora, az a *zöngöre*. Az ősmagyar hölgyek, az én édes anyám szép anyái ilyen hangszerek mellett énekeltek és tánczoltak. Valódi keleti zene. A hangszerek elnevezését Lisznyai Kálmán barátomnak köszönöm. S vallja meg, hogy szépek és kifejezők: *bongora*, *zöngöre*. Az én symphoniám ősmagyar hangokban, de a zeneszerzés legujabb, legmerészebb technikájával rajzolja Hunyadi

Jánost, csatáit és halálát. A Lehel-kürtjének, a csákánynak is nagy szerep jut benne. Régen be is fejeztem már.

- Miért nem adatja elő? kérdezém.

- Mon dieu... az emberek irigysége... vous savez. Volkmannak megmutattam s ő szó nélkül adta vissza. Megmutattam Erkelnek. Azt mondta, gyujtsak be vele. Nem is neheztelek rájok. Értem álláspontjukat s nem csodálkozom érzelmeiken. De eldudoltam a madame Haslingernek, a kétpisztolybeli korcsmárosnénak, s az könnyező szemekkel ismerte el, hogy nagyszerü.

- De hát ön, monsieur Polydor, igazán a Hunyadiaktól származik? kérdezém álmélkodva.

- Igazán bizony, mondá sóhajtva s a czifra almáriomra mutatott. Annak egyik fiókjában, szólt ünnepies hangon, van egy irás-csomó, amely napnál világosabban kideriti. De amig nagy ősöm dicsőségéhez hozzá nem járulhatok (itt elborult) maradjon is titokban.

Mig igy beszélt, egy varju ugrott közibénk s félreforditva a fejét, kandi félszemmel nézte a gazdája kezében föl-fölvillanó tűt.

- Ez itt a Matyi!... Igy mutatá be nekem a czímeres szárnyast monsieur Polydor. Az én derék, okos madaram - hein? S megczirógatta a meghollósitott varju száraz kis fejét. Bon jour, Matyi!

Bizonyosan a Hunyadi Matyi, gondolám.

Közben a maestro elvégezte a nemtelen csizmafoltozást; a gyüszüt, a dratvát s a tűt a tüszőbe dugta s oda nyujtotta a »hollónak«, aki ugrálva a sarokba vitte, megczibálgatta s mert nem boldogulhatott vele, otthagyta.

- Milyen dresszura, hein? fordult felém a művész, aki egy zsajtárba lemosta a kezéhez odaragadt szurok-morzsákat. A homlokáról is leoldotta a sárga selyem pántlikát s most haja mint egy szőke zuhatag omlott alá a két vállára. Et maintenant - en avant la musique! kiáltá diákos vigsággal, az ujjait végig csettentve a hüvelykjén, hogy ugy szólt mint a dobpergés.

A példaszó tehát megforditva is áll: du ridicule au sublime il n'y a qu'un pas. A műkedvelő csizma-foldozástól a zenéig csak egy a lépés.

Monsieur Polydor a pohárszék elé vezetett, s kis vesszőcskével kezdett a kisebb-nagyobb poharakon czimbalmozni, melyek öblükhöz s a benne lévő vizhez képest magasabb vagy mélyebb hangon csendültek föl. Az első futam után, mikor végig pöngette valamennyi poharat, szinte vártam, hogy pinczérek kórusa kezdődik: »bitte gleich, bitte sehr!« De a motivum harczias volt és nem kérlelő. Ennek a hangszernek Lisznyai Kálmán *pöngöre* nevet adott.

Monsieur Polydor aztán leakasztotta a *bongorát* és a *zöngörét*. Hogy az elsőt, mint csecsemőt fogva az ölébe, köldökön csipte: olyat szólt, mint mikor a dongó az üvegtáblán keresi az utat ki a szabadba. Szerelmi dalt játszott rajta s énekelt is hozzá egy csodálatos áriát, mely három hang határain belül szédelgett föl-alá, mig elcsüggedve, az ablaktábláról a dongó mellé leesett a melódia is.

A *zöngöre*, az volt a kulacs-gitár. Ez meg ugy szólt, mint valami szunyogfelhő. A vékonyka döngicsélésre az ember szinte odakapott a kezéhez s kezdte vakarni. Ezzel az instrumentummal a Tisza partját fogja jellemezni, a hová nagyon illik, főkép, ha Vezseny körül köt ki a Hunyadi János hadihajó-raja, mert amarra több a szunyog a holt Tisza fölött, mint eleven ágában a hal.

Minden darab bemutatása után mosolyogva nézett rám s nem is várta a dicséretet.

Nem tudom ugyan, milyen képet vágtam a sajátszerü hangszerekhez és dalokhoz. De abból monsieur Polydor, az ő boldog elfogultságában, csak elragadtatásomat olvasta ki, aminek én

nagyon megörültem. Egészben véve idylli, szelid hangszerekkel föstött a maestro, s inkább a maga jámbor lelkéhez, mint nagy hőséhez mérte hozzá a zenét. S ez ugyanakkor történt, amidőn ott hátul valahol Németországban a Wagner Rikárd réz-szörnyetegei kezdték el a reformátrai bömbölést.

- De hát én önnek egyebet igértem, mondá. Fogok önnek játszani »mótyor szomró holgodó nódo!«

S ezzel odament az irószekrényhez, kinyitotta a kis fekete koporsót s kiemelt belőle egy nagy hegedűt, mely voltaképen brácsa volt. Ez már valóban érdekelt. Képzeltem, hogy jól játszik. Megkértem, engedjen bele pillantanom a hangszerébe. Sóhajtva mondá, hogy nem érdemes. Neki csak a kutyája Stradivarius.

- Meglátja majd, erre az érzékeny bestiára hogyan hat a zene! kiáltá fel.

És Stradivarius, mintha érezte volna már mi fog következni, elkezdett szükölni és nyugtalan forgott a saját tengelye körül.

Monsieur Polydor az állának akasztá a mély hegedűt s ujjával végig futott rajta. Olyan dünnyögve hangzott, mintha az orrán keresztül beszélt volna. Az erős szabásu violára t. i. vékony hegedűhúrok voltak vonva. Grafikus hasonlattal élve: ez olyan, mint mikor valami madárfejű embernek, egy nagy koponyára szabott kalap esik be a válláig.

Aztán rákezdte a »mótyor holgodó szomró nódát.« Gyakorlottsága fölötte állt a mindennapinak; fogása szabatos volt - futamai tisztán és gyorsan perdültek; vonása elég széles, sőt hangja is az lehetett volna, ha a húr és hangszer nincsen oly ellentétben egymással. Nem virtuos, de ügyes hegedűs.

Hanem aztán amit játszott, azt alig lehetett fölismerni a sok czikornyától, zokogástól, recsegéstől, csuklástól, trillától. A dallam szét volt szedve tépéssé, aztán ujra össze-szőve s keresztül aggatva csokorral, rojttal, zsinórral, sujtással - ugy hogy az eredeti melódia elfult a sok czifraság alatt. Czigányabb volt a czigánynál - azaz inkább paródiája, mint utánzása a jajgató modornak.

Szegény Stradivarius pedig leülve a farkára, magasra nyujtotta fel a fejét s csöndes vonitással kisérte a gazdája siralmait.

Monsieur Polydor az állával oda-odamutatott az uszkárra s elérzékenyedve mondá:

- Milyen szive van annak a kutyának!... hein?

Bizony, hogy igazat szóljak, eb és gazda versenyt vonitottak egymással. Némely hanghármason a maestro különös előszeretettel himbálódzott, nem törődve rhythmussal, sem a melódia folyamatával. Az arpeggión elhintázta ábrándos lelkét. Igy történt, hogy a farsangon, nehány kereskedő-legény sehol sem találván még csak egy ökölnyi czigányt sem, ráfanyalodott a maestróra, ki nem tartotta fönsége alatt állónak, a derék ifjuságot a zene hatalmával földeriteni. Hangjegyekből húzott nekik; de egyszer csak valamely passus megnyerte a tetszését s folyton azon ringatta a szivét, mialatt a párok már a harmadik határban tánczoltak.

Amint az én tizenhatéves képmutatásomból csak tellett, nagyon elérzékenyedtem a »mótyor szomró holgodó nódákon« én is, ami monsieur Polydornak igen jól esett.

- Ön és Stradivarius, önök értenek engem! mondá olyan hévvel s jóhiszemű elragadtatással, mely kizárt minden sértő szándékot.

Mondtam neki, hogy idővel leszünk még többen is, csak ne csüggedjen. Megölelt s nagyreményű fiatal barátjának szólitott.

Aztán kihuzta a szobros almáriom egy fiókját. Azt hittem, hogy azokat az okleveleket szedi ki belőle, melyek a Hunyadiakkal való rokonságát bizonyitják. Némi tekintetben több volt, amit kivett onnan, - magának a »Hunyadi symphoniának« a kézirata. Egy nagy csomó kótapapiros, a mű vezérkönyve takarosan leirva. Letette a tenyerembe, hogy emeljem meg, aztán visszavette, a kebléhez szoritotta, mialatt fölpillantott az ugorka-csillárra, áhitatosan megcsókolta, aztán ismét elzárta a polczos szekrény nagy fiókjába. De »családi iratait« nem mutatta meg. Fiatal vagyok még én ahhoz, mondá bánatosan s megsimogatta a homlokomat.

Aztán kinyitotta a régi almáriom egy harmadik fiókját is. De ebben sem symphonia, sem családi iratok nem voltak, hanem igenis hatalmasan bepaprikázott vékony szalonna-darabok. A szelethalmazra egy igazándi gourmet szemével kacsingatott, mintha legalább is sült paradicsom-madár volna. Majd valódi nagyuri gesztussal kinált meg, vegyek részt a reggeliben. Az én rajongó lelkemnek akkora boldogság volt egy boldogtalan trónkereső s egy félreismert lángész társaságában lennem, hogy legalább is olyan magasztos symposion részesének éreztem magam, mint a milyenekről a professor úr beszélt nekünk. A szalonna, mint eldicsekedett, nem amolyan boltbeli, hanem eredeti malacz-szalonna, melyet neki egy nemes szivü, költői lelkü magyar hölgy küldöz messziről. A hozzávaló paprikát is attól a lelkes hölgytől kapja. Csüveset, és nem amolyan hitvány téglaport. S még ezt a borocskát is. Homoki, de csak leszalad.

- Koczintsunk e jeles nő egésségére! kiáltá.

S én lelkesedéssel:

- A hölgy egésségére s az ön reményeinek teljesülésére!

- Il a du bon, cet enfant! A fiúban van lendület, dünnyögé, mintegy magának beszélve. Ah, az a jó lélek! mondá elmerengve. Csak az ért engem valóban! Még jobban, mint a madame Haslinger. Ó Babette! A kádáromnak a nőtestvérje, fordult felém magyarázólag. Az enyém akart ő lenni minden áron. A hányszor hegedültem, boldogan sirt; a hányszor symphoniáról beszéltem neki, boldogan nevetett. Látja, ez ő! mondá az ablakfélfáról leemelve egy vaksi fotografiát (vagy talán még daguerreotyp volt?) mely elömlő arczu, ragyogó simára fésült, vasárnapiasan fölszalagozott vastag nőnek a vonásait mutatá, jobb kezében egy kislingelt keszkenővel, bal kezében egy virágszállal. Nagyon apró szeme volt, nyilván azért, mert még akkor a fényképirók nem birták ugy felfogni az éles világosságot. Olyan formán nézett a jó leányzó, mintha éppen el akarná tüsszenteni magát... Mais, que voulez-vous? folytatá monsieur Polydor. Ön érti már most, hogy sorsomat le nem köthettem egy nő sorsához; én, aki előtt akkora czélok lebegnek! Mikor kijelentettem neki, hogy nem lehet az enyém, ugy sirt, hogy két napig nem látott a dagadt szemétől. Vigasztaltam hegedüszóval; akkor csak annál jobban sirt. Végre jött az izsáki böllér; derék özvegy ember, de persze prózai, mint a disznó-sajt. Ahhoz a jó Babette szinte vaktában hozzá ment, mert bátyja a kádár azt mondta neki, hogy abroncsba szoritja s a Dunába guritja, ha sokat válogat. De a jó lélek azért hivem maradt: hetivásárkor, ha bejön a szekerök, maga a becsületes böllér, mikor hálásra idejön a sógorához, mindig hoz egy kis friss töltésü kolbászt vagy vékony malacz-szalonnát. Ez a nő, lássa, ha egyszer megirják a történetemet, megérdemli, hogy az iró fölemlitse, mint akinek szintén nagy része volt egy műremek megalkotásában. Mert a kereset vajmi gyéren csepeg. E pillanatban is - tel que vous me voyez - foglalkozás nélkül állok. Még tegnap az Ábelesz táncz-iskolájában hegedűltem, esti 7 órától 10-ig, amiért kaptam 30 pengő krajczárt. De a fiatal boltos-legények kijelentették, hogy nem tudnak a hegedűmre tánczolni, nagyon elnyujtom a hangokat. Ó, a vadállatok! De még csak vadállatok sem. Ezeket Orfeus meg tudta tánczoltatni! kiáltá s megelégedéssel rázogatta szét nagy üstökét, mintha ő volt volna az a félisten.

- Ha úgy gondolja, hogy hasznára lehetek, mondám, be akarom önt ajánlani egy helyre, ahol ismerős vagyok: egy sütőhöz, aki szeretné a fiát hegedűre tanittatni.

Csakugyan úgy is volt. Én a Ferdi gyerekkel, a pék fiával nagy barátságot folytattam. Ismerős czég fia volt, mely fönáll talán még ma is. A Nagy-iharfa utczán fényeskedett a czímtáblája: egy arany szarvas, aki arany szarvast tart a szájában.

Ezzel a Ferdivel egész délutánokon át nyaggattam a hegedűt, amit ugyan keserves volt hallgatni a házbelieknek, de nekünk gyönyörüségünkre szolgált. A Ferdi apja pedig, aki be-benyitott hozzánk, mikor már bele melegedve tüled-hozzád muzsikáltunk, egymástól való nemes függetlenségben - az öreg majszter nagyot ütve tenyerével az asztalra, kijelentette, hogy az ő fiában ritka tehetség bujkál. Nem is mondja, hogy »ki nem tanittatná, ha valami olcsó tanitó akadna«.

Még aznap este tettem szóvá a művészt a mester előtt s közbejárásomnak volt sikere. Monsieur Polydor hegedűlni tanitotta Ferdit. Az első leczkén én is jelen voltam. Hogy Ferdivel, aki velem együtt csak amolyan kóta nélkül muzsikáló vadócz hegedűs volt, a művész megértesse az egész, fél, negyed, nyolczad s a többi tört számu hangjegyeket: erre a czélra egy kenyeret kért a boltból. Hoztak is be egy jókora czipót. Megfogta, egy kissé meglabdázott vele, mintha a sulyát akarná megtudni, aztán odatartotta a Ferdi elé.

- Látja, ez egy egész kóta. - Aztán ketté vágta s a felét mutatá oda neki. Ez meg egy fél kóta - ez meg egy negyed - ez nyolczad - ez tizenhatod - ez harminczketted, mondá, mind apróbbra szeldelve a kenyeret.

A Ferdi értett a világos magyarázatból, ami nem volt csekély dolog. Monsieur Polydor pedig fogta a rozsból sült kótadarabokat és százgalléros köpönyegének mélységes belső zsebeibe csusztatá.

Mennyi kenyerébe került a pékmesternek az ő Ferdi fia, s hogy monsieur Polydor nevelt-é belőle művészt? - azt nem tudom; valamint azt sem, a symphoniáját végre előadták-é s hogy magasra vivó jogával előlépett-é? - mert Nagy-Kőrösre kerültem iskolába, onnan meg hirtelen ugrással föl Bécsbe.

II.

Az ugynevezett »Magyar kávéházba«, melyben az egyetemi kurzusokat a kivánható legjobb eredménnyel billiárdoztuk és kártyáztuk végig, eljárogatott egy öreg kis franczia nyelvtanitó is, aki gyönyörüséggel hallgatta a mi magyar beszélgetésünket, pedig nem értett belőle egy hangot sem, kivéve ezt, hogy »*terin tin-tin*«, melyet fiatalabb korában hallott, s azóta gyakran ismétel. Mindig franczia rébuszokkal s rejtett szókkal kedveskedett. Például ilyenekkel, hogy lerajzolta az *I* és *E* betűket, aminek az a megfejtése, hogy Isten t. i. *DIEU*, kezdet és végnélkül való. Vagy pedig harmincz *B*-t vetett a márvány asztalra, melyek mind a Bonaparték ellen intézett jövendölés szavainak voltak kezdőbetűi, stb. Hogy úgy vonzódik hozzánk, ennek az az oka, mert van neki »là bas« Magyarországon egy fia, aki »parfait« magyar, főleg pedig magyar művész és zeneszerző.

Meghökkentem.

- Én azt hiszem, mondám neki, hogy ismerem a fiát, ha van neki apja. Nem úgy hivják, hogy monsieur Polydor?

Az öreg ur erre megdöbbent, a feje elkezdett remegni s a szeme könybe lábadt.

- Ön ismeri az én fiamat! suttogá s megszoritotta a kezemet. Ó jőjjön, jőjjön! Beszéljen nekem róla. - S kivonszolt az utczára, odatámaszkodott egy afféle »csöves-kúthoz« s versenyt kezdett vele sirni. Elmondtam neki nehány szóval, hogyan ismerkedtem meg monsieur Polydorral. De rövidke elbeszélésemben is akadoztam, haboztam; nem tudtam, az öreg Polydornak nem-é esik majd rosszul, ha megérti, hogy a fia családi titkába be vagyok ártva. De örömmel vegyes fájós izgatottsággal a nyelvmester csak nógatott, mondjak el neki mindent az ő Polydorjáról. S mohó, szakgatott kérdéseire bevallottam végre, hogy igenis tudok a fia symphoniája felől... s hogy ismerem származását. Aztán karomra füzve az öreget, elvezettem a kúttól, mert a cselédek nagyon kiváncsiak lettek s a kis inasok már elkezdtek csufolkodni.

- S mit gondol uram? kérdezé. Lesz neki ott jövője? Reményei be fognak-é teljesülni? Ah!... Nem bocsátottam el szivesen; eddig bizony nehéz volt egymagamnak gondoskodni kettőnkről. Művészetét nem birta értékesiteni. Egy aranyon alul nem vállalt el leczkét, ez pedig sok pénz, főleg mikor azt kellett hallania a második óra után, hogy rendszere rossz - a kegyetlenek azt mondták neki, hogy őrült. Az étvágya meg igen erős volt. Il tient de sa mère - az édes anyjára ütött, mondá bánatosan s apró kék szemeit az égre emelte. De amugy sem tarthattam volna vissza, folytatá, s szomorusága lelkesedésre vált. Neki missziója van, s hogy művéhez megszerezze a szükséges anyagot, »nemzetének« közibe kellett mennie, hogy megértse szive dobbanását. Irni nem igen ir neki az ő Polydorja. De nem is neheztel érte. Az ő nagy küldetése magasra emeli őt a közönséges gyermeki kötelességek fölé. A kivételes férfiu, a nagy elme nem az apáé, hanem a hazáé. Ó, majd ha föltetszik az a dicső nap!... addig is küldözget neki, ami kevéskét megtakarithat. Nem a fiának, mondá fölhevülve az öreg, hanem a lángelménék, hogy égi köreiből, melyeket halhatatlan kézzel von, le ne húzza a földi szükség ólom súlya.

A kis öreg franczia, mint ez emfatikus nyilatkozatából látszik, nem volt csekély véleménnyel a fia nagy tudományáról.

- De azért szeret engem az a fiu! Ime az egyik levelében, melyet a télen irt, ugy szólit, hogy: »szerencsétlen kis öregem!«

E találkozásunk óta monsieur Dubois, igy hítták az öreg nyelvmestert, sűrűn keresett föl engem; sokat beszéltünk Polydorról; mig egyszer csak elmaradt a jó Dubois bácsi. Kérdeztem a lakását; nem ismerte azt senki.

Kevéssel rá egy lipótvárosi vendéglő nyári mulatójában huzták a győri czigányok. Zsongott a kert a sok magyar szótól, zengett az édes, rég hallott magyar nóta, harsogott rá a nagy ujrázás és a »polizeiwidrig« sok éljen. Az állványtól nem messze, nagy szőke sörényét borzolgatva s karbonári köpönyegét maga alá igazgatva, ült le épen egy kifent bajuszu, rózsaszin arczu alak. Nézem, nézem... mintha ő volna a nagy Polydor. Persze, hogy ő az! A szájában ott lóg a nagy tajték pipa, rajta kifaragva a feketére szivott holló, csőrében a gyűrűvel.

- Bon jour monsieur!

Egy darabig vizsgált, aztán magához ölelt, különös magyar szókat motyogott, melyek közepet tartottak a szelid káromkodás és heves barátság között.

Kikérdeztem, hányadán van a symphoniája; tanitja-e még a Ferdit; megvan-e még a Stradivarius, meg a Hunyadi Matyi? Mivé lett az ő szép szobája stb.? Elmondtam neki azt is, hogy megismerkedtem ám az öreg úrral. S ez hová tünt egyszerre?

Hát éppen »a szerencsétlen kis öreg« végett jött fel. Nagy beteg. Emlegetett is neki egy derék magyar ifjat, akiről sokat beszélgetett; de mint ez kávéházban szőtt ismeretségeknél már meg szokott esni, a nevét elfelejtette, vagy talán nem is tudta. Hogy én vagyok az a derék fiu.

Közrefogtuk a maestrót, ahányan magyar gyerekek voltunk ott, közfelkiáltással megtettük magyar Beethovennek, szabadjára eresztettük a vendégfogadó étlapját és monsieur Polydor,

fölmelegedve a kedves találkozás, a bor, a zene, a borjuvesés meg a barátság gyönyörein és a titokzatos mult és a derengő jövő ábrándjain: az egymásra torlódó érzemények sulya alatt elkezdett sirni. Aztán eszébe jutott az édes apja, »a szerencsétlen kis öreg«, aki érte annyit tett s akiért ő még semmit sem tehetett. Az önvád és bizakodás vegyes érzései erősen kavarták föl egész valóját, ugy hogy nem győzött jóllakni a sirással, borral, meg a pecsenyével. Hegyébe meg azok a »mótyor szomró holgodó nódák«, melyek tartalmasb kifejlődésre, nemesebb életre fognak lendülni az ő géniusza szárnyain, most is olyan bűvös-bájos szálakat szőnek szivünk köré; és a remény, a szerelem, mely örök édességeivel szakad bele a lelkünk legközepébe!...

Ölelkezés, csókolódzás, bruder-ivás, holtig tartó barátság és - rendőri kiutasitás lett az eredménye.

Éjfél után volt, mikor lakására kisértük a művészt. Nekem vele köllött mennem föl a negyedik emeletre s a szűk, sikamós csigalépcsőn jó hasznát is vette baráti támogatásomnak.

Az öreg Dubois nem aludt. Megfogyva, mint előtte a mécses, nyöszörögve feküdt egy alacsony, tágas szoba függönyös ágyában. Midőn beléptünk föl akart ülni, de kék foularddal bekötött kopasz feje fáradtan hanyatlott vissza a párnára. Polydor kipirult arcczal, nagyokat fúva állt meg a beteg előtt s magasra emelve karjait, igy orditott:

- O malheureux auteur de mes jours!

S aztán kivont egy női miniature-arczképet a nagy bugyellárisából, melyben a Petőfi levele volt benne, térdre omlott s a széles melléből felzokogó fájdalommal megcsókolta, majd oda tartotta az öregnek, aki vinnyogó sirással emelte ajkaihoz.

- O ma mère! harsogá monsieur Polydor.

- O ma douce amie! rebegé monsieur Dubois.

Egy esős nap szürkületének hideg világa szivárgott be az ablak piszkos üvegein át a különös jelenetre, melyben az ernyedő lámpás kormos lángja mint a lidércz vonaglott ide-oda a falon.

- Te kedves, szerencsétlen kis öreg! kiáltá monsieur Polydor, miközben fölállt. Gyógyulj fel, meg ne halj előbb, mig az utolsó Hunyadit mint fejedelmi művészt nem látod a dicsőség delelőjén! szavalá. S megrengeté dús hajzatát s ünnepies lépésekkel mérte a szobát, egyszerre emlékeztetve az oroszlánra és a kakasra.

De biz a nyelvmester nem gyógyult fel többé s egy héttel később kikisértük a währingi temetőbe. Ha közelebb és távolabb nem temettek volna egy-egy sír-utczában, bizony keveskén lettünk volna. Nagy csoport gyült azonban körénk, midőn monsieur Polydor a százgalléros köpönyege alól egyszerre csak kikapja a brácsát és a »Miatyánk« amenje után az apja sirján elhúz egy »mótyor szomró holgodó nódát«, amin a közönség szörnyen megbotránkozott és amilyenhez fogható skandalumot a temető-csősz, pedig harmincz esztendeje takaritja el a holtakat, egyszer sem ért meg az ő temetőjében. Nagy hire is járt ennek a »rendőri kihágásnak«; annak idején a lapok is közölték; s dr. Gyurász Béla barátom - az isten áldja meg őt haló porában! - ki akkor az u. n. Michelbeurn-telken épült országos tébolydában volt másodorvos, csak ugy mentette meg a szt. Hermandad kezeiből, hogy »szoros megfigyelés végett« hozatta el az osztályába.

Harmadnapra ki is szabadult onnan, de nyomát is vesztettük azóta mindnyájan. A negyedik emeleti szobában nem fordult meg többé. Csak egyszer, ugy rémlik, ismertem föl egy szurtos kávémérés ablakában, mely alatt elsiettem. Attól a valakitől pedig, akit akkor karomon vezettem, nem mehettem be, hogy bizonyosságot szerezzek magamnak.

Mihelyt nyárára hazaszéledvén, útba ejthettem Pestet: siettem az Üllei-utra, hogy a félbeszakadt háromnegyedes taktust - már hogy azt a kiépittetlen elejű házat - fölkeressem.

Hát annak a helyén egy roppant három emeletes uj ház diszeskedett, melyet a kádár becsületes keresményének fölöslegéből épitett. A filagóriának se hire, se hamva. Az uborka csillár, a Hunyadi galléria, a czimeres madár, a hármas csöngetyű, a zöngöre, a bongora és a pöngöre - gyermekek csufjává lett. A Stradivarius egy darabig a kádár kedvező kegyelméből ott koplalt az udvaron, mig egyszer csak beleakadt a peczér drótjába. Hajdan a cervelat-kolbász, ma a sintér hurka. Gyászos szójáték, mint maga ez a végzet. A Hollós Matyi is csak el volt egy darabig, mikor egyszer az egyik otromba inas uj szöges csizmájával rálépett és agyontaposta. A gyermekek el is temették szép kántussal.

* * *

Vagy öt héttel rá egy ritka gömbölydedségnek örvendező asszonyság keresett föl szerkesztőségemben. Hogy ő az akkori izsáki hentesné. De már tiz éve, hogy Pesten lakik; most özvegy sorban van, az egyik lányát férjhez is adta már, meg hogy milyen gyorsan szalad az idő. De bocsássam meg a sok beszédjét, másból vett ő magának bátorságot engem fölkeresni, mert úgy értesült, Polydor urral barátságban voltam, a temetésére mennék el. A kálvária táján egy putriházban halt meg tegnap virradóra, de a doktor nem tudja: éhen halt-é, vagy megfagyott-é, mert szörnyen hideg volt az a szoba, ahol megvette magát az istenadta. Egy irását hozták el neki, abban megkéri, hogy keresztény módon takarittassa el.

- Francziául volt irva, de a Terka lányom szépen kimagyarázta, mert hála istennek, jól neveltettem a gyermekeimet. Ugy elpusztulni! kiáltá a jó asszony és sirva fakadt. Jaj pedig, de szép ember volt! Még most is, a hogy a nagy szobámban ki van teritve, mert oda hozattam, akár bizony meg is... Elgyün a tekintetes úr, ugy-é?

El is mentem. Ott feküdt a monsieur Polydor a koporsóban. A két orczája még mindig olyan piros volt, mint a pogácsa-alma, a sörényiben alig csillámlott egy-két fehér hajszál. Csak egy kissé meg volt fogyva. A remény, a rajongás tán a végső pillanatig tartá virulásban lelkét és arcza rózsáit.

A Hunyadi-symphoniát nyilván nem fogjuk hallani sohasem, de nekem fájó megelégedésemre szolgál, hogy bucsuztatóul elzenghettem hantjai fölött ezt a szerény »mótyor szomró holgodó nódát!«

Két karácsonyi látogatás.

I.
A kompánia.

Nevezzétek el körnek, egyletnek; adjatok neki szép hangzásu nevet: »*Amicitia*« »*Harmonia*« vagy »*Felicitas*«; segitsétek egymást s becsüljétek bármi nagyra a kollegialitást: mindez együttvéve nagyon, de nagyon távol esik attól, amit az ember, különösen a diákember, »*kompániának*« nevez.

Egy jó kompánia erősebb a legnagyobb regementnél, ha rossz. Igaz, hogy még a kis kompánia kebelében is ketten-ketten még szorosabb viszonyban állnak egymáshoz. Ez a vegyileg sublimált barátság, mely sokszor egyetlenegyre szoritkozik s mint tiszta önzés kristallizálódik.

Az igazi kompániának mindene közös, csak a pénze nem; mert ez nincs. Egy frakkja, egy istene!

Ha megérkezett hazulról az a bizonyos láda, mely áldott méhében sódart, fonatost, bálint-almát, kivájt kenyérbe bujtatott szüz muskotályt, virágfűzérnél illatosabb és hosszabb kolbász-guirlandot, külön bádogfazékba kebelezett bájos töltött káposztát, ezenkivül púpos czipót, foszlós pogácsát, hónál fehérebb ludmáját, rózsánál pirosabb kapanysültet s legalul, honi polyva közé ékelt, parádi üvegre fejtett édes anyatejet - már hogy zamatos visontait, embergyőző egrit s vidám bakatort rejtegetett; ha megérkezett a kedves mamának, vagy a jóságos nagymamának, vagy a szelid Mari néninek ez a tartalmas téli köszöntése a távolból: legott külön staféta fontos teendőkre s komoly teendőkre szólitotta egybe a legénységet. S amint délután, mondjuk ebéd után, leszállt az est s kigyult a kis lámpás, segitségül adván melléje még egy szál gyertyát: kivül már meg is rántották a csöngetyüt.

Ha a »három rózsában« üres maradt a nagy kerek asztal, Florián megértette, hogy ma szoaré van valamelyik »doktor« urnál. (Abban a városrészben t. i. mindenki doktor czímet visel, ha csak szabó, varga, boltos, kávés, korcsmáros, vagy mosóné nem volt.)

A gazdánénktól kölcsönbe vett abrosszal, edénnyel s evő-eszközzel a Rochus, az emberséges famulus, udvari marsallá előléptetve, megteritette az egyetlen asztalt, melynek közelébe az éjjeli szekrénykét huzta oda buffetnek. Jó volt az nekünk igy. S mire a forralóban bugyogni kezdett a viz, akkorára már finomra preparálva és maczerálva fehérlett csontváza a kappanynak, s fénylett a sódar meztelen csuklója, és görnyedezett az izzó pirosra fütött vas kemencze lapján az almahaja: hadd legyen jó szag a szobában! A többi elemózsia nyomtalan veszett el a legrövidebb idő alatt. Csak néhány morzsányi morzsa hirdette hajdan dicső pogácsát, czipót, fonatost, libamáját. A töltött káposztának is csupán az illata kisértett a szobában, mint a megholt ember lelke. Sáskajárás nem pusztit oly gyökeresen és gyorsan, mint a diák.

S az az édes jó mama, aki azt hitte, hogy az ő Laczi (Gyuri, Pista, Sándor) fia teljes egy hónapig fogja, apróra kiporcziózva, élvezni a gonddal sütött, szeretettel füszerszámozott ízes czikkeket, melyek egyikébe-másikába véletlenül könycseppje is hullott bele: tán az örömtől, hogy milyen jó napokat szerez velök az ő szerelmes magzatának; tán a bánattól, hogy fiát messze szólitotta el tőle a hivatás, a komoly tanulmány. (Az ám!)

Igazi tékozlást visznek véghez azzal, amit meg nem ehetnek. Rochus azonban szerencsére nincs messze, s van rá gondja, hogy semmi kárba ne vesszen. Rochus ur, aki mindig alázatos, ma föl sem egyenesedik a nagy tisztelettől. Feje a csipejéhez derékszögben van.

A fiatal amphytrion el nem mulasztja, gazdáéknak is kedveskedni az otthon sültből s halommal visz be nekik, adván melléje a jól megrumozott teából néhány csészét s egy üveggel a magyar tőke levéből. Ennyi vendégszeretetért a jövő hónapig is elvárakoznak a szobabérrel.

Kereng a pohár és a csésze. Bor és tea vegyest. Iszonyodnék tőle minden fölvilágosodott gyomor. De a diák csak igy szereti. Azért szereti igy, mert van. S ameddig van, addig jó. Ez a diák logika: logikája a boldogságos könnyelmüségnek, mely nem nézi a holnapot, nem bánja a tegnapot. Hiszen ma van ma s a világ végeig a ma sohasem lesz mult, sem jövő. Pedig, ti kedves bolond fiúk, a jövőbül költekeztek. Annak reménye fesziti szivetek, pezsditi véretek, s az eregeti szivárványos buborékjait a ti agyatokban. Éppen annyi gyönyört nyujt nektek a remény most, mint amennyit - a csalódások hosszu sora után - adni fog nektek egykor az emlék, ugyanaz a mult, melyben eléje daloltatok az aranyos jövőnek.

Csésze, pohár összecsendül, s mert nincs ok mért fojtani magatokba a szót, valamennyien egyszerre beszéltek, s mert még kevesebb okotok van nem dalolni, a szanaszét sziporkázó beszéd és kedv egy lángkévébe csap össze s felzendül a nóta.

Az olympusi öröm tömjéne gyanánt, a szoba tetejére lebegnek bodrai annak a szüz muskotálynak, melyet Miska bácsi a kivájt cselédkenyérnek a hasába lopott bele. (Mert akkor még virtus volt megcsalni az államot a csempészett dohánnyal. Ma dicsőség.)

A füst még csak betér valahogy a szobába, de a kigyult jókedvnek kicsi már ez a ház s szeretné kirugni az oldalát. Az egyik fiú lekapja a szegről a gitárt s füttyre csucsoritva a száját, megereszt egy frisset s a többi egymásba kapaszkodva ugy rakja a csárdást, hogy belereng a padló és csörömpölő táncznak ered az egyetlen ablak is. Ha már ez a vén ablak is járja, járhatja a gazdasszony is. A frau von Muzbauert, bár nem Kató, mégis könnyü tánczba vinni; de nem oly könnyü megforgatni. Rég kikopott már ő az ugrándozásból. A »schardascht« pedig most próbálja legelőször. Lehetetlen! Hiszen ugy perdül, akár az orsó. Ezelőtt husz esztendővel ismerték volna csak! (Még akkor mindnyájan szoptunk.) Hanem beszólitja a fräul'n Tinerlt. S a szomszéd özvegyasszony virágcsináló lánya - maga is virágszál, de eleven és szines - pruderia nélkül forog az olcsó zenén. Hüsitőnek hamarjában megczukrozzák a bort s a kis lány, a helyt hogy lehülne, csak annál inkább forrni kezd tőle. De nemcsak az édes bortól. A talpig erényes gazdasszony anyáskodó szeme bajt sejtvén, idejekorán biztos révbe vezeti a vig Tinikét.

S télen fölváltva estek meg az ilyen symposionok, hol egyikünknél, hol másikunknál. Édes anyja, Mari nénije, Miska bácsija mindegyikünknek volt, ha nem annak hítták is.

Igy mult le az egyetemen az öt év, apró nélkülözések közt s közbe-közbe - ut figura docet - dús dinom-dánomban. S addig pipáztunk, koczintgattunk, szerettünk, kártyáztunk és tánczoltunk, mig egyszerre azon veszi észre magát a gyerek, hogy zsebében a kutyabőr. A jóságos alma mater a megmondhatója, hogyan esett meg ez a csoda.

De a pedellus gratulácziója nem enged semmi kétséget, s igy csak el kell hinni. A tükör elé áll s nagy kaczajra fakad, hogy az a fiu ott, aki onnan rá nevet, perillustris és doctissimus férfiu. Servus neked hóbort, aranyos diákélet, melyhez nem köllött tudomány, csak jó bor és szép leány!

II.
A kompánia oszlása.

Haza, haza, Nagyszentferenczkétegyházágotára vagy Jászalsószentmihályszállásra, vagy valami más eféle hosszunevü kurta magyar városkába, ott a Bakony körül, vagy valahol a Mátra alján.

Eredj haza, az ottani kupak törvényszékre vesztegetni államtudományodat, Gneistot, Iheringet, Bluntschlit, Mommsent, Schäfflét, Glasert, Wenzelt stb. Légy ügyvéd és veszekedjél a prókátor bácsikkal, szerkessz vastag per-iratokat, légy áldozata Czápa Dávid zsidónak, ki a nyakára savanyodott fakó kötelezvényekkel s fris váltókkal üli nyakadat, vagy hallgasd végig harminczötödször a Gábor kisasszony igazságos ügyét a boldog emlékezetü, vitézlett Gábor óbester hagyatékára nézve, melyből az áskálódó atyafiság kitúrta.

Vagy eredj haza, ki Skodát, Hyrtlt, Virchowot, Brückét, Rokitanskyt s a nagy Köllikert hordozod szivedben s kissé tán a fejedben is, és a beteg ágya mellett pirulás nélkül hallgasd végig az egész környéken tekintélyes Dániel doktor előadását az intermittens lényegéről vagy arról, hogy, »amint bizonyosan tudja is kollega uram öcsém«, a diafragma (rekesz-izom, Zwerchfell) választja el a mellüreget a hasüregtől. Eredj haza és kelj meddő versenyre a Tulpenthal doktorral, aki csak amolyan kirurgus, de azért házról-házra terjeszti pöffeszkedő tudatlanságod hirét. Eredj és birkózzál meg Kajszin Dárius borbéllyal, aki Stáhly eleibe is járt s kinek csak azért nincs diplomája, mert nem szorult rá. Ám ahány paraszt ember, paraszt asszony, parasztgyerek van hideglelős a faluban benn, vagy kivül a tanyákon: ő leolvassa róluk a nyavalyát (ezt cselekszi ma a suggeráló neuropathologus) vagy ha ez nem segit, eret is vág rajtok; vagy ha ez sem »szukczedál«, megköpülyözi; vagy ha ez sem használ, megkeni: vagy ha ez is mind hiába volna, a fogát huzza; vagy ha ez sem fog, összeszidja, lemarházza, erre-arra parasztozza. (Mert ő maga nemes ember.) Valamelyik e szerek közül csak »trafál«. A »most gyütt doktornak« még külön is meggyüjti a baját s a bormérő kávéház nagyobbik asztalánál erősen bizonyitgatja, hogy az uj doktorhoz elmenni vagy a »pióczásba (tóba) fejjel ugrani bele, egyre megy. Aki bolond vagy megbánta az életit, az teheti; neki mi köze hozzá?

Eredj fiam, s ha erőd nem vásott bele a hármas tusába, ott van még nemzetes Zdrahálné asszonyom, a város bábája. Azon fogj ki, ha tudsz! Ő is »járta az egyetemet« s igy akinek tetszik, apróra kimagyarázza, hogy mekkora »ignorácz« vagy te. Hja, mert a szülészetre is születni kell! Egyebekre azonban kifutja a tudásod, és az anatomiád is »tranzik«. Bezzeg a többiben! De hát - ő édes istene, teremtője! - aki anya- és gyermek-gyilkolásban leli kedvét, ám forduljon hozzád; neki is csak - mint Kajszin Dárius komájának - semmi köze a dologhoz. Egyetlen boszud abban áll, hogy nemzetes madám Zdrahálnét »Tranzikné«-nak kezded csufolni s megvan az az elégtételed, hogy a szátyár bába-asszonyra ráragad a név.

III.
Hivogató levelek.

A nagy városból, megható bucsuzás után haza eresztettük Károlyt és Jancsit »praxisra.«

A kompánia apránként két legényre olvadt.

Soká nem hallottuk a pályakezdő czimborák hirét.

Egy szép napon azonban arról értesülünk, hogy mind a ketten megházasodtak: Jani is, Károly is. Károly, a szende Károly, aki olyan szemérmetes volt, hogy »Károly kisasszonynak« szólitottuk, azt irta, hogy büszke, hóditó barnát nyert feleségül s már fia is van. Olyan mint az

oroszlán! Szerfölött boldognak vallotta magát az ő kis családi körében. Oh, csak egyszer látogatnók meg őket! Hiszen karácsony van közel ugyis. Mit keresünk ilyenkor a zajos nagy városban? Tegyük meg azt a kedves tréfát, menjünk le hozzá Nagyszentferenczkétegyházágotára, hadd legyen kettős ünnepe.

Jani meg azt irta: nevessünk rajta, mert biz ő nagy bolondot tett. Megházasodott. Valami szöszke akadt az utjába s mert sehogy sem tudott kitérni előle, kapta magát, elvette. Csak megvan valahogy abban a sáros nagy faluban, melyet hivságos nagyralátással városnak is csufolnak az odavalók. Hej, ha ő ugy néha napján visszagondol a kompániára: kedve volna egy kicsit megszökni. De nem igen tartaná illendőnek most; mert arra virradt, hogy a szomszéd szobában gyereksirás van. Egy buta kis lány, akivel nem tud hová lenni. Mit csinál ő az ilyen *piczi* lánnyal? Már csak »pártját kell fogni.« De megtehetnénk azt a hóbortot, nézhetnénk el a háza tájára. Mit is csinálnánk most a nagy városban karácsonykor, mikor üres minden korcsma és kávéház. Nem fogunk tán kettesben ásitani? Menjünk le hozzá, hármasban könnyebben esik az. S az asszony is segit. - Igy a második levél.

Kapóra jött a meghivó. Szökhetünk az ünnepnapi unalom elől s a két régi jó pajtásnak nála nézünk, hogy mikép folytatnak ők amolyan - de fura! - családi életet. Főképen a Jani dolgára voltunk kiváncsiak. Jani férj! Hihetetlen! Jani apa! (Már ez nem olyan hihetetlen.) Karácsony első napját Károlynál, a másodikat Janinál töltjük. Vasuton most ez könnyen megy.

IV.
Károlyéknál.

- Nádszentvehrenczketedházákoda, fünf Minuten! (Még akkor a vaspálya az a nagy német országut volt, mely végig huzódott a hazán Pozsonytól Brassóig.) Ahá, itthon vagyunk Magyarországon, Nagyszentferenczkétegyházágotán.

Ott az a kis szurtos ház a Károly háza? Hm! De azért fényes lehet az belől, ragyogó a boldogságtól. A kificzamodott kis kapun át söpretlen, dudvás udvarra léptünk. Egy kóczos fekete haju, termetes asszony, aki nem is lett volna rút, ha takarosabb lett volna, éppen egy mosdatlan szolgálót pofozott föl, nagyon kieresztve a szót, mialatt a keblén csüngő csecsemő majd kiesett egy nyütt férfikabátból, melybe a gondos anyja a megfázás elől takarta be gyermekét. A cseléd bőgésébe a kis baba visitott bele; növelte a hangversenyt a saráglyához pórázon odakötött éhes malacz, melyet egy hat éves, boglyas kis lány vakart hiába, mialatt egy nem sokkal diszesebb, de nagyobbacska fiú ostorral csapkodott a pákosztos kutya felé. Közbe az asszonyság csattogtatott nagyokat.

Meghökkenve kérdezzük tőle a mi Károly barátunkat. Mi ezek és ezek vagyunk, régi jó barátai, kiket karácsonyra magához hivott. Az asszony arczának elömlő vonásai amolyan nyájas mosolygásba igyekeznek gyülni, s mentegetőzik, hogy ily készületlen találják... de a háztartás gondjai... meg a gyerek...

Egy vékony, szőke úr jelent meg a ragyás ambitus alacsony ajtajában. Felénk sietett s megölelt. Károly volt. De milyen Károly! Mily kopott! Az a csinos, kényes gyerek... nem lehet az. »De csak derék, hogy eljöttetek!« S ezt oly fanyarul mondta.

- Borcsa édes, ezek az én barátim, akikről annyit beszéltem. No asszony, ünnep van a háznál! Süss, főzz!

S mialatt ezeket mondá, a földre nézett.

Ez volt hát az a bóditó barna hölgy?

- Hiszen neked több gyermeked is van? Pedig csak két éves házas vagy...

- Tudod, sugá, a feleségem hozománya. Az én Borcsám özvegyasszony volt, midőn elvettem.

Tudom. Még ennél többet is tudok, te szegény fiu; főleg, hogy a tükörbe nézve véletlenül, vettem észre az édes Borcsa fenyegetőző arcát.

Keserves ebéd folyt, melynek izetlen, vastag ételei után valami szomoru benyomással volt egy ócska torta, melyet tudja! mióta tartogatnak s melyet a gyermeke szomoruságára, de az asszonynak rosszul rejtett örömére (s a magunk jóvoltáért) dehogy engedtünk volna fölvágatni. A zavaros vinkó sem éleszthteé kedvünket.

Nem ettünk, de jóllaktunk. Eltelve a Károly boldogságától, elfogadható ürügy alatt a délutáni vonattal elutaztunk.

Nézzünk el Janihoz is? Ilyen keserű tapasztalás után? Ha elnézünk, hát elébb iható borokat, hideg sültet, pástétomot, bonbont s több efélét szerezzünk be Pesten. Vigyázatosak leszünk ezentul.

V.
Janiéknál.

Másnap reggel szerencsésen megérkeztünk Jászalsószentmihályszállásra.

Ott az a csinos uri lak a Jani háza? Hm! A biztató külső ki tudja mit rejt? Óvatossá, gyanakodó pessimistává lettem.

A csinos kis kapun át tiszta udvarba léptünk, melynek rabatte-okba kihasitott részein a szalmába takart növények azt mutatták, hogy itt nyáron virágos kertté változik az udvar. De a rózsatövek alatt kigyó leselkedhetik. Nem hiszek!

A tetszetős épület egyik ajtajába bogárszemü, takaros cseléd ugrott be jelenteni, hogy urak jöttek. S még jóformán ki sem mondhatta a mondókáját, már rohanvást rohant felénk egy gömbölyded piros arczu uri ember s nyakunkba szakadva ugy kezdett szorongatni, hogy szinte fuldokoltunk bele.

Hihetetlen! Ez a Jani? A karcsu Jani! Mekkora János lett belőle!... Tünődésemből csengő asszonyi nevetés riasztott fel.

- Hát te magad akarod fölfalni barátidat? Legalább a kezöket hagyd meg nekem, hadd szoritom meg.

- Ah! Nagysád... nagysá...

Hiszen ez elragadó szép asszony! Fiu, te undok rágalmazó, te János, te! Hát ez az, akit csak azért vettél el, hogy nem térhettél ki előle? Nem ám, mert a bűbája ott fogott.

De... mégsem hiszek. Hát ha ez is majd a hátam mögött fenyegeti meg a boldogtalan urát, amért ilyen torkos városi urakat hozott a nyakára? Hanem ez egyszer okosak voltunk. Jöttünk füstölt hussal, fogollyal, tortával, borral.

- Engedje meg nagysád, hogy ezt a pár csomagot... egy kis kriszkindli... afféle városi nyalánkságok... (Az a! Füstölt hus és kolbász!...) igy faluhelyt...

- Valjon mivel czepekednek? mondá az én Jánosom szépséges fele. A bájos asszony, hogy kifejtette a csomagokat, mélyen elpirult s szó nélkül tette le.

Megzavarodtunk. Jancsi elkomolyodott.

- Pajtásim, ha jól tudom, ti vagytok az én kedves karácsonyi vendégeim. De ha itéletnapig maradtok is nálam, szivesen látlak s nem kérem tőletek, hogy az éléskamránkról ti gondoskodjatok, mert ez az én feleségem gondja. És nem kérem, hogy a pinczémet ti lássátok el, mert ez meg az én gondom.

Elkezdtünk vallani és amennyire azt a félreértés tragikomikus volta megengedé, általános derüben oszlott föl a percznyi lehangoltság.

Jani boldog férj, akit nem fenyeget az asszonyka fehér kis ökle, csak tréfából. Elvezetett egy zöldhálós kis ágyhoz is, melyből az imént fölérzett »buta kis lányt« az édes anyja emelé ki fehér párna-fészkéből. Piros arczu, gömbölyü kis baba volt, mely még álmatagon pislantott ránk nagy fekete szemével.

- Nem-e szakasztott az apja? dicsekedik a nő.

- Csak maradjon a kendé, szól vissza János.

Asztalhoz ültünk. Pompás karácsonyi ebéd volt; s aztán bor és pipaszó mellett késő éjfélig emlegettük a régi jó időket s egy pohárkával szegény Károly barátunkra is üritettünk.

Csak az volt kár, hogy a mellőzött karácsonyfiát nem küldhettük el jó szerével Nagyszentferenczkétegyházágotára. Ott bizony elkelt volna.

Kardhányó Izidor.

Igaz történetem hősének nemrég Säbelbein Izidor volt még a neve.

A Säbelbein Jakab és társa jóhirü terményközvetitő iroda főnökének másodszülött fia ő. Barna, göndör haju legény, keleti stylben épült erős orrán az örökös csiptetővel, melyet fejének egy hirtelen ránditásával csak olyankor lódit ki nyergéből, ha az egyik markából a másikba buzaszemeket pörget, mialatt a közibe keveredett port vagy polyva morzsát hosszu, egyenletes fuvással röpiti el onnan.

A czég jó hitele évről-évre gyarapodott. A ház fejének jelleme aczélos és tiszta, mint a buzája. A szegényes kezdet sanyaruságaiból lassan, de következetesen bontakozva ki: ez idő szerint az elsők sorában foglal helyet.

Egy péntek este az öreg ur reszkető kézzel tette le az asztalra a »Pester Lloyd« esti lapját.

- Ez már mégis sok! mondá. Ilyesmivel vádolni a zsidóságot!

- Mi az papa? kérdi őt fia, az Izidor.

- Olvasd el ezt! mondá mély felháborodás hangján Säbelbein Jakab ur.

Az eszlári história első hire volt az.

- Sajnálom, hogy amint akartam, nem hagytalak tégedet lenni advokát, folytatá az öreg. Tégedet küldtem volna le, hogy védelmezzél a Scharft, vagy a vádlottak közül akármelyiket, ha 20,000 florint kóstál is.

Izgatottan méregette a szobát a leghosszabb lépésekkel, melyekre rövid lábszárai képesek voltak.

A fiu, az Izidor, egy bicczentéssel lelegyintvén orráról a csiptetőt, elolvasta a hirt és aztán fölényes mosollyal tette vissza az esti lapot az asztalra.

- Papa, neveté, ez egy nagy unsinn.

- Eztet te nem értsz. Éppen ezért veszedelmes, mert unsinn. És mit szólják hozzá a magyar hirlapok?

Az ujsághalomból, melyet a ház az ő sokféle összeköttetései miatt járatott, Izidor kikapott egy-két magyart is. Átfutott rajtok, mig az apa hátravetett kézzel állt meg előtte és leste fia arczán a hatást, ki az ő ekevas orrával szántotta végig az egyik vezérczikket s utána még vagy hármat.

- Papa, ez már nem unsinn; ez gonoszság.

- Látsz? kiáltá az öreg a fájdalmas diadal hangján.

Mélyen elkeseredtek mind a ketten. Mert az eszlári »rituális gyilkosság« révén néhány hazafias magyar ujság aztán ugyancsak neki került a zsidóságnak, melyet a czudarság incarnatiója gyanánt föstöttek le, amelytől megtagadtak minden emberi tulajdonságot, amelyről leszedték volna még a keresztvizet is, ha lett volna rajta. Nemzetellenes, vérszopó, gyáva, kiirtani való! - ezt harsogtatták. Az ugynevezett lovagias becsületérzésről meg annyi fogalma sincs, mint világtalannak a szinről.

- Izidor! mondá az öreg Säbelbein rekedt hangon.

- Papa?

- Izidor, holnap váltasz magadnak egy magyar névt. Nem helyes, hogy éppen most kívánom eztet. De szükségem van arra rá, amit elérni akarom.

- Mit akarsz elérni, papa? kérdé az ifju Säbelbein.

- Izidor, folytatá az öreg, aki gondolatai szövésében nem is hallotta fiát - amikor meglesz a magyar név, megyünk egy lépéssel tovább.

- De hát mik a terveid, papa?

- Izidor! kiáltá az öreg, én neked adtam jó nevelést. Én tanittattam tégedet klavir, én tanittattam tégedet zseografí, én tanittattam tégedet franzözisch és weltgeschichte és englisch és doppelte buchhaltung! Te eztet mind jól megtanoltál, és extra hozzá vagy még egy jó, egy becsöletes jermek.

Az öreg Säbelbein urnak erre könybe lábadt a szeme.

Izidor kezdett fészkelődni, miközben megnedvesedett a csiptetőjének két üvegje.

- De mindez nem elég! Akarom tökéletesedni a te nevelésedet, mondá az apa erős elhatározással. Te fogsz tanolni lovagolást!

- Lovagolást? Tudod papa, hogy efféle uri passzióra nincs nekem érkezésem.

- Minded! rikácsolá az öreg. Fogsz tanolni lovagolást. Akarom! És fogsz tanolni lüvüldüzni, kezdve a kis piksztóltul föl az Uchatiusig!

- De papa! Hiszen tudod, hogy rövidlátó vagyok. Nem fogok én járni vadászni sohasem, s gyönge szemem miatt katonának sem válhattam be. Kár a drága puskaporért.

- Minded! kiáltá jobban-jobban neki hevülve Säbelbein ur. És fogsz tanolni vivást mindenféle késekkel, kezdve a peneczilostul a lovassági kardig!

- Papa! Mi lelt?

- És most punktum! Egy hét mulva lesz neked egy magyar név, és már holnap - nem, holnap van szombat - és már vasárnap veszed az első lectiont a vivásban és a lüvüldüzésben. Akarom!

* * *

Egy hét multán a «Budapesti Közlöny» meghozta az illető rovatban, hogy Säbelbein Izidor fővárosi lakosnak meg van engedve a nevét «Kardhányó»-ra változtatni.

Még ugyanazon a héten kezdte meg Izidor ur a vitézségi tudományt egy elsőrendü vivóteremben.

És ez idő szerint - jól tudják azok, akik ismerik Kardhányó Izidort - a legelőbbkelő pengék egyike Magyarországon, aki megmérkőzött már a leghiresebb hazai bajnokokkal, csuffá tett egy olasz fleuret-vivót s egyik előtt sem vallott szégyent vele az ő mestere.

Mikor igy kikészülve lépett az édes atya elé, ez érzékenyen megölelé az ő Izidorját.

- Tudtam, mosolygá boldogan az öreg. Hanem még nincs vége a dolognak.

- De papa!

- Ne féljél magadat, nyugtatá meg fiát Säbelbein ur. Pedig tudom, hogy most kérem tőled a legnehezebbet. Ülj ide szemben velem az ablaktul vizaví, hogy lássam minden vonásaidat. Igy! Jól van... És most mondjál nekem Izidor: üsmered te a Mendl Gibbortul a történetet?

- Nem én, papa.

- Nem? Hát rüviden elmandam: A Mendl Gibbor volt egy óriás, egy atlét, egy Herkolesz, egy Sámson - amiért éppen volt tőle a név »Gibbor«, ami jelenti erős. Olyan erős volt, hogy a vállával ledöntött egy kőfalt, és ha bele kapaszkodta magát a kocsiba, két ló sem nem elhuzni birta őtet. Mikor tüle az édes anyja - egy öreg zsidó üzvedasszony - holdokolta, az ágyához intette a fiát s mondott neki: »Mendl, én meg fogok halni. Érzem az otolsó pillantásomat. Vissza hagylak tégedet fiatalságba, egésségbe és nagy erőbe. Fiatalságba meg nem maradhatsz; kivánom is, hogy meg ne maradjál, hogy legyél egy öreg zsidó; - hanem kérem az istent, hagyjon meg tégedet egésségbe és nagy erőbe. De fiam Mendl, nekem itt a hideg kezembe bele leteszel a fogadást, hogy soha se nem fogod használni az erődet, csak munkára, amikor dolgozol kenyérért. Ha csófolnak is tégedet, még ha meg is ütnek: te fogsz türni. És ha egy olyan gibbor bántana is, mint amilyen vagy magad: csak védelmezni fogsz magadat. Eztet nekem szentül megigérsz és olyan igazán segitsen meg tégedet Ábrahám, Jiczchok és Jainkov lelke!» Mendl tette a fogadást és becsukta az édes anyjának a szemét.

- Ez szép történet papa. Miért mondod el nekem éppen most?

- Minyárt meg fogsz tudni, mondá Säbelbein ur s hangjában rezgett a megilletődés. A történetnek még nincs von vége. A Mendl Gibbor tőrte a jermekektől a csófolást, a legényektől a henczegést. Sokszor megrándolt a keze, hogy megtanitson egy-egy pimoszt a becsületre - de mindig eszibe jutotta neki a haldokló édesanya, és az ű izmos, rettentő nagy karja mindannyiszor leesett. Mandták neki: »te jáva!« Csak fölhuzta és leeresztette a vállát. Mondta neki az árvapéndztártul a kaszir: »te honczfut zsidó!« Összeszoritotta Mendl az ű nagy üklét, hogy egy ütéssel agyon vágjon a kaszir urt, aki három héttel később elsikkasztott az árváktul a péndzeket - de ismét kinyitotta aztat a nehéz kezit. De mikor a földes ur azt mondta a Mendl édes anyjáról, hogy: »no Mendl, már most nincs a faloba boszorkángy!« - fülkapta a félkezivel a gallérjánál a nagyságos úrt, és bizomosan hozzá törülte volna a kerti falhoz, ha százan nem szaladták volna oda a nagyságos ur kiszobodolására; de csak mind orditották, küzel jünni senki se nem mert. Ekkor a Mendl nagy teste egyszerre megrázkodott és póhán letette a nagyságos urt a földre, mint egy porczellán findzsát, a széles mellibül felzokogta a sirás és odatartotta a kezit a hajdónak, verjen rá a vast, és aztánd hagyta magát vezetni a bürtünbe, mint egy megszelidölt aroszlán a ketreczbe. - Most van a történetnek vége.

- Papa, szép ennek a vége is. Csak tudnám mit akarsz vele?

- Mit? És Säbelbein ur hangja ünnepiesre vált, kinyitott jobbját a fia felé nyujtotta s egy hosszu lépéssel közeledve, mélyen nézett bele annak szemüvegeibe. Mit? Aztat akarom vele, hogy te is tegyél nekem egy ilyen fogadást. Te már mostand nemcsak vagy művelt lelkő, de művelt mostand te tüled a test is - te vagy egy kitünő vivő.

- Papa: vivó!

- Vivó, vivő... az edre med. És mivel vagy egy kitőnő vivó, és nem félsz magadat a herr von Keresztesitul se nem, és mivel vagy egy groszártig lüvő...

- Papa... lövő!

- Nem bánom lövű... és eltalálsz a czérnán lógó kukoricza szemt is, mikor ide-oda ingol: itt ebbe a kezembe teszed le a szent fogadást, hogy most még szelidebb leszel, mint voltál; hogy kerölsz minden összeötközést; hogy tőrsz a gunyolást, tőrsz a csófolást, tőrsz a gyanósodást...

- Nem papa! A gyanusitást nem! Még akkor sem, ha nem tudnék a fegyverhez!

Az öreg Säbelbein eleresztve a füle mellett ezt az ellenvetést, behunyt szemmel, magasra emelve mutató ujját, prófétai hangon igy folytatá:

- Csak ha valaki meri mondani a házunkról, hogy nem becsöletes: akkor védelmezd meg! Akkor lőjjél és szurjál és ne hagyjál magadat, ha te is belevérzel. *Eztet* akarom! - mondá az öreg zsidó s utána kimerülve hanyatlott bele a nádfonatu zsölyébe.

Izidornak szikrát hányt a szemüvege, s megragadva az ő agg atyjának kezét, megfogadá mint egy hajdani paladin, hogy fegyvert csak a végső esetben ragad.

Aminek nemsokára megjött az alkalma.

* * *

Évenkint áll ugyanis Bécsben a nagy gabonavásár, amelyen nemcsak a kétegy birodalomból, de Európa minden nagyobb városából, sőt még a tengeren tulról is találkozik a sok termelő, gőzmalmos és kereskedő, aminek én előttem látható eredménye az, hogy mentül több a liszt nálunk s kevesebb a kivitel, a pék urak annál rosszabbat sütnek: s bár a gabna ára csökken, ők még sem kerekitik nagyobbra a zsemlyét; s hogy a megcsappanó értékkel ellenkezőn megnő a hasuk, s hogy az ár-emelkedésnek megfelelően emelkednek házaik.

Kardhányó Izidor négy vagy több apró vászon zacskóval megbélelve sietett föl a gyorsvonaton a nagy buza-parliamentbe (árpa-reichsrathra, kukoricza-landtagra, amint tetszik) és többed magával nagyban zsinatolt árról, minőségről, fogyasztásról, amerikai bushleről, chicagói sertéshusról, corned-beefről, keményitőről - egy szóval mindarról, ami ezzel a bécsi sokadalommal összeköttetésben állt.

Mikor Kardhányzó Izidor Bécshez közel a folyosóról a coupéjába lépett, hogy szedelőzködjék: egy keresztbe nyujtott lábszárban ugy megbotlott, hogy a kezéből mind kihulajtotta a zacskóit.

- Csak vigyázhátná jobbán, Herr von Krrempelesz! recsegte eléje egy hang. Tán csák láttá á lábámát?

- Látni nem láttam, mert világosról léptem a homályosabb helyre s közellátó is vagyok, felelé Izidor. Hanem ami a vigyázást illeti, tán inkább öntül követelhetném, hogy az ajtó előtt keresztbe ne vesse lábait.

- Szemtelen beszéd! harsogott vissza a hang. Ki á mágá «ön»-je? Én mágának nágyságos úr, én musliczái és szontyogi Szontyoghy Reginálд vagyok. Majd még holmi kükürüczblózerrektől fogom kérrdezni, hogyán üljek-állják!

Izidor hallgatott. Mit is válaszolt volna? Eszébe jutott fogadása. Leemelte a kantárból a czókmókját, utazó sipkáját zsebre gyürte s a kissé megkóczosodott köcsög kalapjáról lefútta a port s a könyökével megczirógatta.

Musliczai és szuntyogi Szuntyoghy Reginálд úr azonban nem hallgatott; csak hogy már most kezdett elméskedni, mialatt monoklija gunyosan villogott.

- Eppesz ä zátenmárrkt, mi? élczelődött.

- Az igenis: eppesz ä saatenmarkt, felelé Izidor nyugodtan. S bizony ott rekedne az önök buzája, ahol kicsépelték, ha a saatenmarktok nem gondoskodnának a forgalomról.

- És csinálunk hámis schlussokát, mi?

- Hogy érti ezt? mondá Izidor s az ablaktól visszafordult.

- Hogy? Nü, ä trreppele szoktunk beschummeln.

- Szoktunk? Kicsoda? Ön vagy én?

S Izidor szemüvege lángot vetett. Monokli és binokli keményen összenézett.

- Tudjá, kezdé amaz, hogy há mágá gávállérr volna, helyt is állna. De hát, áki á más vérréből gázdágszik, áz á mágáével nágyon tákárrékos.

Izidor felpattant s remegő hangon mondá:

- Ha van bátorsága sértegetni, lesz bátorsága jóvá is tenni.

A coupéban lévő többi utasok, akik eddig néma tanui voltak e jelenetnek - számra ketten - békéltetőleg akartak közbelépni.

- Nem rrosz! kaczagá az előkelő férfiu. Nem »megy« az önök firrmájá: »Cid, Bayard et Compagnie«? Ami »csinál« vitézségben is?

- A firma megy »Säbelbein Jakab és Társa«. Bizonyára nem oly vitéz, mint az, amelyet ön emlit; de tartja magát oly becsületesnek.

Izidor ezt erős hangon mondá:

Amire - éppen a csarnokba gurult be a vonat - Szuntyoghy úr megvető gestussal legyintette Izidor felé a névjegyét, aki meg a magáét dobta oda a lovagiasnak.

- Lakom á »Grand Hôtel»-ben, Operrnrring.

- »Fehér ló«, Taborstrasse.

* * *

Utközben - bár szive s minden tagja reszketett még a felindulástól - Izidor nyugodtan kezdett gondolkozni az esetről. Tán még sem köllött volna fölvennie a sértő beszédet, a lenéző modort. Mit szól majd az édes atyja, ha megtudja? De hát az az ur a házuk becsületét bántotta, hamis kötésekkel vádolta. A tett fogadása értelmében cselekszik, ha elégtételt szerez a méltatlan támadásért.

Reggelre kelve a zacskóit rendezte éppen, midőn két idegen ur jelentkezett. A Szuntyoghy Reginald ur segédei voltak.

- Uraim, mondá Izidor, készen állok holnapután. De két napig a gabna-vásáron van fontos dolgom. Addig szereztem én is segédeket s aztán rendelkezésökre vagyok.

- Kardhányó ur, kezdé az egyik tanu, a mi megbizónk, hogy ne gondolják vérengzőnek, beéri a megkövetéssel.

Izidor elgondolkozott, aztán tagadólag rázta a fejét.

- Megkövessem? *Én* kövessem meg? Amig fajomat, mesterségemet csufolgatta, türtem. De mikor a házunk becsületét sértegette, visszautasitottam. Az én lovagiassági codexem szerint Szuntyoghy ur tartoznék megkérelni engem.

- Figyelmeztetjük, mondá jóakaró szánakozással a másik tanu, hogy megbizónk finom penge.

- Pengének lehet finom, embernek durva! fakadt ki Izidor. De visszafojtva felháborodott érzelmeit, bocsánatot kért a felektől, s igy folytatá: Meggondoltam, hánytam-vetettem a dolgot - én el nem állhatok.

- Az életével játszik, Kardhányó ur, inté a küldöttek egyike. Szuntyoghy ur csak a legkeményebb föltételekbe fog beleegyezni.

- Az a segédek dolga, mondá fejbókkal és szelid hangon Izidor.

A segédek rosszul palástolt meglepetéssel néztek össze. S Izidor jól hallotta, midőn a lépcsőn lemenet az egyik tanu igy szólt a másikhoz: »fene zsidó!« A másik meg igy felelt: »ein schneidiges Jüdel!«

Sok lótás-futásába volt Kardhányó Izidornak, mig kerithetett maga mellé két tanut. Az u. n. Alser-kaszárnyában szerezte meg két derék katonatisztben. Meg is sinlette az üzlet. Ám, ha a ház el is viselheti a nyereség megcsökkenését - de nem türheti a jó hirnevén ejtett csorbát.

A föltételek csakugyan kemények voltak. »Kimerülésig«. Fegyver a kard.

A Lajthának tulsó partján, boldog Magyarország földjén volt a találkozás. Ott van ugyan törvény a duellum megfenyitésére, de az ellene vétőkkel nagyon enyhén bánnak el, mig a Lajthán innen komolyabban veszik a megszegést.

Szuntyoghy Reginald monoklija fényesen villogott, a Kardhányó Izidor ur csiptetője pedig megcsuszott azon a sulyos orron s ferdén állott.

Az adott jelre kiléptek.

Szuntyoghy eleinte játszott Kardhányóval, aki csak a védelemre szoritkozott. Aztán komolyabban vette. Aztán meggyőződött felőle, hogy akivel szemben áll: jeles vivó.

Az összecsapás pillanatában rá sem lehetett ismerni Izidorra. Kiegyenesedett, megmagasodott, arczára kiült a harczi kedv, s érezte felforrni szivében a Makkabeusok vérét.

De itt nem ezeké, hanem az Árpádoké folyt - akár csak az üzleti életben.

Szuntyoghy Reginald urat nagyon helybenhagyta Kardhányó Izidor ur.

Mikor a négy tanu megállapodott benne, hogy Szuntyoghy ur »ki van merülve«, előlépett az orvos. Izidor hideg főhajtás után távozni készült. Szuntyoghy azonban, mig a sebész a fejéről lenyirta a hajat, hogy a rajta ejtett jókora hasadékot lege artis összevarrja, kezét nyujtá a diadalmas ellenfélnek s mosolyogva mondá:

- Már most máguk á lovágiásságot is monopolizálják? Még népszerrütlenné teszik á párrbájt. Nem márrád egyéb hátrrá, mint hogy mi meg áz üzlettel foglálkozzunk!

Amire Kardhányó Izidor ezt felelte:

- Higye meg, szép és jó mesterség az.

- Még há becsülettel folytatják is? évelődött Szuntyoghy.

- Még akkor is, nevetett vissza Kardhányó Izidor, s a segédeivel kocsira szállt, hogy a Bécsből érkező futárvonattal még otthon lehessen az este.

Bébé.

- Egy párisi regény fejezete Magyarországon. -

Gaston de Ste. Adresse - bátran igy nevezhetem, mert nem igy hijják – a ragyogó Gaston, megkerülve a földet s mindenütt szedve annak virágait, mert csinos alakja s szép vagyona ezt a boldog fényüzést neki megengedte, egy szép nyári napon kikötött Hâvreben.

A hotel «Frascati» egy erkélyes szobájába szállott, ahonnan pompás kilátás nyilt a tárt ablakon beharsogó tengerre, melynek zománczos kék vizén nehéz transatlantikus gőzösök bömböltek, köztük a «Psyché», amely az imént hozta meg a fiatal urat - s kecsesen röpültek duzzadó fehér vitorlákkal az elegáns yachtok, siklottak tova a «mouche»-ok, s révedezett álmatagon, bevont vásznaival, a halászbárka.

A meleg délutáni párázat fátyolából délibábosan rezegtek át feléje a közel Trouville és Dauville, a kétegy fürdőhely fogadói, palotái, apró nyaralói, tornyai és kertjei, azok a bámulatosan ápolt kertek, amelyek mind kiebb terjednek a tenger felé, ez mentől távolabb huzódik el tőlük, ami igen költséges nyereség, mert a megszabadult vizfeneket csak nem hagyhatják ott pusztán, hanem tele köll azt hordani drága humussal, ha a kaczki, többnyire vörös châlet-k gazdái virág helyett nem akarnak látni haldokló habarczokat s vonagló kagylókat, melyek házaikból koporsót csinálva, csöndesen mulnak ki, hogy őket is, mint billiónyi őseiket, fövennyé morzsolja az enyészet - mert ők fövenyből lettek s fövennyé kell ismét válniok.

Gaston de Ste. Adresse, nem hogy a szegény mouleok mulandóságával, de egyáltalán nem törődött e pillanatban az enyészettel. Hiszen csak most állt neki igazában a világ. Fiatal, gazdag, csinos. A tenger érdes lehe s a sivatag hév napja érdekes bronz szinbe vonták homlokát; gyöngéd vonásait szinte férfiasra váltotta a nagy ut, melynek sanyaruságait nem, csak edző voltát érezte.

Alig várta, hogy ismét lesiethessen a kikötőhöz. A mouche, a kis helyi gőzös, már a második harangjelt adta. Még jókor érkezett. Szétnézett a rég nem látott vidéken. A Ste. Adresse hegye, az a magaslat, melyről az ő vitéz ősei nevezkedtek, szinte lángokat látszott szórni, hogy rálövelt a föléje siető nap. Mintha tüz csapkodott volna ki parkjainak bozontos fái közül. A Sinai hegyét, gondolta mosolyogva magában, dehogy látta ilyen »valószinünek«, mint azt a magaslatot, melynek egyik partján a »preux ancêtres«, a daliás apák ódon kastélya intett feléje. A mogorva bástyák kevély tornyai barátságosan üdvözölték, térne alájok a rég nem látott unoka. Nagyon hivogatólag ragyogtak feléje az ablakok is.

- Majd őszi vadászatra, kedves öregeim, biztatá őket Gaston. Mit csináljak ott magam, azokban a bolond nagy termekben?

Szivarkát sodoritott, s bodrait eregetve, tábori messzelátójával nézett a mindközelebb nyomuló partok felé.

Ah, az ott a Cercle Anglais, ahol hetedéve annyi pénzét vitték el a »Kincsem«-fogadások.

- Hejh, az az ördöngös ló! Milyen csikai lehetnek! Ha mind az anyjára ütött, M. de Blaxovice (Blaskovics) indiai kincseket gyüjthetett azóta.

Jó fiu - helyesebben: jó gyermek létére, mégis a »Roches noires« fogadóba ment előbb, hogy özvegy édes anyját megölelje s üdvözölje cousineját, az árva Susannet - Susanne de Nyonville kisasszonyt.

Gastont ily korán nem várták. Annál nagyobb volt az öröm. A mama homlokon csókolta fiát s a kis hugocska - előbb félénken, mert alig ismert rá ebben a férfias urban az ő fehér cousinjára, de aztán nekibátorodva, a karjaiba röpült s ugy örült, hogy elkezdett sirni.

- Gaston, Gaston!... rebegte a kis teremtés, hogy megnőttél, Gaston! S milyen barna vagy! És bajszod is van, Gaston! De fura vagy te bajuszszal!... És Susanne kaczagott, Gaston nevetett, a mama mosolygott.

* * *

Gaston pedig nem gondolt már se klubra, se pajtásokra, hanem messze künn a parton sétálgatott az ő kis hugával késő estig, az ebéd órájáig.

Négy rövid, szerelmes szivöknek négy hosszu hét után, a ste. adressei kastély ablakai ismét ragyogtak, de nem a tündöklő napfénytől, hanem a sok csillártól.

A Gaston és Susanne menyegzőjét ülték meg ott. S mikor magukra maradtak, az a sok bolond nagy terem szűk volt az ő boldogságuk befogadására, pedig beérték a tornyos kerek szobácskával, mig a többi mogorva csarnok is megtelt az ő sugárzó örömükkel. Vadászat is volt, de csak néhány kései pillangóra. Megfogták s aztán megint elbocsátották s a kormos falakról visszaverődött az ő nevetésük.

Azalatt a mama otthon Párisban elkészitette fészküket. Olyan bohókás leveleket irtak haza a gyermekei, hogy álltó helyében el sem olvashatta, ugy kellett rajtok nevetni. Hát inkább leült előbb s hátradőlve a zsölyében, adta át magát a derültségnek - s aztán isten képe felé fordulva, hálát adott neki, amért megérnie engedte rég szőtt anya-álmainak beteljesedését.

Ősszel a fészekbe röpült az uj pár.

Susanne előtt - mint minden jónevelésü franczia kisasszony előtt - ismeretlen volt a szinház. Járták tehát a szinházakat; az utolsó szép napokon kikocsiztak az erdőbe, onnan lóháton ugrattak be a Pré-Catelanba. Futtatás, hangverseny, kölcsönös látogatások töltötték be a megmaradt időt. Aztán jött a farsang. Mentek bálokra, fogadtak bálokon. Susanne nagy kedvét lelte mindezekben, de boldog igazán csak akkor volt, ha az ő Gastonjával egyedül maradt.

- Fiam, mondá a mama egy este az ő Gastonjának, neked képességeid vannak, gyüjtöttél szép tapasztalásokat. Hátha munka után látnál? Nem szorultál a keresetre, de a munka felfrissit és megnemesit. Ugy értem, hogy megnemesit belülről. A közügy méltán megvárhatja tőled, hogy igyekezzél neki használni. Te franczia vagy, mon fils, s igy jó hazafi. A kormányforma ha nincsen is inyünkre, de honszerelmünkön ez ne változtasson. Már beszéltem is a miniszterrel. Néhány nap mulva megkapod a dekrétumot.

Gastonnak tetszett az ajánlat. Már is fárasztotta a hosszu pihenés.

- Meg ami a szerelmünket illeti, nyugtatá meg kis feleségét, lásd édes, ennek csak hasznára lesznek a rövid távollétek. Az apró elválások megakadályozzák a nagyot.

- Oh barátom, milyen rut beszédek! Az ördögöt fested a falra... mikor közeledik az angyal...

És az ismeretes mély pirulással, szemérmesen szoritá szép fejét a férje vállára.

- Ah! mondá ez vigan. Igazán?

S körültánczolta nejével a salont. De óvatosan.

* * *

Mikor egy este Gaston hazajött a ministeriumból, egy holt babát hoztak eléje. Susanne kétségbe volt esve, a mama sirt, a férj meg volt szontyolodva. »Love's labor lost!« Az asszonyka beteges lett és fogyott. Gaston kezdett későn hazatérni és unta azt a csöndes szemrehányást, mely Susanne fátyolos szeméből nézett fel hozzá.

Jó madár a gólya, erre száll az nemsokára megint. Majd megvigasztalja őket, vélé a mama.

Nem jött. Máshová vitte a babát.

Vitte a Gaston szeretőjének.

Ez nem valami érdekes bonyodalom, elismerem. De én nem vagyok az oka. Igaz történetet beszélek.

Elszállt a Susanne feje fölött a gólya, s szive meleg fészkéből utána rebbent a boldogság pacsirtája.

Gaston meghidegült. A mama keserves haragjában kitagadással fenyegette. Az ifju ember vállat vont.

- Lássa mama, én bolondja vagyok annak a piczi gyermeknek. Oda huz a szivem mindig, mindig! Te jó Susanne, bocsáss meg! S bánatosan nézett amaz ajtó felé, amely mögött ült halványan egy boldogtalan fiatal asszony.

- Igy nem fogok ki rajta, gondolá az öreg asszony. Lányom!... fordult hervatag menyéhez, Susanne... mi meg fogjuk csalni a te uradat!... *Remélj*, azt mondom! szólt nyomatékkal, erősen szoritva meg a menye kezét s nagyot hunyoritva. Te csak *remélj*... aztán remélhetsz.

- Anyám!... suttogá megdöbbenve a Gaston felesége.

- Meg-csal-juk! Ez határozott szándékom. De, mondá, s nagyot legyintett a kezével, mintha egy rut gondolatot hessegetne el a lelkétől, - nem ugy Susanne! De amugy!

- Ah! sóhajtott a fiatal nő s egy székre hanyatlott.

Megértette.

- Bizd rám! Meg van a hadi terv.

- Ó, mit fogok hallani! mondá reszketve Susanne, s fehér, sovány ujjaiba tapasztá fejét.

- Mától kezdve *érdekes* fogsz lenni! folytatá eréllyel az anyós. Ahol nem segit az orvos, segit a bába. S most: en avant la comédie! Ezzel a fenséges hazugsággal fogod visszahóditani a te igazodat.

Nehány hó multán Mme de Ste.-Adresse igy szólt az ő menyéhez:

- Itt az ideje! S most hallgass ide. Miss Plescottra gondoltam, a te angol kisasszonyodra.

- Aki most Magyarországon van?

- Ott valahol Azsagosz-Hatád (Hajagos-Atád) körül. Oui, ma fille. Irok neki... szerezzen nekünk egy bébét, egy kék szemü, barna fürtös leánykát, szakasztott ilyet!... S kivette keblé-ből a médaillont, melyben egy kék szemü, barna fürtös leányka - Gaston hasonmása - volt. - Mintának be is küldöm neki!

- Mama! kiáltá Susanne s rémülve-remélve nézett napájára. Remegek... elsülyedek!...

Madame de Ste-Adresse pedig irt hosszu levelet »Azsagosz-Atádba« s egy héttel rá megjött a válasz. Odalépett menye elé, megölelé s mondá méltósággal és megindulással:

- Je pars, ma fille! Utazom! Gastonnak Hâvrebe, neked Magyarországra!

* * *

A hajagos-atádi cserepes vendégfogadóba nehány nap óta uri asszony szállt meg, akivel nem tudott beszélni senki sem. Sesztákné asszonyom, a korcsmárosné, kisütötte nemsokára, hogy hallott ő »csitri lyány« korában ilyen beszédet a méltóságos urék udvarán. Az ángliusul van. A Spitzer (Ibrányi) Dávid ur, aki instruktor a Rosenblüh Ignácz árendás és vegyeskereskedő három gyereke mellett, az jobban tudta: francziául van az!

- Madáme, madáme, szólitá meg Ibrányi-Spitzer ur az idegen hölgyet, je parle bon franceux. Que veux vus?

A jövevény asszonyság csakugyan franczia volt, s áldotta a sorsát, hogy Spitzer urat eléje terelte. Gyors, szenvedélyes beszéddel adta elő neki, hogy a Zsiopáry (Gyopáry) ur közel pusztájára szeretne menni, barátnőjét, miss Plescottot meglátogatni, aki e családban társalkodó gyanánt él.

Spitzer-Ibrányi a szórohamból szerencsésen kiértette a Plescott nevet.

- Ah, la zsuvernánt anglő? Ismerem nagyon jól.

Ibrányi-Spitzer ur hamarosan megszerezte neki a Rosenblüh ur liczitácziós régi koleszját s elkisérte a Gyopáryék kastélyába.

Madame de Ste. Adresse a ház asszonyát is belevonta a gyöngéd titokba, részesévé tette őt a szent csalásnak.

Akadt a környéken csakhamar egy szegény asszony, aki boldog volt bele, hogy hetedik gyermekéről - burokban született az! - egy kék szemü, barna fürtös leánykáról, jó szóért s három kerek százas bankóért lemondott örökre. Fogadtak melléje bőven tejelő, fiatal dajkát, s Mme de Ste. Adresse vitte az ő vásárolt unokáját éjjel-nappal. Münchenben megpihent. Hogy nyomát ne leljék, innen visszaküldte a magyar asszonyt, s ott egy isar-lohei tagos paraszt nőnek a duzzadó emlőjére akasztotta a csepp Adriennet - igenis Adriennet, és nem Pannikát, se Zsuzsikát, se Boriskát, - amint ezt a hajagos-atádi főtiszt. plébános ur keresztlevele bizonyitja is.

* * *

Kicsi regényemnek ez az első fejezete.

Nem első izben keresi föl a franczia romantika Magyarországot. A «Roman d'une jeune femme» egyik lapján beszéli el az ifjabb Dumas, hogy «sur la route de Pest à Clausenbourg» (épp ugy mondhatta volna, hogy Pozsony és Brassó között) van egy városka: Nagy-Abony. Itt valami rejtélyes szülés esik meg. A meglepett orvost bekötött szemmel viszik egy vajudó nő ágya mellé; az mély titokban szül meg egy nagyra hivatott gyermeket, akinek életéhez-halálához a legelőbbkelő franczia családok egyikének messzeható érdekei vannak füzve stb. (Néhai Nagy József n.-abonyi járás-orvos beszélt is el egyszer ilyesmit a kaszinóban, s az ő révén került valamikép a jeles iró tudomására.) Tissot, Julia, Mme Adam, Claretie s Belot nyomán, Jules Verne vágott nemrég neki Czigányországnak, amely, ugy látszik, még most is dus bányája a franczia regényirásnak.

* * *

Pannika-Adrienne ez idő szerint kilencz éves. Nemrég, hogy Párisban jártam, Gy. A. barátom, ki Mme de Ste.-Adresse anyai cseljátékának a tudója, a faubourg St.-Germain egyik parkos kis palotájához közel (hol is lehetne egyébütt szinhelyét keresni az ilyen drámának?) megállitá a kocsit.

- Igyekezni fogok a kertbe hozni le őket, mondá. Fordulj erre feltünés nélkül. Majd szerét ejtem, hogy meglásd a Mátra tövéről került párizsi bébét.

Kerültem-fordultam. S hogy harmadizben mentem el a takaros vertvas-rács előtt, melynek ötvösi remekléssel kunkoritott vesszőit folytatni látszott a köréje fonódott vastaglevelü iszalag, gyermeki sikongás csendült felém.

Bekukucsálva az élő szövedék horgain, két hölgy társaságában láttam barátomat. Egy bájos kis leányka szökdécselt előttük. A fehérhaju, idősebb nem lehetett más, mint Mme de Ste.-Adresse. Mellette az a hajlós termetü, karcsu szőke nyilván Susanne. S előttük az a repkedő gyermek: Pannika-Adrienne.

Ó, csodája a bőségnek és ápolásnak!

Pannika, ha a szerencse föl nem kapja, volna ma az a mosdatlan, fésületlen napszámos gyermek, aki most legjobb esetben ott lábatlankodna nehéz munkában görnyedő szüléje körül, folyton majszolva, de azért folyton éhen, fagyos tél idején félig pőrén s nyaranta futkosván a béresudvaron s a mezőn, anélkül, hogy retkes lábacskáit megvérezné a tövis, a tarló vagy haraszt. Rossz esetben pedig megvernék, ha ép. Vagy ha törné a hideg, ott kuczorogna szederjes ajakkal a búbos mögött. Mert ha sem a paprikás pálinka nem fog rajta, sem a ráolvasás, igézet, kilencz miatyánk: magányában (az anyja odajár tilólni, szapulni, tördelni, mit én tudom) lázas álmából felriadoz, mig végre sziven nyomja a könyörülő halál. Aztán persze: «de jól járt szegényke!»

Hanem hát igy mégis csak jobban járt Pannika.

Milyen gyöngy baba! Gesztenyeszin haja puha s à la dauphine van fésülve. Kék szeme az aranysárga helgolandi mély kalapból kiragyog, mint buzavirág a vetésből. Sokat láthatott volna ilyet a nyáron a hajagosi földeken. És hogy teljes legyen a kép, feje bubjába tüzött vörös szalagnak a csokra ugy sugárzott ki onnan, mint a pipacs.

Finom kis keze szarvasbőrbe bujtatva. Dehogy szabad azt érnie a napsugárnak! Egy szerecsen bubát szorit magához, melyet princesse Fatménak szólit. Piczi fehér turbánka van a bubán, kócsagtollas: a rövidke lábszárain meg biborselyem plundra, és zöld kaftánkája csillog az üvegrubintos disztől.

A bonne mindenütt a gyermek nyomában. Selyp franczia beszédje ugy hangzik, mint a fecske csicsergése. Nem is lép, de tánczol, s minden mozdulatára a Kate Greenewayről nevezett angol ruhácska fodrai meglebegnek finom tagocskáin.

Aztán hallatszott egy férfi-hang s a kis lány az ösvény porondjába dobva Fatme király-kisasszonyt, repül eléje egy szép urnak, aki felkapja, csókolja s a karjáról le sem ereszti.

Majd a hangok, kaczagás és intés elmosódnak. A kis társaság a kert hátuljába vonult, a virágos veranda felé.

- Láttad azt a szép szőke asszonyt? kérdé barátom, hogy a kocsiba mellém szállt. Az a Pannika mamája; az a délczeg ur meg, Mr le marquis de Ste.-Adresse, a papája. Bolond isten teremtése az ember, mondá, és rágyujtott.

Öt héttel rá, hogy a börbölyi pusztáján agarásztunk, az alsó tanyán egy szegény nő ugyancsak megczepekedett egy kiformált nagy sajt alatt, melyet a liptómegyei svájczi az imént emelt ki a sutuból.

- Látod ezt az asszonyt? Volt nehány száz forintja, de elverte az ura, egy részeges naplopó. S most megint napszám az ő sora. Ez meg az Adrienne édesanyja.

Az irodalom betege.

Fájó szivvel olvastam a szegény dr. Sturmvogel történetét, aki folyvást irt, de soha nyomtatásban nem látta nevét. Álmodta a dicsőséget és fázott, kereste a hirt és koplalt, szerkesztőségek ajtaján ostromolta az olympust, a honnan nem az angyal tüzes kardja, hanem a szerkesztő ur fagyos mosolya űzte el. S mint Hafizt, őt is akkor érte a dicsőség, mikor ki volt teritve. Amazt az arany oszlop, emezt az ólom betü.

Nekem is van egy ilyen Sturmvogel ismerősöm, aki szintén költő és próza-iró in partibus infidelium. Csakhogy még él. Az igaz, hogy alig jobban mint ahogyan élt a szegény Sturmvogel. De mégis jobbacskán, mert két kabátja van. Az alsó, az hosszabb és térdig érő, de könnyelmü nyári szövet; a másik posztó, de eszelősen rövid. Alig ér a csipőn alul. Az alsó az sötétkék, a felső világos fakó. Messziről első láttatra papnak véltem, aki szent cselekedet végett igyekszik valamely nagy beteghez. Magasszárú csizmája s kerek apró kalapkája kedvez e látszatnak.

Az én Bangó barátom voltaképen ügyvéd, szegény emberek ügyvédje, akinek magának sincsen semmije, amit különben a szegények ügyvédjéről nem igen lehet elmondani. Őszinte jó emberke, minden furfang és fogás nélkül. Az ő »benyujtványai« és »hosszú levelei« valóban nyujtványok és hosszú levelek. Az igtatókban tudnak is felőle a hamis igtató urak. Messziről ismernek rá az én kis Bangóm merev betüire.

A hány ügyet csak védelmezett, az tiszta volt mint a hó és igaz mint a hegy. El is vesztette valamennyit becsületesen. Csak egyszer adta rá száraz kis fejét, hogy egy kétes dolgot is veszen a szárnyai alá. Egy csinos asszony »igénypöre« volt ez valami kegyetlen férfi ellen; mig Bangó beszélt a nőcskével, a szép szemek megvesztegették lelkiösmeretét; de mikor távoztával az igézet megszünt, kapta magát, a perirat legszebb részleteit kihuzta, ugy, hogy nem maradt meg belőle egyéb, mint a tényállás józan váza - és, keserű boszuságára, megnyerte a pört.

Mint Hercule Hardi akkor volt legbátrabb, mikor legjobban rettegett: Bangó Dániel is akkor volt ellenállhatatlan érvelő, amikor legkevésbé akarta. Nem csuda, hogy mindazok, akiknek igaz ügyök volt, elmaradoztak tőle s hogy az erőszakos rabulista felek annál sűrűbben kopogtattak alacsony ajtaján, ott a Ráczfürdő táján egy girbe-gurba sikátorban. Ezeket meg a győzedelmes kudarcz után mind elkergette.

Az a kis házikó, melyben lakik, a tulajdona. Tehát nagyitottam, midőn azt mondám, hogy semmije sincs. Van biz ő neki háza Budán. Egyemeletes. Felső ablakait elérem bottal, földszinti ablakait meg mind lejebb sülyeszti a töltés. Ez a háznak csufolt vityilló nevezi őt gazdájának. Harmincz éves munka nehéz keresménye. Leszámitva az adót s ami vele kapcsolatos: e birtok évenkint 95 frt 46 krt hajt neki - ha lakói fizetnek, ami rendesen minden három esztendőben egyszer meg is esik.

Mikor több évvel ezelőtt megbomlott az Ördögárka, az ő házának is nekiment s a felét, mintha csak baltával vágta volna el, ragadta le magával a Dunába. A nagy bajban mégis kedvezett neki a szerencse. Elvitte ágyát, fogasát elsöpörte az ár - de meghagyta iróasztalát s benne lelkének bálványait: az ő irodalmi munkáit.

Nappal szivesen megdolgozik ő, aki komolyan veszi özvegyek és árvák sorsát. De mikor leszáll a nap, akkor merül föl az ő csillaga, a költészet csillaga, a dicsőség fénysugaras hölgye, ki földöntúli derüvel ömleszti el kicsiny szobáját, melyet azóta, nyomasztó áldozatok árán, ismét födél alá hozott. Apró falatokat eszik, de annál nagyobbakat húz a castali forrásból,

mely jobban lelkesit, mint a legédesebb, a legtüzesebb tokaji. 95 frt 46 krajczárnak harmadrészéből, ugy sem telvén sok, valóságos szerencse rá nézve az ideál, mellyel ugy eltelik, hogy alig szorul benne hely földi táplálékra.

Különben nem köll hinni, hogy a Bangó doktor valami alázatos emberke, aki nagyokat hajlong a tekintély előtt. Sőt inkább, önérzetes férfiú, aki minden eszményi volta mellett, vagy tán éppen regényes hajlamainál fogva, nem kicsi dolognak tudja be azt magának, hogy a hetedik öregapja a kutyafejü tatárok ellen harczolt. Apáról származott bele a vitézség, melyet száras csizmáján a vak sarkantyú bizonyit. De a költészet szerelmével az édes anyjára vall, ki pöngette a hárfát, sokat olvasott, szőke volt és fiatalon halt meg. Több is benne a német szőke vér a fekete magyarnál. De ami belőle ereiben csörgedez, az egy perczig sem engedi, hogy kunyorálja az elismerést, hanem bátoritja őt, hogy követelje. És követeli.

Akárki megnézheti a Bangó doktort, mikor pöczkösen lépked végig az utczán. Kurtára nyirt bajszát a jobb keze behajlitott mutató ujjával söprögeti félre, kényesen tekint szét, megmeghúzza testén a hosszú kék attilát s ugyancsak megnézi, hova rakja fényesre tisztitott csizmáját. Keztyüs kezében apró vastag nádbot, melynek feje lant. Nyakravalójába is az van tüzve. Csak ujján a vásott pecsétgyürű, az mutatja sekély vésetben az ősapai dicsőséget.

A könyves bolt előtt megáll s a meddig pápaszeme elhord: végig olvas minden czimet. Mennyi ember neve nyomtatásban! Az övé mikor fog egyszer ott diszleni? S e kitüntetéshez meg is van zsebében a jogczím, a vastag kézirat-csomó. Egy kis habozás után benyit s kérdezi a »kiadó urat.« Ez kiemeli orrát a nagy könyvbül, melyben szántott vele, a csiptetőt mellénye zsebébe csusztatja s hunyorgással hallgatja doktor Bangó ékes exordiummal kezdődő s szabatos periodusban végig perdülő ajánlatát. Kéziratát, mely 450 csattogó distichonban dicsőiti az elhalt tiszántuli ref. superintendenst, visszautasitják. De van a zsebében más is, politikai-történelmi tanulmány super eo: milyen ország volna Magyarország most, ha Attilának akkor meg nem indul az orra vére s még elél vagy húsz esztendeig.

Ez sem köll.

Ha költészet és tudomány nem tetszik, tehát mi tetszik?

Semmi sem tetszik. Csak ismert irótól fogadnak el munkát.

De hát hogyan ismerjék meg, ha nem adnak neki alkalmatosságot a magát való mutogatásra?

Nyujtsa be művét az akadémiának vagy a Kisfaludy-társaságnak. Ott kezdődik a név- és dicsőség. Ha onnan hoz ajánló keresztlevelet, rögtön beleigtatják az üveg mögötti parnassus félistenei közé.

A könyvkereskedő nem is gyanitja, mennyire vérezte meg ezzel a tanácssal Bangó urat. Vagy ha gyanitja is, nem volna igazi könyvkereskedő, ha szivét megilletné az iró fájdalma. Hiszen Bangó doktor temérdek munkálatokat küldött már be az országos irodalmi testületekhez. Siker nélkül. Ó, azok az urak, akik monopoliumban birják a glóriát, dicsőségi-szövetséget alkotnak, kölcsönös halhatatlansági részvénytársaságot alapitanak. Az irodalmi hirnév e nagytrafikánsai csak az egymás munkáját ajálgatják.

Nem tagadja, s mért is tagadná? - igy járt ő a szerkesztőségeknél is, szinházaknál is, mint az ő édes testvére, a múzsák mostoha fia, a boldogtalan dr. Sturmvogel. Talentoma persze nem volt annyi oldalu, mint amazé - csak vitézi athmoszférában szárnyalhatott az ő drámai lelke. Nincs rá példa az összes világirodalomban, hogy valamely hős oly szépen egymásba rótt participiális consructiókban zengte volna a haza és a maga gyászos végzetét, mint »Apostaghy Ádám« czimszereplője, aki hölgyéhez fordulva imigyen szól:

Oh köszönet hozzámi hű szerelmedért.
Mely, ha méltánylom, hogy miért s miből:
Lelkem örömbuvára megszületne.
De külön tekintetbe vételével
Annak, hogy első lángod nem is én,
De egy régibb vitézlő fi vala:
Túlszárnyalá e tekintetbe dúsul
Szerény igényemet, a tőlemi
Gyöngéd függésedet annál nagyobbra
Kellvén ez ünnepélyes perczenet
Vég szélein felsrófolt hála-szivvel
Taksálnom a magasb üdv árfokában.

Hasztalan volt a próza, hasztalan a vers. A sorsnak hozzái kegyetlensége kérlelhetetlen vala. De nem égett volna benne az örök tűz, ha a szeretetlen végzet e hideg fuvallataitól kialudott volna. A lelkesedés ernyedetlensége, a hivatásáról való meggyőződés szivóssá tették a jó Bangót s kicsi szobájában, mihelyt elült a napi zaj, csak leült megint az oltárhoz, mely előtt sokszor érte ott a pirkadó hajnal. Az ő szeme köré is rózsaszin gyűrűt vont a virrasztás.

Egyszer nekem is elhozta egy munkáját. Négykötetes regény volt. Olvassam el. Megigértem s valóban bele is pillantottam. Nagyon szomoru történet lehetett, mert a nap, mely az első sorban »mintegy vérben feresztve kelt fel keleten«, a végső bezáró soraiban még mindig nem mosakodott ki. A kéziratot nálam hagyta s ez költözködés alkalmával szerencsésen el is hányódott. Egy álló évig örökös kisértetem volt Bangó doktor. Minden héten kétszer jött el reklamálni munkáját. Egy darabig elhazudoztam neki minden kigondolhatót. Hogy lecsillapitsam, elmagasztaltam neki a regényt. De aztán elém ült s kezét a térdén megfeszitve, keményen a szemem közé nézett és vallatott. Ócsvay Zelmát Spadofanchi, az olasz bandita, hová hurczolta s mennyi volt érette a váltságdíj? Azt feleltem rá, hogy tisztán nem emlékezem, de ugy rémlik előttem, mintha Zelma a váltságdíjat maga ellenezte volna, mert a barlangban belészeretett Spadofanchi rablókapitányba.

Erre doktor Bangó felém hajolt, még jobban rám szegezte szemét, aztán hátra vágta magát, kezét összecsapta s igy kiáltott fel:

- Hiszen ez nagyszerü! Hiszen ez fényes megoldás! Erre nem is gondoltam!

Jaj nekem! Töredelmesen bevallottam neki, hogy a kéziratot már esztendeje nem találom. De az én Bangóm csak legyintett felém.

- Jól tette, hogy elvesztette. Ilyen megoldással remekművet alkothatok. Önnek valóban kitünő gondolatai vannak amikor...

- ...hazudik. Csak mondja ki bátran!

S átirta az egész regényt. Nem sajnált ő időt és nem »kémélt« fáradságot, csak egyszer már jelennék meg tőle valami nyomtatásban.

Jók az istenek. Ezt is meg hagyták érnie. Egy délelőtt betoppan hozzám, s behajlitott mutató ujjával félrebillentve apró bajszát, vidáman kacsint rám, kék atillája belső zsebéből kihuz egy nagy csomót s óvatosan szétfejti.

Egy nagy plakát volt.

A fele elboritotta egész asztalomat. Valami butorkereskedés »helyiség-változtatása« volt, mely alkalmat a kereskedő arra használta föl, hogy ujból eldicsekedjék czikkeinek olcsó és kitünő voltával.

- Látja ezt?

- Látom.

- Ez az *én* művem! Ezt *én* forditottam magyarra. Nincs is ebben germanizmus, mint a legtöbb magyar lapban; ez végig szabatosan van megirva. Tessék elolvasni!

Elolvastam.

- Alapos munka, tiszta szép stilus, mondá elégedetten, miközben a nagy falragaszt összehajtogatta s óvatosan megint az oldalzsebébe csusztatta.

Amelyik utcza sarkáról aztán feléje viritott a hosszu vörös czédula, megállt előtte, hátra-hátra lépegetett, hogy fest az ő piros első tojása, mekkora távolságban olvashatók még a betűi, s elég fennhangon, hogy a szomszédja figyelmessé lett rá, az utolsó betüig olvasta el nyomtatásban megjelent első művét.

A legnagyobbat áhitja s beéri az apróval, sőt boldog bele. Ez különbözteti meg a dicsőség betegét a nagyravágyótól.

De ah, neve még mindig ott rekedez az éji homályban!

Szomjas lelkének legégetőbb vágya: egy irodalmi társulatnak tagja lehetni. Az akadémiai tagságról, ha le nem mondott is, de kevesebbet álmodoz, mióta sürün támadnak egymásután a tudományos és szépirodalmi társulatok. Ó, a nagy szellemi gründolás! S ez uj vállalatokban nem egy van, mely elégtelen tőkével nagy dicsőségi osztalékot igér. Bánná is már Bangó doktor, csak részvényese lehetne ő is valami kölcsönös halhatatlansági biztositó intézetnek.

A Petőfi-társaság első nagygyülése előtt meglátogatott s összeránczolt homlokkal nézett maga elé: aztán fölpillantott s keserüen mondá:

- Visszautasitottak! Pedig szerettem volna tagja lenni, mondá, köhintésbe fullasztva sóhajtását. De még csak az irói körbe sem vettek föl tagnak.

Szegény feje.

Mikor nem sokára ezután megalapitották a Kemény-társaságot, rögtön irt Maros-Vásárhelyre. Ajánlkozott. Azt felelték neki, hogy abba a társaságba csak erdélyi születésü, vagy ott lakó irót fogadnak be. Irt a Toldy-körnek Pozsonyba. Ezek meg azt irták neki, hogy a tagok névsora telisded teli van; nem fér arra az ivre már egy betü sem. Miért nem korábban jelentkezett?

De már ez sok! Majd kifog ő valamennyin! *Maga* alakit irodalmi társaságot. Csak azért is »*Bangó Dániel-Társaság*« lesz annak a neve. Majd erre amarra! Ő is rátartó s nem fogad be mindenkit. Majd igy-amugy, kifogásol ő is.

És nagy Budapesten fél éven át csak ketten voltunk a »Bangó Dániel-Társaság« tagjai: Bangó az elnök s én, első és második titkárja. (Azt mondta, telik belőlem kettő is.)

Több nem volt, mert több nem is váltott még érdemet a megválasztásra. Kivéve egy budai néptanitó-segédet, aki lelkesedéssel hallgatta végig az Ocsvay Zelma átdolgozott regényét.

- Hm, no, biz ez komédia, kollega ur, mondá, fanyar mosolygással fordulva felém. Látom, ismeretlenül szállok már én a sirba.

Hát a mult hetekben ragyogó képpel jön elém. Megint a kék attila belső zsebébe nyult. Nyilván egy még nagyobb plakátot forditott le szabatosan, germanizmusok nélkül magyarra.

Nem a! Ennél is nagyobb dolog történt. A révpatak-nádszélparti gymnasium önképző köre valóságos foglalkozó tagjának nevezte ki dr. Bangó Dániel urat. Itt róla a diploma!

Mese a gombostűről és a gombról.

Daedalus tanácsa bölcs volt, s intése, a természettan akkori fejlettségéhez képest, elég gyakorlati. De ha Ikarusnak eszébe jut, viasz helyett gombostűvel róni össze a szárnyát, oly közel szállhat a naphoz, amennyire csak elbirja a vérmes természete.

Ha igy történik, nem ismerjük meg ugyan az ikarusi szigeteket, de a világkrónikának reportere egy sajnálatraméltó eseménnyel kevesebbet ró bele a »balesetek« táblájába.

Annyi áll tehát, hogy a gombostű, ha nem jutott is neki megmenteni az első léghajóst a gyászos bukástól, nagy szerepet játszik napjainkban. Kicsi, de erős, mint a borsszem. Ha a varrótű foka elég tágas arra, hogy szorultságában a teve is átfeszüljön rajta: a gombostű feje meg elég nagy arra, hogy szeles emberek mulasztását pótolja s néha oly sikerült hevenyészetnek legyen a szerzője, mely fölér egy alaposan megvarrt, rímes ránczokba szedett s »lengedi« fodrokkal díszlő verseny-művel.

Azt beszéli a dévaj népmese, hogy azt a kampó-vasat, melynek egyik csőre széles, a másika meg vékony s mellyel az ács a két ellentétes forgácsu szálfát ragasztja össze, egy szerelmes barát találta ki, hogy a szép molnárné ne maga legyen kénytelen fogni és a tőkéhez odaszoritani a munkában lévő deszkát, hanem az alatt, mig az ura ácsol, a keritéshez szaladhasson tilalmas, de édes találkozásra.

A gombostű feltalálója nyilván szintén a szerelem volt. Ha a feje nem is, de a tövise innen származhatik. Ez idő szerint, kivéve természetesen a divat-czikkek hivatalos helyiségeit, leginkább a lovagiasság szolgálatában áll. Milyen boldog a férfi, ha hölgye ruhájáról lefeslett a dísz s ő sietö készséggel, mely egy kis távolságra önfeláldozásnak is látszhatik, felhajtja a frakkja mellső részét, onnan hősileg egymásután rángatja ki a gombostűt, hogy a kedves kisasszony (finomabb szólammal a bájoló nagysám) letiprott fodrát visszatűzni segitse, vagy ha ezt a drága angyal megengedi, térden állva maga hajthassa végre a mentő munkát, a midőn háromszor is megszúrván ujját, vérét ereszti az imádottért. Ezt az áldozatot, habár megretten is tőle, az ilyen kegyetlen isten-asszonyka szivesen veszi.

A gombostű sokkal több, mint a mennyinek első pillanatra gondolnád. A divat remekeit, ruhát és kalapot, első sorban szintén a gombostű teremti meg.

A messze Marais sötét sikátorainak valamelyik ódon, kormos házában, a födél alatt lakik a kis művésznő, p. o. mademoiselle Fifine, aki tündérujjaival, nyughatatlan forrongó elméjével, folyton reszkető képzelmének szüleményét, egy uj szabásu köntöst, régi motivumból uj életre hozott barrettet: legelsőben is gombostűvel tűz össze. S ha vele kifejezheti azt, ami lelkét megmozgatá - mondtam már, hogy Fifine kisasszony művésznő - akkor hamar összecsapja a vázlatot (ő mintának mondja) s gyors, apró lábaival szalad vele egy előkelő magasinbe, talán éppen a master Worth műhelyébe, ott a katulyából kiemeli alkotását, meglebegteti a kék, fehér vagy egyéb szinü papirosból együvé öltögetett »gondolatot«, hogy a nagy úr tetszését megnyerje.

A divat hatalmasa aztán itél fölötte.

A kedvező vizsgálat után a papiros-vázlatot Lyon ragyogó, vagy enyhe szinü selymeibe forditják le, s a gombostű e tündéri szöveteket rhythmusba szedi. Ez az a szines vázlat, mely gyors, széles ecsetelésben nyujtja a megszületendő remek teljes hatását. Aztán jő a tű, a részletes kidolgozás, melybe sokszor belevész az ihlet. A redő-omlás zenéje, a bársony-akkord, a faille bodrainak fénytörései - szóval, az improvisatio varázsa a józan, a rendszeres tű munkája alatt szétfoszlik, szúrása alatt a költői gondolat elvérzik: de megvan a ruha.

Ime a gombostű mennyire fölötte áll a varrótűnek!

Nem is véletlen tehát, hogy a gombostű franczia, a varrótű meg angol találmány. A gombostűhöz csak vidámság fűződik, hegyén mosoly és szerelem, csin és izlés lebeg - mig a varrótűről rettenetes dalt énekel nekünk Hood Tamás, hogy beleborzad lelkünk. Egy dalt az angol munkásnő nyomoráról, aki nehéz éjeken át hasadó hajnalig öltöget s közben megvirrasztja betegei álmát. Sem fűtője, sem kenyere. S mögötte a vigyorgó inség, aki vas vesszejével megdöföli a varrónőt s rémes refrainben ezt kiáltja rá: »ölts, ölts, ölts!«

Az angol közönség, mely egyébként nem igen emfatikus - kegyes hajlamai ellenkeznének is vele - nagy tetszésben részesitett nem is oly régen egy darabot, mely nyilvánvalóképen a Hood költeményének lehatása alatt született. Jellemző az, hogy éppen farsangon adták elő.

Egy jelenete még most is emlékemben van.

A szinen egy bálba készülő leányka szobája. A kicsi szöszke dúsgazdag kalmárnak a gyermeke, akit a szülői szeretet elkényeztetett. S holmi szabóné, ki boldog lehetne, hogy miss Evelinere varrhat, még azzal meri boszantani az aranyos babát, hogy késik a ruhával, mikor szive már ugy ficzánkol a tánczolhatnám kedvtől s lábacskáival toporzékol a méregtől. Környezete: a kövér mama, a vékony nénike, öreg dada s a fiatal szobalány, mind csillapitják a türelme-szakadt zsarnokot; apa pedig, ki régóta diszben áll már s a mellékszobából beszél, igazat ád az ő »darling«-jának. Végre!... itt a ruha. Szép szemérmesen az álfal megett rá is adják s a midőn kilép, nemcsak a szinpadon, de a házban is bámuló ah! és oh! üdvözli a gyöngy alakot az ő szép ruhácskájában. S most következik a főpróba. Az álló tükröt előguritják, a függönyt lerántják róla s hogy a boldog miss Eveline belenézne, hogyan ömlik a hurcza... felsikolt és visszatántorodik.

A tükörben egy alélt varróleány látszik, ölében a miss ruhájának szakasztott másával...

Ezt, persze, mint minden rémet, csak a főszemély látja és a közönség, ami a hatás elérésére teljesen elég is.

A gombostűnek nincs tragoediája, sőt inkább vigjátéka van, mely mint minden jóravaló vigjáték, házassággal végződik.

Én is tudok egyet.

Ezt az én vigjátékomat még nem adták elő seholsem, sőt azt várja, hogy valaki megirja. Végső jelenetén, a lakadalmon, ott voltam magam is.

A dolog t. i. azon fordult meg, hogy az én Károly barátom nagyon szerelmes volt Erzsikébe, s bizony Erzsike sem bánta, ha azt a fiut mentül sűrűbben látta. Meg is esett ennek a módja mentül többször, mert Károly elsétált hatszor is napjában a kedves ablakai alatt. Egy szép, nagyon szép kedden ráderült az elfelejthetetlen óra, hogy a házhoz is eljárhatott. A nők nyájasan fogadták: t. i. mama, a kis Mariska, no meg Erzsi kisasszony is. De atyus nem nézte szivesen ezt a közeledést. Jó fiú, ügyes fiú, de mit ér, ha pocsék a marka! Az Erzsi ezresei garasonként gyültek, s nem szeretné, ha vőm uramnak bő kezéből megint kirepülnének. A nők ékesszóló könyei sem puhitják meg a kemény apát. De hiszen a legényember mind könnyelmü portéka! Majd ha felesége lesz, megfordul. S aztán végre sem olyan pazar. Hogy tél derekán rózsabimbós bukétát küld a lányának, azt csak nem akarja a rendes kiadásokba betudni? Hiszen azért udvarol tán, vagy mi! - Az apa csak nem hajolt meg. Végre, mikor nem használ se szó, se köny: az asszonyféle, Terentiustól Berczik Árpádig, mind cselhez folyamodik. Összedugták a bóbitájokat, mialatt Károly mélyre lógatta le a maga bús fejét, sóhajtott s nem szólt. Csak arra érzett föl, hogy Erzsike egyszerre fölrebbent a székről, tapsolt, a bámészkodó Károlynak nagy boldogan odakiáltotta, hogy »maga csúnya«, s aztán sugva

megeredt a hadi tanácskozás. »Jó lesz, pompás lesz!« S még a gömbölyű mama is csakhogy tánczra nem pördült bolondos Erzsijének ölelései alatt.

- Jól van, mondá másnap atyusnak a mama, helyesen van. Én is abban a vélekedésben vagyok, hogy a mi édes gyermekünk jövőjét nem akaszthatjuk oda könnyelmüen oly férfiú nyakába, akit nem tartasz elég komolynak. De egy utolsó találkozást csak nem tagadhatsz meg tőle. Idejönni már nincs bátorsága. A József-téren, a szobor keleti oldalán (éppen oda szolgáltak az Erzsiék ablakai) holnap reggel tiz órakor fog várni. Tedd meg, hiszen ugyis utólszor találkoztok, mondá a mama kissé tétova hangon; s elfordult, hogy egy vastag könycseppet ejtsen a zsebbevalójába.

- Nem használ semmitsem! pattogá az öreg. Elmegyek a kedvetekért, de még egyszer kijelentem, hogy egy ilyen rosta tenyerü fráternek nem adom oda a gyermekemet. Inkább most sirjon, mint később! Inkább...

Az ügyes vigjátékiró ilyenkor el nem mulasztja megjelölni az instructióban, hogy az apán a habozás, az engesztelékenység előpóstái mutatkoznak, amit a gyakorlott szinész sikerült arczfintorokkal fog igen szerencsésen kifejezni.

A találkozás megtörtént. Az amugy is megereszkedett Cato apát, Károly barátom az ő túláradó szive rohamos szózatával szinte kilökte erős positiójából, melybe az öreg fülig ásta be magát.

- Mindez csak szerelmes szószaporitás. Halljunk józan beszédet. Mit tart az európai constellatióról? - mi jót, mi rosszat vár az uzsoratörvénytől? - a magyar liszt-ipar helyre fogja-é ütni a buza-árak csökkenését? - hogyan véli az elöntésnek kitett vidékek ármentesitését gyorsan keresztül vihetni? - hát a dockok? - meg emez, meg amaz? - et caetaera graeca et judaea.

A fiú, aki édes-keveset értett e fontos kérdésekhez, olykép terelgette a dolgot, hogy magával az öreggel adatta meg rájok a választ, ugy, hogy atyus a Károly nézeteivel nagyon meg volt elégedve. Nem is hitte volna, hogy ekkora könnyelmüség annyi eruditióval megférjen egy hüvelyben. Hanem hát igy-amugy, ez mégsem elég biztositék, nem nyujt elég szilárd ala...

- Miért hajolt le barátom? kérdé Erzsike édes atyja, félbeszakitva magát. Már most másodszor emel föl valamit a földről.

- Semmi! Egy pár gombostűt láttam heverni az út szélén, azt vettem föl, mondá Károly, a másik gombostűt is egykedvüen a kabátja hajtókája megé tűzve. Kár volna értük, ha itt az útban eltaposnák, minden haszon nélkül.

S közben felcsípett még kettőt.

Ugy látszik, a tegnapi eső után, gomba helyett gombostű fakadt a mesgyék tövében.

- Kár volna értök?... szól az öreg s kétkedve néz arany szemüvegei fölött az ifjura. Minden haszon nélkül?... Eltaposnák?...

- No igen, mond Károly szeliden, a legártatlanabb képpel.

- Igaz, igaz! patvarkodott az öreg kipirulva. Persze, hogy kár volna érettök... ha eltaposnák... minden haszon nélkül.

A szemközti ház szélső ablakának függönye mögül pedig két bujkáló női fej érthető szorongással kisérte a jelenet fejlődését. Egyszer csak azt látják, hogy az öreg megveregeti a Károly vállát, aki szemét szerényen lesütve állott az Erzsi édes apja előtt.

Száz szónak is egy a vége - a csel fényesen sikerült. A fölszedett gombostű, mely minden bölcs beszédnél többet ér, csakugyan egygyé tüzte a boldog fiatalokat. Mondom, jelen voltam a vidám lakzin, melyre természetesen a vőlegény - ami végre kötelessége is volt - à quatre

épingle öltözködött ki. Az asszonykának pedig még ma is legkedvesebbik brocheja, egy finoman zománczozott kéz, mely négy gombostűt szorit ujjai között. Azt a négy gombostűt!

Ó, igen, a gombostű szeretetreméltó kis szerszám. A fején elkövetett egyetlen szoritással néha karcsuvá lesz a derék. Oda szurják egy bizonyos pontra, s visszatorlódik a kibugygyanó bélés; megmenti a keblet a tulságos nyiltságtól; megrögziti a virágot, a csokrot, a fodrot, ha a táncz hevében megrészegedvén ő is, a kedves alakról le akar szédülni.

S a teremtés urainak is jó szolgálatot tesz. Hánynak a nyakravalója csusszan meg s áll bokrával oldalt, vagy pláne egészen hátraszalad? Egy kicsi gombostű lefogja a rakonczátlan kendőt s a levente uj diszben ragyog.

A toilette zseb-arzenálisában fontos fegyverdarab a gomb is. Tán egy tőbül, mindenesetre pedig azonegy szógyökbül hajtott ki a gombostűvel.

Mig a gombostű szükséges, de nélkülözhető is - a gomb vagy nélkülözhetetlen, vagy fölösleges. Egy lepattant gomb néha nagyobb zavart okozhat, mint a gőzgépen egy meglódult csavar. A gombostű meg nem bizható - a gomb a hűség jelképe. De ha egyszer, hosszas visszaélés után, fölmondja a szolgálatot: kérlelhetetlen ellenséged. Nem ismerek cynikusabb közmondást ennél, hogy: »gombház, ha leszakad, lesz más.« Lesz más, igen is. De a gombtalan időközben felfordulhat egy egész boldogság. Tudnék erre is példát, de nem szabad elmondanom. Csak azt az egy tanácsot adom s az élet egyik dogmájaként szeretném elfogadva látni: »a gombodat pedig jó szorosra varrasd fel.«

Mihelyt megszünik a gomb nélkülözhetetlen volta, könnyelmüvé válik s beállit fölöslegesnek. Apácza és colombine, karthauzi barát s dragonyos kapitány között nincs nagyobb ellentét, mint a nélkülözhetetlen s a fölösleges gomb között. A divat hóbortja, be nem érve a hosszú sorokkal, pikkelyek gyanánt kezdi most egymás hátára varrogatni. De a régi módi sem különb a lányánál. Az ősi viselet sujtásos dolmányain, a szerte-ágazó diszitésekről ugy lógnak le, mint a gyümölcs a fájáról. Legjobban tetszik nekem az ősi ruhát hordozó példányokból a kupeczkedő czigány, aki özönével hordozza a gombokat ott, ahol nem köllenek - ott pedig egy sincs, ahol nagy szükség volna rájok.

A nyáron, mint ezt Trouvilleben is láttam, a száz gombos keztyü (ad normam százgalléros köpenyeg) - tehát csak a hét vagy kilencz gombos keztyü járta az elegáns hölgyeknél. Hanem azért nem hordták begombolva, hanem lesirt fehér karjukról mint az öntött saláta. Mentől kevesebbet használják, annál többet varratnak fel belőlük. A divatszerzők akadozó fantáziája mohón kapott gombon és csatton, hogy - erényt csinálva a szükségből - disszé avassák őket. Hagyján, mig a gombokat odafüzögetik, ahol dölyfösen elboritva mostoha testvéröket, a kapocs-hamupipőkét, szolgálatot tenni látszanak. De mit az isten szerelméért keres a két gomb a kaczabajka, a kabát derekán? A »Bazár« az ő himző-járványos találmányaiban, sok abderitaságai közt csak egyet tudok, ami éppen olyan, vagy csaknem olyan együgyü, mint ezek a kabátmögi gombok. S ez a himezett csizmahuzó! Reménylem, megérem még az időt, hogy ilyen példaszó jő használatba: »nevetséges, mint a himzett csizmahuzó«; vagy »fölösleges, mint hátul a gomb«.

A szórakozottságot, kivált a szórakozott tudóst, a szinész azzal szereti kifejezni, hogy fonákul gombolja össze a kabátját. A gomb, ugy látszik, egyáltalán nem barátja a tudományoknak. Hegelről beszélik a tudvalevő adomát, hogy akkor adott elő legszebben, midőn egy hallgatója kabátján a hiányzó gomb ragyás helyére tűzte a szemét. A muzsafi, végre is megsokalván, hogy a tanár az ő hiányából fedezi bölcsészeti szükségleteit, kapja magát s fölvarratja a gombot. Hát szent Plato és Arisztotelesz!... mikor a nagy filozofus nem látja többé a reális totalitás partiális negatióját, a lyukat, hanem igenis a fényes uj gombot: elakadt a szava s ugy megzavarodott, hogy akkornap, mint föl van jegyezve róla, egészen világosan beszélt, ami

állitólag egy bölcselőre a legnagyobb szégyen. Mert ha a földgömb szakadt volna le az égnek kék kaputjáról, erre egyszeribe talált volna magyarázatot - de egy ujonnan támadt gomb megzavarta szilárd rendszerét.

Olyat is ismersz bizonyára, aki, ha nem kapaszkodik bele a kabátod gombjába, nem bir meggyőzni felőle, mennyire van igaza. Ha kételkedel, leszakitja a gombodat s már most megesküdhetel rá, hogy *egy* igaz ügy van a világon s ez az övé. Szerencse, hogy a divat bő keze hamar kipótolja megfosztott ruhádon az argumentumot.

Fölemlithetném még, hogy ez a bolondos asszonyság - még mindig a divatot értem - az oldalt gumilasztikumos topánt ál füző-likakkal diszesiti elől, hogy következetesen az előlfüző topánt oldalt ál-gumilasztikummal ékesitse majd. Annak is tudom a történetét, hogy a hajdan szükségesnek mutatkozott hurkos és szöges akasztó-kötél hogyan esett disz-nyaklánczul a huszárság mentéjének gallérjába.

Tehetnék egy kis kirándulást a műipar mezejére is, mely néha tévutakra vergődve, a vasat megmázolja fának, a fára meg eres márványlapot fest, mikor hát mind a vas, mind a fa, mind a márvány, a maga valóságában hat legszebben. De már akkor nem mese lesz az én történetem, hanem okoskodás, és ez nagyon ostoba volna.

Bodri.

- Egy juhász-kutya története. -

Ott született az Alföldön, a vakaróczi pusztán. Nem tartozván az úri falkához: nem tudják, az apja ki volt.

Az anyja Kullancs. Kilenczed magával jött a világra s kilencz napig vakoskodott, mig szerelmes szülőjének sikerült: éles, keskeny, szerető nyelvével megnyitni apró kölyök-szemét a világnak, annak a mérhetetlen nagy világnak, melynek puszta a neve s amelybe a kutyú oly után pislantott bele, amint ez egy kilencz napos kis komondortól csak telik.

Jó, hogy csak egy hét után vette először hasznát a szemének. Mert ha születésének első napján kinyilott volna már, szörnyű dolgot kell vala látnia. A faragó-béresné ugyanis azt mondotta, hogy ha már gyermekben sok a kilencz, hát még kutyában! És a kötényébe szedett vagy hetet az apróka ebekből s belehajitotta a Zagyvába, mely tekergős vonalakban szaladt le a ház alatt Szolnok felé. A két napos kutya pedig, ha nem lát, uszni még annál kevésbé tud. Szépecskén alá is merültek mind a heten.

És bizony könyörületességnek a műve volt ez, hogy a faragó-béresné a vizbe dobálta őket; már csak azért is, mert a Misi fia nagyon könyörgött az anyjának: hadd kerti kis kapával kapálhassa őket agyon. De az anyja meg nem engedte az ilyen hiábavaló vérengzést, amit a vele egypitvaros juhászné meg is rovott, hogy már mért sajnálja a gyerekitül aztat az ártatlan kis mulatságot? Könyörületességet azonban csak azért művelt a faragó-béresné ezzel a tettével, mert hát miből tartotta volna el aprait az öreg, mikor neki magának se jut egy kis üszkös kenyér-hajánál, csontnál és juhsavónál egyéb. És már ebből sem igen telik, mert nyáron a keszmegi doktor, aki savóval gyógyitja betegeit, mind oda hordatja, télen meg nem igen turóznak. De már a csontból is mentől kevesebb jut, mert ezt meg a zsidó viszi el Rébogárdra, ahol czukrot főznek belőle. Ez az éhes haladás, ez a mohó gyarapodás még a szegény kutya elől is elkapdossa a megélhető falatot.

Nem is valami nagy bőségben voltak istenadta lomposai. Csak egyszer esett nekik bő lakozásuk, hogy a rébogárdi zsidót szedték le a lőcslábairól, s ugy megették, hogy nem maradt meg belőle egyéb, mint a sipkájának a simléderje, a csizmája patkója, meg a fütyülője. Persze, hogy azóta nem is esett több zsidó-tor a vakaróczi határban, mivel hogy most kocsin járnak már ki oda a rongyászok és csont-szedegetők; azaz, hogy nem is maguk szedegetik, hanem a készet veszik: zsákban a rongyot, batyuban a csontot. A zsidó nevelte batyussá a tanyás népet.

Mindezekből a szükséges előzményekből azt láthatja a szives olvasó, hogy valóságos négylábú juhász-kutyáról lészen itt szó s hogy ez nem holmi izetlen tréfa, rhetori tropus, mely alatt - mint ennek a szerény rajzolatnak a cziméből hihette - valami ide fölvetődött zsidófaló pusztafiról akarok megemlékezni; egy amolyan nyalatlan gyerekről, aki a kávéházakat járva s a hazulról kapott keserves pénzecskét elnasivasalva, nyárára művelt budapesti gavallérnak kerül haza, ahol aztán, meggyőződvén róla édes apja, hogy semmi sem lesz már a fiúból, roppant szótöbbséggel szerencsésen »el is választatja követnek«.

Igazi négylábu juhász-kutyát beszélek: egyet abból a farkasvérü, koplaló kuvasz-hadból, mely esőben-szélben kivül tanyáz, fagyon hál, delelő nyári napon lóhátas gazdája mögött, araszszyira lógatva ki a nyelvét, elkutyagol a városba meg vissza, vitézül marakodik sok ellenségével és, ha nem fordul föl éhen, ugy vész el, hogy agyonverik; persze, hogy ezt is könyörületességből cselekszik vele, ne kinlódjék a vénség mián.

A Misi gyerek, hogy másodmagával maradt a kis Bodri az anyja alatt, meg is szerette a pulikát. A tarkát odaadta a juhászné hatesztendős Boriska lányának, aki egyszer »malaczot« játszott vele s azon-öletlen lökte bele a nagy kenyérsütő szájába s elejébe akasztotta a tévőt, ki ne szökjék onnan. Pörjének huzták ki; csak a megfehérlett csontocskáit rakták el. Jó lesz a zsidónak. A Boriskát mindössze avval büntette meg az édes szüléje, hogy a kenderszösz csepp kontyocskájánál odakötötte a saráglyához s az apró kezeire vörös pecsenyét adott, amely rosszabb volt még a kutyapecsenyénél is. A kenyéren se talált idegen ízt, aki nem tudta, hogy a kis tarkával együtt sült. Nem is mondták meg a gazdának, csak beszoruláskor. Azért volt hát kozmás az a kenyér!

Magára maradt hát a bodri. Bodri is lett a neve. Baglyas fehér kutyácska volt. Hiába igazgatta a hátulsó két lábára őtet Misi, mint szokott a sajtos taljánnak a tudományos pudlija: csak nem akart ez a bamba szolgálni; sem elkapni röptében a kukoricza-csutkát, pedig jól megköpdöste a kis gazdája, mint a jáger urtól látta, mikor a méltóságos grófok kijöttek vadkacsázni az öntésekbe. Sült paraszt kutya volt biz a Misié (csakhogy nem oly mértékben, mint a Boriskáé) s meg is hagyta a maga sorában. Nem tölt bele nagy idő, úgy tördelés körül, a Bodri már olyan tagos, lompos juhász-kutya volt, mint akármelyik őse. A bordái csak úgy játszottak, mikor egyet lépett. A félfülét valami kutya-háboruban lehasitották, czafatos farkáról meg ökölnyi gubanczokban lógott le egy fél határ bogácsa, bojtorjánja. Csak néha nyilalt ki belőle a fiatalság, s mutatta egy-egy mulatságos ugrással, hogy még teljesen nem nőtt ki a kölyöksorból. Ám az inség gyorsan megérlelé, a koplalás csakhamar ráfanyalitotta a gyalog bodzára is, a folytonos harcz korán elvaditá, napjai félelemben és támadásban teltek, s ugatása, mely még nem is oly régen élesen riadozott végig a cselédházak során, mint a fiatal kutyáé szokott, ha ingerkedel vele: már-már darabos vakkanássá lett, éjjel meg rekedt üvöltéssé. Testén ittenottan tar szigetek is mutatkoztak, s nem akadt jótevő kéz, hogy a sajgó tisztásokat enyhitő kulimászszal bekenje.

Kezdett resignálni. A bolhát föl sem vette (azaz hogy ki sem rázta mocskos bundájából) s lefogyott borzas testének fekélyeiről megsulyosodott farkával csak néha kergette el a gyalázatos legyeket.

Igazi kutya-napokat élt. Ekkor történt, hogy egy uri vadász-társaság jött ki megint kacsázni az ingoványokba. A sok előkelő kopótól, vizslától a pusztai ebség, szocziáliszta morgással ugyan, de csak távol maradt. Az urak egyike dévajul leemelte válláról a puskát, hogy aszongya: azt a czondrát, aki ott szélről áll, egy kissé megserétezi.

A vadásztársaságban volt egy művész is: ez kegyelmet kért a juhász-kutya számára. A vadász nevetett és lőtt. A lompos komondor egy szörnyü orditással összerogyott. A Bodri volt. Ennek szólitotta egy szöszke parasztfiu, aki odaugrott. A művész is odaszaladt. A boldogtalan állat könyörögve nézett rá, mintha segedelemért, vagy legalább kiméletért esdekelne. »Meglesz mind a kettő«, mondá a művész, mintegy válaszolva és megnyugtatva a sebzett állatot.

A társaság már messze járt, mig a művész a béresnék segedelmével ápolni kezdé a Bodrit. A cselédasszonyok nevettek. Még hogy ezt a mihaszna párát!... Hiszen van elég!

A művész elkérte a nyöszörgő ebet, meg is fizeti. S adott a béresnének annyi pénzt, hogy birkát is vehetett volna az árán. De mért éppen ezt a rongyos kuvaszt, aki már ugyis dögrováson van? Szolgál ő, ha parancsolják, tiz elevennel.

A sebesült ápolásában, látva a vendég ur érdeklődését, segitett az éppen ott levő baromorvos ur is, aki egy drága faj-koson vágott az imént eret. A barom-orvos urnak is adott pénzt, hogy, mig visszakerül a többiekkel, gondozza, mint a legnemesebb rambouilletet. Az »állatgyógyász« furcsán mosolygott a vastag vörös bajusza alatt, a béresnék meg összedugták a kontyaikat, hogy ebben valami babonaság van.

- Soha sincs ebben, asszonyok! Csak megsajnáltam a kutyát, s hogy láttam a szenvedéseit, meg is szerettem. Már most az enyém, viszem is magammal.

A társak nagyot nevettek a művész bogarán; ez még szólt valamit szivtelen kedvtelésről, s mikor vagy húsz kacsát, szárcsát ledurrantottak a légből vagy kipuskáztak a nádasból, visszatértek a tanyára.

Az a vadász, a ki meglőtte Bodrit, gunyolódva kérdezte: hogy van a pacziens? Biz a Bodri kutya nagyon kutyául volt. De az állat-gyógyász ur ügyesen sebészkedett körülötte, lege artis kapargatta ki belőle a seréteket, s aztán olyan jól kötözgette be a boldogtalan ebet, hogy Budapestre élve vihette be a művész, Ferenczy Tamás ur, mert hogy ennek hítták.

Be is hozta Ferenczy Tamás ur.

Ebcsont összeforr. Nem tölt bele hat nap, már a négy talpán állt a Bodri. A szenvedés hat napja alatt bizony nem szépült meg, sőt inkább csunyább volt, mint valaha.

És itt kezdődik a juhász-kutyának olyan élete, amilyenről a hetvenedik őse sem álmodott a pajta árnyékában.

Azon kezdődött, hogy Bodrit elküldték a kutya-feresztőbe az alsó Duna-partra, ahol egy tudós pápaszemes német nyirogatta rendre a fővárosi ebeket, ha arra valók voltak, vagy hozta rendbe a bundájukat, mivelhogy a helyes borbély jól ért a fodrász-mesterséghez is. Először melegitett Dunavizzel öntötték le, aztán zöld szappannyal kimosták az egész kutyaszőr-kabátját, a farkából mindenféle szerszámokkal kitilólták-gerebenezték a bogácsot, bojtorjánt, aztán belelökték a Dunába, öblögesse ki bundájából a szappant, hadd usszék meg tisztára. És igy: két vizből kimosakodva, megrázkódott s megállt gazdája előtt, aki nagy megelégedéssel nézett rá.

- Mit nekem!... szokta volt mondani - mit nekem az a tanult abroncs-ugró pudli vagy egyéb sváb-kutya? Kutyában is a magyar puszták fiát szeretem, a természetes, tanulatlan ebet, aki nem kótábul vonit, mint holmi operista, hanem a maga szőrös kutya-kebliből, könyv nélkül ugatja ki az érzéseit!

S mintha Bodri megértette volna gazdáját: egyet vakkantott azon a rekedt éjszakai hangján s meglobbantotta a farkát.

Mig a művész dolgozott, Bodri az asztal alatt feküdt. Reggel bőven járt ki neki a tüdős-vagdalékból, ebédelni a gazdájával a Szikszayba járt, ahol sülthús-maradékot kapott, amit a pusztai atyafiság csak a szagáról ismert. Délután aztán benyitottak egy szivaros-boltba szivart venni; azután mentek a kávéházba egy kis feketére, meg egy kis tarklira; onnan este a »vad-emberhez«, ahol a szelid ferenczvárosi polgárok diszével esett a művésznek vidám találkozása. Kinek uszkára, kinek ratlérje, kinek pincserje volt közülök, de kutya nélkül egy sem járt. Méltán kérdezhették tehát Ferenczy Tamás urtól, hogy a mennydörgős-ménkübe tudott már magának ilyen ronda állatot hozni, aki még a maga balháját is lusta elfogni! Amire a művész megint csak azzal felelt, hogy mit neki az az abroncs-ugró német pudli? - kutyában is a puszták fiát keresi, aki stb. (L. föntebb.)

Bodri az asztal alatt emberséges módon viselkedett. S ha műveltebb társai néha összeszólalkoztak is körülötte, ő nem vett részt a disputában, mert németül egy csahintásnyit sem értett; de azért kifogni sem engedett ám magán, mert ha marakodásra került a dolog, ekkor ki is mutatta a foga fehérit, a mátrai farkasokkal való rokonságát s ilyenkor rongyos bár, de diadalmas zászló gyanánt emelte föl a lehasitott fél fülének a leffentyűjét, melyet a művész már az okból sem varratott vissza a tövéhez, mert szerette, hogy a kutyája vitézkedik és leteperi azokat a »német kutyákat«.

Nem tudom, hogy Bodriból, mikor ebéd utáni emésztésben a kanapé alatt elnyult és szuszogott, nem-é inkább valami sóhajtás nyomult-e ki mint a jóllakás nyöhintése? Nyilván az atyafiságra gondolt, mely otthon a vakaróczi pusztán fűl, fázik és koplal egyre. Vajjon ráismernének-é odalenn? A szőre puha lett, a farka ki van fésülve, a testén minden seb behegedt s a nyakában lóg egy medália, mely tiz forintjába van a gazdájának s amely megóvja őt a peczértől.

Roppant jó dolga van. De mi tagadás benne: egy kissé vágyakodik biz ő a rokonság után. Mikor néha a Kerepesi-úton, gazdája mellett ügetve, egy-egy parasztszekér alatt látott ügetni falusi kutyát, mindjárt oda is szaladt, kikérdezte elülről-hátulról: hova való, mi járatban van, meddig marad? Jól esett neki a találkozás. Egyéb fajtával nem szeretett barátkozni; s amelyik ő hozzá szegődött az utczán, persze egy kis félreértés következtében, arra rámordult.

Nem tagadhatom, hogy Bodri kezdett mogorvásodni, jóllehet fiatal volt még. Igen komoly kutya lett, aki nem igen szerette a mókát, s ha megveregették a fejét vagy a hátát, nem is vette nagyba.

Elfelejtettem mondani, hogy a művész úr nőtelen volt; ami egyébként magától is értetődik; mert micsoda asszony türte volna meg a háznál az ilyen lomha juhász-kutyát, mikor birka, bárány legfölebb sült állapotban kerül az asztalra? Ha még valami takaros ebecske volna, amellyel el lehet játszogatni! De ilyen ordináré pusztai kuvaszt?

Ahová lányos házhoz be-beszólt Ferenczy Tamás ur, ott mind csak ezzel a »csúf állattal« hozakodtak elő, ami a derék művésznek mindannyiszor fájt; néha nagyon is megharagudott érte. Ha kérdezték: mért nem házasodik meg? - azzal felelt: hogy tudna ő elvenni olyan leányt, aki a hűségnek e példányára egyebet sem tud mondani, mint azt, hogy »csúf állat«, »ronda kuvasz«. S megint csak azt felelte, hogy: mit neki a kótábul vonitó tudományos uszkárja! - a kutyában is a puszták fiát szereti stb. (L. föntebb.) Meg aki a hűség jelképe ellen ilyeneket szól, az maga sem lehet hűséges természetü. Majd ha akad, aki Bodrit nem találja sem csúfnak, sem rondának: azzal nem mondja, hogy nem juttatja a fejébe a megházasodást.

Mert már egyszer volt is ugy, hogy akadt egy csinos leányzó, aki a szive csücskét megilleté Ferenczy Tamás urnak, s már olyképen akart fordulni a dolog, hogy meg is lesz a kézfogó - mikor egy este a lányasszony a Bodrit elzavarta a konyháról s forró lúggal öntötte le, hogy a kutya a »Hét Bagoly-utczát« majd fölvette a sivalkodásával. Ilyen még a pusztán sem esett meg rajta. Már ezért nagyon megneheztelt a művész. Mihamar vége is szakadt a szépecskén szőtt viszonynak s gazda és hű ebe a régiben maradtak. Ettek, ittak, sétáltak - mindkettőnek kutyabaja volt.

De végre is: az ember gyarlandó. Meg vagyon irva a csillagokban: senki a sorsát ki nem kerülheti; a végzet útjai beláthatatlanok; a gondviselés örök igazából nem enged: szegény ember szándékát boldog isten birja, sat., sat. Még tudnék vagy hat ilyen remek mondást, amely mind arra való, hogy valamely szokatlan fontosságu eseménynek elbeszélését vele kezdjék.

Csakugyan nevezetes dolog is történt - mert egyszerre hire futamodott, hogy a mi kedvelt művészünk jegyben jár. »Ne mondja!« kiáltották a házbeli nők, mikor egymásnak a nagy eseményt elujságolták.

Valóban ugy is volt. A XI. kerület (azelőtt Mátyás külváros) egyik házában nyilt meg művészünk előtt a paradicsom, amelyben lakott egy kis kedves Évike, akit hogy meglátott, mindjárt magának szánt, pedig azt sem tudta még, milyen véleménnyel van a Bodrija felől. Nehogy előfordulhasson, hogy az ő kutyájáról kedvezőtlenül nyilatkozzék az imádott kisasszony: inkább el sem hozta magával, ami bizony nagy küzdelmébe került jó Ferenczy Tamás urnak, mert nagyon ragaszkodott az ő juhász-kutyájához, aki bár jobb kabátban járt most, de azért csak megmaradt pusztafinak. Hát még ha el találná venni Évikét, mi lesz akkor? Az uj asszonyka

szintén nem fogja szeretni a bundás kuvaszt, a ronda komondort. Vagy Bodri, vagy Évi: választani kell a kettő közt! És szerelmes művészünk választott is - és otthon hagyta a kutyáját.

De Bodri sem járta ám hiába a pesti iskolát. Furfanggal kimenekedett a lakásból és megindult fölkeresni a gazdáját. Elment a Szikszayba. Ott nem volt. Szemtanuk beszélik, hogy a rendes trafik ajtajának kilincsét maga nyomta le az első lábával, benyitott, a boltot körülszagolgatta. De gazdáját ott sem találta. Nyakába szedte aztán az összes ismeretes külvárosi borméréseket - de itt is hiába kereskedett, csak nem akadt rája kedves gazdájára. Bodri kezdett szükölni. Érezte: kutya van a kertben, angyal a paradicsomban. Fogyatékos szimatját megsegité ez a tudat s lába közé vont zászlóval, feltuzott orral, félre legyintett félfüllel, ami vállalkozó szinben tüntette föl, neki vágtatott a házak sürüjének.

Estefelé volt már, mikor fáradtan megállt egy földszintes ház előtt, aztán éleset csahintott s berohant; az udvarból a pitarba, a pitarból egy szobába, ahol Ferenczy Tamás ur ugyancsak udvarolt egy szép kisasszonynak.

- Hát rám akadtál te bolond kutyám! kiáltá a művész. De most menj haza szaporán, itt semmi kereseted; majd nemsokára hazamegyek magam is.

Évike ránézett a Bodrira és azt mondá:

- Ejnye, be derék szép kutya! S milyen okos feje van! Az öné, Ferenczy ur? Ugyan hol szerezte?

A művész mélyen meg volt illetődve. Hogyan! Hát akad nő, aki az ő Bodriját nem találja csuf állatnak, ronda kuvasznak? Hol szerezte? Hol egyebütt, mint a pusztán. Mert a kutyában is szereti a szabad pusztafit, aki nem kótábul vonit, hanem borzas melléből őszintén ugatja ki érzéseit sat. (L. föntebb.)

Ferenczy Tamás ur boldogabb sem lehetett. Lesz hát felesége aranyos, és megmarad a hű Bodrija is.

Az aranyos feleség meg is lett.

De másnap este hült helye volt a Bodrinak.

Most már a művész futott körül a városban. Be is jelentette a kapitányságnak és hogy nagy jutalmat ad annak, aki megkeriti. Ki is ragasztották még aznap az utczák sarkára, hogy: »Elveszett egy közönséges juhász-kutya, a ki a Bodri névre «hallgat» s hogy «létrehozója» 50 forint jutalmat kap.« Egy órával később vagy tiz lompos kuvaszt vittek a rendőrségre, de egyik sem volt az igazi.

Bodri eltünt.

* * *

Néhány nap mulva nagyságos Zagyvamarthy Timót levelet kap a puszta-vakaróczi kasznár-jától, melyben a többi között postscriptumban furaságképen azt is megirja, hogy az este fáradtan és kimerülve érkezett a béresházak elé egy városi paraszt-kutya, melynek a nyakában sárga rézből való bádog fityeg egy lánczon, melyen a «Ferenczy Tamás» ur neve van kivésve. Egy béres-gyerek rá is ösmert a kutyára s ha ő nagysága parancsolja, a művész ur kedviért vigyáztat is rá egy darabig, amig elviteti onnan; vagy pedig rendes komondor-sorba ereszti vissza, mert a kutya-atyafiak nagyon demonstrálnak ellene.

Ferenczy Tamás ur még az nap utazott le, persze feleségestül, hogy hűtelen hivét visszahozza. A tudatlan fiatal asszony vitt is neki monogrammos takarót és csokoládé koczkákat. Ezzel vissza nem édesgeti, de hátha a puha keze simogatásával?

Bodri az ő kutya-lelkének éles szimatával rátért, hogy ő csak eszköz a fiatal asszony házi politikájában. Meg aztán - az ő kedves gazdája nem koncz. Ő nem osztozkodik. Mit hát neki az a csokoládé-bonbon, monogrammos takaró! Amabban méreg van, ezalatt árulás rejtőzik.

Bodrit kibocsátották az óvó rekesztékből. Alázatosan megkonyitotta a maga másfél fülét, farkát a mocskos hasa alá húzta - mert ah, Bodriból megint szegény pusztai kutya lett! - s mély nyomot húzva a homokban, az ő jóságos gazdája felé mászott. De alig, hogy ez a Bodri fejét meg akarta simogatni: mérges üvöltéssel az egész kuvasz-had oda rohant és rámászott a pesti kutyára. A fiatal nő megrettenve hátrált, Ferenczy Tamás ur meg hasztalan igyekezett szétverni közöttük a selyem ernyőjével. A két béres-asszony is oda perdült, az egyik pláne egy nagy fazék forró vizzel; de még az öreg kocsis sem röstelte magához füttyenteni a czudarokat a boglya tetejéről, ahol éppen szénát faragott le - sőt ami a legtöbb: maga a kaszárné egy halommal csontot s kenyérhaját hintett nekik - hasztalan! Hajdan vitéz Bodri még csak nem is védekezett; csak hogy éppen a fogát vicsorgatta kevéssé. Nagy maga-megadással oda tartotta a nyakát az atyafiaknak, s ezek egy percz alatt szétmarczangolták.

Elvégezvén szörnyüséges művöket, nehéz ügetéssel visszaloholtak a góré meg a pajta mögé.

Ferenczy Tamás ur mit tehetett egyebet; rámeredt legyilkolt hivére. Ez pedig végső bucsuzás-képen gyöngén meglóbázta szétrongyollott farkát, kedves gazdájának megnyalta a jótevő kezét, másfél fülét leeresztette, szakadozó szemével ránézett és meghalt.

A béresek már éppen el akarták onnan takaritani, amidőn felriadt a művész.

- Soha! Ezt meg nem engedem! kiáltá. Viszem magammal a tetemét!

- De hisz igy be sem eresztik a sorompón! mondá oda lépve a vörös bajuszú veterinárius. Kivéve persze, ha ki tetszenék tömetni.

- Kitömetni? De hát ki ért itt hozzá? kérdé a bus művész.

- Már hogy ki? Méltóztassék rám bizni, felelé önérzettel a baromorvos.

S kevés idő multán ott pompázott szegény Bodri, mint a Ferenczy Tamásék lakásának leg-szebb disze, a kályha ormán. Félszegen mint amilyen világéletében sohasem volt, meresztette el magától otrombán bélelt lábait s üveg szemeivel bután bámult fel a szoba tetejére, s dugta ki szájából azt a csorba, piros kemény vörös papirosból ragasztott nyelvét. A fél füle-bojtjának anyagveszteségeit a gyakorlott praeparator disznóhólyag darabjaival pótolta, goromba öltésekkel róván össze az u. n. folytonossági hiányt.

Igy állt ott éveken át mint a bálvány, midőn egy nap Menyuskának, Ferenczy Tamás ur elsőszülött kis fiának, kedve szottyant hottózni. Mivel pedig a hinta-ló minden eresztékeiben ropogott-recsegett már, a gondos dada a már-már feledésbe ment Bodrit szólitotta le a kályha tetejéről s a fiucska tömzsi czombocskái közé tolta. »No már most lehetsz huszár, Mendikém! Gyü te!«

Szörnyü lovaglás volt az!

Alig termett a kis huszár a kutya-paripa hátára, már is szertemállott az, mint a pozdorja. A kóczbul sodoritott belek a megszakadt két oldalán buggyantak ki, a szemei csörömpölve hulltak ferde koponyájából a padlóra...

Ott hevert izre-porrá törve az agyonlovagolt kutya-tetem. Szomoru volt nézni eztet!

S hogy másnap hajnalban a szemetes legénynek a csöngetyűje végig sivalkodott a házon: a Bodri maradványait annak a lomha szekérnek az öblébe dobták bele s kivitték a bolgár kertészek hagymatelepére.